

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM

DALI

Yüksek Lisans Tezi

**2014 RUSYA-UKRAYNA KRİZİ: KIRIM’IN
BÖLGESEL ÖNEMİ, KIRIM HALKININ VE
BÖLGEDEKİ KIRIM TÜRKLERİNİN
MEVCUT DURUMU**

Sinan Balacan

175014009

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Zeynep YÜCEL

Bandırma 2021

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM
DALI

Yüksek Lisans Tezi

2014 RUSYA-UKRAYNA KRİZİ: KIRIM’IN
BÖLGESEL ÖNEMİ, KIRIM HALKININ VE
BÖLGEDEKİ KIRIM TÜRKLERİNİN
MEVCUT DURUMU

Sinan Balacan

175014009

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Zeynep YÜCEL

Bandırma 2021

ÖZET

Sinan BALACAN

Rusya ve Ukrayna arasındaki sorun, uluslararası platformda yeni ve sıcak bir konu oluşturmaktadır. Bir tarafta Rusya'nın, Kırım ve Ukrayna'nın topraklarını işgal ederken, diğer tarafta Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO ve AB üyelik tartışmalarının devam etmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da gerilmesine sebep oldu. Bu tez ile akılda kalan soruları cevaplandırarak, Kırım'ın Rusya'ya 2014 senesinde bağlanmasının ayrıntıları ile araştırılması, ayrıca devlet ve toplum düzeyinde olumlu ve olumsuz sonuçlarının incelenerek kritiğinin yapılması amaçlamaktadır. Bu tez çalışması, 2014 senesinde Kırım'ın kaderinin nasıl değiştiği konusunda bir bulguya varılması amacıyla yazılmıştır. Rusya'nın Kırım'ın ilhakı vasıtasıyla Ukrayna'ya karşı yapılan faaliyetlerin neler olduğunu ve ülkelerin zaman zaman kendi çıkarlarını gözeterek uluslararası fikirler ve uluslararası hukuka karşı ne tür davranışlarda bulundukları ve zamanla bu davranışların uluslararası aktörler tarafından kabul görülmesi durumunun incelenmesi amaçlanmıştır. Tezin araştırma sürecinde çeşitli basın kaynakları, makale, görsel materyaller ve bu konu hakkında bilgi sahibi olan farklı bakış açılarına sahip kişilerin görüşleri ve kendileri ile röportaj yapma fırsatı bulduğum bu olayın bizzat dâhili olan kişilerin paylaştığı düşüncelerden yararlanılmıştır. Tezim Kırım'ın tarihçesinden başlayarak Rusya'nın onu sahiplenmesinin dayanaklarını araştırarak, Rusya - Ukrayna ilişkilerini inceleyerek ilhakın gerçekleşmesinin nasıl mümkün kılındığını göstermek amacındadır. İlhaktan sonra verilen tepkilere yer verilecek, sebep ve sonuçları irdelenecektir. Bu tez çalışmasında Rusya, Ukrayna ve Kırım'ın ilhaktan dolayı ortaya çıkan kazançları ve kayıpları gösterilecek ve güncel durum değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım, İlhak, Rusya, Ukrayna, Kriz

ABSTRACT

Sinan BALACAN

The conflict between Russia and Ukraine constitutes a new and quite hot issue on the international level. At least two causes of the conflict are taken into further consideration. On the one hand, it is a military occupation of Crimea and some other parts of Ukraine by Russia. On the other hand, these are continuous attempts of Ukraine and Georgia to become full-fledged members of the NATO and EU. Both affairs mentioned above put tremendous strains on the relations between two countries. This thesis is aimed to study in detail the process of the annexation of Crimea by the Russian Federation in 2014 by answering some vexed questions and to reveal its positive and negative results on the political, social and cultural level. This thesis study is written in order to find out how the destiny of Crimea dramatically changed in 2014. It is aimed to examine the actions taken against Ukraine during the Russian-Ukrainian conflict over Crimea and to observe the reaction of other countries to illegal actions taken for some private benefits and interests. While doing the research various social media sources, articles and visual aids were studied and examined. Moreover, I had an opportunity to interview the people more or less involved in the aforementioned event. They were asked to share their opinions and experiences. The thesis is supposed to show how the annexation became possible and occurred through the Russian-Ukrainian relations starting from the ancient history of Crimea till the moment it was occupied and annexed by the Russian Federation. The causes and consequences of the conflict will be thoroughly examined and described in my study. The losses and gains of Russia, Ukraine and Crimea will be discussed and the assessment of the present-day situation will be made.

Keywords: Crimea, Annexation, Russia, Ukraine, Crisis

ÖNSÖZ

Dünya'nın en güçlü devletleri arasında bulunan Rusya, tarihi boyunca bulunduğu bölgenin kaderinde karar verici ülkelerden biri olmuştur. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi hem uluslararası basında yer almakta hem de dünya toplumunun ilgisini çekmektedir. Bu konunun güncel olması ve Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasının sadece Rusya ve Ukrayna için önemli bir olay olması değil, tüm Avrupa için önemli olması açısından özel bir anlam taşımaktadır.

Konunun seçiminde hem Türkiye'nin bu yarımada'nın kaderi ile yakından ilgilenmesi hem de ailemin bu konuya yakın olması etkili olmuştur. Zaman geçmesine rağmen süren enformasyon savaşı büyük bir karışıklığa yol açmaktadır. Konu hakkında çok farklı haberlere tanıklık etmiş olmaktayız. Bu durum nedeniyle şu anda Kırım yarımadasında gerçekten ne olmakta net bir şekilde söylemek imkânsız hale gelmektedir.

Araştırılmaya ve öğrenilmeye ihtiyacımızın olduğu bir konu ve bu araştırmayı yaparken görüşme şansı bulduğum Kırım Tatar Türkleri dernekleri temsilcilerine, bu olayların tam ortasında bulunan katılımcılara, Karaim derneklerinin en yaşlı temsilcisine, Kırım'dan göç etme zorunda kalan Ukraynalı ve Kırım Tatar Türkleri ailelere, onlara yardım eden gönüllülere teşekkür ediyorum. Yapılmış olan röportajlar bütün gerçekleri ortaya sermektedir ve sıradan insanların bu olaylara nasıl baktığını göstermiştir. Tezin araştırma bölümünde Rusça ve Ukraynaca kaynaklardan yararlanırken aileme bu konuda yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum ama bu süreçte Türkiye'nin araştırmacılarının da bu konuda ne kadar çok ilgilendiği de görüldü. Kırım Türkleri için yabancı bir toprak parçası değil ve Kırım'ın kaderi Türkiye'yi kayıtsız bırakmamaktadır. Bu tez ile ben de bu araştırmalara bir katkı sağlamak amacındayım.

Sinan BALACAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI.....	ii
ETİK BEYAN SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
TARİHSEL VE GÜNCEL PERSPEKTİFTEN KIRIM	
1. Kırım'ın Tarihçesi.....	7
2. 2014 Senesinde Kırım'da Gerçekleşen Olaylar	18
2.1 2014 Öncesi Ukrayna - Rusya İlişkileri.....	18
2.2 İlhak Sırasındaki Olaylar.....	28
2.3 İlhak Sonrası Statüko.....	40
İKİNCİ BÖLÜM	
KIRIM'IN İLHAKININ TEMELLERİ	
1. Kırım'ın ilhakında Ukrayna'nın Rolü.....	50
2. Rusya Federasyonu Perspektifinden Kırım'ın İlhakı.....	58
2.1 Kremlin'in Kırım Politikası.....	58

2.2 Rusya Federasyonu’nun Kırım’ın İlhakındaki Politik Hedefleri.....	66
2.3 Kırım’ın İlhakına Putin’in Bakışı.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRIM’IN İLHAKININ ULUSLARARASI ETKİLERİ

1. Ukrayna’nın İlhak Karşısında Tepkisi.....	74
2. Avrupa Birliği’nin İlhak Karşısında Tutumu ve Sonuçları.....	81
3. Birleşmiş Milletler’in İlhak Karşısındaki Tutumu.....	89
4. ABD’nin İlhak Karşısındaki Tepkisi.....	91
5. NATO’nun İlhak Karşısındaki Tutumu.....	95
6. Türkiye’nin İlhak Karşısındaki Tepkisi ve Sonuçları.....	99
7. Uluslararası Hukuk Açısından Kırım’ın İlhakı.....	107

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA, UKRAYNA VE KIRIM’DA İLHAKIN ETKİLERİ

1. Politik Etkiler.....	118
2. Ekonomik Etkiler.....	128
3. Toplumsal Etkiler.....	142
SONUÇ.....	150
KAYNAKÇA.....	153
ÖZGEÇMİŞ.....	165

KISALTMALAR

a.g.e. :	Adı geçen eser
a.g.m. :	Adı geçen makale
a.y.:	Aynı yer
AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AEB:	Avrasya Ekonomi Birliği
AGB:	Avrasya Gümrük Birliği
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM:	Birleşmiş Milletler
CSIS:	Center for Strategical and International Studies
FSB:	Federal Güvenlik Servisi
GRU:	Askeri İstihbarat Teşkilatı
İHA:	İnsansız Hava Aracı
KEİ:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KÖC:	Kırım Özerk Cumhuriyeti
KTMM:	Kırım Tatar Milli Meclisi
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PCA:	Uluslararası Adalet Divanı
RF:	Rusya Federasyonu
s.:	Sayfa
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SBU:	Ukrayna Güvenlik Servisi
UAD:	Uluslararası Adalet Divanı
UCM:	Uluslararası Ceza Mahkemesi
VSRF:	Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Ukrayna’da yaşanan Kırım krizi, dönemin önemli problemlerinden birini oluşturmaktadır. Bir iç sorun gibi başlayan Ukrayna’daki siyasi istikrarsızlık ve yönetimde yer alma tartışmaları sırasında Rusya tarafından ilhak edilen Kırım Yarımadası bir anda Batı dünyası ile Rusya Federasyonu’nu karşı karşıya getirmiştir. Sorunun uluslararası bir boyuta ulaşmasından, Rusya’nın bölgedeki siyasi, askeri, ekonomik ve tarihsel çıkarlarını temel alarak uyguladığı sert güç kullanımı belirleyici olmuştur. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) tarafından Ukrayna için uygulanan genişleme politikasının böyle bir sonuca varabileceği tartışılıyordu. Bu konuda pek çok politikacı ve uzmanlar uyarıda bulunmuştu. Ukrayna’nın Rusya için ne kadar önemli bir ülke olduğu konusunda Kissinger, Batı’yı daha 2014 senesinde uyarıyordu.¹ Ukrayna’nın AB ile entegrasyon içinde olmasına ve NATO ile yakınlaşmasına karşı, mutlaka Rusya’nın bir tepkisiyle karşılaşacağını bilmeliydiler. Mearsheimer, Foreign Affairs dergisindeki ‘Why The Ukraine Crisis Is The West Fault’ isimli yazısında, Rusya’nın agresif politikasının sebebini çok iyi özetlemektedir. Rusya için stratejik olan bir bölgeyi başka bir ülkenin karıştırması ve Ukrayna’nın gittikçe büyüyen bir etki altına girmesi, hiçbir Rus liderin göz ardı edemeyeceği bir durumdur, üstelik topluluğa katılan her yeni üyesi ile NATO’nun sınırı Rusya sınırına yaklaşmaktayken. Soğuk Savaş’tan sonraki dönemde Batı, dağılmış olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) başarısını kutlarken, Rusya’nın demokratik ve Batı ile işbirliği içerisinde hareket eden bir ülkeye dönüşebileceği inancındaydı. Bu nedenle istihbarat bölümlerinde Rusya konusundaki uzman sayısı günden güne azaltıldı ve Rusya’nın onlara ‘beklenmeyen’ bir davranış ile karşı çıkabileceğini tahmin edemediler. Hâlbuki Putin, birkaç defa kendi dünya düzeni hakkında pek çok yerde fikirlerini beyan etmiştir. Rusya Batı’ya ilk tepkisini aslında 2008 senesinde Gürcistan’daki askeri operasyonla gösterdi. Hem AB hem de NATO Gürcistan’ın da tıpkı Ukrayna gibi ittifaka yeni üye olarak alınmasını desteklemekte ve Gürcistan’ın bu doğrultuda davranmasını teşvik etmekteydi. 2008’de Rusya tarafından

---

¹ Henry Kissinger, “To Settle the Ukraine Crisis, Start at the End”, **The Washington Post**, 05.05.2014, “Çevrimiçi”, https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html Erişim Tarihi: 05/02/2020.

gerçekleşmiş olan askeri operasyona karşı tepki verilmişti fakat pek etkili sonuçlar ortaya çıkmamıştır. Türkiye Montrö Boğazlar Sözleşmesini uygulayarak ABD'nin askerî gemilerinin Karadeniz'e girmesine izin vermemiş, AB ise Rusya ile ilişkilerini kesmiştir, fakat bu sadece bir sene sürmüştür. Sonuç olarak Rusya'nın sert güç denemesi kendisi açısından başarıyla sonuçlanmıştır. Fakat NATO ve AB kendi genişlemeci politikalarından vazgeçmemiştir. 1991 senesinden 2013'e kadar Ukrayna, ABD tarafından 5 milyar dolar finanse edilmiştir. Bu finansman Ukrayna'nın demokratikleşmesi amacıyla sağlanmıştır. Mearsheimer'e göre ABD'nin, Ukrayna'daki yönetim krizindeki rolü tam anlaşılamamasıyla beraber ABD ülkedeki cumhurbaşkanlığı değişimini desteklemiştir.² Bu karışık olan süreç içerisinde Rusya bir fırsat bulmuş ve önceki dönemlerde hedeflediği bir sorunu çözme fırsatı yakalamıştır. Zaten Kırım'da bulunan askeri üssü, dışarıdan gelen askerlerle destekleyerek ve Kırım'ın yerel yönetimini arkasına alarak Kırım'ın ilhakını gerçekleştirmiştir. Bu operasyona ne Batı ne Amerika ne de en yakın muhatabı olan Ukrayna, hazırlıklıydı. 2014 senesinden beri bu sorun uluslararası platformlarda yer almaktadır. Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar ve sınırlamaların hukuka uygun şekilde sorunun çözümüne yönelik olumlu sonuç verdiği söylenemez. Rusya ekonomik açıdan büyük zorluklarla karşılaşmış durumdadır ama tarih göstermektedir ki ülkeler kendi stratejik çıkarlarını korurken pek çok zorluğa göğüs gerebilmektedir ve Rusya bunun istisnası değildir. Rusya'nın Kırım topraklarını ilhakı uluslararası kamuoyunda sarsıcı ve beklenmedik bir gelişme olarak görülmüştür ve pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. İlhakın 2014 senesinde gerçekleşmiş olmasına rağmen, bu sorun hâlâ gündemdedir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg 30 Ekim 2019 tarihinde Odessa'da yapılan NATO toplantısında, Kırım'ın ilhakının kabul dilmeyeceğini açıklamıştır³

² John J. Mearsheimer, "Why The Ukraine Crisis Is The West Fault", **Foreign Affairs**, Sayı 5, 2014, s.80.

³ Тарас Бурнос, "Йенс Столтенберг: НАТО никогда не признает незаконную аннексию Крыма Россией", **GLAVCOM**, 31.10.19, "Çevrimiçi" <https://glavcom.ua/ru/articles/yens-stoltenberg-nato-nikogda-ne-priznaet-nezakonnuyu-anneksiyu-krya-rossiy-636598.html> Erişim: 10.01.2020

Bu çalışmada Kırım'ın dünya için ve özellikle Türkiye için önemine değinilecektir. Kırım'ın ilhakının gerçekleşme nedenleri ve bu krizde başrol oynayan oyuncular incelenecektir. Bu olayın gerçekleşme nedenleri, fırsatları, hataları ve beklentileri analiz edilecektir. Kırım'ın Rusya açısından önemine değinilecek ve aralarındaki tarihsel bağ incelenecektir. Kırım neden hâlâ uluslararası platformlarda tartışıldığı gösterilecektir. Kırım'ın ilhakını etkileyen Batı'nın, Rusya'nın ve Ukrayna'nın politikaları, ekonomileri ve halkların bu kriz sonucunda yaşadıkları gösterilmeye çalışılacak ve farklı görüşleri değerlendirerek Kırım'ın ilhakı hakkındaki gerçekler gösterilmeye çalışılacaktır.

Tez çalışması dahilinde, Kırım'da yaşanan olayın nasıl hazırlandığı, gerçekleşme nedenleri ve yöntemlerini göstererek buna benzer durumlardan kaçınma yolları bulmaya yardımcı olabileceğini düşünerek, Kırım'ın ilhakına her açıdan yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bu tez çalışmasında, olaya tek taraflı bakılmayarak, her fikirde olan insanlarla görüşülerek, onların düşüncelerini tek bir çatı altında toplayarak ve politik, ekonomik, toplumsal, tarihsel değerlendirmeler yaparak, tezin bu konuda katkı sağlayabilecek olması umuduyla, araştırmayı Rusya, Ukrayna ve Türkiye'de yaparak Kırım'ın yaşamını daha yakın bir perspektifte gösterme fırsatı bularak, insanlara bu konuda daha geniş bir bakış açısı kazandırılması amaçlanmıştır.

Bu tezin amacı doğrultusunda, aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

Kırım'ın ilhakı sadece Rusya'nın agresif davranışlarından mı doğmuştur? Yoksa iki güçlü devletin güç rekabeti ve nüfuz yarışından dolayı ortaya çıkan bir olay mıdır?

Kırım, Ukrayna'ya geri gelecek midir? Mevcut ihtilaflı statüsü sürüncemede mi kalacak yoksa ilhak zamanla uluslararası kabul mü görecektir?

Tez, dört bölümden oluşmaktadır. Her bir bölüm kendi amacını taşımaktadır ve konuya daha derinden bakılmasını amaçlamaktadır. Birinci bölümün başında Kırım'ın tarihçesinin tanıtılma gerekliliği duyulmuştur. Kırım'ın tarihi ile tanışınca neden

Kırım'ın ilhakı uluslararası bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Uzun süreçte bölge el değiştirmiştir ve pek çok halk bu yarımada'yı vatanı olarak görmüştür. Bu topluluklardan öne çıkanları Kırım Tatar Türkleri, Ruslar ve Ukraynalılardır. Bu bölümde her birinin bu yarımada'yı sahiplenmeye ne kadar hakkı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır ve analiz edilerek günümüze kadar gelinmiştir. Bu bölümün devamında Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin 2014 senesinden öncesi olan dönem ele alınmaktadır. Çalışma içinde Sovyetler Birliği döneminden itibaren bağımsızlığa geçen Ukrayna'nın değişen durumu ve Kırım'ın değişen statüsü hakkında bilgiler verilmektedir. Son zamanda Ukrayna ve Rusya'nın uyguladığı politikaların ve Ukrayna ve Rusya'nın uluslararası ilişkilerde hangi konumlarda olduğunun gösterilmesi ile beraber ilhak dönemine nasıl yaklaşıldığı ve sonraki bölümde olayın olduğu zaman gösterilmektedir. İlhakın gerçekleştiği anı daha iyi anlatmak amacıyla bu olayın tam ortasında bulunan insanların şahit olduğu olaylara değinilmiş ve analiz edilmiştir. Birinci bölümün sonunda ilhaktan sonra Kırım Yarımadası'nda yaşanan olaylar ve tepkiler yer almaktadır.

İkinci bölümde ilhakın gerçekleşme imkânlarının nasıl ortaya çıktığı incelenmektedir. İlk önce Ukrayna'nın bu ilhaktaki bir hatası olup olmaması, varsa bu hataların ilhaka olan katkısı ve olayların farklı gelişme şansının bulunup bulunmaması değerlendirilmektedir. Sonrasında ise Kremlin'in yapılan işgaldeki ön hazırlıkları gösterilmekte ve incelenmektedir. Bu olayın ani gelişen bir olay olduğu değil, çok önceden hazırlanan ama ilk fırsatta hayata geçirilmiş olan bir olay olduğu vurgulanmaktadır. Üçüncü ve dördüncü konularda ise Rusya devleti, hükümeti veya Putin'in kişisel becerisi ve Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasının aslında kimin hedefi olduğu araştırılmaktadır.

Üçüncü bölümde Kırım'ın ilhakının uluslararası düzeyde değerlendirmeleri incelenmektedir. Bu bölüm, Ukrayna'nın tepkisi ve atılan adımlarla başlamaktadır ve AB, Birleşmiş Milletler (BM), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), NATO ve Türkiye'nin tepkileri yer almaktadır. İlhak sürecinde doğrudan birbirine karşı rol alan aktörler Rusya ve Ukrayna olsa bile aslında bunun yanında Kırım'ın kendisi, AB ve

ABD, NATO'nun politikaları da süreçte etkili olmuştur. Bu nedenle krizde dolaylı ve doğrudan rol oynayan aktörlere yer verilecektir.

Bu değerlendirmenin başında AB'nin tepkisi bulunmaktadır. Çünkü onun genişleme politikası Rusya'yı tedirgin etmiştir. AB ise Ukrayna'ya hem pazar olarak, hem Karadeniz'de ağırlık kazanma fırsatı hem iş gücü genç nüfusuyla kendi ekonomisine destek, hem de verimli topraklarla kendi entegrasyonuna çekmeye çalışmaktadır.

Sonrasında Birleşmiş Milletler'in tepkisi bulunmaktadır. Bu organizasyon içinde bulunana Rusya şu anda pek çok konuda Ukrayna tarafından BM mahkemelerine verilmiş durumdadır ve Kırım'ın ilhakı hakkında BM tartışmasız bir pozisyona sahiptir.

Devamında ise ABD'nin tepkisi irdelenmektedir. Senelerce süren önce SSCB ve sonrasında Rusya Federasyonu ile olan ikili rekabet ve sürtüşme politikasından dolayı ABD, AB'nin genişleme politikasına destek vermektedir ve Ukrayna'nın her türlü karışıklığı içinde onun parmağı vardır.

NATO'nun bu olaya tepkisi incelenmektedir. Rusya'nın sınırına yaklaşmaya çalışan bir başka organizasyon da NATO'dur. Her zaman Rusya'yı düşman olarak tanımlayan organizasyonun politikaları, Mearsheimer tarafından Kırım'ın ilhakında baş sebep olarak gösterilmektedir.⁴

Bunun yanında Türkiye'nin bu olaya bakış açısı gözler önüne serilmektedir. Türkiye; Kırım, Ukrayna ve Rusya'ya komşu olan bir ülkedir. Kırım ile tarihsel bağı olan, Kırım Tatar Türklerinden dolayı onların vatanına kendisini yakın gören ve onların kaderiyle ilgilenen bir ülkedir. Ayrıca hem Rusya hem de Ukrayna ile yakın ekonomik ve stratejik ortaklığı bulunmaktadır.

Ve son olarak Kırım'ın ilhakının uluslararası hukuk açısından irdelenmesi ile bu bölüm sonlanmaktadır. Rusya'nın ortaya konulan sebepleri ve bu sebeplerin hukuksal dayanakları, uluslararası hukukun bu ilhaka bakışı ve sonuçları yer almaktadır.

---

⁴ Mearsheimer, a.g.m., s.77.

Dördüncü bölümde ise Kırım'ın ilhakından sonra en önemli oyunculardan Rusya Ukrayna ve Kırım'ın bu ilhaktan dolayı yaşadığı pozitif ve negatif sonuçlar incelenmektedir. Siyasi, ticari ve toplumsal olarak nasıl bir etki bırakıldığı, nasıl bir durumun ortaya çıktığını, olumlu ve olumsuz etkilerin neler olduğuna yer verilecektir.

Sonuç bölümünde ise tez boyunca yapılan araştırmalar, önerilen hipotezlerin açıklaması, olay sırasında oluşan fikirler ve olası çözümlerin üretilmesine ayrılmaktadır.

Bu tez çalışmasının hazırlık sürecinde Kırım'da yaşayan, Kırım'dan 2014 senesinde göç etmek zorunda kalan, Kırım'ın Ukrayna'da kalması gerektiğini düşünen ve bunun için mücadele eden kişiler, ayrıca Kırım'ın Rusya'ya ait olduğu konusunda emin olan kişiler gibi farklı fikirlere sahip olan insanlarla görüşme fırsatı elde edilmiştir. Bu çalışmada farklı bakış açıları, farklı çözüm yolları ve bu farkları yansıtan basın kaynaklarının incelenmesi ve değerlendirmesi yapılarak, bu sorunun nasıl çözülebileceği, sorunun gelecekteki seyri ve mevcut Kırım yönetiminin geleceği üzerine bir değerlendirme de yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL VE GÜNCEL PERSPEKTİFTEN KIRIM

1. KIRIM'IN TARİHÇESİ

Türkiye'nin neden Kırım yarımadasının kaderiyle yakından ilgilendiğini anlayabilmek için ayrıca Rusya'nın Cumhurbaşkanı Vladimir Putin '*Kırım, insanların gönüllerinin derinliklerinde hep Rusya'nın bir parçasıydı*'⁵ sözleri neye dayandığını görebilmek için de Kırım'ın tarihine bakmak yerinde olacaktır.

Eski zamanlarda ve Orta Çağ'da Kırım Yarımadası pek çok devlete ev sahipliği yapmıştır. O topraklarda çeşitli halklar yaşamıştır. İlk tarihi bahsedilişi Antik Yunanlılar tarafından 'Karadeniz'in İncisi' şeklinde olmuştur. Tarihçiler yazılarında Tavr halkından bahsetmektedir. Bu halkın ismine dayanarak bu toprağın şiirsel - romantik adı günümüzde hâlâ Tavrida olarak kullanılmaktadır. Yarımada 500 sene(M.Ö 12.yy) Kimeryalılar yaşamıştır. Onların yerini İskitler almıştır(M.Ö 7.yy). Kırım'ın bozkır ve dağlık kesimleri birbirinden farklıdır, özellikle de kıyı kesimleri. Denize yakın bölgeler bu dönemde Yunan göçmenler tarafından kolonileştirilmişti. Şehirler kurmuşlar, zanaat ve ileri teknoloji tarım -şarap yapımı gibi- ile uğraşmışlardır. Gelişmiş göçmenlerin kurak iklimden dolayı riskli tarıma sahip bozkır bölgesine pek ihtiyacı olmamıştır. Bozkırlarda diğer göçebe halklar yaşamaktaydı, bu bölge kendi hayvanları için çok iyi mera alanıydı. Bu dönemde yüzyıllarca 'Bozkırlar' ve 'Şehirliler' barışçıl bir şekilde geçinmiştir. Roma işgali arifesinde Kırım bölgesinde deniz kenarındaki Yunan şehir devletleri hariç iki devlet bulunmaktaydı: Bosporos Krallığı ve Pontus Krallığı. Romalılar bozkır toprakları ile ne yapacaklarını bilemediklerinden dolayı Roma işgalinden sonra bozkırlarda rekabette daha güçlü olanlar yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Sırayla Kırım'da Alman halkları Gotlar, sonrasında Hunlar hakim oldular. Batı Roma İmparatorluğu'nun düşüşü ile Kırım'ın topraklarının çoğu Bizanslılara geçti. Fakat Bizans da yarımada'nın bozkır bölgelerinin Hazarlar tarafından alınmasına karşı koyamadılar. Hazarlar o dönemde çok güçlü bir devlete sahipti: Hazar

⁵ "Putin: Kırım hep Rusya'nın parçası oldu", **BBC Türkçe**, 18.03.2014, "Çevrimiçi" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140318_putin_kirim_1 Erişim Tarihi: 15.10.2018

Kağanlığı. İmparatorluksa devamlı kontrolünü sadece Hersonisos'ta koruyabilmekteydi.⁶

10.yy'da Kırım tarihinde önemli rolü Slavlar oynamaya başlamıştır. Kağanlığın sonu Knez Vladimir (Rusya'yı vaftiz eden Knez), babası efsanevi Knez I.Svyatoslav, şu anda Taman ve Kerç yarımadasında bulunan Tmutarak Knezliği'ni kurmuştur. Fakat Rusiçler, Bozkır Kırım'ı yine de işgal etmemiştir. O yüzden Hazarların yenilgisinden sonra Kuzey Karadeniz kıyıları ve Kırım'ın büyük bir parçasını Peçenekler işgal etmiştir. Onları da Kumanlar takip etmiştir. 1204'de Constantinopole Kuşatması'ndan sonra önce Venedik Cumhuriyeti sonra da Ceneviz Cumhuriyeti Kırım'da kendi ticaret şehirlerini kurmuşlardır.⁷

Tabii ki 'Karadeniz İncisi' 1237-1240 seneleri arasında Moğol Tatarları tarafından işgale uğramıştır. Ancak Moğollar Kumanların ne ticaret şehirlerini ne de Teodora Knezliği'ni alabilmişlerdir.

1420-1466 yılları arasındönemde bu bölgede yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. 1443'te Kırım Hanedanlığı Kurucusu Hacı Devlet Giray başkenti Bahçesaray olan bağımsız bir devlet kurmuştur. Halkı yerleşik hayata teşvik etmiştir. Bahçecilik ve zanaatlerin gelişimine teşvik ederek, İslam ve Hristiyanlığın dini binalarını yapmış ve ayrıca Polonya-Letonya Devleti ile de askeri birlik kurmuştur.⁸

1475ê gelindiğinde ise Osmanlı Devleti Ceneviz kalelerini fethetmiştir ve Teodora Knezliğine el koymuştur, Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti'nin himayesi altına girmiştir. Deniz kıyısındaki şehirler, Avrupa'nın en büyük köle ticaret merkezi haline gelmiştir. Cenevizliler gemilerle evlerine dönmüştür. Teodora'lılar genelde köle olarak satılmışlardır. Hayatta kalan Yunanlılar ve Ermeniler artık kendi devletleri olmadan yaşamak zorunda kalmışlardır. Yarımadanın bozkır bölümünde Osmanlılar Kırım Hanlığı derebeyliğini kurmuş; bölgenin güney kıyısını ise doğrudan Osmanlı İmparatorluğu'na katmıştır. O dönemde Kırım'da Yunan, İtalyan, Ermenis, Yahudi ve

⁶ Юрий Юрко, “История Крыма: чей на самом деле полуостров”, **Obozrevatel**, 19.03.2014, “Çevrimiçi” <https://news.obozrevatel.com/politics/93174-istoriya-kryima-chej-na-samom-dele-poluostrov.htm> Erişim Tarihi: 16.08.2018

⁷ Юрко, a.g.e..

⁸ “Краткий хронологический очерк исторических событий”, **KVN История Крыма**, “Çevrimiçi” <http://www.crimea-kvn.ru/history/index.html> Erişim Tarihi: 20.08.2018

Slav halk vardı. Halk arasındaki ortak dil ise zamanla Kırım Tatar dili olmuştur. Yarımada Museviler, Müslümanlar ve değişik kiliselere bağlı Hristiyanlar bir arada yaşamaktaydı. Osmanlı padişahları Kırım Han'ın kim olacağına karar vermekteydi ve hâkimleri onlar atamaktaydı.

1571 senesinde Kırım Han'ı Moskovia'nın yarısını işgal edip Moskova'yı ateşe vermişti. Korkunç İvan ise tüm toprakları Han'a sunarak Novgorod'a çekilmişti. Moskova 1600 senesine kadar Kırım'a resmi bir haraç ödemiştir.⁹

1735-1739 yılları arasında Rusya, Avusturya ile birlikte hareket ederek Osmanlı'ya karşı savaşmış ve Kırım'ı ilk defa işgal etmiştir. O sırada Kırım Tatar devletinin düşüşü de başlamıştır. Burada Rusya İmparatorluğu'nun artan gücünün büyük rolü vardı. Askeri birlikler tarafından Kırım işgal edildikten kısa bir zaman sonra salgın hastalıklar tehlikeli şekilde artmaya başlamış, bu durum Rusların geri çekilmesine sebep olmuştur. Sonraki zamanlarda iç istikrarsızlıklar artınca bölgedekiler arasında savaşlar dönemi de başlamış oldu.

Kırım 1760-1770 senelerinde Rus-Türk Savaşında Osmanlı devletine destek verince bu durum yarımada yaşayan halkın nüfusunda ölümler ve göçler nedeniyle düşüş yaratmıştır. 1768-1774 arasındaki dönem ise Türk-Rus Savaşına ve bunun sonucunda Kırım Hanlığı'nın Osmanlı'dan bağımsızlık ilan etmesiyle nihayete ermiştir. Bu tarihten itibaren Kerç bir Rus şehri oldu, şehirdeki bütün limanlara Rus askeri birlikleri yerleşti.

1783 senesinde Kırım' Rusya'ya bağlanmıştır ve Han ailelerine Rus asil aileleri ile eşit haklar tanınmıştır. Sivastopol şehrinin, Rus Karadeniz filosunun merkezi olarak ve Simferopol(1784) Tavriçesk Guberniyası merkezi olarak inşa edilmişti. Yerel Kırım halkının aynı dine mensup olduğu Osmanlı'ya göçünden ve yeni yönetimin sert politikasından dolayı 18.yy'da nüfusu beş kat azaldı. Rusya ve Osmanlı arasında Kırım'da bulunan dindaşların korunması konusunu da içeren Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre Potemkin Knezliği'nde Hristiyan ve Müslümanlar arasında zorla yer değişimi gerçekleştirildi. Bu dönemde yer değiştirmemek için dinini değiştirmeyi

---

⁹ Юрко, а.г.е..

tercih edenlerin sayısı az değildi. 1930 senesine kadar pek çok Kırım Tatar köyünde iki dine ait mezarlık bulunmaktaydı: kullanımda olan bir Müslüman mezarlığı ve kullanılmayan bir Hristiyan mezarlığı ve ikisine de gerekli bakımlar halk tarafından yapılmaktaydı.

Kırım'daki Rus yönetimi yerel halk için bazı sorunları beraberinde getirmişti. Müslüman topluluklar toprak ve su haklarını kaybetmekteydi, Bu haklar Rus asillerin ve devletin eline geçmekteydi. Yani yerel halk yarımada'nın sahibi konumundan bir nev'i kiracı konumuna geçiyordu. Rus yönetimi, 100 sene içerisinde Kırım'dan yaklaşık 900.000 Müslüman'ın göç etmesine sebep oldu.¹⁰ Onların yerine Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yunan, Bulgar ve Ermenilerden oluşan Hristiyanlar geldi. Rusya'dan, Almanya'dan ve Avusturya'dan Alman koloniciler de gelmişti. Büyük toprak sahiplerinden boşaltılmış olan Kırım topraklarına Ukraynalı çiftçiler ve Velikorus'tan insanlar taşınmıştır. Kırım Yarımadası'na Ruslar yerleştirilirken basit bir yol izlenmiş; askerlere emekli olarak bu bölgeye yerleşmeleri söylenmiştir. Fakat bu istenilen sonucu vermemiş askerler yarımada'da yaşamayı kabul etmemişlerdir. İmparatoriçe II. Ekatarina Kırım'a Malorossiya Ukraynalıların taşınmasına karar vermişse de bu yöntem de başarıya ulaşamamıştır. Bunun sebebi olarak, Tatar faktörü gösterilmektedir. Çünkü yarımada'da Kırım Tatar Türkleri çoğunlukta idi. Rus İmparatorluğunun yeni topraklara yerleşme denemeleri başarısız olmuş ve sonrasında yarımada halkına belli özgürlükler ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Bunlar arasında inanç özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, erkeklere askerlikten muafiyet sayılabilir. Ayrıcalık olarak ise Tatarların asillerine Rus asilleri ile eşit haklar verilmiş, Müslüman din adamlarının temsilcileri vergilerden muaf tutulmuştu.¹¹

1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı'nda Sivastopol'un hem kara hem denizde stratejik önemi büyük bir muharebe alanı olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştı. Rusya, İngiltere, Fransa ve Sardunya Krallığı'na karşı savaşıyordu. Bu savaşta ayrıca taraflar Karadeniz'i Osmanlı etkisinden kurtarmayı da hedeflemişlerdi.

¹⁰ Сергій Куліда, “Чи була передача Криму подарунком Хрущова?”, **Літературна Україна**, 22.02.2018 s.5

¹¹ Куліда, a.g.e., s.1.

Rus iç savaş döneminde Kırım üzerinde Almanların ve Rusların kurdukları kontrol sürekli el değişmiştir. Bu kontrol sağlama çabaları bölgenin Rusya Cumhuriyeti'ne dâhil edilmesi ile 1920 senesinde nihayete ermiştir.

1917 Devrim rüzgârları yarımada sadece sosyo-politik değişimi değil, yönetsel değişikliği de getirmiştir. O dönemdeki yönetim Ukrayna Merkez Konseyi Genel Sekreterliği'ni 'Yeni Rusya'nın bölgesel yönetim organı olarak ilân etmiştir. Halkın ileri gelenleri ile imzalanan Universal Antlaşması'na göre: "Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin toprağına sadece çoğunluğunda Ukrayna halkının yaşadığı topraklar dahil olacaktı: Kiev, Podil, Volhinya, Çernigov, Harkov, Poltava, Yekaterinoslav(Dnipro), Herson ve Kırım harici tavra". Bu antlaşmaya göre Kırım dışarıda bırakılmıştı. 1918'de Kızıl Ordu, Kırım'ın Sovyet Cumhuriyeti'ne dahil bir "tavra" olduğunu ilan etmişti. Fakat bu devlet sadece bir ay varlık gösterebilmiştir. Daha sonra imzalanan Brest-Litovsk Barış Antlaşması'na göre Kırım'da Alman Askeri güçleri konuşlanmıştır. Fakat bu durum da uzun sürmemiş Haziran 1919'da 'Beyazlar' yarımada bölgesine el koymuşlardır. 18 Ekim 1921 tarihinde ise Vladimir Lenin ve Mihail Kalinin, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşu hakkındaki kararnâmeyi imzalamışlardır.¹²

1918-1921 döneminde Kırım yıkıcı bir iç savaşın ve Alman İmparatorluğu'nun müdahalesinin mücadele alanı haline gelmiştir. Bunun sonucunda Kırım Rusya Federasyonu'na katılarak 1922 yılında Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla SSCB'ye dahil edilmiştir.

1923 senesinde Moskova Amerikan Yahudi hayır kurumu olan 'Joint' adlı kurumun yönetiminde yer alan kişilerce ziyaret edilmiş; bu ziyarette Sovyetler Birliği yönetimi ile bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın ismi oldukça ilginçtir: "Kırım California'sı". Bu antlaşmaya göre, Yahudi tarımsal komünleri, her sene ihtiyaçlarını karşılamak için 1,5 milyon dolar yardım alacaktı. Çok kısa bir süre içinde bu tarım kuruluşları ileri teknoloji kullanarak yüksek bir gelir sağlayacaklardı. Fakat birkaç sene sonra Kırım projesi yavaşlamış ve 1936 senesinde tamamen durdurulmuştur. Yine de antlaşma yürürlükte kaldığı süre boyunca Kırım'a 20 milyon dolar gibi bir para girişi

---

¹² Куліда, а.г.е., s.5.

olmuştur.¹³ Aslında kooperatifler Rus köylülerince daha önceki yıllarda benimsenmiş olan kurumlardı. Örneğin 1915 Ocak ayında Rusya’da 32.300 kooperatif ve bu kooperatiflere çoğu köylülerden oluşan on iki milyon üye bulunmaktaydı.¹⁴ 1927 senesinde Paul Warburg Moskova’yla bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre, SSCB her sene 900.000 dolar olarak on sene boyunca sadece %5 faizli bir kredi alacaktı. Geri ödemesi, 1945 senesinde başlayıp 1954 yılında bitecekti. Bu anlaşma için Anti-Faşist Komitesi başkanı Solomon Mikhoels gönderilmiştir. Stalin’in emri ile daha sonra 1948’de Yahudilerin Anti-Faşist Komitesi, Uluslararası Siyonizm’in ulusal merkezine dönüştürülmüştür ve devlet darbesine hazırlık iddiasıyla suçlanmışlardır.¹⁵ Kırım’ın yapılandırılması ve kalkındırılması amacıyla başlatılan bu girişim de böylelikle sonuca ulaşmadan rafa kaldırılmıştır.

2. Dünya Savaşı’nda Nazi Almanyası Sovyetler Birliği’ne saldırdıktan sonra, Sovyetler Birliği’nin istihbarat birimleri, II.Katerina döneminden beri yarımadada yaşayan Almanlara yönelik operasyonlar yapmış ve buradaki Alman liderlerini öldürmüşlerdir. Ağustos 1941 senesinde Kırım’dan zorla 63.000 Alman sürülmüştür. Ocak-Şubat 1942’te 700 İtalyan, Mayıs-Ağustos 1944’de bütün Kırım Tatarları (191.000 civarı), Yunan (150.040), Bulgarlar (12.242), Ermeniler (9.600), Türkler ve Farslardan oluşan Müslüman gruplar (3.650) Kırım’dan zorla sürülmüştür. Sürülenlerin çoğu yolda ya da yeni yerlerdeki zor hayat şartlarından dolayı ölmüştür.

4-11 Şubat 1945 Kırım(Yalta) Konferansı’nda Josef Stalin, Franklin D. Roosevelt ve Winston Churchill, savaştan sonraki dünya düzenini belirlemek üzere bir araya gelmişlerdir. Bu konferansta Almanyası’nın “yetki alanlarına” bölünmesine karar verilmiştir. SSCB’nin Japonya ile savaşa katılmasına, savaştan sonra uluslararası güvenlik sisteminin kurulmasına ve Birleşmiş Milletler organizasyonunun kurulması konusunda görüş birliği sağlanmıştır.¹⁶

---

¹³ Куліда, а.г.е., s.5.

¹⁴ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, Selenge, İstanbul, 2009, s. 310.

¹⁵ Куліда, а.г.е., s.5.

¹⁶Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995**, Cilt:1-2, Genişletilmiş 12. Baskı Alkım, İstanbul 1996, s. 399—401.

Savaşın sonra Kırım’da çok az insan kalmıştı. Resmi istatistiklere göre Kırım Tatar Türklerinin sürgününden sonra Kırım’da yaklaşık 500.000 nüfus vardı. Çoğu Kırım köylerinde yazın hasat toplamaya insan bulamamaktaydı. Stalin’in vergilerini ödememek için evlerin yanındaki meyve bahçelerindeki ağaçları kesmekteydi. Rusya’dan gelen göçmenler de bu durumu iyileştirememişti. 1954 tarihli ‘Kırım Gazetelerinde konuyla ilgili pekçok haber yapılmıştı. Bu haberlerin ortak noktası ise gelen göçmelerin verimliliği yükseltmedikleri, bölge koşullarına uyum sağlamadıkları müddetçe de durumun değişmeyeceği yönündeydi. Ağır basan görüş sadece Ukrayna çiftçilerinin bölgedeki durumu iyileştirebileceği yönündeydi.¹⁷

Rusya Federasyonu içinde bulunan Kırım bölgesi aslında Ukrayna ile daha yakından bağlıydı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantısında imzalanan 49 numaralı protokole göre, 25 Ocak 1954 tarihinde Kırım bölgesini Rusya Federasyonu’ndan alınıp Ukrayna Cumhuriyeti’ne verilmesi anlamına gelmekteydi. 19 Şubat 1954 tarihinde çıkan bu kararın altına Sovyetler Birliği’nin Büyük Meclis başkanı Vorosilov’un imzası vardı. Ayrıca 1954 senesinde Ukrayna tarihsel olarak kendine ait olan bazı sınır bölgesini Rusya Federasyonu’na vermişti. Smolensk sınırında, Kursk sınırında, Belgarod sınırında, Voroneş sınırında Rusya’ya Ukrayna toprak vermişti, Rostov bölgesinde ise Taganrog şehrini vermişti. Bu topraklar yüzey olarak Kırım bölgesine eşittir ve 1,2 Milyon Ukraynalı da bu bölgelerde yaşamaktaydı. Kırım’ın Ukrayna’ya verilmesi ile birlikte daha önce adı geçen Joint kurumu ile yapılan anlaşma uyarınca Amerikalılara verilen taahhütler de ortadan kaldırıldı. Ukrayna Yönetimi ‘Joint’ arasında anlaşma uyarınca herhangi bir işlem de gerçekleşmedi. Kırım’ın Ukrayna’ya Kruşçev’in hediyesi olarak verildiği söylenmiş olsa da bu tam olarak gerçeği yansıtmamaktaydı. Ukrayna açısından Kırım büyük bir ekonomik yük gibi görülmekteydi. İzleyen dönemlerde Ukrayna’nın insan ve finans kaynaklarının bir kısmı Kırım’a aktararak bu bölgenin refahı yükseltilmişse de elbette bu hedefe ulaşmak Ukrayna için oldukça maliyetli olmuştu.

---

¹⁷ Куліда, а.г.е., s.5.

Haziran 2018’de Birlik Nova Alekseevka Kırım Tatarları Kültür Eēitim Merkezi’nin Başkanı İbrahim Bey ile ger ekleřtirdiēim görüşmede Kırım Tatarlarının 1970-90 yılları arasında yaşadığı zorlukları anlatılmıştır:

“1972, 1974 ve 1976’da Kırım Tatarları, sürgünden dönen Kırım Tatarlarına ikamet verilmediēi için mitingler düzenlediler. Generaller Nova Alekseevka’yı ziyaret etmişlerdi. Kırım Tatarları Amerika merkezli ‘ zg rl k Radyosu’ sunucusu Ayşe Hacımuratova sayesinde bu ziyaretten haberdar oluyorlardı. 1987’de Kırım Tatarları Kızıl Meydan’da bu sorunu çözmek için mitingde toplandılar. Nova Alekseevka’dan dönüşümlü olarak her seferinde mitingde 200 kişi bulunmak üzere Kırım Tatarları katıldı. O dönemde Nova Alekseevka’da her sokakta polisler duruyordu.  ongar Geçidi’ni, Kırım Tatarları geri dönmesin diye polisler tutuyordu. Miting sonrasında Kırım’a geçişe kayıt üstünde izin verildi fakat uygulanmaması için ellerinden geleni yapıyorlardı. İnsanlar eski yerleşim yerlerine resmi olarak yerleşemedikleri için bazı aileler oralarda tarla, toprak alıp kaçak yaşıyorlardı. Aynı dönemde Kırım Tatarları Meclisi kuruldu. Kırım Tatarlarını sürgünden döndürebilmek için aktivist gruplar çok çalıştılar. 1967’de benim babam da Kremlin’e Kırım Tatarları konusunda dilekçe götürdü. Dönemin Dışışleri Bakanı Andrey Gromiko ile görüştü. D nd ē nde bize ‘Kırım’a geri dönüyoruz’ dedi ama Kırım’a geldiēimizde memlekete Sivastopol’e bizi sokmadılar. Sonrasında büyükannemin memleketine gittiēimizde orada artık başka insanların yaşadığını gördük. Çevredeki insanlar bize Tatar olduēumuz için ev satmadılar. Sonrasında Kırım’a en yakın yer olduēu için Nova Alekseevka’ya yerleştik.”

Haziran 2018’de ger ekleřtirdiēim bir başka görüşmede ise Kırım Han’ı Arslan Giray Han’ın hanedanın günümüzde yaşayan  yelerinden G lnara  merova, kendi hayatından bahsederken Kırım Tatarları ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ben Özbekistan’da doēdum. Zamanında annemi ve babamı, Kırım Bahçesaray’dan sürdüler. Han’ın ailesinden Arslan Giray Han benim büyük büyük dedem. Anneannem İstanbul’da medrese bitirdi. 2.Dünya Savaşı sırasında bizi Özbekistan’a gönderdiler. Bu arada babam savaşıyordu. Annemi dört çocukla beraber sürgüne göndermişler. Dördü de vefat etmiş. Biz    kardeşiz. Babam savaştan döndükten sonra Özbekistan’da doēduk. Babam doktordu. Savaştan döndükten sonra o

da dâhil olmak üzere herkesi hapse attılar. On bir sene hüküm giydi. Tatar olduğu için. Özellikle bütün eğitim görmüş olan Tatarları engel olmasınlar diye ortadan kaldırıyorlardı. Kırım Tatarlarına en iyi şekilde davranılabilen seneler, 1990-1993 seneleri o dönemde Kırım Tatarlarına sürgünden sonra Kırım'a dönüp kaçak yaşayan Kırımlılara yasal olarak o tapuları vermeye başladılar. Hatta Ukrayna, Özbekistan'dan gelenlere biraz para da ödedi. Biraz toprak dağıttı, ikâmete izin verdiler. Bazılarına kısa bir dönem tazminat parası ödediler. Fakat pek çok insanın taşınmak için parası yoktu. Kırım'da ev almaya da parası yoktu. Orta Asya'da kaldılar. O dönem bir de ekonomik kriz patladı. Pek çok insanın parası değer kaybetti. Sovyetlerin son döneminde banka hesaplarına el koydular. Kimse bankadan parasını çekip bir şeyler alamıyordu. Hala o dönemde kalan paralar hesapta donmuş vaziyette.”

1988-1989 yıllarından itibaren canlanan Ukrayna milliyetçiliği “Halk Hareketi” ve Ukrayna Halk Cephesi” adı altında örgütlenmiş; 1991 Ağustos ayında Gorbaçov’a karşı düzenlenen darbe girişimi üzerine diğer cumhuriyetler gibi Ukrayna da 24 Ağustos’ta bağımsızlık ilan etmiş, 1 Aralık 1991 halk oylamasıyla da bağımsızlık kararını kesinleştirmiştir.¹⁸ Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte Kırım da Ukrayna içinde özerk hale gelmiş, Büyük Yalta, Ukrayna’nın yazlık politik başkenti ve ayrıca Karadeniz bölgesindeki ülkelerin toplantı yeri olmuştu.¹⁹

Rusya Federasyonu Kırım’ı 1954’te Ukrayna’ya vermişti. Bütün bu uygulamalar o dönem yürürlükte olan kanunlara uygundu fakat o topraklarda yaşayan insanların istekleri hiçbir zaman sorulmamıştı. 1954’te Kırım’ın Ukrayna’ya verilmesi Bolşeviklerin bütün fethettiği topraklarda yaptıklarına kıyasla farklı değildi. Sovyetler Birliği içindeki sınırlar değişkendi, Sovyetler birliği dağıldıktan sonra uluslararası anlaşmalarla Ukrayna Aralık 1991 tarihinde Rusya Federasyonu’ndan bağımsızlığını ilan etmişti. Belovejskaya antlaşması ve Rusya Federasyonu-Ukrayna arasında 1997’de imzalanan Büyük anlaşma ile sınırlar şekillendirilmiş ve Kırım Ukrayna’da kalmıştır.²⁰

¹⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 933.

¹⁹ “Краткий хронологический очерк ...”

²⁰ Андрей Зубов, “Андрей Зубов: Крым наш?”, **Ведомости**, 2014, “Çevrimiçi” <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2014/10/02/krym-nash> Erişim Tarihi: 11.03.2019

1991'den itibaren bölge sürgünden sonra dönen Tatar halkının milliyetçi ruh halinin yükselmesine tanıklık etti. Önce Bozkır Kırım bölgesindeki topraklara yerleşmeleri ve Ukrayna Bürokratlarının bu gelişmeleri sadece izlemekle yetinmesi sonucunda bölgede ciddi finansal ve ideolojik çalkantılar yaşanmaya başladı.

11 Mart 2014'te Kırım Yüksek Konseyi, Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol şehri bağımsızlık hakkındaki deklarasyonu kabul ettiler. Deklarasyona göre eğer 16 Mart 2014 tarihinde yapılacak referandumda Rusya'ya dâhil olma kararı verilirse, Kırım bağımsız ve egemen bir cumhuriyet yönetimini dünyaya ilan edilecekti. Bu belgeye göre Kırım, demokratik, laik ve çok uluslu devlet olacaktı, kendi bölgesinde barış, uluslararası ve dinler arası antlaşmaları sağlamaya çalışacaktı. Kırım Cumhuriyeti, bağımsız ve egemen bir devlet olarak referandum sonucunda iki devlet arası yapılacak antlaşmaya göre Rusya Federasyonu'na yeni bir Rusya Federasyonu süjesi olarak girmesi teklif edilecekti.

16 Mart 2014'te bahsedilen tarihi referandum yapılmıştır. Referandumda ilan edilecek cumhuriyetin statüsü hakkında halka iki tercih soruldu: “Siz Kırım'ın Rusya ile birleşmesini, Kırım'ı Rusya Federasyonu'nun bir süjesi olarak mı görmek istiyorsunuz?” yoksa “Kırım Cumhuriyeti'nin 1992 senesi anayasasının işleme konulmasının ve Kırım'ın statüsünün Ukrayna'nın bir parçası olmasını mı istiyorsunuz?” Referandum belgesinde Kırım'ın tam bağımsızlığı hakkında hiçbir soru mevcut değildi. Rus verilerine göre referanduma katılım %83,1'di ve Özerk Kırım Cumhuriyeti'nin Rusya'ya bağlanması sorusuna referanduma katılan Kırımlıların %96,77'si olumlu oy verdi. Hatırlatmak gerekir ki Kırım Tatar Türklerinin çoğu referanduma katılmadılar ve referandum sırasında ‘yeşil adamlar’ her yerde varlık gösteriyorlardı.²¹ Türkiye bu referandumu gayri meşru gördüğünü açıklayarak tanımadığını ilan etmiştir.²²

²¹ “Краткий хронологический очерк ...”

*Yeşil adamlar: Kırım İşgali sırasında görülen, rütbesiz askeri üniformalı eli silahlı Rus yanlısı kişiler.

²² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Kırım’da Düzenlenen Referandum Hakkında”, No:63, 16 Mart 2016, Çevrimiçi: No: 63, 16 Mart 2016 https://www.mfa.gov.tr/no_-63_-16-mart-2016_-kirim-da-2014-yilinda-duzenlenen-referandum-hk_.tr.mfa Erişim Tarihi: 12.08.2020.

18 Mart'ta Kırım Cumhuriyeti ve Sivastopol şehri, Rusya Federasyonu'na katılma antlaşmasını imzalamıştır. 21 Mart'ta ise Rusya Devlet Başkanı Putin "Kırım ve Sivastopol'ün Rusya'ya bağlanmasını ve yeni federal bölgeler oluşturulması"na dair yasayı imzalamış ve Kırım'ı ilhak etmiştir.

Moskova kendi politikası ile 2000'li yıllara kadar devam ettirdiği politikasını gayri meşru bir alana çekmiştir. Rusya'nın izlediği politika, mevcut olan sınırların güvenliğinin sağlanmasıydı. Daha sonra ise Putin Ukrayna'nın zayıflığını kendisi lehine kullanmak istemiş, Ukrayna toprağını önce işgal sonra da ilhak etmiştir. Kırım üzerinde 'tarihi haklar' hakkında konuşulması Rusya tarafından haklı görülmüş fakat bu tartışmalı bölgede yaşayan diğer halkların da benzer talepler iletilmesi uygun görülmemiştir. Aslında Kremlin yarımada'nın sondan bir önceki sahibiydi. Unutulmamalı ki 18. 19. Yüzyıllardaki Rus imparatorluğu ile şimdiki Rusya aynı devlet değildir. Çünkü imparatorluğun içine sadece Rusya Federasyonu toprakları değil, Ukrayna'nın büyük bölümü, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kafkasya, Baltık devletleri, Polonya ve Finlandiya bile girmektedir ve bütün bu halklar eşit bir şekilde Kırım topraklarını benimsemektedir.²³ Bolşevikler, Rus İmparatorluğu'nun ardılı olmayı kabul etmemişti, yeni bir işçi ve çiftçi devleti kurduklarını ilan etmişlerdi, fethedilen alanı formaliteden bağımsız devletler olarak böldüler ve bu devletler kendi istekleri ile birliği oluşturdular. Rus İmparatorluğu pek çok halkın devletiydi ve günümüz Rusya Federasyonu daha önce bu toprakların Romanov İmparatorluğu'nun bir parçası olmasına dayanarak herhangi bir topraktan hak iddia edebileceğini ileri sürmektedir.²⁴ Kırım'ın ilhakının bir diğer olası sebebi de stratejik güvenlik meselesidir. Rusya tarafının belirttiğine göre, Kırım halkı, Rusya'yı seçmiştir ve bu ti 'self determinasyon' hakkının kullanılmasıdır. Fakat şu göz önünde bulundurulmalıdır ki, Kırım'daki referandumdaki 'halkın' gösterdiği taleplerin aynısı Donetsk ve Lugansk'daki referandumda da talep edilmiş lakin Rusya bu iki bölgeyi sınırlarına almak konusunda Kırım'daki kadar istekli olmamıştır.

---

²³ Зубов, а.г.е..

²⁴ Зубов, а.г.е..

2. 2014 senesinde Kırım’da gerçekleşen olaylar

Kırım Ukrayna için her zaman, hem jeostratejik hem de jeopolitik açıdan önemi olan bir yer olmuştur. Karadeniz’in kuzeyinde, denize bağlanan bir üs olarak değerlendirilebilecek olan Kırım, tarih boyunca sıcak denizlere ulaşmanın kilit noktası olarak görülmüştür. Çevredeki yerleşimlere bakacak olursak Kırım, gerek kara ve deniz bağlantıları, gerekse uygun ulaşım ve iklim şartları ile ilgi çekici bir bölgeydi. Karadeniz’e dökülen Dinyeper ve Dinyester nehirleri ticari ulaşımına uygun olmaları sebebiyle Ruslar ve Ukraynalılar için de Kırım daima önemli olmuştur.

2.1. 2014 öncesi Ukrayna - Rusya ilişkileri

Ruslar ve Ukraynalılar Slav toplumları olmakla beraber aynı zamanda tarih boyunca dinsel ve kültürel açıdan birbirine yakın iki ayrı toplum olmuştur.²⁵ Rusya için Ukrayna’nın önemi tarihi ve kültürel alanla sınırlı değildir. Karadeniz’e kıyısı olan Ukrayna toprakları Rusların, gerek Karadeniz bölgesinde Osmanlı İmparatorluğu ile rekabet edebilmesi için gerekse Akdeniz’de ağırlığını koyabilmek için önem taşımaktadır. Tarih boyunca Rusların Kırım bölgesine yönelik yayılcı bir politika uyguladığı ve bu stratejik yarımada hâkim olmaya çalıştığı görülmektedir.²⁶

1954 senesinde Kırım’ın idaresinde yaşanan idari ve ekonomik kapsamdaki zorlukların giderilememesi gibi nedenlerden dolayı Kırım’ın statüsünde değişiklikler yapılarak, Ukrayna’ya bağlandı. Bu dönemde SSCB’nin dağılma ihtimali uzak bir ihtimal olarak görüldüğünden, Rus toplumu bu statü değişikliğinden rahatsız olmamış, Sovyet vatandaşlarının esas olması ve cumhuriyetler arasında bulunan son derece şeffaf olan sınırları dolayısıyla böyle bir karar, tehdit olarak görülmemiştir. SSCB’nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Rus devlet adamları Kırım’ı tekrar eski statüsüne

²⁵ A. Sait Sönmez, Harun Bıçakçı, Cuma Yıldırım, “Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna ilişkileri analizi”, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Cilt 1, Sayı 5, 2015, s. 658

²⁶ Orhan Gafarlı, “AB ile Rusya Arasında Ukrayna”, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)**, 2014 “Çevrimiçi” <http://www.bilgesam.org/incele/76/-ab-ile-rusya-arasinda-ukrayna/#.VjttGJdGQ2Y> Erişim Tarihi: 22.09.2019

kavuşturmak için bazı girişimlerde bulunmuşlardı ancak mevcut durumdaki uluslararası konumlar bu durum için müsait değildi ve bu yüzden bu çabalardan vazgeçilmişti.²⁷

Kruşçev dönemi ile Sovyet politikası kısmen yumuşamaya uğradı ve ‘Kırım Tatar Milli Hareketi’ adıyla oluşturulan sivil toplum girişimi Kırım’a geri dönüş için mücadele vermeye başladı. Fiili saldırı ve agresif tutumlara başvurmayan, demokratik ve hukuki yollarla haklarını arayan Kırım Tatar Türkleri, toplu dilekçeler, başvurular ve gösteriler yaparak seslerini duyurmaya çalışmıştır. Bu girişimler çerçevesinde, rejim için bir tehdit olarak görülen bu hareketin büyümesini önlemek amacıyla bazı tedbirler almış olan Sovyet yönetimi, hareketin ileri gelen isimleri hakkında soruşturmalar ve davalar açmıştır.²⁸ Fakat vatanlarına dönmek için mücadeleden vazgeçmeyen Kırım Tatar Türkleri, bu amaç için hayatını adayan pek çok aktivistin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Ukrayna, Sovyetler Birliği döneminde, diğer cumhuriyetlere göre ayrıcalıklı bir statüye sahipti. BM Genel Kurulu’nda SSCB’yi temsil eden üç cumhuriyetten birisi Ukrayna’dır. (Rusya, Belarus, Ukrayna). Rusya Federasyonu dışında Sovyetler dâhilinde bulunmuş olan nükleer sanayiye sahip devletlerden biri de Ukrayna’dır(diğeri Kazakistan). Ayrıca Sovyetler Birliği’nin dağılması kararının alındığı Minsk Zirvesi, Rusya Federasyonu, Belarus ve Ukrayna liderleri tarafından yapılmıştı.²⁹ Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetleri’ne göre bu bir ihanet ve sorumsuzluktu.

1991 yılında SSCB’nin yıkılmasının ardından birliğe bağlı olan ülkeler, peşi sıra bağımsızlıklarını ilan etmişti. Bağımsızlıklarını ilan eden bu devletlerin sınırları da BM ve diğer devletler tarafından tanınarak hukuki ve uluslararası güvence altına alınmıştı. Kırım, bu dönemde Ukrayna devlet sınırları dahilinde olup, bu sınırlar Birleşmiş Milletler Statüsü ve 1994 Budapeşte Memorandumu ile güvence altına alınarak,

---

²⁷ Ali Asker, “Kırım: Zorla statü değişikliği”, **Eko-Avrasya (Ekonomik ve Stratejik Araştırma Dergisi)**, Sayı 3, 2014, s. 9

²⁸ Gül Sarıkaya, “Rusya’nın Kırım’ı İlhakından Sonra Kırım Tatar Milli Meclisi ve Kırım Tatar Türkleri’ne Yönelik Baskılar”, **Karadeniz Araştırmaları**, 2017, Sayı 55, s.89

²⁹ Sönmez, Bıçakçı, Yıldırım, a.g.m., s. 659

aralarında Rusya Federasyonu'nun bulunduğu bazı devletler tarafından garantörlük sağlanmıştır.³⁰

1991'de bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, topraklarına yerleştirilmiş nükleer başlıklı Sovyet füzelerinin Rusya'ya verilmesine karşı olarak, mali yardım ve güvenlik garantisi sözünü almıştı. Bu kapsamda, Ukrayna'nın; Rusya, ABD ve Birleşik Krallık ile birlikte imzaladığı 1994 Budapeşte Bildirisi, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na Kırım ile birlikte dâhil olan Ukrayna'ya, sınırlarının tanındığı ve kendisine silahlı veya ekonomik bir saldırıda bulunulmayacağı garantisi verilmişti. Rusya ve Ukrayna arasında 1997 yılında imzalanan diğer antlaşma ile Kırım Yarımadası'nın güneybatısında yer alan Sivastopol Limanı'nın kullanım hakları belirli bir süreçte içerisinde Rusya'nın askeri kullanımına verilmişti. (Dostluk ve İşbirliği Antlaşması).³¹

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Ukrayna, dış politikada Batı'ya yaklaşma politikası izlemiştir. Bu tarihten itibaren Rusya, hem Ukrayna hem de Kırım üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Bu süreç Rusya'nın bölgedeki gücünün azalmasına ve bölgede başka ülkelerin de söz sahibi olmasına neden olmaya başlamıştır.³² Ukrayna'nın coğrafi konumu, Rusya için hem yakın çevresinde etkili olması bakımından hem de Avrupa'da ağırlık sağlama hedefi açısından önemli bir yere sahiptir. Rusya, Ukrayna'daki gelişmeleri kendi milli güvenlik olayı olarak görmekte ve Kiev'in batılı ülkelerle işbirliğinde tedirgin olmaktadır.³³

Birçok uzmana göre Kiev, Rus ulusunun doğduğu yer olarak görülmektedir. Rusya enerji ticaretinde önem taşıyan bir ülke olarak yer almaktadır ve Avrupa'ya transit doğalgaz sevkiyatı yapan boru hatlarının çoğu Ukrayna topraklarından

³⁰ **İşgal Altındaki Kırım'da İnsan Hakları İhlalleri ve Rusya Federasyonu'ndaki Genel İnsan Hakları İhlalleri Hakkında**, Rapor, Ankara, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 10 Aralık 2018, s. 2-4

³¹ Murat Bayar, "NATO'nun Genişlemesi ve Enerji Hatları Perspektiflerinden Rusya-Ukrayna Krizi", **Stratejik Düşünce Dergisi**, 10.12.2018 "Çevrimiçi" <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/natonun-genislemesi-ve-enerji-hatlari-perspektiflerinden-rusya-ukrayna-krizi-analizi-11642> Erişim Tarihi: 05.04.2020

³² Ali Konak, "Kırım'ın İlhakı İle Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri", **Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, Haziran 2019, s.34

³³ Gafarlı, "AB ile Rusya..."

geçmektedir.³⁴ Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna, tahıl üretimi konusunda birinci bölge konumundaydı. Ukrayna, Rusya ve Avrupa arasındaki coğrafi konumundan dolayı önemli bir pozisyonda bulunmaktadır. Ukrayna kendisini daha çok, ‘Avrupalı’, Rusya ise Ukrayna’yı daha çok ‘Rus’ olarak görmektedir. İngiliz Tarihçi Norman Stone durumu ‘*Ukrayna ile birlikte Rusya ABD’dir; Ukraynasız Rusya ise ancak bir Kanadadır.*’ şeklinde özetlemiştir.³⁵ Kiev’in Rusya’nın yolunda hareket etmesini isteyen Moskova, Ukrayna’nın Avrupa-Atlantik sistemine entegrasyonunu tehdit olarak algılamaktadır.³⁶ Ukrayna bağımsızlığını kazanınca, Rusya’yı endişelendiren birkaç konu ortaya çıkmıştır: 1) Nükleer Silahlar 2) Karadeniz filosunun paylaşımı 3) Ukrayna’da yaşayan Rus nüfusuna azınlık haklarının tanınması ve geliştirilmesi. Birinci konu, 1994’de yapılan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması ile çözüldü. İkinci konuda da 1997’de imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile geçici bir çözüm bulundu. Üçüncü konu ise hala tartışılmaya ve çözümden uzak kalmaya devam etmektedir.³⁷

Kırım Özerk Parlamentosu, Mayıs 1992’de anayasa ile Kırım’ın bağımsızlığını ilan etmiş ancak aynı yılın Eylül ayında aynı anayasada değişiklik yaparak Kırım’ın Ukrayna’ya bağlı bir cumhuriyet olduğunu kabul etmişti.³⁸ Ukrayna’nın ilk anayasasının 1996’da kabul edildiği görülmektedir. Ukrayna 1996 anayasasının bir bölümünü Kırım Özerk Cumhuriyetine ayırmıştır. Anayasanın 134. Maddesinde açık bir şekilde Kırım Özerk Cumhuriyetinin, Ukrayna’nın toprak bütünlüğü içerisinde ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Anayasaya göre Ukrayna idari ölçekte 24 bölgeye ayrılmıştır. Kırım ise özerk bir cumhuriyet statüsü almıştır.³⁹

³⁴ Abdülkadir Baharççek ve Osman Ağır, “Kırım’ın Rusya Federasyonu’na Bağlanması’nın Rusya’ya Komşu Ülkelere Olası Etkileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 52, Kasım-Aralık 2015, s. 30

³⁵ Yusuf Yıldırım, **Putin dönemi Rus dış ve güvenlik politikasında bir müdahalecilik Örneği olarak Kırım’ın İlhakı**, Baskı no.1, Nobel Bilimsel Eserler yayıncılık, Ankara, 2020, s.335

³⁶ Mithat Işık, “Kerç Krizi ve Rusya-Ukrayna İlişkileri” **Stratejik Düşünce Enstitüleri** 5.12.2018, “Çevrimiçi” <https://www.sde.org.tr/mithat-istik/genel/kerç-krizi-ve-rusya-ukrayna-iliskileri-kose-yazisi-8603>, Erişim Tarihi: 10.03.2019

³⁷ Uluslararası Hukuk Açısından Kırım’ın İlhakı”, Rapor No 2, yay. haz. Rukiye Develi, **Türk Dünyası Birlik platformu**, Aralık 2017, s.5

³⁸ “Конституция Крыма 1992 года”, **Риа Новости**, 07.03.2014, “Çevrimiçi” <https://ria.ru/20140307/998648819.html> Erişim Tarihi:10.08.2020

³⁹ Конституция Украины 1996

Soğuk Savaş sonrası dönemde yükselişe geçen milliyetçi duygular, etnik çatışmalar, dine dayalı dünya görüşlerinin ortaya çıkması ve buna küresel eşitsizliğin de katılmasıyla çatışma ve gerilimlerinin oluşması öngörülebilir olmuştur.⁴⁰ Ukrayna, bağımsızlık döneminde, kendisini, kırılgan siyasal sisteminden kurtaramamış ve politikada sürekli istikrarsızlığa uğramıştır. Ülkenin çok ihtiyaç duyduğu politik ve sosyoekonomik reformların yapılamaması ülkeyi olumsuz yönde etkilemiştir. 1990-2014 arasında yapılan yedi genel seçimde, parlamentoda hiçbir parti hükümet kurmak için yeterli çoğunluğu sağlayamamıştı ve sürekli koalisyon hükümeti kurulmuştu. Yirmi üç yılda on sekiz hükümetin görev yapması siyasi istikrarsızlığın net bir göstergesiydi. 1994-2010 arasında yapılan dört cumhurbaşkanlığı seçimde de hiçbir aday ilk turda oyların %50'sini alamamıştı ve her seferinde ikinci tur seçimlerine geçilmişti. Bu da ülkede ciddi bir lider sorunu olduğunu göstermektedir. Bunun yanında seçimlerin bu kadar sık yapılması, halkın bu sisteme inancının ve ilgisinin kaybolmasına yol açmıştı.

Bir de politik kapitalistler olarak adlandırılan Sovyetler Birliği döneminde, planlı ekonomiden, piyasa ekonomisine geçerken özelleştirilen fabrikaları ve devlete ait taşınmaz malları sahiplenmiş iş insanlarına karşı hükümetler etkili önlemler alamamışlardır. Bu grup iş insanları, siyasetçileri ve partileri desteklemekte, bazıları ise kendi partilerini kurdurup siyasetin içinde yer almaktaydı (Yanukoviç ve Poroşenko bu örneklerden ikisidir). Rusya'da benzer durumun Putin yönetiminde kontrol altına alındığı fakat Ukrayna'da bunun mümkün olamadığı görülmektedir. Oligarşik oluşum, yolsuzluklara kapı açmaktaydı ve siyasetin işleyişini tıkamaktaydı, çünkü politik kapitalistler, kontrol ettiği siyasi güçleri ve milletvekillerini yönlendirerek, siyasi gücün birleşip güçlenmesine engel olmaktaydı. Çok güçlü bir siyasi merkezin oluşmasını istememekteydi, çünkü böyle bir iktidar, onların şirketlerini kapatabilir ve servetlerine el koyabilirdi. Siyasal sistemin kırılganlığı, mevcut oligarşik oluşum, ülkedeki yolsuzlukların devam etmesi ve sistemin şeffaflaşmaması, halkın sosyo-politik ihtiyaç ve taleplerinin de görmezden gelinmesine yol açmıştı.⁴¹

⁴⁰ Baharçiçek, Ağır, a.g.e., s. 32

⁴¹ Vügar İmanbeyli, "Ülke içi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna Kırım Meselesi" **Seta Perspektif**, Sayı:36, Mart 2014, s.3.

Ukrayna'daki kriz ilk başta iktidar ve muhalif grupların 'iç hesaplaşması' olarak başlamış, ilerleyen süreçte ise büyük güçlerin Ukrayna üzerinde oynamaya çalıştıkları gizli oyunları gözler önüne sermiştir. Ukrayna'daki bu 'iç hesaplaşma', Kırım'a sıçramış ve Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ile birlikte iki ülke arasında bir krize dönüşerek uluslararası nitelik kazanmıştır.⁴² Ukrayna'nın bir Doğu Avrupa ülkesi olarak, Avrupa Birliği'nin hem ticari menfaatleri ve enerji güvenliği açısından, hem de Karadeniz Havzası ile etkileşime girme hedefi kapsamında önemli bir rolü vardır. AB, Ukrayna'yı 2004'te başlattığı 'Komşuluk Politikası'na dahil etmiş, 2008'de ortaya koyduğu Doğu Ortaklığı programı kapsamında bu ülke ile güçlü ticari ilişkiler geliştirmeyi amaçlamıştır. Ukrayna ABD'nin Doğu Ortaklığı programı içindeki en büyük ülkedir. 40 milyonluk nüfusu ve verimli araziler sayesinde Ukrayna AB için hem büyük bir pazar durumunda hem de gıda üretiminde yüksek bir potansiyele sahiptir.⁴³

Halkın büyük bir bölümü umutlarını Ukrayna'nın AB'ne üye olmasına bağlamıştı. AB her ne kadar Ukrayna'ya tam üyelik sözünü vermemiş ve ortada bu konu hakkında mevcut olan bir belirsizlik söz konusu olsa da Ukrayna ile ortaklık anlaşması imzalamaya karar vermişti. Fakat ilgili taraftarların bu konuda anlaşmış olmasına rağmen Yanukoviç, anlaşmanın imzalanacağı Vilnius Zirvesi'nden on gün önce, Ukrayna'nın anlaşmadan tek taraflı olarak çekildiğini deklare etmişti. Rusya ile AB arasında kalan Yanukoviç iktidarı, gerek Ukrayna'nın Rus doğalgazına bağımlılığı gerekse ticari ilişkilerin bozulmasını istemediği için serbest ticaret anlaşmasını imzalamaktan vazgeçti.⁴⁴ Hâlbuki bu anlaşma, Ukrayna ile Avrupa Birliği arasındaki ticari ilişkilerinin yeniden şekillendirilmesinin planlandığı bir anlaşma olarak, insan haklarını, temel özgürlükleri ve hukukun üstünlüğü gibi konularda da Ukrayna ve AB arasında bir işbirliğini öngörmektedir.

Bu anlaşmanın, ülkenin kalkınmasını hızlandıracak ve refah seviyesini yükseltecek bir basamak olacağı dile getirilmekteydi ve Avrupa ile entegrasyon sürecinin önemi vurgulanmaktaydı. Ukrayna'nın, hem jeopolitik konumundan dolayı,

⁴² Murat Ercan, "Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon mu? İlhak mı?" **International Journal of Social Science**, 20.08.2015, Sayı 36 s.97.

⁴³ Gafarlı, "AB ile Rusya..."

⁴⁴ Sönmez, Bıçakçı, Yıldırım, a.g.m., s. 662-663

hem de enerjiye olan bağımlılığından ve kültürel kimlik yakınlığından dolayı, Rusya ve AB arasında tercih yapmak konusunda en çok zorluk yaşayan ülke olduğu görülmektedir.⁴⁵

Rusya ise Ukrayna üzerinde baskı kurmaya çalışarak, kendisine yakın siyasi yapıların iktidara gelmesini desteklemiş, Ukrayna'nın Batı'ya kaymasına karşı her türlü diplomatik ve askeri kozlarını sahaya sürmüştür. 21 Nisan 2010 senesinde Medvedev ve Yanukoviç, Harkov Anlaşması'nı imzalamıştır.⁴⁶ Anlaşmada; Avrupa güvenliği, Trans-Dinyester bölgesinin kontrolünün birlikte yapılması, Karadeniz Havzası'nın güvenliği ve çeşitli işbirliği konularından bahsedilmekteydi. Ayrıca 2042 senesine kadar Karadeniz'deki Sivastopol şehrinde bulunan Rus donanmasının üssünün kiralama süreci uzatılmaktaydı. Buna karşılık Rusya Ukrayna'ya gaz indiriminde bulunacaktı. Rusya, Naftogaz (Ukrayna) ve Gazprom (Rusya)'un birleşmesini teklif etti ama Ukrayna buna sıcak bakmamıştır. O dönem muhalefet lideri olan Yulia Timoşenko, bu anlaşmanın Ukrayna'nın çıkarlarını baltaladığını söylemişti ve Yanukoviç'i ihanetle suçlamıştır. Rusya başkanının sözleri, Sivastopol hakkında gelişme planlarının uygulamaya konulduğundan bahsedilmekteydi. Bu açıklamaya karşı Timoşenko ise Ukrayna'nın bir toprak parçasını kaybetmiş olduğunu vurgulamış ve Kırım'da devlet işlerini başka bir devlet yürüttüğünü ve belki de Kırım'a giderken Ukrayna vatandaşları için vize bile gerekebileceğini söylemiş ve Rusya'nın ortak sanayi projeleri hakkındaki sözlerine karşı müstehzi bir tavırla: *'Bu projeleri kimin yöneteceğini sanıyorsunuz? Tabii ki Ukrayna değil. Biz 'Sınırsız Rusya Dünyası'nda kaybolacağız ve bağımsız devlet olma şansımızı kaybedeceğiz'*⁴⁷ karşılık vermiştir.

⁴⁵ Fethi Kurtiy Şahin, "2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler", **International Crimes and History**, Sayı 19, 2018, s.141

⁴⁶ Deniz Berktaş, "Sivastopol'deki Rus üssü tartışılıyor", BBC Türkçe, 22.04.2010, "Çevrimiçi" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100422_sevastopol_deniz Erişim Tarihi: 06.05.2020

⁴⁷ "Тимошенко зовет всех отстранять Януковича: "У нас отбирают государство"", **Украинская Правда**, 10.05.2010, "Çevrimiçi" <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2010/05/10/5025789/> Erişim Tarihi: 11.06.2020

Bu anlaşma ile Sivastopol'deki askeri üssün kapanma tehlikesi ortadan kaldırılmış olup enerji konusunda orta yol bulunmuş ve Ukrayna ile bağlantıların devam etmiş olması Rusya'yı rahatlatmıştır.⁴⁸

Sivastopol'de yaşayan insanlarla Haziran 2018'de yaptığım görüşmeler sırasında, Sivastopol'ün her zaman Rus şehri olduğu vurgulanmıştı: *“Burada Rusya'nın askeri filosu vardı. Sivastopol'deki gazetelere bakınca Sovyetler Birliği zamanından beri hiçbir şey değişmediğini görüyorsunuz. Hep Rus kültürü propagandası yapılıyordu. Kırım Tatar aileleri yerine Ukrayna aileleri yerleştirilmiş ama zamanla onlar da kendi kültüründen kopmuş. Bize ‘Biz Rus’uz ve bununla gurur duyuyoruz’ diyorlardı. Sivastopol’e yerleştirilen Ukraynalı aileler Ukraynaca konuşuyordu ama düşünce tarzları Sovyetler Birliği tarzındaydı. Ukrayna milliyetçilik duygusu yoktu. Halk arasında Sivastopol’e ‘Komünizm’in Milli Parkı’ diyorlardı. Çok fazla sayıda emekli üst rütbe askerleri Kırım’a yerleştirilmişti. Sovyetler Birliği İstihbarat Teşkilatı emeklileri de dahil.”*

Rus askerleri Kırım'da çok önceleri de vardı. Sivastopol'de olan askeri üs, Simferopol, Feodosya ve Kerç de hava ve sınır kontrol bölükleri ve askeri birlikleri bulunmaktaydı. Onların orada bulunmasının sebebi çift taraflı Yeltsin-Kravçuk Karadeniz Filoları Paylaşım Anlaşması'ydı. Şubata doğru ekstra askeri birlikleri Rostov-Na-Donu ve Krasnodar'dan geldiler. Özellikle tüm bu gelişmeler, Kırım'da bulunan 25000 kişinin Ukrayna askerinin, deniz, hava ve sınır kontrolünü görmezden gelmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır.⁴⁹

Ukrayna, doğalgaz ve petrol kaynakları açısından Rusya'ya bağımlı bir ülkedir. Rusya'nın enerji kaynaklarına sahip olması ve Ukrayna'nın da transit ve büyük bir tüketici ülke olmasından dolayı iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurulmuştur.⁵⁰ Rusya ve Ukrayna'nın 17 Aralık'ta imzaladığı anlaşmaya göre; Rusya,

---

⁴⁸ Gafarlı, a.g.e.

⁴⁹ Михаил Руденко, “Деоккупация: с любовью к крымчанам.”, ГОЛОС УКРАЇНИ, 17.02.2016 N.29, c.6

⁵⁰ Sönmez, Bıçakçı, Yıldırım, a.g.m., s. 657

Ukrayna'nın 15 milyar dolar değerindeki devlet tahvillerini satın almayı kabul etti ve Ukrayna'ya satılan doğalgazın fiyatını da düşürdü.⁵¹

Yanukoviç iktidarda olmasına rağmen Ukrayna, AB ile ilişkilerini geliştirmekteydi. Bu da Rusya'nın tepkisine yol açtı, gazı keserek Kiev'in Batı ile yakınlaşma girişimlerini engellemeye çalıştı. Ukrayna'da üretilmiş ürünlerle ilgili zorluklar çıkarmaya başlamıştı. 2011'den itibaren Rusya, Kazakistan ve Belarus ile oluşturduğu Gümrük Birliği'ne Ukrayna'yı davet etmektedir. Rusya, Ukrayna ve AB arasındaki anlaşmanın imzalanması durumunda ikili ilişkileri gözden geçireceğini ve vize uygulamasına geçebileceğini beyan etmişti. Eğer Kiev, Rusya ile Gümrük Birliğini tercih ederse enerjide fiyatlara indirim yapılabileceğini ve Ukrayna'ya ekonomik yardım paketini sağlayabileceğini açıklamıştı.⁵²

Rusya'nın Kırım halkını etkileyerek kendisine destek sağladığı açıktır. J.Nye'nin tanımıyla *"tercih edilen sonuçlara ulaşmak için gündemi çerçeveleyen ortak seçilmiş araçlar vasıtasıyla başkalarını etkileme yöntemi"* olarak bilinen yumuşak güç burada kullanılmış bir ölçüde de buradan sonuç alınmıştır.⁵³ Rusya son on yıl boyunca bu ilhakın altyapısını Kırım'a yönelik kültürel, sosyal, ekonomik politikalarla hazırlama konusunda ve kendisi sorun oluşturmamış olan bir ilhak projesi uygulamıştır. Rusya, Ukrayna toplumunun değerleri ve dünyaya bakış açıları farklılıkları, etrafındaki politik spekülasyonları ve Rusya'nın enformasyon alanını kullanarak yapılan, Anti-Ukrayna kampanyası ile ortak fikirlerin oluşturulması konusundaki geniş etkileşimlerini kullanarak ve yıllarca Ukrayna'nın enformasyon alanındaki dikkatsizliği sayesinde Rusya'ya, katılım referandumunun bahane edilmesi ve Kırım'ın ilhakının gerçekleşmesi fırsatı kazanılmış oldu.⁵⁴

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte, bağımsızlıklarını elde eden ülkeleri NATO'nun ve AB'nin sırasıyla üye adayı olarak açıklaması ve bir kısmının üyeliklerini

⁵¹ "Beş soruda: Ukrayna'da neler oluyor?", BBC Türkçe, 23.01.2014 "Çevrimiçi" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140123_ukrayna_soru_cevap Erişim Tarihi: 02.07.2020

⁵² Orhan Gafarlı, *Avrasya Çıkmazı: Yeni büyük oyunu kim kazanacak?*, Nobel Bilimsel Eserler yayıncılık, İstanbul, 2015, s.145

⁵³ Joseph S. Nye, *"Soft Power: The Means To Success in World Politics"*, Public Affairs, 2004, New York, s.3

⁵⁴ Тетяна Черненко, "Окупований Крим: Шляхи запобігання політичному та соціокультурному дистанціюванню від України", *Стратегічні пріоритети* №3 2014 с.52-60

tamamlaması ve böylelikle Rusya'nın sınırına kadar yaklaşması Rusya'nın mütecaviz politikalar izlemesine dayanak teşkil ettiği Rus makamlarınca zaman zaman dillendirilmektedir. Ayrıca gerek Avrupa Birliği gerekse de NATO'nun Rusya açısından siyasi, stratejik, tarihsel, ekonomik ve kültürel açıdan çok önemli bir ülke olan Ukrayna'yı etkileme denemeleri Rusya tarafında rahatsızlık yaratmıştır.⁵⁵ Batı ve güney sınırlarının NATO tarafından tehdit edilmiş olması durumu, Rusya'nın askeri operasyonlara varıncaya kadar bir güvenlik stratejisi izlemesine sebep olmuştur.⁵⁶

AB ile anlaşma yerine Rusya ile Gümrük Birliği anlaşması imzalama girişiminde bulunan Yanukoviç ise sert bir tepki ile karşılaşmıştır. İlk sert tepki gençlerden gelmiştir. Sosyal medya üzerinden organize olan gençler Kiev'in merkezindeki Bağımsızlık Meydanı'nda toplanarak 'Ukrayna Avrupa'dır' sloganları atmıştı. Göstericiler ve polis arasında çıkan şiddetli çatışmalar sırasında göstericilerin hükümete karşı dile getirdikleri; yozlaşma, yolsuzluk, demokratik değerlerden uzak olmak ve ülkenin bağımsızlığı (Rusya'nın baskılarına karşı koyamamak) gibi temel suçlamalar polisin şiddetinden daha fazla öne çıkmıştı.⁵⁷ Bu olaylar, Ukrayna ve bölge siyasetinin yeni baştan kurulmasına yol açtı. 23 Kasım 2013 tarihinde Avrupa Maydanı'nda başlayan gösteriler gittikçe artmış ve 100'den fazla insan hayatını kaybetmişti. Krizin daha da büyüdüğünü gören Yanukoviç yönetimi 28 Ocak 2014 tarihinde istifa etmek zorunda kalmıştı. Bu olaylar 23 Şubat 2014 tarihinde Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in ülkeyi gizlice terk etmesi ve hemen arkasından parlamento yönetimine el konulması ile son bulmuştur. Bu beklenmedik gelişmeler sonucunda altında 25 Mayıs 2014 tarihinde düzenlenen seçimler sonrasında, Avrupa entegrasyonu sürecini yeni baştan başlatacağı sözünü veren Petro Poroşenko cumhurbaşkanı olarak seçildi. Hemen arkasından başlayan reform süreci sırasında AB ile 16 Eylül 2016 tarihinde İşbirliği Anlaşması imzalandı. Ukrayna Maydan olaylarındaki halk isyanlarından sonra, devlet toplum ilişkileri kriminalizasyonu, küresel yolsuzluk, Doğu Ukrayna'daki derin krizler, dini radikalizmin alevlenmesi,

⁵⁵ Baharççek ve Ağır, a.g.e., s.36

⁵⁶ Abdülkadir Aksöz, "Karadeniz'in Kilidi: Kırım'ın İlhakı Sorunu", İstanbul Kasım 2015, s.5 "Çevrimiçi"

https://www.academia.g.e.du/19543808/Karadenizin_Kilidi_K%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1n_%C4%B0lhak%C4%B1_Sorunu Erişim Tarihi: 10.05.2020

⁵⁷ Şahin, a.g.m., s.141-142.

organize suç gibi unsurların hepsi piramit bir hal almıştır.⁵⁸ 2013-2014 Mayıs olaylarında Kırım yönetiminin üst düzey yetkilileri kendi gelecekleri hakkında endişelenmeye başlamışlardı. Çünkü Kiev'deki yönetim değişimi otomatik olarak kendilerinin Kırım'daki gücünü kaybetmesine ve soruşturma açılmasına sebep olacaktı.

Putin bu ayaklanmanın anayasaya aykırı şekilde, darbe yapılması ve silah zoruyla yönetimi ele geçirme durumu içine girdiğini bilerek, Kırım başta olmak üzere Donetsk ve Luhansk'daki Rus taraftarlarının ayaklanmasının, askeri birliklerle desteklenmesi sonucunda yapılan uluslararası hukuka aykırı referandumda işgali desteklemiştir.

Ukrayna yönetimi ise AB ve NATO'ya üyelik görüşmelerini devam ettirme yönünde kararlıydılar. 21 Şubat 2019 Ukrayna anayasası değişimiyle, Ukrayna'nın AB'ye girişi için gerekli çalışmaları ve NATO'ya üye olma hedefi anayasada belirtilmiş oldu.

2.2. İlhak sırasındaki olaylar

Ukrayna'da 2014 Kasım sonunda AB ile görüşmelerin durdurulduğunun açıklanmasıyla sokaklar protesto alanına dönüşmüştü. Çünkü AB ile yapılan işbirliği görüşmeleri, politik baskı ve ekonomik sorunlar yaşayan Ukrayna toplumuna bir umut kaynağı olmuştu. Protestolar artınca, polislerin de şiddeti arttı. Bu süreçte krizi siyasi yolu ile çözme becerisi gösteremeyen Yanukoviç meşruiyetini yitirmiş, hükümeti istifaya zorlanmış, kendi partisi tarafından da terk edilmişti. 21 Şubat'ta muhalefet ile yaptığı anlaşmayı onaylamadan ertesi gün başkent Kiev'i terk ederek Rusya'ya kaçmıştır. 22 Şubat tarihinde Ukrayna Parlamentosu Yanukoviç'i azlederken, ana muhalefet partisi mensubu Aleksandr Turçinov'u meclis başkanlığına seçerek, kendisine cumhurbaşkanına vekâlet etme yetkisi verilmiştir. Yeni karma hükümet kurulmuş ve göreve başlamıştır. Rusya ise yeni Ukrayna iktidarını meşru görmediğini açıklayarak beklenmedik bir hamle ile Kırım'a özel kuvvetleri çıkarmış ve yarımadayı

---

⁵⁸ Юрій Нікітін, “Антитерористична операція як необхідна форма протидії злочинності та забезпечення безпеки суспільства”, *Запорізька ОУНБ ім. О.М.Горького*, 2015, s. 9-12

fiilen işgal etmemeye başlamıştır. Bu olaydan sonra Ukrayna'daki kriz, ülke içi bir mesele olmaktan çıkmış ve uluslararası bir soruna dönüşmüştü.⁵⁹

Rusya idari anlamdaki otorite boşluğundan yararlanarak, kendisi için stratejik önem taşıyan ve Rus nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Kırım'a özel kuvvetleri sevk etmiş ve Kırım'a el koymuştur. Rusya'nın Kırım'ı işgali, bölge ülkeler, Ukrayna, AB ve ABD başta olmak üzere dünya kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Bu tepkileri dikkate almayan Rusya ise, Kırım'da referanduma gidilmesinin önünü açarak, Rusların yoğun bir şekilde yaşadığı Kırım'da halkın büyük çoğunluğunun Rusya'ya bağlanmayı kabul ettiğini beyan eden bir sözde referandum düzenletmiş ve sonrasında ise Kırım'ın ilhakını gerçekleştirmiştir.⁶⁰

Kremlin, gayri meşru Kırım işgaline ve Ukrayna'nın doğusunda yapılan saldırganlığa 2013 yazından itibaren başlamıştır. Kırım'da Kasım 2013'ten Şubat 2014'e kadar Rus tarafını tutan güçlerin toplanması ile ve gayrimeşru askeri birliklerin organize etmesi ile yarımadanın işgali için politik organizasyon altyapısı hazırlanmaktaydı. Bununla beraber, Rusya devletinin Kırım'ın işgaline hazırlığı kapsamında Rusya Federasyonunun güneydeki askeri bölgesinde büyük bir askeri güç toplanması resmi açıklamaya göre 2014 Kış Olimpiyatlarının güvenliği için yapılmıştı, hâlbuki toplanan askeri güç, spor etkinliğinin güvenliği için gerekenden birkaç kat daha fazlasıydı.⁶¹ Önceden hazırlanmış olan bu plana göre 20 Şubat 2014 tarihinden başlayarak, Sivastopol'de ve Simferopol'de başrolde Rus vatandaşların bulunduğu ayrılıkçı mitingler düzenlenmişti.

Ukrayna, askerlerin Kırım yarımadasına nakledilmesine engel olamadı. İstihbarat ve komutanlıklar merkez komutanlığına ve savunma bakanlığına ekstradan gelen askeri bölükler ve Karadeniz filosunun savaşa hazır hale getirilmesi konusunda rapor vermekteydi. Fakat o dönemde savunma bakanlığının başında Moskova'ya yakınlığı ile bilinen Pavel Lebedev bulunuyordu ve Lebedev bu olaylara sessiz kalmaktaydı.⁶² Bölgede internete bağlı takip kameraları kapatılarak feribotların askeri

---

⁵⁹ İmanbeyli, a.g.m., s.4

⁶⁰ Konak, a.g.m., s.91

⁶¹ Руденко, a.g.e., s.6

⁶² Руденко, a.g.e., s.6

birlikler ve teçhizatlar ile donatılmış olarak geçişi görmezden gelinmiştir. Belli zamana kadar ‘yeşil adamlar’ sanatoryumlarda ve dinlenme tesislerinde, hem Kırım’ın güneyinde hem de Saky ve Yevpatorya da saklanmaktaydı. Sadece bu Kırım bölümünde 2000 kadar çıkarma birlikleri yerleştirildi.

Harekete geçmek için bir gerekçeye ihtiyaç duyuluyordu. Beklenen bahane 23 ve 26 Şubat’ta yapılan mitingler olmuştı. Kırım Tatarları meclis temsilcileri Kırım bakanlık binası önünde miting yapmaktaydı. Rusya destekçileri ise Kırım parlamentosu önünde miting yapmaktaydı. Onları eski polisler, Afganistan’da görev yapmış eski askerler, kendini halk milis kuvvetleri olarak ilan eden insanlar gözlemlenmekteydi. 26 Şubat’ta Verhovnaya Rada önünde sürtüşme oldu. Bu sürtüşme sonucunda iki kişi öldü ve birkaç kişi yaralandı. Sabah 4-5 arasında 27 Şubat’ta bakanlık binası ve Verhovnaya Rada binası özel bölükler tarafından ele geçirildi. Ne kadar ciddi oldukları mühimmat ve silahların kamyonlarla getirilmesinden belli olmuştı. Sonrasında Kırım parlamentosu bir toplantı gerçekleştirdi ve Kırım’ın Ukrayna’dan ayrılmasına karar verdi. İlk ‘yeşil adamlar’, Simferopol sokaklarında ve başka şehirlerde 1-2 Mart’ta ortaya çıktı.⁶³ Onlar rütbesiz kıyafetlerle ve plakası olmayan arabalarla varlık gösteriyorlar, sorulara tepki vermiyorlardı. Bu gurupların da desteğiyle havaalanı, tren garı ve bütün yaşam desteği sistemlerine el konuldu. 16 Mart itibariyle, Ukrayna askeri güçleri Kırım’dan çıkartılmaya başlandı. Bu gelişmeler sırasında Ukrayna askerinin ateş bile etmediği bilinmektedir.

İlhak operasyonu en başından beri Rus işgalcilerin sürekli değişen harekât taktikleri ile gerçekleştirilmiştir. Moskova’nın bu operasyona çok detaylı bir şekilde hazırlandığı konusunda şüphe yoktu. Operasyon esnasında birlikler, ortaya çıkan şartlara göre planlarını hızlı bir şekilde değiştirebilmekteydi. Karadeniz Filosu askeri birlikleri, Rusya’dan Kırım’a ve Sivastopol’e önceden getirilmişti, ayrıca operasyon sırasında Rusya, federasyon bölgesindeki Kerç Geçidini kullanılarak bir grup birliği daha bölgeye getirmiştir. Rusya’yı destekleyen yerel organizasyon ve hareketlerin temsilcileri uzun süredir Kırım bölgesinde bulunuyordu. Onların çalışma organizasyonu ve finansmanı da Rusya Karadeniz Filosu içinde bulunan istihbarat birlikleri aracılığıyla

---

⁶³ Руденко, а.г.е., s.6

yapılmaktaydı. Bu yerel kurumlar, operasyon başladığında gönüllü milis kuvvetlerinin merkezi olmuştu.⁶⁴

Moskova bu özel operasyon başladığından beri, Ukrayna'daki devrim sonrası durumundan dolayı (Maydan'ın kazanılmasından sonraki 2014 Ukrayna Devrimi Olayları) Ukrayna güçlerinin karşı koyamayacağından emindi. Nedense aynı anda Ukrayna'nın askeri deniz kuvvetlerinin yönetimi, kendini tamamen pasif duruma çekti. Ukrayna'nın pek çok bölgesinde özellikle Kırım ve Ukrayna'nın doğu bölgelerinde askerler demoralize olmuştu.⁶⁵ Bu bölgedeki halkın çoğunluğu Maydan'ı desteklememekteydi. Rusya'ya göre Ukrayna yönetimi altında yaşayan halk aslında fiili bir anarşi içinde sıkışmıştı. Ruslar açısından Kırım'da yapılan özel operasyon çok gerekli ve bir adım olarak görülüyordu. Yerel aktörlerin organizasyonlarında Rusya'yı destekleyen düşünceler çoğunlukta idi. Diğerleri açısından ise Rusların desteklenmesi yozlaşmış bir düşünceydi. Bu nedenle Ruslar Kırım'da hem polisleri hem istihbarat güçlerini neredeyse hemen devre dışı bırakmayı hedeflemişler ve bunu da gerçekleştirmişlerdi. İşgalciler sadece Ukrayna devlet sınır bölükleri ile ciddi sorunlar yaşadılar. Sınır personelinin çoğu Ukrayna askeri olarak görevlerini ifa etmiş ve işgale karşı direnebildikleri ölçüde direnmişlerdir. Fakat sayılarının az olmasından dolayı Ukrayna askeri birliklerinin bloke edilmesine engel olamamışlardır. Benzer direniş Deniz Sınır Korumalarında da görülmüş askeri yönetimin doğru kararlar vermesi ve durumu doğru değerlendirmesi sayesinde en az %90'ı çoğunluğu tekneler olmak üzere deniz araçlarının zarar görmeden Kırım'dan çıkarılması sağlanmıştır.⁶⁶

Tüm bu yaşananlar esnasında Ukrayna askerleri çok zor durumda kaldı, Rus askerleri ve milis güçlerine karşı silah kullanmadılar, fakat Rus askerleri onların mülklerini ablukaya aldı. Ukrayna askerleri silahlı bir direniş gösterip sonuç alabilselerdi, Moskova'nın Kırım işgal operasyonunu zora sokabilirler ve belki de tamamen başarısızlığa uğratabilirlerdi. Bu durumda da ilhak değilse de bağımsız Kırım Devleti'nin kurulması gerçekleşebilirdi. Diğer taraftan Ukrayna askerleri Mart'ın

---

⁶⁴ Руденко, а.г.е., s.6

⁶⁵ Дмитро Тимчук , Юрій Карин, Костянтин Машовець, В'ячеслав Гусаров, "Вторгнення в Україну: Хроніка російської Агресії", **Брайт букс** 2014 с. 3-9

⁶⁶ Тимчук , vd., а.г.е., s. 3-9.

ortasına kadar silah bırakmadılar, bölgeleri terk etmediler ve işgalcilerin tarafına geçmediler. Kremlin ise, aynı Ukrayna polislerinde olduğu gibi karşı koyamayacakları durumunu hesaplamaktaydı. Ukrayna askerlerinin de Ukrayna polisi gibi davranacağını beklemekteydi. Buna bağlı olarak Moskova özel operasyona katılımcı olarak bir bileşen daha dahil etmişti- Gönüllü Yerel Milisler kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla Rusya’da toplanmış olan ‘Rus Kozakları’ diye tabir edilen bir grubu kendi saflarına kattı.

Rusya’nın bu operasyonunun gerçekleştirildiği sırada Özel Birlikler dünyasında çok nadir görülen iki Rus İstihbarat teşkilatının çok sıkı bir ortak çalışması gözlemlendi. Tek bir operasyon gerçekleştirilmekteydi, bu da bir hibrit savaş konseptinin çalışmasına imkân sağladı. Bu iki teşkilat, Askeri İstihbarat Teşkilatı(GRU) ve Rusya Federal Güvenlik Servisi(FSB)ydı. Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri(VSRF) Genel Kurmay Başkanlığı’na, genel planlama ve operasyonun yönetilmesi görevi verilmişti, GRU bölüklerinin kullanılmasından, operasyona Rusya Federasyonu askeri güçlerinin operasyona dâhil edilmesinden (Karadeniz Filosu’nda olanlar ve Rusya’dan nakledilmiş olanlardan) ve bu birliklerin sıkı bir işbirliğinden sorumluydu. FSB ise gönüllü Yerel Milis Kuvvelerinin ve sonra Rusya topraklarından gelen ‘Kozaklar’ın hareketlerini koordine etmekteydi, iletişimlerini sağlamaktaydı ve onların Rusya asker güçleri ile olan ortak çalışmalarını organize etmekteydi. Rusyalılar bu hibrit savaşın içinde başarılı bir yöntem bulmuştu ve Kırım’da denemişti- ‘Silahlı milis’ ve özel birlikler, ‘Barışçıl protestocular’(çoğunluğu Rusya’yı destekleyen halktan yaşlı insanlar ve kadınlar) değişik binaların bloke edilmesinde ve işgal edilmesinde kullanılmaktaydı.⁶⁷

28 Şubat 2014’ten sonra Rusya Federasyonu askeri güçleri; kamusal yaşam alanları, havaalanları, köprüler, geçitler üzerinde kontrol sağlamışlardı. Ukrayna İletişim ve Televizyon binalarına el koymuştu. 2014 senesinin Mart ayı başında işgalci güçler Ukrayna Televizyonunun yarımada yayınlamasını tamamen durdurmuşlardır. Kırım ve Sivastopol’deki İçişleri Bakanlığı’nın Kırım yetkilileri ve güvenlik idaresi çalışanları Yanukoviç’in kaçışından sonra Kiev’den gelen emirleri sabote etmekteydi. Bu ortamda

---

⁶⁷ Тимчук , vd., a.g.e., s. 3-9.

Rusya hızlı bir şekilde askeri birliklerin sayısını çoğaltarak, Mart'ın ilk yarısında işgali tamamlamıştı.⁶⁸

Çok iyi silahlanmış belirsiz bir askeri üniformada olan insanlar (yeşil adamlar), devlet binalarına el koymaktaydı ve binaların üstüne Rus bayraklarını çekmekteydi. İşgalden sonraki ilk saatler içinde mevcut Kırım yönetimi başı Anatoli Mogilev bir müzakere başlatmaya çalışmaktaydı. Fakat sonuç alınamadı ve askerler herhangi bir müzakereyi reddettiler. Yeni oluşturulmuş Ukrayna yönetimi bu olaylara hazırlıksız yakalandı. Kırım Tatar Türkleri silahsız olduklarından dolayı silahlara direnmeye hazırlıklı değildi ve geri çekildiler. Haziran 2018'de konuştuğum pek çok Kırım Tatar Türklerinin aktivistleri, Ukrayna askeri birliklerinden silah talep ettiklerini belirttiler ve: *'Madem size bir emir gelmediği için ateş edemiyorsunuz, bize silah verin, biz direniriz'* dediklerini söylediler.

Kiev'den gelen emre göre İçişleri bakanlığı binası, kendilerine bağlı olan Kiev'deki olaylardan dolayı demoralize olan birlikler tarafından koruma amaçlı olarak sarıldı, fakat bu olayların gelişimiyle moral kazanmış olan Rusya destekçisi aktivistlerin çok kısa bir sürede onların barikatlarını kaydırarak tamamen çekilmelerini sağladı. Aynı günün akşamı ve gecesi Rusyalı 'yeşil adamlar', Ukrayna Devleti tarafından karşılık göremediği için cesaretlendiler ve bütün Ukrayna geçiş noktalarını kontrol altına aldılar. Rusya'yı destekleyen aktivistler yarımada'nın her yerinde yönetim binalarına el koymaya başladı.⁶⁹

O sırada Kırım Parlamentosu kapalı bir toplantıdaydı. Toplantı için yeterli çoğunluk bulunmamaktaydı ve ayrıca milletvekillerinin telefonlarına girişte el konulmuştu. Toplantıda, yerel yönetimin başındaki kişi Anatoli Mogilev'in istifaya zorlanması ve onun yerine ayrılıkçıların başı Sergei Aksionov'un getirilmesine ve ayrıca 25 Mayıs'ta cumhurbaşkanlığı erken seçimi ile aynı zamanda olacak Kırım'ın özerkliğinin genişlemesi hakkında referandumun yapılmasına karar verilmişti.⁷⁰

⁶⁸ “Мирный протест под дулами автоматов кремлевского десанта зеленых человечков.” **Голос України**, 27.09.2016, N 37, s.5

⁶⁹ Дмитро Шурхало, **Українська Якбитологія**, 2017 Харків s.355-377.

⁷⁰ Шурхало, a.g.e., s.355-377.

1 Mart'ta Rusya Federasyonu Meclis Başkanı, Ukrayna bölgesinde Rus askeri güçlerinin kullanımına ilişkin dilekçeyi kabul etmiştir. Akabinde Kırım'ın işgali başlatılmıştır. 2 Mart'ta Pereval'ne askeri üssü, yarımada'daki diğer Ukraynalı birlikler gibi, Rus askerleri tarafından ablukaya alınmıştır.

Ukrayna askeri güçlerin Rusya'nın saldırısını öngörmemiş olduğu söylenemez. Daha Ocak ayında Rusların hareketliliğini fark edince Kırım'a eğitim sebebiyle teçhizatlı bir çıkarma birliği ve iki adet askeri özel birlik gönderilmişti. Bu birlikte yaklaşık 300 asker vardı ilerleyen zamanlarda bu birliğin yarımada'dan çıkarılması konusunda Rusya ile anlaşmaya varılmıştır. 27-28 Şubat'ta karargâhta yarımada'da askeri birliklerin transfer edebileceği konusunda operasyonun planı yapıldı: Hem o dönemde kontrol altında olan Kirovsk havaalanından hem de Arbat Kıyıoku'ndan transfer yapılması planlandı. Bu durum Kırım ve Kerç yarımada'ları arasındaki kışlanın bloke edilmesini sağlamaktaydı. Ayrıca Simferopol-Sivastopol yolunun bloke edilmesi şansını doğurmaktaydı. Bu planın gerçekleşme hazırlıklarına başlamışlardı. Fakat Ukrayna Güvenlik ve Savunma Konseyi toplantısından sonra 1 Mart'ta Komutanlık planın uygulanmasını askıya almıştır. Oysa Rusya yarımada'da askeri transferlere devam etmekteydi. Ukrayna Deniz Filosu Komutanının bu aykırı kararı, hem yönetimde hem askerler üzerinde çok yıkıcı etkiler yarattı. İşgalciler tarafından yakalanmaması için önce bütün gemilerin açık denize çıkması emrini vermiş üç saat sonra ise tümünün geri dönmesini emretmiştir. Bu karar neticesinde kısa bir süre içinde Ukrayna gemileri Rusya tarafından bloke edilmiş oldu. Bu esnada Ukrayna askerleri arasında Rusya tarafına geçmeleri için sürekli propaganda ve baskı da yapılmaktaydı.⁷¹

Bu olaylar sırasında Kırım'da bulunan vatandaşlar ile Haziran 2018'da yaptığım röportajlar ile bu olaylar daha da anlaşılır bir duruma geldi: *“Ukrayna Yönetimi kontrolünü kaybetti. Kendilerini biraz devrim olaylarına kaptırdılar. Bu arada Kırım'ı kaybetmiş oldular. Tren yollarına varılarak buralarda Kırım'a gidenler ikna edilmeye çalışılıyordu. Kadınlar pankartlarla 40 km'lik bir kalabalık oluşturmuştu, Rusya'nın Kırım'ı almasına engel olsunlar diye çünkü Kırım'ı Rusya alırsa bu herkes için kötü olur. Ve farklı bir uzun sürecin başlangıcı olur.”* diye anlatılmaktaydı. Haziran 2018'de

---

⁷¹ шурхало, а.г.е., s.355-377.

Kırım'ın bir sakininin anlatımıyla “Bir günde Kırım sokaklarında ‘Yeşil adamlar’ı gördüm, askeri birliğin önünde duruyorlardı. Maydan olaylarından sonra Kırım’a bir cenaze geldi(Berkut Olayı) bu olaydan sonra aşırı propagandalar başladı. Şu andaki Ukrayna yönetimi ‘faşist yönetim’ diye ve ‘Kırım’a radikal milliyetçiler geliyor’ diye dedikodular yayılmaya başladı. Bütün Rusları öldürmek için. Biz bile inandık, çünkü insanlar ‘-şu köye geçtiler’ diye konuşuyorlardı, o kadar inandırıcıydılar ki insanlar karşı koymak için toplanıyordu. Tüm bu olanlar Kırım’da bir gerginlik yaratıyordu. Rusya’yı destekleyen partiler daha aktif çalışmaya başladılar. Şehirde akşamları dolaşp Rus bayrakları ile slogan atıyorlardı. Zaten çoğu emekliler, Eski Rus-Sovyet askerlerinin eşleri, gençlere ise büyük maaşlar vadettiler, desteklenmeleri için para dağıttılar.” Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere yoğun olarak baskı ve propaganda yapılmaktaydı.

Başka bir kişi ise Haziran 2018’de gerçekleştirdiğim görüşmede şöyle anlatmaktaydı: “Hiçbir yerde silahlı tartışma olmadı. Her yerde Ukrayna birlikleri silahlarını, Rus askeri birliklerine teslim etti. Bir tek Feodosya yakınında biraz karşı koymaya çalıştılar, kendi gördüğüm şöyle ki, Feodosya’daki askeri birliği yanına otobüsler yanaşıyordu ve Rusya tarafına geçmeyi reddedenler askeri personel, çocuklar ve eşleri otobüslere bindirip Kırım’dan çıkartılıyordu. Onlar Kırım’daki evleri kaybettiler, onlardan bazıları Amerika’da staj görmüşler, Rusya tarafına geçmek söz konusu değildi. Turçinov, toplantıda karşı koymamaya karar vermiş, çünkü Ukrayna’nın askeri gücü çok zayıftı, karşı çıkmak intihar olurdu.” Burada da kişiler üzerinde yarattığı psikolojik etkiler izlenebilmektedir.

Bazı Rus yorumcular bu durumu Kırım’ın aslında “yeterince istememesi” olarak yorumlayarak algı yönetimi yapmak suretiyle karşı tarafa sorumluluğu yüklemeye gayret etmektedirler. Kendi ifadeleri ile *madem hiç savaşımadan verdiniz o halde yeterince istemediniz*” demekteler. Bölgede direnme ve hatta savaşma iradesi en kuvvetli olan Kırım Tatar Türkleri aktivistleri ile yapılan görüşmelerde bazı aktivistlerce dile getirilen bir husus da o dönemde silahlı çatışmaya girilmesi halinde doğabilecek sorunların göz önünde tutulmasıydı. Bunların başında nüfusun azalması

geliyordu. Onlara göre kısa bir zaman içinde acılar dinmeyecek ve sonuç ise değişmeyecekti.

2016 senesinde Ukrayna'nın başbakanı Vladimir Groysman, konuşmasında “26 Şubat 2014 senesinde Özerk Kırım Cumhuriyet parlamentosu önünde, Kırım Tatarları halk meclisinin çağrısına uyarak çoğunluğu Kırım Tatarları ve onlara destek veren Ukraynalılar ve Ruslar olan yaklaşık 15 bin Ukrayna vatandaşı toplanmış, protesto yapanla kanunsuz olağanüstü bir Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisi toplantısını durdurdular. Bu toplantı, Rus istihbarat bölümlerinde ve Rusya'yı destekleyen Kırım güçlerinin girişimi ile yapılacaktı. Barışçıl protesto Rusya yönetiminin Kırım'ı Ukrayna'dan legal olarak ayırmasına izin vermedi”⁷² diyerek bir hatırlatma yapmayı gerekli görmüştür.

Simferapol'deki mitinge dönelim. Kırım Özerk Cumhuriyeti parlamentosu önünde vatanperver Ukraynalılar ve Kırım Tatar Türkleri ile ayrılık yanlısı Rusların toplanarak ayrı ayrı mitingler düzenlemeye başlamaları, Kırım'daki muhtemel bir kaosun da habercisi olmuştur. Ukraynalılar ile Kırım Tatar Türkleri AB ve Batı'dan yana tavır koyarak Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunurken, Kırımlı Ruslar, gelecek olan AB taraflı bir yönetim olması durumunda Rusya ile bütünleşmekten yana tavır almıştır. Moskova yanlısı politikacılar ve aktivistler, mitingler düzenleyerek Rusya'dan yardım istemişti.⁷³ O mitingde bulunan kişilerle Haziran 2018'de yaptığım görüşmede: “Mitingde çok güzel vaatlerde bulunuldu, sözler verildi. Mitingde biz yüksek kuruldan Putin'e, 'bize yardıma gel' kararı çıkmasın diye gitmiştik. Biz Kırım Tatarları olarak biz Ukrayna içinde bulunmasını istiyorduk”

Haziran 2018'de konuştuğum bir başka Kırımlı vatandaşın anlattıkları ise şöyleydi: “Arkadaşlar dedi ki acilen Simferapol'e gitmeliyiz, miting yapılacak, parlamento Kırım hakkında karar verecek. Parlamento üyelerinin sayısı Kırım Rusya'ya geçsin kararı almak için yetmiyordu. Biz de Meydan'a gittik. Sivastopol'den de gelenler oldu. Onlar Rusya tarafını tutuyordu. Biz meydanda kavga etmiyorduk. İki grup yan yana sakin bir şekilde duruyordu. İki grup arasında dört sıra polis duruyordu.

⁷² “Председатель Верховной Рады Украины Владимир Гройсман обратился к соотечественникам по случаю Дня сопротивления Российской оккупации Крыма.”, **Голос Украины**, 27.02.2016 s.1

⁷³ Sarıkaya, a.g.m., s.86

Parlamento'nun başında Aksionov, Konstantinov ve Mogilov'da vardı. Biz 'Kırım Ukrayna'nındır' onlar 'Kırım Rusya'nındır' pankartları taşıyordu. Bir an emir veriliyor ve aradaki polisler çekiliyor. Şaşırdık. İki miting karşı karşıya kaldı. Bu, yapılan askeri müdahale için bir sebep yaratılması içindi. Bizim grup daha kalabalıktı ve isteseydik diğer grubu bastırabilirdik. Onlar bize şişeler ve sopalar atmaya başladılar. Biz onları geri bile atmadık, çünkü tekrar bize geri döneceğini biliyorduk. Yakında kilise vardı, papazlar geldi konuşmalar yaptı. Bize kimseden saldırın diye bir haber gelmedi. Bu olayı gözlemleyenler vardı, spor kıyafetlerle hazır bekliyorlardı, özel seçilmişlerdi, ertesi gün sokaklarda dolaşan 'yeşil adamlar'dı onlar. Eğer iki miting arasında daha büyük kavga çıksaydı. Onlar da kavgaya karışacaklardı. Kan dökülecekti. Sabah 4'e kadar biz oradaydık. Ertesi gün her yeri 'yeşil adamlar' bastı. Huzur sağladıklarını söylüyorlardı. İlk 'yeşil adamlar' sokakları bastığında Rusya, 'Onlar bizden değil' dedi, o zaman müdahale etseydik Rusya'yı zor durumda bırakabilirdik. Ukrayna Birliklerinin bazıları son dakika kadar teslim olmadılar. Ukrayna Yönetiminin bir şeyler yapmasını beklediler. Turçinov cesaret edemedi. Başka biri farklı bir karar verebilirdi"

Bir başka Kırım vatandaşı ise "Kimse bu işi ciddiye almadı. Sıradan politik provakasyon olarak zannediyordu. Kimse Rusya tarafından bıçak saplanacağını beklemiyordu. Pek çok insan eline silah almaya hazırды. O ünlü Kırım Verhovnaya Rada karşısındaki mitingde aslında büyük kargaşa olabilirdi. Biz yönetimin bu sorunu çözeceğini düşünüyorduk. Turçinov bizim elimizde bir koz var merak etmeyin hallederiz diyordu. Biz o kozun çıkarılıp müdahale edileceğini bekliyorduk –boşunaydı" sözleriyle destekledi.

Olayı bir de Kırım Tatar Halk Meclisi başı Rıfat Çubarov açısından irdeleyelim.

"Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclis oturumunda meclis yalnızca hükümeti istifaya zorlamayı değil, Putin'i de yardıma çağırmayı istiyordu ama ben Rusya'nın Kırım'a girmesini hayal bile edemiyordum. Ben onların olağan bir bildiri yayınlayacaklarını düşünüyordum. Bu da Putin'in Moskova'dan Ukrayna'ya Kırım işleri vasıtasıyla baskı yapmasına yardımcı olacaktı. İşte bu toplantının bu şekilde bitebileceğini düşünüyordum. 26 Şubat'ta biz meydana geldik. Hem ben hem Sençenko hem Aksionov, farklı kelimelerle aynı şeyi söylüyordu: 'Herkes sakın olsun, evlerimize dağılalım,

birbirimize saygı duymalıyız ve birbirimizin güvenliğini sağlamalıyız. Biz camiler, kiliseler, sinagoglar hakkında bahsediyorduk, hepimizin aynı topraklarda yaşadığını ve bu toprakların güzelleşmesini istediğimizden bahsediyorduk. Ben insanları dağıttım, bazıları bugün beni suçluyor ama o zaman biz sivil bir topluluk olarak kendi hedeflerimizi başarıyla gerçekleştirdik. Biz bu meydana Ukrayna'nın bölünmezliğini destekleyenlerdik. Bu oturum olsaydı, legal bir yönetim değişikliği olmayacaktı, bu bir suç davranışının meşrulaştırılması olacaktı. Evet, biz buna engel olduk ve sanki 'yeşil adamlar'ın girmesi bizim suçumuzdu. Sivastopol'den gelen otobüs ve arabaların sayısının artması ile kalabalığın içinde saldırgan olan insanlar artıyordu. Ondan öncesinde iki taraf da sadece kelimeler ile birbirine hareketler edip sataşırken, öğleden sonra hafif fiziki sürtüşmeler başlamıştı. Bana telefonda bu kalabalığın içinde iki tane otomatik silahlı adam görüldüğünü söylediler. Ben hiçbir şekilde o an olaya müdahale edemiyordum. Hem onları bulamıyorduk, hem insanları durdurmak imkânsızdı. Ben onların neden ateş açmadığını bilmiyorum. Ben aslında tamamen Kırım'daki olaylar hakkında bir araştırma komisyonu kurulmasını bekliyordum. Bence karşı tarafın kanlı bir kargaşa yerine sabaha karşı gerçekleşen bir işgali tercih etmesi tamamen bir mucizeydi.”⁷⁴

Mitinglerde ‘Yeşil adamlar’ın ortaya çıkması insanları tedirgin etmiştir, Kırım’ın sakinlerinin anlattıkları önemlidir: “Bütün gençler ve yaşlı olmayan erkekler kendi mahallesinde nöbet tutuyorlardı. Biz de soygun mu yapıyorlar diye sorduk. Hayır. Fakat halk bundan korkuyordu. Çünkü bu ‘yeşil adamlar’ daha öncesinde sokakları dolaşıp güzel olan evlerin fotoğrafını çekiyordu. Kendileri için ev seçiyordu. Kapıyı çalıp açık açık ‘siz gideceksiniz bu evden, ben bu evi alacağım’ diye söylüyorlardı. Fakat korkutamadılar” demişlerdir. Burada “yeşil adamlar” denilen kişilerin etkisi açıkça görülmektedir.

Kırım’ın Rusya tarafından işgal edilmesinden sonra Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin geleceği hakkında 16 Mart 2014 tarihinde referanduma gidilmiş ve referandum sonucunda Kırım, Rusya’ya bağlanmıştır. Rusya Federasyonu da bu referandumdan çıkan sonuca dayanarak Kırım’ın ülkenin bir parçası olduğunu ilan

⁷⁴ “чудо, что удалось избежать кровавого мессива”, **Голос Украины**, 27.02.2016, s.5

etmiştir. Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol Federal şehri, Rusya Federasyonu'na dâhil oldu. Aynı zamanda Ukrayna'nın doğu bölgesinde olan ve Rus nüfusun daha fazla olduğu Donetsk ve Luhansk bölgeleri de Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan ettiler ve bu gelişmeler sonrasında Kiev yönetiminin bu bölgelere müdahalesi sonucunda ülkede bir iç savaş başlamıştır.⁷⁵

İşgalden referanduma kadar olan süreçte Rusya yanlısı 'yeşil adamlar', Kırım Tatar Türklerine ve Ukraynalılara baskı yaparak ülkeyi terk etmeye zorladı. Bunu fırsata çevirerek referandumda Kırım'ın Rusya'ya katılmasını kolaylaştırmak istediler.⁷⁶ Referandumda Kırım Türklerinin halk iradesi görmezden gelinmişti. Bu olay, söz konusu referandumun meşru olmadığını ayrıca hukuka aykırı olduğunu da göstermektedir. Alınan kararların iç hukuk açısından da hiçbir dayanağı bulunmamaktaydı, zira Ukrayna anayasasının 73.maddesi, ülke sınırlarının değişmesi ile ilgili referandumun tüm ülke bazında yapılmasını öngörmekteydi.⁷⁷

27 Şubat'ta Kırım Parlamentosu referandumun 25 Mayıs'ta yapılmasına karar verdi. Mesele 'özerklik haklarının genişletilmesi' idi: "*Kırım özerk cumhuriyeti, devlet bağımsızlığına sahip ve belli anlaşmaların ve uzlaşmaların sayesinde Ukrayna'ya dâhil oluyor: evet ya da hayır*" şeklinde ifade edilmişti Fakat 3 Mart'ta Kırım Özerk Cumhuriyeti Başbakanlık Heyeti, referandumu 30 Mart'a erteledi ama 6 Mart'ta Özerk Parlamento, referandum tarihini 16 Mart'a çekti. Bu arada soruyu da değiştirdi: "*Kırım'ın Rusya'ya Federal olarak bağlanmasını mı istiyorsunuz?- Yoksa Kırım Cumhuriyetini 1992 anayasası temelinde Kırım'ın Ukrayna'nın parçası olarak mı görmek istiyorsunuz?*"⁷⁸ Rusya'nın gerçek niyetini anlamak için bu sorulara dikkatli bakmak gereklidir. Bu arada ne mevcut durumu koruma seçeneği ne de Kırım Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı sorular arasında yer almaktaydı.

Yasal bir referandum ortamının olmadığını ve bağımsız gözlemciler tarafından seçimlerin takip edilmediğini belirtmek gerekir.⁷⁹ 'Yeşil adamlar' tarafından işgal edilen

---

⁷⁵ Sönmez, Bıçakçı, Yıldırım, a.g.m, s. 663

⁷⁶ Uluslararası Hukuk Açısından., s.8.

⁷⁷ Asker, a.g.m. s.11

⁷⁸ Илпхало, a.g.e., s.355-377

⁷⁹ Aksöz, a.g.e., s.12

sokaklarda ve baskı altında yapılan referandumun güvenilirliği de yoktur. Bu referandum sonucu ile Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, Kırım ve Sivastopol'un Rusya'ya bağlanması ve yeni federal bölgeler oluşturulmasını sağlayan kanunları imzalayarak ilhakı onaylamış oldu.⁸⁰

2.3. İlhak sonrası statüko

1990'ların sonundan ABD yönetimi Sovyetler'e karşı çevreleme politikası uygulanmaktaydı. NATO genişleme politikası uygulamakta ısrarlıydı. Amerikalı diplomat G.F. Kennan, daha 1990 yılında Senato NATO'nun genişlemesi kararını almasından hemen sonra bu siyasetin tehlikeli olduğunu görmüştü. Kennan'a göre bu karar, Moskova'nın Doğu Avrupa'da daha agresif politikayı izlemeye yol açmasına ve daha sert davranmaya teşvik edecekti. *"Bence Ruslar zamanla buna karşı düşmanca davranmaya başlayacaklar, bu da onların dış politikasındaki kararlarını etkileyecek. Benim fikrim- bu trajik bir hata olur. Bunun için hiçbir sebep yok, kimse kimseyi tehdit etmiyor"* demişti. Mearsheimer'a göre de bu politika NATO ile arasındaki tampon bölgeye ihtiyaç duyan ve Sivastopol üstünden vazgeçmeyecek olan Rusya'yı işgale teşvik etmiştir.⁸¹

Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki askeri operasyonlar sırasında geleneksel argümanlardan biri olarak '*Rus nüfusun korunması*' söylemi öne çıkarılarak, uyrukların korunması meselesi Kırım olaylarında net ama bir o kadar da abartılı şekilde dillendirilmeye başlamıştır. Bu söyleme göre, Ukrayna'da iktidara el koyan güçler aşırı sağ politikalar uygulayarak ülkede yaşayan Rusların haklarını tehdit etmektedir. Rusya anayasasına göre; Rusya vatandaşlarının güvenliğini, gerekirse sınırları dışında da korumayı garanti etmektedir. Rusya bu açıdan Kırım'ın durumunu Kosova'ya benzetmekteydi. Orada da özerk statünün merkezi devlet tarafından kaldırılmıştı. Ancak Rusların iddialarının aksine Kırım'da yaşayan Rus asıllı Ukrayna vatandaşlarının etnik kökenleri sebebiyle veya bir başka ayrımcı muamele görmesinin ya da ağır insan hakları ihlallerine maruz kalması konusunun, yönetime katılmalarına engel olduğunu gösterir

⁸⁰ Bülent Erandaç, "Putin, 2036'ya Kadar Rusya Başkanı Kalacak", **Stratejik Düşünce Dergisi**, 16.03.2020,"Çevrimiçi" <https://www.sde.org.tr/bulent-erandac/genel/putin-2036ya-kadar-rusya-baskani-kalacak-kose-yazisi-16361> Erişim Tarihi: 05.09.2020

⁸¹ Mearsheimer, a.g.m., s. 78.

bir uygulama veya davranıştan söz edilemez. Yine de bunu öne sürerek Kırım önce işgal edilmiş sonra da ilhak edilmiştir.⁸²

İlk olarak örneğin Çongar'daki sınır noktası Rusya tarafından işgal edilmişti ve Kırım Bölgesindeki askeri varlıkları çıplak gözle görmek mümkündü. Köprünün iki tarafında da keskin nişancılar, otomatik silahlı askerler ve zırhlı araçlar görülmekteydi. Çongar'daki bu geçiş noktası önem arz eder çünkü burası insanların kullandığı en yoğun geçiş noktası olduğu gibi çok aktiftir ve çoğu tren Nova Alekseevka'ya bu güzergahtan gelmektedir. Ukrayna Azov Karadeniz Bölgesel Yönetimi Devlet Sınır İdaresi Başkan Yardımcı Maksim Soroka anlatımıyla: *“Ukrayna Devlet Sınır İdaresi Birlikleri, işgalcilerin askeri hareketlerini hem havada hem de karadan sürekli takip ediyor. Sınırdaki askerler, Kırım'daki Rus askeri güçleri tarafından sürekli artan bir hareketliliği gözliyorlardı.”*⁸³

Kırım'daki olaylar sırasında Ukrayna yönetimi zaman kaybetmeden devletin kolluk kuvvetlerini kontrol altına aldı. Aynı sırada Ukrayna milliyetçi hareketleri aktif hale geldi. Kırım, karadan bir saldırıya pek uygun değildi. Çünkü ana kıta ile bağlantıyı sağlayan çok dar iki ana geçit vardı. Bunlar kolayca bloke edilebilirdi- Ukrayna askerleri bunları kullandı ve çok çabuk bir şekilde hem Perekop'da hem de Trans-Dinyester sınırında zayıf da olsa iki savunma hattı kurdu ve bu bölgelerde durum kontrol altına alınabildi. Fakat Harkov bölgesindeki durum güçleşmeye devam etmekteydi. Dinyeper ve Zaporozhye bölgelerinde de yönetim binaların işgal denemeleri yapılmıştı. Rusya'yı destekleyen güçler duruma etki etmekteydi. Ukrayna, kolluk kuvvetleri ile Harkov'da Nisan 2014 tarihinde yapılan anti-terörist operasyonu sonrasında işgal altındaki bazı yönetim binalarının kurtarılması ve Rusya'yı destekleyen kişilerin tutuklanması ile bölgedeki durum stabilize hale gelmiştir. Rusya ile sınırı olmayan bölgelerde ve ayrıca yerleşim bölgelerinin girişleri kontrol edilen yerlerin yerel yönetimi aktivistler ve kolluk kuvvetlerinin Rusya'dan gelen yardım güçlerini engellenmesi ile Ukrayna yönetimi bir şekilde durumu kontrol altına aldı.⁸⁴

---

⁸² Asker, a.g.m. s.10.

⁸³ Дарина Косенко, “Годовщина блокады Крыма: лицом к лицу с оккупантами” **Новий день** 28.09.2016, s.7

⁸⁴ Тимчук, vd., a.g.e., s. 3-9

21 Mart'ta Kırım'ın Rusya Federasyonu'na bağlanmasını öngören yasa ile Kırım'da üç resmi dil belirlenmiştir: Rusça, Ukraynaca ve Kırım Tatarcası. Bunun ardından 21 Nisan 2014 tarihinde de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kırım Tatar Türkleri ve Stalin baskısından zarar gören Kırım'ın diğer halklarının rehabilitasyonuna ilişkin kararname imzalamıştır.⁸⁵ Vladimir Putin “*Stalin'in baskılarına uğrayan Kırım Tatar Türklerinin geleneksel yerleşim yerlerinden, memleketinden sürgün edildi, Rusya'ya entegrasyon sürecinde Kırım Tatar Türklerinin haklarının iadesi ve çıkarlarının korunması için elimizden gelen her şeyi yapmalıyız*” açıklamasını yapmıştır. Rusya'nın bu pozitif gibi görünen kararlarına rağmen bölgede uyguladığı siyaset tamamen farklı olmuştur. Kırım'ın işgalinin ardından Kırım'da, Kırım Tatar Türkleri durumun iyiye gideceğine ilişkin olumlu beklentilerin boşuna olduğu çok kısa sürede anlaşılmıştı ve baskılar peş peşe gelmeye başlamıştı.⁸⁶

Kırım Tatar Milli Meclisi etrafında toplanarak yarımada'nın en iyi organize olan grubunu oluşturan Kırım Tatar Türklerinin Rusya'ya bağlanmaya karşı çıktıkları için protesto ederek katılmadıkları referandum yine de yapılmıştı. Bu referanduma göre, nüfusun %13'ünü oluşturan Kırım Tatar Türkleri, yaklaşık %60'ını oluşturan Rus nüfusa karşı sahip olduğu nüfus dezavantajının kötü bir sonucunu yaşamıştır.⁸⁷ Bunun yanı sıra yarımada'nın yerel halkı olan Kırım Tatar Türklerine yönelik baskı politikaları uygulayan Rusya, ilhakı kabul etmeyen Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana tavır alan Kırım Tatar Milli Meclisi ve onun etrafında örgütlenmiş Kırım Tatar Türklerine çeşitli yaptırımlar uygulamaya başlamıştı. Farklı düşünenlerin işten çıkarılması, ikna edici önlem konuşmaları, sürekli yapılan baskı ve takipler, evlerin kaybedilmesi... Bunların tümü, daha önce yaşananları anımsatmaktaydı.⁸⁸ Kırım Tatar halkının yarımada'da azınlık durumuna düşmesinin, sürgüne giden yolun açılmasının sebebi olarak Rusya'nın bölge siyaseti görülmüş ve bu durum geleneksel olarak Anti-Rus bir tutum gelişmesine yol açmıştır.

---

⁸⁵ Sarıkaya, a.g.m., s.92

⁸⁶ Sarıkaya, a.y.

⁸⁷ Sarıkaya, a.y.

⁸⁸ украины, “Председатель Верховной Рады Украины s.1

Daha referandum yapılmadan Haziran 2018’da Kırım’da yaşayanların anlatımıyla “Okullarda broşürler dağıtılıyordu. Şu kadar maaş verilecek diye. Bizim tarafımızı tutarsanız kazançlı çıkarsınız. Bakınız Rusya’da insanlar ne kadar rahat yaşıyor diye ikna etmeye çalışıyorlardı. İlk maaş sadece yüksekti. Sonra nedense azalmaya başladı, sonra fiyatlar yükseldi. Bu arada eskiden Ukrayna, okula destek parası ödüyordu. Şu anda okullar böyle bir para almıyor. Kırım Tatar dilindeki okullar kapatıldı, Ukrayna dili dersleri de kaldırıldı. Ukrayna dil ve tarih hocaları işlerini kaybettiler. 20 sene beraber güzel güzel yaşıyorduk. Gayet güzel geçiniyorduk. Şimdi bir anda nedense durum kötüydü demeye başladılar ve bir anda benim Tatar olduğunu hatırladılar. Madem durum kötüydü. Buradan neden gitmediniz? diye Ruslara soruyordum. Madem şikâyetçisiniz neden Rusya’ya dönmediniz. Biz Tatar’ız. Biz vatanımıza geri döndük, siz de madem memnun değilsiniz neden Rusya’ya dönmediniz. Merak etme dediler, Rusya ile yaşamak sizin için iyi olacak. Evet, ben görebiliyorum, ailelerde fikir ayrımlarından dolayı ayrılıklar başladı. Tatar oldukları için iş kaybedenler oldu. Çocuklar üniversiteye gidecek ama Kırım’daki üniversitelerin diplomaları şu anda hiçbir ülkede geçerli değil. Çocukları okutmak için Kırım’dan gitmek zorunda kaldım. Eşim Kırım’da kaldı: “Kesinlikle Kırım’dan ayrılmam. Öleceğim ama yine de burada kalacağım. Benim annem babam Kırım’a dönemedi ama ben döndüm. Hiçbir güç beni buradan çıkartamaz.” dedi Arada o geliyor arada ben gidiyordum.” Başka biri bu konuşmaya katılarak: “Kırım Moskova’dan daha pahalı oldu. Maaşlar fiyatlarla kıyaslanamaz hale geldi. Su yok, bütün çiftçiler ağlıyor. Ukrayna döneminden daha az toprak işleniyor. İnsanların görüşlerinin değiştiğini de görebiliyorsunuz. Onlar SSCB’ye döneceklerini bekliyorlardı, ama Kuzey Kore ile karşılaştılar. İnsanlar bilgi alamıyor, Kırım’dan birileri gelince buradakiler gerçekleri öğrenmek için toplanıyor, Kırım’a giderken oradakiler buradaki durumu öğrenmek için toplanıyor. Kimse basına inanmıyor.” diye belirtti.

Kırım’ın Rusya’ya bağlanması, Kırım Tatar Türklerine çok güç durumlar yarattı. Kırım’ın işgalinden sonra çok sayıda Kırım Tatar Türkü ve Ukraynalı, ırk ayrımcılığına maruz kalarak işten atılmıştır. Özellikle kamu otoriteleri ve kurumlarında çalışan Kırım Tatar Türkü ya da Ukraynalı sayısı neredeyse yok denecek kadar az hale gelmişti. İş yerlerinde, bireylerin ana dillerinde konuşmaları, dini vecibe ve vazifelerini yerine

getirmeleri engellenmektedir. İş sözleşmelerinin feshedilerek işten çıkartılmalarına gerekçe gösterilmekteydi. Sonuç olarak sosyoekonomik güvenceleri ellerinden alınan bireyler, Kırım'ı terk etmek zorunda bırakılmaktadır.⁸⁹ Özellikle işgalin ilk günlerinde kamu alanlarında Kırım Tatarcası konuşan halka Ruslar tarafından bazı 'uyarılar' yapıldığı ve Rusya'ya bağlanan Kırım'da, 'doğru' dilde, yani Rusça gerektiği şeklinde tacizler de yapılmıştır.⁹⁰ Kırım yarımadası içerisinde Kırım Tatar Türklerine karşı işgal hükümeti tarafında uygulanan ev baskınları, halka açık yerlerde bazı şahıslara uygulanan saldırılar, hukuki süreçlere uymadan yürütülen mahkemeler, usulsüz şekilde gözaltına alınmalar gibi insan hakları ihlalleri gerçekleşmektedir. Kırım Tatar Türkleri en temel sosyal hizmetlere erişebilmek için Rus vatandaşlığı almaya zorlanmıştır.⁹¹

İşgalden sonra en önemli yasak, Kırım Tatar Türkleri matem günü olan 18 Mayıs 1944 sürgününün anma merasimleri ve işgalden önce her yıl gerçekleştirilen anma mitinginin yasaklanmasıdır. Kırım Tatar Türkleri açısından tarihi önem arz eden diğer günlerin anılması, kutlamasına yönelik toplu faaliyetler de yasaklanmıştı. Cenaze ve matem zamanlarında insanların toplu halde halk gösterileri ve etkinlik yapmaları da yasaklandı.⁹²

Kırım Tatar Milli Meclisi, kendi içerisindeki eleştirileri ve suçlamaları karşısında set tutum almaktan daha ziyade durumun gerektirdiği gerçeklik temelinde hareket etmeyi tercih ederek Nisan ayında Kırım Hükümetindeki temsilcilik görevi üstlenmeyi kabul etti. Ancak bu deneme kısa sürdü. Daha sonraları Rusya devlet başkanının imzaladığı kararnâme ile diğer topluluklarla birlikte Kırım Tatar Türklerinin desteklenmesi kararı alınsa da bu da diğer birçok uygulama gibi kağıt üzerinde kaldı. Abdulcemil Kırımoğlu'na getirilen Kırım'a giriş yasağı daha sonra genişleterek birçok Kırımlı siyasetçiye de getirilmişti. 27 Nisan'da mahkeme, Kırım Tatar Milli Meclisi'ni radikal örgüt kapsamına alarak faaliyetlerini yasaklama kararı aldı. Kırım Tatar Türklerinin kendi iradelerini temsil eden bir meclise katılmalarının suç sayılacağı ve hapis cezası ile cezalandırılacağı açıkça görülmekteydi. Toplu her türlü etkinlik, siyasi

⁸⁹ Namık Kemal Bayar, Roza Kurban, **Kırım'da İnsan Hakları İhlalleri Raporu**, Amnesty International – UNESCO, 2018.

⁹⁰ Şahin, a.g.m., s.153.

⁹¹ Şahin, a.g.m., s.157.

⁹² Bayar, Kurban, a.g.e.

ve iktisadi girişimler tamamen yasaklanmıştı.⁹³ Kırım Tatar Milli Meclisinin siyasi büroları, sosyal faaliyet alanları kapatıldı. Kırım Tatar Meclisi başkanı dâhil Kırım Tatar Türkü olan birçok insan hakları savunucusu siyasi şahıslar, ya tutuklandı ya da Kırım'dan sürgün edilerek girişleri yasaklandı. Kırım Tatar Türklerine ait birçok yayın organı yasaklandı ve faaliyetlerine son verildi. Rusya, Kırım'daki Kırım Tatar Türklerini baskı altına alarak ve itibarsızlaştırma politikası uygulayarak kendine muhalif olmayan bir Kırım Tatar Türk toplumu yaratılması yönünde adımlar atmıştı, hatta meclise benzeyen kuruluşlar kurmayı denedi ama başarılı olamadı.⁹⁴

Rusya'nın işgaline karşı sivil direnişlerini sürdüren Kırım Tatarları, Kırım'ın fiilen Rusya'da kalmayı devam ettirdiği takdirde ciddi baskılara ve göçe maruz bırakılmasının olasılığı gayet yüksek görünmektedir. Daha şimdiden Rusya Kırım'ın nüfus yapısını değiştirmeye başlamıştır. Rusya Don Kazaklarını toprak ve mülk sözleri ile bölgeye sevk etmektedir. Bu da yerel Kırım halkının istihdam sorunu yaşamasına yol açmaktadır.⁹⁵

20.yy'ın başlarında bağımsızlık girişimleri gerçekleşmiş olan ve yine Moskova merkezli bir harekete karşı bu çabalarını kaybetmiş olan Kırım Tatar Türkleri ve Ukraynalılar Moskova'ya karşı kendilerini savunma çabasına girişmişlerdir. Haziran 2018'da Kırımlı aktivistlerin bahsettikleri şaşırtıcı bir gelişme ortaya çıkmıştı: *"Bu olaydan sonra Ukraynalılar kendi özünü buldular, kendi kültürlerinin farkına vardı. Rusya'ya karşı birleşti."* Bu yaşananlar aynı bölgede yaşayan iki farklı topluluğun, ortak düşmana karşı yeni bir müttefiklik ilişkisi kurulmasını ve bunu reformlarla uzun vadeli hale getirme girişimleri oluşturmalarını sağlamıştır.⁹⁶

Aynı zamanda Kırım'da yaşayanlar için din özgürlüğü de ihlal edilmekteydi. Rus Dünyasının Kırım'da hayata geçirilmesine yardımcı olan Rusya'ya bağlı kilisenin dışında olan bir inanç göstermek tehlikeli olmaya başlamıştı. Kendini 'koruma' grupları olarak ilan edilen pogromcular, ya başka kiliseye bağlı olanların ibadetlerini gerçekleştirmesine engel olacak şekilde fiziki darp ile tehdit etmekte (Kiev Patriğine

⁹³ Uluslararası Hukuk Açısından... s.8

⁹⁴ Sarıkaya, a.g.m., s.92

⁹⁵ İmanbeyli, a.g.m., s.3

⁹⁶ Şahin, a.g.m., s.161.

bağlı olan Ukrayna Ortodoks Kilisesi'ne karşı) ya da toplumun katılımcıları şahsi olarak etkilemeye çalışmaktadır. Bu gelişmeler üzerine Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin Kiev Patriğine bağlı olan ruhban sınıfı kendi ailelerini yarımadaдан çıkartmak zorunda kaldılar. Değişik tehdit ve zorluklardan dolayı birkaç Roma Katolik Kilisesi ve Evangelist Kilisesine bağlı olan rahipler yarımadaıyı terk etmek zorunda kaldılar.⁹⁷ 11 Ekim'de İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, üç yüz yıldır Rus-Ortodoks Kilisesine tabi olan Ukrayna-Ortodoks Kilisesinin bağımsızlık (otosefalik) talebini kabul etmiştir. Buna cevap olarak 15 Ekim'de Rus-Ortodoks Kilisesi, Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesi ile ilişkilerini kestiğini ilan etmiştir.⁹⁸

Kırım'da yaşayanların aynı zamanda bilgi edinme ve ifade özgürlüğü de garanti edilememektedir. Rusya Federasyonu Hükümet Meclisinin önerdiği terörle mücadele kapsamına geliştirilen projeler içinde bulunan "Bilgi Edinmeyi Düzenlemek Amacıyla Enformasyon - Telekomünikasyon Ağları Hakkında Değişiklik" öngören kanun tasarısı, Rusya'nın internet ağının düzenlenmesini öngörmektedir. 1 Ağustos 2014'de internet şirketlerinin işletiminde yeni normlar planlanmaktaydı. Buna göre şirketler 6 ay kadar kendi kullanıcıların verilerini saklayacağını ve internet şirketlerinin Rusya federasyonunun operasyonel araştırma çalışması yapan yetkili makamların talebiyle istenen verileri yetkilere vermeyi kabul etmeleri gerekiyordu. Rusya Federal Güvenlik departmanı mevzuatına göre devlet, internet şirketlerinden hem kullanıcılar hem de bütün internet alanı hakkındaki bütün bilgileri talep edebilmekteydi.⁹⁹

Bir başka sorun da Kırım'daki vatandaşların Rusya vatandaşlığına geçmezlerse Ukrayna vatandaşı oldukları için hiçbir hak talep edememeleri ve mallarıyla ilgili hiçbir işlem yapamamalarıydı. Kendi işlerinin korunması için ve sosyal hakların garantilerin kullanılabilmesi için pek çok Kırımlı, işgalci ülke de olsa Rusya'nın pasaportunu almak zorunda bırakıldı. Kırım'da yaşayan ya da Kırım'da kütükleri bulunan ve Ukrayna vatandaşlığının korunmasını isteyen Ukrayna vatandaşlarının bir kısmı emsali olmayan hukuki bir duruma düştüler. Çünkü ilhak edilen bölge filli olarak Ukrayna yönetimi tarafından kontrol edilmemektedir. 15 Mayıs 2014 senesinde, Ukrayna Yüksek Meclisi,

⁹⁷ Черненко, а.г.е., s.52-60.

⁹⁸ Bayar, а.г.е..

⁹⁹ Черненко, а.у.

‘Vatandaşlar hakkında geçici işgal edilmiş Ukrayna topraklarında hak ve özgürlüklerinin ayrıca bölgedeki hukuki rejimin sağlanması’ isimli 27 Mayıs 2014 tarihinde yürürlüğe giren No 1207-V11 sayılı Rusya Federasyonu’nun silahlı saldırısı sonucunda şu anda işgal edilmiş bölgenin statüsünü düzenleyen, bu bölgede özel hukuk rejimi kuran, devlet organlarının çalışmalarının özelliklerini belirten yerel yönetim organlarının, organizasyonların, kurumların, şirketlerin bu rejim içindeki hareketlerini belirten, insan ve vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması ve yerine getirilmesi ve aynı zamanda tüzel kişilerin hak, özgürlükler ve kanuni çıkarları sağlayan bir kanun çıkardı.¹⁰⁰ Ayrıca Putin “Rusya Federasyonu Vatandaşlığı” hakkındaki kanun değişikliğine de imza attı. Bu değişikliğe göre eğer Rusya vatandaşı olan kimse devletten başka ülkenin vatandaşlığın varlığını gizlediyse cezai sorumluluk taşıyacaktı. Değişiklikler 18 Nisan 2014 tarihine yürürlüğe girdi. Kırım’da 1 Temmuz 2016’da geçerli olmuş olan değişikliğe göre, Rusya vatandaşları, aynı zamanda başka bir ülke vatandaşı iseler vatandaşlığın alınmasından itibaren iki ay içinde Federal Göç İdaresine bildirmek zorundadırlar.¹⁰¹

Kırım Krizi devam ederken buna bir de Kerç Krizi eklenmiştir. Ukrayna’daki devlet başkanlığı seçimlerinden önce Ukrayna Cumhurbaşkanı P.Poroşenko, Rusya’ya karşı yaptırımların sonu gelmemesi için ve belki de daha da artırılması umuduyla Kerç Olayı’na başvurdu. Ukrayna istediği zaman Kerç Geçidi’nden geçebileceğini kanıtlamak için bu konudaki kararlılığını Rusya’ya kabul ettirmek isteyince yeni bir kriz patlak verdi.¹⁰² 25 Kasım Pazar günü üç Ukrayna donanma gemisi zorunlu rotalar üzerindeki Kerç Boğazı’na yaklaşırken, Rus silahlı kuvvetleri tarafından durdurulmuştur. Boğazı kapatan Ruslar, açtıkları uyarı ateşinden sonra, çıktıkları Ukrayna gemilerine el koymuş ve askeri personeli gözaltına aldılar. Ukrayna, el konula gemilerdeki istihbarat subaylarının Rusya’nın saldırgan tutumuna karşı görevlerini yaptıklarını ileri sürmüş, Rusya ise karşı tarafın boğazdaki bilgi toplama faaliyetinin provokasyon olduğunu savunmuştur. Ukrayna başkanı Poroşenko, Rusya ile bir savaşa

¹⁰⁰ “Ліга Закон Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”, **Ліга Закон**, 15.04.2014 “Çevrimiçi” http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141207.html Erişim Tarihi: 4.11.2020

¹⁰¹ Черненко, a.g.e., s. 52-60.

¹⁰² Işık, a.g.e..

girme tehlikesinin doğduğunu belirmiş ve 26 Kasım günü Rus saldırısına açık sınır ve kıyı bölgelerinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Rusya Başkanı V.Putin ise krizi, ‘büyütülmesine gerek olmayan bir sınır vakası’ şeklinde nitelendirmiş ve Poroşenko’yu seçim öncesi prim yapmakla suçlamıştı. Kriz sebebiyle dönemin ABD Başkanı Trump, G20 zirvesinde başkan Putin ile görüşmesini iptal etmiş ve ABD’nin BM temsilcisi Niki Haley, Rusya’nın saldırgan tutumunun uluslararası camia tarafından asla kabul edilemeyeceğini açıklamıştır.¹⁰³

Rusya son zamanlarda Kerç Boğazını ve Azak Denizi’ni ortak deniz suları olarak kabul eden 2003 anlaşmasını çeşitli gerekçelerle uygulamamaktaydı.¹⁰⁴ Kerç Boğazından Rusya, Ukrayna limanlarına giden bütün gemileri kontrol etmektedir. Kerç Boğazı’nda geçişlerin sınırlandırılması, Ukrayna ekonomisine de zarar vermektedir. Ayrıca AB, Kerç Boğazı’na köprü inşa edilmesi konusunda Ukrayna’nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün Rusya tarafından ihlal edildiğini de açıklamıştır.

Enes Bayraklı’nın ifadesiyle: “Görüldüğü kadarıyla Rusya ve Ukrayna arasındaki gerginlik sıcak çatışmaya dönüşmeyecek gibi. Eğer Ukrayna Lideri Poroşenko özellikle ABD ve Avrupalılardan çok ciddi garantiler almadıysa böyle bir sıcak çatışmaya girmez. Çünkü Ukrayna’nın Ruslarla baş edebilecek bir ordusu yok. İş sıcak bir çatışmaya dökülmeyecekse ki dökülmeyecek gibi gözüküyor, Trump’ın da Putin’e çok fazla sert çıkacağını zannetmiyorum. Zaten bu olaylar yaşandığından beri bir açıklamada bulunmadı, sessiz kaldı. Ruslar aslında Ukraynalılara ders vermek istedi. Ukraynalılar o bölgedeki askeri gücünü artırmaya çalıştı, Mariupol Limanı’na askeri gemiler göndermeye çalıştı. Ruslar da buna çok sert bir cevap verdi. Ukrayna’nın buna cevap verebilecek bir askeri gücü yok. Diplomatik olarak da kınamaktan başka bir şey yapacağını zannetmiyorum. Kırım’ın ilhaki sonrası uygulanan yaptırımların da etkisi olmadı. Dolayısıyla bundan sonra da bu yaptırımların bir sonuç üretebileceğini zannetmiyorum.”¹⁰⁵ ifadelerinde bulunmaktadır.

---

¹⁰³ Bayar, a.g.e..

¹⁰⁴ Işık, a.g.e..

¹⁰⁵ Enes Bayraklı, “Doğu Avrupa’da korkutan senaryo”, **Sabah**, 27.11.2018 “Çevrimiçi” <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/dogu-avrupada-korkutan-senaryo> Erişim Tarihi: 05.09.2020

Tüm bu olaylar, ülkesinde çok sayıda Rus etnik kökenli nüfusu barındıran ve Rusya'ya sınırı bulunan komşu ülkelerde de bu gibi olayların yaşanıp yaşanmayacağı kaygılarını doğurmuş ve bu doğrultudaki tartışmalar çeşitli platformlarda gündem olmaya başlamıştır.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Baharçipek ve Ağır, a.g.e., s. 30

İKİNCİ BÖLÜM: KIRIM'IN İLHAKININ TEMELLERİ

Kırım'ın Rusya tarafından işgali ile meydana gelen krizin Kırım'ın kendisi içinde, Karadeniz bölgesinde ve uluslararası nedenleri vardır ve eşit şekilde etkileri olmuştur.¹

1. Kırım'ın ilhakında Ukrayna'nın rolü

Hem Ukrayna hem de Kırım, Ukrayna 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya'dan ayrılmıştır. Ayrıca Rusya, Kırım Tatar Türklerinin topraklarına geri dönüşünden tedirgin olmuş ve Kırım'da Rus çoğunluğu sağlayıp, Kırım'ın tekrar Rusya'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olması için ulusalcıları ve komünist Rus çevreleri harekete geçirmiştir. Rusya Kırım'ın özerkliğinden bahsetse de, burada Rusya'nın hedefi belli olmuştur: Kırım Tatar Özerk Cumhuriyeti olmayacaktı ve Kırım yönetimi Ruslara devredilecekti.²

1989'dan itibaren Kırım Tatar Türkleri vatan topraklarına dönmeye başlamıştır. Ancak sürgünden anayurtları Kırım'a dönen Kırım Tatar Türkleri, yerel yönetimin ortaya koyduğu engeller ve Sovyet bürokratik sistemi ile uğraşırken aynı zamanda kendilerine barınma yerleri aramaya ve şehirlerin yakınında bir kamp şeklinde yerleşim yerleri kurmaya başlamışlardı. İşsizlik, evsizlik, altyapı yokluğu ve sosyal koruma eksikliği gibi sorunlar da cabasıydı.³ Kırım Tatar Türklerinin, Kırım'a geri gelmeleri bölgenin içerisinde bulunduğu ortamı daha da karışık bir hale getirmiştir. Uluslararası fikir ayrılıklarının yanı sıra Kırım yarımadası içerisinde yaşanan sürtüşmeler, Kırım Tatar Türklerinin, Kırım'a yerleşme çabaları Ukrayna ve uluslararası kuruluşların istekleri, döndüklerinde yeniden kurulan Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın, Kırım'da egemenlik ilan ederek kendisinin muhatap kabul edilmesini istemesi ve iç siyasetin dış politika ile karışması idaresi zor bir süreç halini almıştır.⁴

Kırım'daki ekonomi daha da kötüleşmekteydi. Ukrayna'daki siyasi istikrarsızlık yatırım yapma imkânı da tanımamaktaydı. Kırım'ın yerel üretim tamamen zarardaydı ve

---

¹ Sönmez, Bıçakçı, Yıldırım, a.g.m., s. 656.

² Ercan, a.g.m., s.97

³ Sarıkaya, a.g.m., s. 90

⁴ Şahin, a.g.m., s.148.

Kırım sadece verilen desteklerle geçinmekteydi. Turizm çok az bir miktar kazandırmaktadır, 2 ay gibi kısa bir sezon vardır. Çöken ekonomik düzen içerisinde yükselen işsizlik, konut problemleri ve yetersiz sosyal hizmetler karşısında zorlanan Kırım halkı tarafından Kırım Tatar Türklerinin dönüşü hoş karşılanmamıştır.

1996 yılında kabul edilen Ukrayna anayasasında Kırım Özerk Cumhuriyeti, Kırım Tatar Türkleri toplumu ile ilişkilendirilmemiştir. 1998 senesinde kabul edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti anayasasında da Kırım'ın yerel halkı olan Kırım Tatar Türkleri ile bir hukuki bağlantı kurulmamıştır. 1996 Haziranında Ukrayna anayasasına otokton halk tanımı ile alakalı düzenlemeler eklenmesi yönünde görüşmeler yapılmasına rağmen Ukrayna Milli Meclisi'nden geçmemiştir ve Kırım Anayasasında da bu yönde değişikliklere gidilmemiştir.⁵ Anavatana geri dönen Kırım Tatar Türklerinin istediği şey açıktır: Geri dönen halkın aklanması, yerleşebilmek için devlet tarafından toprak verilmesi, dil ve din eğitimi için gerekli altyapı şartlarının sağlanması. Fakat bu taleplere karşı Ukrayna, herhangi bir olumlu adım atmadığı gibi geri dönen Kırım Tatar Türklerinin yerleşme işlemlerini yavaşlatmıştır. Ayrımcılık devam ettirilmekteydi. Nüfusun çoğunluğu etnik Rus olan ve Rus ulusalcılığının etkili olduğu Kırım içerisindeki sosyal problemleri çözüme ulaştırma konusunda yetersiz kalan Ukrayna ile Kırım Tatar Türkleri arasındaki diyaloglarda büyük bir çatışma doğmamıştır. Karşılıklı talepler ve herhangi bir çözüme ulaşmamış bürokratik süreçler içerisinde kaybolan taraflar da bir çözüme ulaşmaya yaklaşamamıştır. Bunun bir nedeni olarak Kırım Tatar Türklerinin bir tehdit olarak görülmesi ve devletin önemli olarak gördüğü konularda Kırım tatar Türklerinin engellenmesi konusunda etkili olmuştur.⁶ Ukrayna yönetiminin Kırım Tatar Türklerinin geri dönüşü konusunda stratejik bir öngörüye sahip olmadığı da görülmektedir. Ukrayna'ya göre Kırım'ın otonom statüsü herhangi bir etnik ve kültürel statü değildir. Ukraynalı uzmanlar ve siyasetçiler Kırım Tatar Türklerinin sorunlarından bahsederken, Kırım'ın özerkliğinin etnik kimlik üzerine inşa edilmediğini belirtmektedirler. Yarımada'daki nüfusu ciddi şekilde etkileyebilecek

---

⁵ Şahin, a.g.m., s.149.

⁶ Şahin, a.g.m., s.150.

bir geri dönüş politikasının izlenilebilmesinin söz konusu olduğu bir durumda Kırım'ın bu kadar kolay bir şekilde ilhak edilebilir olup olmayacağı da ayrıca düşünülebilir.⁷

O dönemde sürgünden Kırım'a dönen Kırım Tatar Türkleri ile 2018 Haziran'da yaptığım görüşmelerde anlattıklarına bakılırsa *“Dönerlerin çoğu çok kötü şartlarla yaşıyordu. Sürgünden döndüklerinde kendi gecekondularında su, elektrik yokken geçinmek zorundalardı. İkametsiz ve kaçak olarak. Kırım Tatar Türklerinin hem Kiev'deki meclis hem Türkiye parasal yardımında bulunuyordu. Fakat bu paralar sıradan vatandaşa ulaşamıyor. Bu yüzden bazı Kırım Tatarları, Rusya'ya bağlanmasına sevindi. Çünkü Rus askerleri gelince iki ay içinde o kaçak yaşayan Kırım Tatarları resmiyet kazandı. İkametler verildi. Su hatları çekildi. Elektrik verildi. Yeni yönetim yerel Kırım halkının kazanmaya çalıştı.”* Yine Haziran 2018'de başka bir kişinin anlatımıyla: *“Rusya Kırım'a girmeden önce Ukrayna'nın bir şey yaptığı yoktu. Ukrayna Kırım Tatarları güçlenirse Türkiye'ye kaçır diye korkuyordu. Bütün bu 20 küsur sene onlar Kırım'da Kırım Tatarları ile uğraşıyordu. Rusya'yı bir tehdit olarak görmediler. Sovyetler Birliği de Bağımsız Ukrayna ile uğraşıyordu. Kuşma, Tatarları engellemek için elinden geleni yapıyordu. Tatarlar kaçak bina yapıyordu. Onlar da dozerlerle yıkıyordu. Kırım Tatarları onları tedirgin ediyordu. 1993 senesinde Ukrayna'nın başında Kravçuk vardı. O zaman biz özerk olacağız deseydik Ukrayna içinde bir Özerk Kırım Cumhurbaşkanı Tatar olsaydı, yerel halk yönetiminde olsaydı, Kırım Tatar kültürü daha da yayılsaydı bu Kırım'daki olay olmayacaktı. Biz böyle bir şey olsun diye izin vermezdik.”*

2001 senesinde Ukrayna Kırım Tatar Milli Meclisini kısmen tanıdı ve Kırım Tatar Türkleri ile ilgili konularla çalışmak maksadıyla Ukrayna Cumhurbaşkanlığı için bir danışma kurulu oluşturdu. Bu kurul 2006'ya kadar aktif olarak çalışmıştır. 2005 senesinden itibaren Rusya yanlısı politikacılar Kırım Yönetimine yerleştirilmekteydi. Ukrayna yönetimi buna açıkça itiraz etmemekteydi. Ukrayna yönetiminin buradaki tavırlarında Ruslardan değil Kırım Tatar Türklerinden çekinmeleri önemli biri rol oynar.⁸

---

⁷ Asker, a.g.m., s.13

⁸ Şahin, a.g.m., s.141

Kırım topluluğunda bulunan sosyokültürel farklılıklara göre değişik etnik gruplar hakkında ciddi bir farklılık ve anlaşmazlık bulunması, devlet yönetimi içinde bulunan farklı politik karşıt görüşler, uzun süreli olmayan bir sistem ve Ukrayna Devleti'nin Kırım hakkındaki politikasının devamlılığının bulunmaması, cumhuriyet ve merkez güç kurulları arasında işbirliğinin yok edilmesine neden oldu. Ukrayna kanunlarında Kırım Cumhuriyetinin haklarında ve çıkarlarında eksiklikler bulunması, özerkliğin Kiev ile ilişkileri konusunda yetersiz çözümler üretilmesi ve Ukrayna yüksek devlet kurumlarında Kırımlıların çıkarlarının korunması için yetersiz ilgi; Rusya'yı destekleyen, pek çok zaman radikal olan, Rusya federasyonu yönetiminden finansal destek alan, sivil-politik güçlerin ciddi aktivasyona yol açtı. Ukrayna ve Rusya Federasyonu 1994 - 1997 seneleri arasında birkaç anlaşma imzalamıştı. Ukrayna Rusya'ya yirmi senelik süre ile Sivastopol'deki ve Geniçesk şehrindeki ve Özerk Kırım Cumhuriyetindeki birkaç yeri kiralamıştı. Bu yerler filo desteği sağlamaktaydı. Anlaşmaya göre Rusya, Kırım'da 25000 asker bulundurabilirdi buna karşın Rusya nükleer silah yerleştirmeme sözü vermişti.⁹

Yavaş yavaş baskın etnik gruplar arası ilişkilerin gerginleşmesi ve bu etnik gruplar arası politik, sosyoekonomik, sembol ve geleneklerdeki farklılıkları artırmak için 'düşman dili' söyleminin kullanılmasının aktivasyonu ile ciddi bir şekilde Rusya'yı destekleyen konuşmalar çoğaldı. Merkez Ukrayna yönetiminin bütün evraklarının devletin resmi diline geçirilmesi isteği, Kırım cumhuriyetinin temel etnik grupları arasında sosyokültürel karşıt görüşleri daha iyi anlamak için bir kontrol mekanizmasına dönüşmüştü. Halkın çoğu Rusça konuşan bunu zorla 'Ukraynalılaştırılma' olarak gördü. Merkez yönetim bu konuda acele ederek sınırları zorlamaktaydı. Kırım'daki Ukraynalıların çoğu kendini Rusya ile ortak sosyokültürel paydada görmektedir ve Rus dilinde olan kültürü kendisi için temel almaktaydı. Devletin totaliter anlayışla ihlal edilen adaletin yerini bulması söylemiyle motive edilen Ukrayna kimliğinin yeniden oluşturulması denemesi, Rus etnik Kırım nüfusu ve Rusça konuşan Ukraynalıların bir kısmı tarafından 'Ukraynalılaştırma' tehdidi olarak görüldü.¹⁰ Başkentteki olaylar

---

⁹ Черненко, а.г.е., s.52-60.

¹⁰ Черненко, а.у.

sırasında yönetim değişikliği ve Maydan olayları insanları tedirgin etti. Bu esnada Rus dili tartışmasının ortaya atılması, insanları sakinleştirmek yerine daha da kaygılandırdı.

2010 senesinin ilkbaharında SBU (Ukrayna Güvenlik Servisi) içinde bulunan Dış İstihbarat Bölümüne bağlı yabancı istihbarat birimlerine karşı Ukrayna'nın çıkarlarını koruma departmanı dağıtıldı. Bu yönetimde bölümlerin numarası, istihbarat birimlerinin önem sırasına göre dağıtılmaktaydı. Reformlardan sonra Birinci Departman, Rusya istihbarat birimlerine karşı yapılan çalışmalardan Amerika'ya karşı yapılan çalışmalara geçti. Rusya ile ise Dördüncü Departman ilgilenmeye başladı. Aynı zamanda Rusya'nın sabotaj çalışmalarına karşı koyan departmanı tamamen küçülttüler. Dış istihbarat etkinlikleri ise Ukrayna'nın doğu bölgelerinde ciddi bir şekilde azaltıldı. 19 Mayıs 2010 senesinde Ukrayna'nın SBU ve Rusya'nın FSB birimlerinin ortak çalışması hakkında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre FSB çalışanları Karadeniz Filosuna, Sivastopol'e ve Kırım'a geri döndüler. Aynı anda Ukrayna'nın doğu bölgesinde Rusya'nın GRU birimi, çalışmalarını aktif hale getirmiştir. Sonuç olarak 2010-2013 seneleri arasında Rus istihbarat birimleri -FSB ve GRU- Ukrayna'ya karşı hiçbir sorun yaşamadan çalışabilmekteydi. Ukrayna'nın güney ve doğu bölgelerinde güçlü bir ajan zinciri kurabilmişlerdi ve 2014 Şubat-Mart tarihleri arasında onları aktif hale getirmişlerdi.¹¹

Tüm bunlar izlendiğinde önceden bir ortam hazırlandığı görülmektedir. Aralık-Ocak döneminde pek çok toplantılar yapıldı. Dönemin Kırım Meclis Başkanı Vladimir Konstantinov ve Rusya milletvekilleri ile görüşmeler yapıldı. Daha sonra Moskova'ya Kırım Meclisi Delegasyonu gelerek Rusya üst kamara başkanı Sergey Narişkin ve alt kamara meclis başkanı Valentina Matvienko ile görüşmeler yaptılar. Toplantı hakkında açıklayıcı bir bilgi verilmedi ama Konstantinov durumdan memnun görünmekteydi. Bu toplantıda destek sözü verdiler. 4 Şubat'ta Kırım'daki milletvekili toplantısında milletvekili V. Klıçnikov bir konuşma yaptı. Bu konuşma Kırım'ın Rusya'ya yaklaşmasının başlangıcı sayılabilir. V. Klıçnikov Kırım politikasında 1994 senesinden itibaren aktif görevdeydi ve aktif bir şekilde Rusya destekçisiydi. 4 Şubat 2014 senesinde Klıçnikov, bir çalışma grubu kurulmasını teklif etti. Bu grup, anayasa

---

¹¹ Тимчук vd., а.г.е., s. 3-9

değişikliği ile Kırım'ın statüsü hakkında bir referandum çalışması yapacaktı. Ayrıca cumhurbaşkanına dilekçe yazılacak ve Rus parlamentosundan Kırım'ın özerk statüsünün bozulmayacağı konusunda garantör devlet olması istenecekti. Aynı gün 4 Şubat'ta Kırım'a Rusya Partisi (Rodina)'dan bir delegasyon gelmişti. Başkan Rus milletvekili Aleksei Juravlev, Ukrayna Partisi (Ruskoe Yedinstvo) Başkanı Sergey Aksionov ile bir anlaşma imzaladı. Anlaşmanın konu ise 'Anti-Faşist Slav Cephesi' kurulmasıydı. İki politikacı ayrıca Putin'e gönderilmek üzere bir dilekçe de kaleme almışlardır. Bu dilekçede adı geçen parti başkanları 'Saldırgan Rusofobia ve Neo-Nazi baskısı altında yaşayan Rus vatandaşlarının ve Ukrayna'daki Rus asıllı vatandaşların çıkarının ve haklarının korunmasını" talep etmekteydiler. Bu gelişmelerden takriben otuz gün sonra ise Aksionov, Kırım'ın başbakanı olacak ve Kırım'ı Rusya'ya doğru taşımaya hız verecekti.¹²

2014 senesindeki Ukrayna'daki askeri-politik durum kaos görünümünü almıştır. Bunun sonucu olarak Rus işgali başladığında Kırım'da ne olağanüstü hal ne de sıkıyönetim ilan edilmişti. Bu arada vurgulanması gereken durum şu ki; Rusya'nın saldırganlığı bir hibrit savaşı görünümündeydi. Başka bir ifadeyle gizlenmiş bir şeklideydi. Bu da Ukrayna'nın ne hukuki olarak Rusya ile savaşmakta olduğunu açıklamasına ne de olağanüstü hal ilan etmesine olanak veriyordu.¹³

Rusya'nın Kırım'ı işgalinin, özellikle ilk zamanlarda ayırt edilemeyen işaretleri olan askeri gruplar geri çekilmeye hazırdı. Eğer olaylar istenildiği yönde gelişmeseydi büyük ihtimalle açık bir Rusya işgali ve yarımada'nın ilhaki da gerçekleşmeyecekti. Elbette Rusya'nın saldırıları durmazdı ama zaman kazanabilir ve olayın sonraki gidişatı farklı olabilirdi. Çünkü Ukrayna Askeri güçlerine karşı savaşan resmi bir Rus ordusu yerine "Karma Birlikler" ya da milis güçler olacaktı. O zaman çatışmalar Kırım yerine belki de Donbass'da başlayacaktı. Ukrayna askerlerinin bir kısmı, ilk zamanlarda Rus işgaline karşı koymaya hazırdı. Fakat sonrasında ailelerine yapılan baskılar ve diğer başka sebeplerden dolayı Rusya tarafına geçmek zorunda bırakıldılar.¹⁴ Bunun yanında Ukrayna yönetimi, Kırım Tatar Türklerine de sahip çıkabilirdi. Ukrayna yönetiminin

¹² Руденко, а.г.е., s.6

¹³ майдан закордонних справ, **стратегія повернення криму**, луцьк, благодійний фонд 2014, s.127

¹⁴ Шурхало, а.г.е., s.355-377

Kırım için bir şey yapamaması halkta güven kaybına yol açtı. Kırım'ın karşı koyulmadan verilmesi milliyetçi ruhu etkiledi ve insanların duygusal tepkiler vermesine yol açtı¹⁵

Bazı kaynaklarda Kırım, Ukraynalılar için Ruslar kadar önemli görülmediğine dair yorumların yapıldığı da görülmektedir. Bu argümanın hem tarihi hem mitolojik olarak dayanakları olduğu da iddia edilmektedir. Bu argüman Ukraynalıların Kırım için ellerine silah almaması fakat Donbass için savaşmalarının bir gerekçesi olarak da gösterilmektedir.¹⁶ Fakat bu düşüncenin eleştirilebilir olduğunu söylemek gerekir. Kırım'ın Rus İmparatorluğuna katıldığı dönemde ne Ukrayna ne de Rusya Federasyonu vardı. Ukraynalılar ve Ruslar Kırım'a önem vermektedirler. Bu durum Sovyetler Birliği döneminde de devam etmiştir. Bu yüzden yakınlık meselesi bir gerekçe değildir. Aslında 2014'de Kırım'ın Ukrayna tarafından kuvvetlice savunulamamasının iki sebebi vardı. Birincisi Rusya tarafından işgal edilme, beklenmeyen bir hamleydi. Hükümet bu hamleye karşı hazırlıklı değildi, hükümetin bu sorunu çözmesi beklenmekteydi ama çözemedi. İkinci sebep ise Kırım'da bulunan Rusya askeri birliği nedeniyle Ukrayna tarafından yapılacak bir müdahalenin Rusya ile resmi bir savaşa dönüşecek olması yönündeki büyük kaygıdır. O dönemde Ukrayna askeri gücü çok zayıftı ve Rusya'ya karşı çıkmamanın elle tutulur bir sonuç getirmeyeceği düşüncesi ağır basıyordu. Donbass'ta durum farklıydı. Burada Ukrayna daha hazırlıklıydı ve ayrıca Rus güçleri bölgede bulunmamakta dolayısıyla Donbass'taki koşullar Ukrayna'ya etkili sonuç alacak şekilde müdahale şansı tanımaktaydı. Aynı durum Kırım için geçerli değildi. Bu da Donbass'ın Ukrayna için Kırımdan önemli olduğunu değil, Rusların Donbass'tan çok Kırımı öne çıkardığına belki delil teşkil edebilir.

20 Mart 2014 tarihinde ise Ukrayna'nın yasama organı olan Ukrayna Yüksek Meclisi, aldığı kararla Kırım Tatar Türklerini 'otokton' halk olarak tanımıştır. Kırım Tatar Türklerinin otokton halk olarak tanınma talebi, Kırım Tatar Türkleri tarafından yıllardır belirtilmekte ancak hiçbir zaman olumlu dönüş alınamamaktaydı. Rusya'nın müdahalesini hukuka aykırı bulan ve işgal olarak kabul eden Ukrayna'nın Kırım'ı fiilen

---

¹⁵ майдан закордонних справ, **стратегія повернення криму**, луцьк, благодійний фонд 2014 s.76

¹⁶ Yıldırım, a.g.e., s.495

kaybettikten sonra böyle bir karar alması da dikkat çekicidir. Aynı kararnamede Kırım Tatar Milli Kurultayının yürütme organı olan Kırım Tatar Milli Meclisini, Kırım Tatar Türklerinin yetkili organı olarak kabul etmiştir.¹⁷

Görüldüğü üzere Ukrayna Kırım'ı Rusya'nın alabilmesi için elinden geleni yapmışsa da sonuç alamamıştır. Burada, olayları çıktığında ilk zamanlardan itibaren yeterli tedbirleri almakta geciken dolayısıyla ilhaka giden yolun taşlarının döşenmesindeki süreçte dolaylı da olsa Ukrayna'nın payı olduğu söylenebilir.

Ukrayna, kendi halklarını ortak bir noktada buluşturmaya sağlayamamıştır. Dönemsel ve tepkisel politik yaklaşımlar, ekonomik öngörüsüzlük, atılan adımlardaki tutarsızlık ve kararsızlıklar gibi pek çok sorunlar Ukrayna'nın bölünmesine, daha doğrusu toplumsal olarak dağılmasına yol açmıştır. Bu süreçte Karadeniz gibi önemli bir su yolu üzerinde merkezi bir konuma ve jeostratejik bir öneme sahip olan Kırım'ın ilhakının bu sebeplerle yakından ilişkili olduğu vurgulanmalıdır¹⁸

---

¹⁷ Sarıkaya, a.g.m., s. 91

¹⁸ Aksöz, a.g.e., s.12

2. Rusya Federasyonu Perspektifinden Kırım'ın ilhaki

Kırım'ın ilhakının gerçekleşmesine Rusya Federasyonunun ve uyguladığı dış ve güvenlik politikalarına değinmek gerekir.

2.1 Kremlin'in Kırım politikası

Kırım'ı Rusya açısından öneminin başlıca nedenlerden biri şüphesiz Kırım'ın Karadeniz'in merkezinde olmasından dolayı kaynaklanan jeopolitik önemidir.¹⁹ Uluslararası güvenlik açısından da Karadeniz bölgesi çok önemli bir yer. Birincisi Karadeniz'e komşu birçok bölgede donmuş çatışmalar bölge güvenliğini tehdit etmekteydi. Bir diğer sorun, yumuşak güvenlik tehditleri, özellikle narkotik, insan ve silah ticareti ile bölgedeki terörizm faaliyetleridir. Son olarak Karadeniz jeoekonomik önemi artan, özellikle Rus ve Hazar Havzasının doğalgaz ve petrol gibi kaynakların Avrupa pazarlarına dağıtımında önemli bir yere sahiptir. AB ve NATO ülkelerinin enerji güvenliği bakımından, bölgenin Hazar ve Orta Asya hidrokarbon kaynaklarına yakın olması stratejik önemini artırmaktadır.²⁰ Karadeniz Bölgesi günümüzde Avrupa ve Asya arasındaki enerji kaynakları transferinin merkezi durumundadır. Kırım üzerinde hâkimiyetini kuran bölgesel güç, alandaki bütün konulara müdahale edecek konuma gelebilmektedir.²¹ Rusya için önem taşıyan Odessa ve Sivastopol Limanlarının Ukrayna ve Kırım bölgesinde yer almakta olması ve Rusya'dan Avrupa'ya yapılan enerji ihracatının önemli bir kısmını Ukrayna üzerinden gerçekleştirilmesi, bu bölgeyi Rusya açısından daha da önemli kılmaktadır. Ayrıca Kırım bölgesi de Kerç Boğazı sayesinde Avrupa'yı Kuzey Kafkasya'ya bağlamaktadır. Bu sebeple Kırım, Rusya'yı Avrupa'ya bağlayan bölge konumunda olup Rusya'nın savunmasında merkez konumdadır.

Rusya'nın bu bölgedeki etkisini azaltmak ve Rusya'nın kontrolünden çıkartmak, AB ve NATO'nun önemli bir amacıdır. Bunun farkında olan Rusya ise öncelikle Ukrayna üzerinde baskı kurarak Rusya yanlısı siyasi yapıların iktidara gelmesi için çaba göstermiş, Bu konuda başarı sağlayamayınca da NATO ve özellikle AB'nin Avrasya'da

¹⁹ Baharçipek ve Ağır, a.g.e., s. 33

²⁰ Sezai Özçelik, "II. Soğuk Savaş ve Kırım'daki Jeopolitik Gambit: Rusya'nın Stratejik Derinliği Bağlamında Kırım'ın İşgali ve Kırım Tatarları", **Karadeniz ve Kafkaslar: Riskler ve Fırsatlar: Ekonomi, Enerji ve Güvenlik**, Editör: O. Orhan, İstanbul: TASAM Yayınları, Temmuz 2018, s.59

²¹ Baharçipek ve Ağır, a.y.

kendisine karşı tehdit oluşturmalarını engellemek amacıyla sahip olduğu diplomatik ve askeri kozları kullanmakta çekinmemiştir. Bu kozlardan biri de Kırım'ın ilhakıdır.²²

Rusya sadece bölgesel güç olmak istememesinden dolayı küresel güç olma yolunda uluslararası ilişkilerde mütecaviz adımlar atmaktadır. Rusya'nın dış politikasının stratejisi ve milli güvenlik stratejisi bazı görüşlere göre 2020 senesine kadar aynı uluslararası arenada son zamanlarında olduğu gibi, Rusya'nın hayati önemli çıkarları ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi için planlandı. Bu bağlamda Rusya yayılmacı düşünceyi savunan bir devlet politikasını hayata geçirdiği için, dış politikası ve jeopolitik çıkarları öncelikli olarak, Rusya'nın iç politik rejimini şekillendirmesinde yatmaktaydı. Kremlin* kendi çıkarlarını koruyarak, Ukrayna meselesinde Batı ile açık bir şekilde karşı karşıya gelmekten çekinmemiştir. Avrupa ve ABD ile olan ortaklık ilişkileri, Ukrayna ile olan ilişkilere bağlı olarak manipüle edilmekte olduğundan Rus dış politikası açısından Ukrayna'nın değeri ve işlevi azımsanmayacak düzeydedir.²³

Bazı görüşlere göre Rusya'nın bu dış işleri politikası modeli dâhilindeki bütün bu Jeopolitik yapı içerisinde hem Sovyetler Birliği sonrası oluşan bölgeler hem de Batı Avrupa'nın bölgelerinde güvenlik bölgesi olarak Ukrayna'nın anahtar rol oynadığı düşünülmektedir. Rusya, Ukrayna'yı hem dış Jeopolitik etkilere karşı savunma alanı olarak hem de kendisinin Avrupa içindeki jeopolitik ve jeoekonomik etkisinin gelişmesi için bir sıçrama tahtası olarak görmekteydi. Ukrayna'nın jeopolitik önemine bakılırsa Rusya'nın Ukrayna ile olan ikili ilişkilerindeki stratejik hedefi, Rusya'nın bütün imkanlarını kullanarak (askeri imkanlar da dahil), Ukrayna'yı Rus medeniyet projesine dahil edilmesi ve Ukrayna'nın Avrupa Birliğinin etki alanından maksimum seviyede uzak tutulmasıdır. Rusya'nın Ukrayna istikametindeki projenin gerçekleştirilmesi, belli stratejilerin uygulanması amacıyla dış politikada gerçekleştirilmesi gereken planlar da yapılmıştır: Önce uluslararası entegrasyon sürecinde Ukrayna'nın güvenliksizleştirilmesi ve izole edilmesi. Bunun için Rusya ilk önce Ukrayna'nın bağımsız devlet olarak uluslararası ilişkilerde kendi başına karar verebilecek bir devlet olması konusunda güvenliksizleştirilmesini sağlamaktadır. Amaç- Ukrayna'nın NATO

²² Konak, a.g.m., s.86

*Kremlin: Rusya Federasyonu devlet başkanlarının Moskova'da bulunan resmî ikametgâhıdır.

²³ Özçelik, a.g.m., s.68

ve Avrupa Birliği'ne girmesini engellemekti. Kontrollü bir kaos yaratılarak son teknolojileri kullanmak da burada önem taşımaktadır. Ondan sonraki hedef, Rusya'nın reentegrasyon projesi içine Ukrayna'yı zorla dahil etmesidir. Bunun için Ukrayna'yı geniş ölçekli kurumsal reentegrasyon kapsamında Avrasya Gümrük Birliği'ne, Avrasya Ekonomik Birliği'ne, Avrasya Birliği'ne ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na dahil edilmesini öncelikli olarak görmekteydi. Bu bağlamda Rusya, daha önce Ukrayna ekonomisinin ve kültür-enformasyon alanına hakim olarak, bölgesel reentegrasyon mekanizmalarını kullanmıştır. Bu reentegrasyon hedefi, Rusya'nın Ukrayna devletinin bağımsız olarak hayatta kalamayacağına dair düşüncesine dayanmaktaydı.²⁴

Rusya ikili ilişkilerde ekonomik araçlara ve mekanizmalara son yıllarda ağırlık vermiştir. Bu mekanizmaların ilk sırasında da doğalgaz ve Ukrayna'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığı yer almaktaydı. Kremlin'in istekleri, Rusya'nın Ukrayna ile ilişkilerindeki ekonomik stratejisinde net olarak bulunan jeopolitik ve jeoekonomik durumun içindeki stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesine bağlıdır:

1. Rusya'nın güç metotlarını kullanarak Ukrayna'yı politik ve ekonomik kaynaklarıyla Rusya reentegrasyon projelerine dahil edilmesi.
2. Ukrayna çalışanlarının Rusya pazarına çıkarılması imkânının sağlanması.
3. Ukrayna doğalgaz ulaştırma sisteminin ve Ukrayna ekonomisindeki diğer stratejik önemli segmentlerin kontrolünün sağlanması, Rus şirketlerinin gelişiminin desteklenmesi ve Kremlin'e sadık özel şirketlerin desteklenmesi.
4. Bölgesel reentegrasyonun gerçekleştirilmesi ve bunun sonucunda Ukrayna'nın güney ve doğu bölgelerinin politik ve ekonomik durumunun kontrolünün sağlanması.

Rusya son yıllarda bu hedeflerin gerçekleşmesi kapsamında başrol olarak büyük Rus iş gruplarının yatırımlarının genişletilmesine önem verdi. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi kapsamında anahtar yapıların Ukrayna ekonomisindeki stratejik alanları şöyledir: Ekstratif Metalürji, Petro-Kimya, telekomünikasyon, makine

---

²⁴ Андрій Аркадійович Соболев, "Нова зовнішня політика Кремля на українському Напрямку", **Стратегічні пріоритети** №3 2014, s. 14-22

mühendisliği, elektrik enerjisi, doğalgaz kompleksi. Makine mühendisliği içinde Rus şirketleri stratejik önemi bulunan Ukrayna fabrikalarını satın almaktaydı.²⁵ Rusya'nın ekonomik genişlemesinin stratejik yönü, sınır ortak çalışması mekanizmasını kullanarak Ukrayna'nın doğu bölgelerinin bölgesel reentegrasyonunun gerçekleşmesi. Ekonomik genişlemenin gerçekleşmesi ve Ukrayna ekonomisinin en önemli alanlarına hakim olmak için uygulamaya konulan Rusya'nın temel metotları şunlardır: Ukrayna yönetiminin ve üst düzeydeki bürokratların Rusya'nın iş çıkarları içine dahil edilmesi, destek ve yatırımlara yardımcı olması, Ukrayna'nın iş gruplarından öne çıkan şirketlerinin hisse senetleri kontrol paketlerinin satın alınması ve son hedef olarak Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerini kullanarak ortak bir Rus toplumsal alanının şekillendirilmesi. Bu alan Rusya'nın temel çıkarlarına cevap verecek ve onun medeni kültürel gelişimi ile bağlı olacak. Bu proje içinde en önemli stratejik amaç Ukrayna ulusunun öz kimliğini bulmasını ve gelişmesinin engellenmesi, Ukrayna'nın kimlik gelişiminin Rusya'nın koruması altında olan ülke modeli anlamına gelen Malorossiya modeline çevrilmesidir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için birkaç sorunun da çözülmesi gerekecekti:

1. Rusçanın Ukrayna resmi dili olmasının sağlanması
2. Rusya enformasyon ve kültür kaynaklarının üstünlüğünün sağlanması ile Ukrayna'nın enformasyon ve kültür alanının kontrolü.
3. Ukrayna ulusunun tarih hafızasının tekrar canlanmasına izin verilmemesi ve Ukrayna milli sembollerine bağlılığın azaltılması
4. Ukrayna'nın Doğu ve Güney Bölgelerinin reentegrasyon edilmesi ve Ukrayna toplumuna alternatif bir Malorossiya birliğinin sunulması.
5. Rusya'nın çıkarları doğrultusunda Rusya'nın maşası konumunda olan Ukrayna yönetiminin güçlendirilmesi ve Ukrayna'daki politik elitlerin bu duruma dâhil edilmesi.

---

²⁵ Соболев, а.г.м., s.14-22

6. Ukrayna'nın siyaset bilimcileri ve Enformasyon merkezlerinin oluşturulması ile Ukrayna toplumu içinde Rusya'nın politikasının ve devlet ideolojisinin yayılmasını sağlanması.²⁶

Rusya'nın Ukrayna alanında uygulanmaya çalıştığı bu stratejiler pek sonuç vermemiş ve Rusya, reentegrasyon konusunda başarı sağlayamamıştır. Ukrayna mevcut durumda halen AB tarafına Rusya'ya nazaran daha yakın durmaktaydı.

Moskova'nın ana kaygısı, Ukrayna ve Kırım'ı kaybettiği takdirde Karadeniz'i, bölgedeki geniş bir alanda bölgesel önceliğini, Avrasya Birliği çerçevesinde Gümrük Birliği projesinde bölgedeki kontrolünü, enerji sektöründeki rolünü kaybetme olasılığının yüksek olmasıdır. Bu durum ise Rusya'nın geleceğini etkileyecek olan büyük bir sorun oluşacağı anlamına gelmektedir. 2008 senesinde patlak veren Gürcistan Krizi Rusya'yı Ukrayna ve Kırım konusunda harekete geçmeye teşvik etti. Rusya, Karadeniz'e çıkışı ve bölgedeki ağırlığını kaybetmemek için gerekirse nükleer silahların kullanılmasını dahil askeri güç kullanmayı göze almış durumdadır. Bunu uluslararası kamuoyuna Kırım'ı ilhak ederek topraklarına katmasıyla ilan etmeyi tercih etmiştir.²⁷

26 Ağustos 1991 tarihinde Ukrayna Meclisinin Ukrayna'nın bağımsızlığını ilanından 2 gün sonra Yeltsin'in basın sözcüsü eski Sovyet Cumhuriyetleri hakkında Rusya'nın resmi pozisyonunu açıklamıştır: Rusya, kendi sınır değişimi konusunda söz hakkına sahiptir. 28 Ağustos 1991 senesinde Rusya Federasyonu Başkan yardımcısı A. Rutskoy, Rusya Federasyonu delegasyonu başında Kiev'e gelmişti. Amaç Ukrayna yönetimini yeni ilan ettiği bağımsızlıktan vazgeçirmek ve eğer Ukrayna Rusya'dan ayrılırsa sınırlarını değiştirmekle tehdit etmektir. 6 ay sonra Rusya Federasyonu'nun Ukrayna toprağı hakkındaki talepleri Rusya'nın resmi devlet kurumları tarafından resmiyete dönüştürüldü. 21 Mayıs 1992 tarihinde Rusya Yüce Meclisi N2809-1 sayılı kararla '1954 senesinde Rusya Federasyonu Yüksek Kurumlarının Kırım statüsünün değişimi hakkındaki ilanının hukuki değerlendirilmesi' yönünde adım atmıştır. Rusya Federasyonu Yüce Meclisi'nin bu ilanına göre 5 Şubat 1954 tarihinde "Kırım ili" Rusya

---

²⁶ Соболев, а.г.м., s.14-22

²⁷ Ercan, а.г.м., s.106

Federasyonu'ndan Ukrayna Cumhuriyetine verilmişti.²⁸ Toplantıda bu kararın hukuki geçerliliği olmadığına karar verilmişti. 1992 senesindeki Milletvekilleri Kongresi, Yüce Meclise: 'Sivastopol statüsünün değerlendirilmesi' görevini vermiş ve 9 Temmuz 1993 tarihinde bu görevi uyarınca Yüce Meclis Sivastopol'ün Rusya Federal Şehri olarak ilan edilmesi kararını vermişti. Ukrayna'nın bağımsızlığı sürecinde Rusya, elinde olan bütün imkânları ile Kırım Cumhuriyeti ve Sivastopol şehrindeki Anti-Ukrayna ve Anti-Avrupa güçlerinin arkasında durarak Rusya taraftarlarını destekleme politikasını sürdürmüştü. Kırım'ın yönetimi 1992,1994,1995 yıllarında da devam edecek şekilde 1 Aralık 1991 tarihinde bütün Ukrayna'yı kapsayan referandumda Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasına yönelik nabız yoklamaları yapmıştır. Rusya her zaman Kırım'ı kontrolünü elinde tutmak istemiştir. Kırım'ın Ukrayna'da bir federasyon statüsü alması bunun ilk adımıydı. Eğer Kırım federasyon olmasaydı kendi meclisi ve yönetimi olmasaydı onu Ukrayna'dan referandum yoluyla ayırmak daha zor olurdu.²⁹

Gelişmiş limanları ve coğrafik olanaklarla kendisine sahip olan ülkeye büyük avantajlar sağlayan Kırım, ayrıca bölgede çoğunluğu oluşturan Rusların etkisi kadar Karadeniz'deki filonun merkez üssü olması nedeniyle de Rusya'nın hâkimiyet kurmak istediği bir bölgedir.³⁰

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı atılan adımlarına bir sebep olarak gösterdiği diğer bir husus da Ukrayna'dan demokrasinin Rusya'nın nüfuz bölgelerine sıçrayabilecek olmasıdır. Bu durum Rusya'yı tedirgin etmektedir. Özellikle Putin iktidarı ile birlikte, Rusya demokrasiden daha çok uzaklaşarak çok otokrasiye doğru yaklaşmıştır. Ukrayna demokratik bir bölge inşa etmeyi başarırca, Rusya'nın ulusal güvenliği için böyle bir demokrasi tehdit olacaktır.³¹

Kremlin, Kırım işgaline ve Ukrayna'nın doğusunda yapılan saldırganlığa 2013 yazından itibaren başlamıştı. Kırım'da Kasım 2013'den Şubat 2014'e kadar Rus tarafını tutan güçlerin toplanması ve Sivil Savunma Birlikleri adı altında illegal askeri

---

²⁸ **голос украины**, a.g.e., s.5

²⁹ **голос украины**, a.g.e., s.5

³⁰ Aksöz, a.g.e., s.12

³¹ Taras Kuzio ve Paul D'anieri, **The Sources of Russia's Great Power Politics**, E-International Relations, Bristol, 2018, "Çevrimiçi" <https://www.e-ir.info/publication/the-sources-of-russias-great-power-politics-ukraine-and-the-challenge-to-the-european-order/> Erişim Tarihi: 13.07.2020 s.83

birliklerin organize edilmesi ile yarımada'nın işgali için altyapı hazırlanmaktaydı. Bununla beraber, Rusya Devleti'nin Kırım'ın işgalinin hazırlığı kapsamında Rusya Federasyonu'nun güney askeri bölgesinde büyük bir askeri güç toplanmıştı. Ukrayna'daki siyasi çalkantıları fırsat bilerek Rusya çok organize bir şekilde durumu değerlendirerek Kırım'ın ilhakını gerçekleştirmişti.³²

NATO Genel Sekreterliği'nin 2015 senesindeki raporuna göre, Rusya son üç sene içerisinde on sekiz büyük askeri eğitim tatbikatı gerçekleştirdi. Bazılarının içinde 100.000 asker yer almaktaydı. Bu eğitim tatbikatları Rus askeri bölüklerinin, Kırım işgaline ve Ukrayna'nın doğu tarafına saldırı harekâtlarını gizlemek için gerçekleştirilmişti. Ayrıca kurulmuş askeri birlikler, bölgedeki etnik azınlıkların yaşadığı ırklar arası ve etnik dini tartışmaların temellerini kullanarak yönetim güçlerine karşı askeri bir direnç başlattı. Yasal yönetimi karalamak amacıyla provakasyonlar da yapılmaktaydı.³³

11 Mart'ta bağımsızlık bildirgesini kabul eden Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu, aynı zamanda Kırım Tatar Türklerinin vatanlarına dönüşünü ve buraya yerleştirilmesini, adaletin tecellisi olarak kabul etti. Kırım Tatar Türklerinin haklarının iadesi ve Kırım toplumuna entegrasyonunu konu alan bir kararname çıkarttılar. Kırım Tatar Milli Meclis Başkanı Rıfat Çubarov ve Kırım Tatar Türklerinin manevi lideri Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu açıklamalarında, kararnamenin büyük bir adım olduğunu ancak bunun hiçbir şekilde referanduma bakışlarını değiştirmedığını, referandumun yasadışı olduğunu, boykot ettiklerini ve Ukrayna'nın bütünlüğünden yana olduklarını açıklamıştı. Rus yönetimi bu adımla aslında Kırım Tatar Türklerinin bağlılığını kazanmaya çalışmaktaydı.³⁴ Rusya'nın bu pozitif gibi görülen uygulamalarına rağmen bölgede uyguladığı politika çok farklı olmuştur. Referandumdan önce Kırım Tatar Türklerine, hiçbir baskıyla karşılaşmayacakları, haklarının verileceği, yönetimde yer almaları konusunda gerekli şartların sağlanacağı gibi vaatlerde bulunulmuştu. Kırım Tatar Milli Meclisi Kırım Halkına baskı altında yapılan seçimlere katılmama çağrısı yapmıştı. Referanduma katılmayan ve Ukrayna'nın

---

³² Голос України, a.g.e., s.5

³³ Голос України, a.g.e., s.5

³⁴ Sarıkaya, a.g.m., s.90

toprak bütünlüğünü savunan, Ukrayna devlet bayrağını binalarında ve evlerinde indirmeyen Kırım Tatar Türkleri ise fişlenmeye başlamıştı. Baskı artınca Kırım Tatar Milli Meclisinin bulunduğu binanın sahibi Kırım Vakfı'nın bütün banka hesaplarına ve mal varlıklarına haciz konulmuştur.

18 Mayıs 2014'ünde Kırım yönetimi sürgünün 70.yılı olması bakımından Kırım Tatar Türkleri için özel bir önem taşıyan anma mitingini 'olası provokasyonlar' gerekçesiyle tamamen yasaklamıştır.³⁵ Kırım Hükümeti ayrıca Kırım Tatar Milli Kurultayının ve Meclisinin ancak resmi olarak başvurduklarında, Rusya kanununa uyumlu çalıştıkları ve Kırım hükümeti ile işbirliği yaptıkları takdirde meşru sayılacaklarını bildirmiştir. 26 Nisan 2016 Kırım Tatar Milli Meclisi radikal örgüt olarak kabul edilip faaliyetleri yasaklanmıştı. Rusya da, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana olan ve geçmişte yaşadıkları nedeniyle Rusya'ya olumsuz bakan Kırım Tatar Türklerini baskı altına alarak kendisine karşı çıkmayan bir Kırım Tatar Türk toplumu yaratma yönünde adımlar atmış ve Moskova'daki yüksek mahkeme temyiz dilekçesini reddederek Kırım yönetiminin getirdiği yasağı onaylamıştır.³⁶

UNESCO'nun raporuna göre; 2014 yılından bu yana Kırım Tatar Türklerinin milli televizyonu olan ATR ve Milli Haber Ajansı olarak çalışan Kırım Haber Ajansı dâhil toplam 28 medya organı yasaklanmıştır, bunlara ait haber sitelerine erişim engellenmiş, Kırım'a yayın yapan 503 radyo ve televizyon frekanslarına kanunsuz olarak el koymuştur. Bu rakamlara, dergi ve gazete gibi yazılı medya organları dâhil değildir. Kırım'ın işgalinin hemen ardında 2014 yılı içinde yarımada'daki dini yapılara da baskınlar gerçekleştirildi. Baskınlarda aramalar yapıldı ve aramalarda ele geçen dini eserlere örneğin Arap harfleriyle yazılmış olması ya da Arapça olması sebep gösterilerek Rusya kanunlarına aykırılık gerekçesiyle el konuldu. Ayrıca Kırım Tatarlarının önderlerine ve siyasi liderlerine de yasaklamalar getirilerek ve davalar açılmıştır.³⁷

Rusya Federasyonunun, Kırım'ı işgaline karşı fikir beyan etmek, sosyal medyada, basında ya da halka açık yerlerde işgal ve işgalden sonrasında yapılan

³⁵ Sarıkaya, a.g.m., s.93

³⁶ Sarıkaya, a.y.

³⁷ Bayar, Kurban, a.g.e.

uygulamaları dile getirmek ve eleştirmek, Kremlin yönetiminin politikalarına karşı düşünce belirtmek, eleştirmek işgal altındaki Kırım'da ve ülkenin diğer yerlerinde 'aşırıcılık' ya da 'ayrılıkçılık' suçlaması ile yargılanma ve cezalandırılma sebebi olmaktadır.³⁸ Kırım Özerk Cumhuriyeti Başbakanı Sergey Aksionov, Kırım'ın ilhakını kabul etmeyenlerin düşman ilan edileceğini ve bu insanların ya Kırım'ın dışına sürüleceğini ya da hapse gönderileceğini söylemekle birlikte Kırım Tatar Milli Meclisi diye bir kuruluşu tanımadığını, bu organın temsil kabiliyeti olmadığı açıklanmıştır.³⁹ Mevcut Kırım yönetiminin politikaları Kırım yerel halkının Kırım Tatar Türklerinin olduğunu unutturmak üzere yapılandırılmaktadır. Kırım Tatar Türkleri ise haklarını aramaktan vazgeçmemekte ve Kırım Tatar Meclisi Kırım'ın dışında çalışmaya devam etmektedir.

Kremlin ise uzun süredir Kırım halkı üzerinde etki kurmaya devam etmektedir. Donbass ve Rusya'da yaşayan Ukraynalı seçmenin seçime katılamamasından dolayı yeni Cumhurbaşkanı da dâhil olmak üzere Ukrayna Yönetiminin illegal olduğunu belirtmektedir. Şu andaki Ukrayna yönetiminin anlayışının Faşizme dayandığını iddia etmektedir. Odessa'daki 2 Mayıs olaylarını ve Donbass'da ilan edilememiş olan savaşı, bu iddialarına gerekçe olarak göstermektedir. Bunu sebeplerle Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmış olmasını bir kazanım olarak göstermektedir. Donbass'daki askeri operasyonlar, ölen siviller ve bir türlü sonuçlanmayan bu sorun Rusların ideolojisine destek sağlamak üzere öne çıkarılmaktadır. Ancak hem Ukrayna hem de Rus basınındaki bu yöndeki haberlere Kırım halkı temkinli yaklaşmaktadır.⁴⁰

2.2. Rusya Federasyonu'nun İlhaktaki Politik Hedefleri

Rusya'nın politik hedeflerini incelemek için öncelikle bu olaya nasıl baktığını çözmek gerekir. Rusya, Kırım'da yaşayan Rus topluluğu ve askerlerinin hayatlarının tehlikede olduğunu ve onların temel haklarının ihlal edildiğini iddia etmekteydi. Rusya'nın anayasasına göre uyrukların "devlet tarafından korunması hakkı"na tekabül ettiği iddiası ilhakın hukuki zeminini oluşturmak üzere öne çıkarılmıştır. Ahmet

---

³⁸ Uluslararası Hukuk Açısından... s.5

³⁹ Sarıkaya, a.y. s.93

⁴⁰ майдан закордонних справ, стратегія повернення криму, луцьк, благодійний фонд 2014 s71-140

Davutoğlu ‘Stratejik Derinlik’ kitabında şunu belirtmektedir: “*Bir ülkenin stratejik bilinci, tarihe, stratejik planlamaları ise bugünkü realitelere dayanmak zorundadır.*”⁴¹ Bu açıdan Kırım Rusya için hem 18. Yüzyılda hem de günümüzdeki stratejik planlamalarda en önemli yerde bulunmaktaydı. Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği, büyük ve güçlü politik birimlerdi ve SSCB dağılınca halefi olan Rusya Federasyonu, kendini bir arayış içinde buldu. Soğuk Savaş’tan sonra Rusya, hem Doğu Avrupa’da hem de Karadeniz Bölgesi’ndeki olan etkinliğini eskiye nazaran kaybetti.⁴² Kissinger’ın yazısında belirttiği gibi: ‘*Bati, Rusya için Ukrayna’nın asla sadece yabancı bir ülke olamayacağını anlamalıdır*’⁴³. Ukrayna ile Rusya arasında dil, din ve etnik yakınlık bulunmakta ve bunu kullanarak Rusya, hem Ukrayna’nın AB ve NATO’yu gitmeyi engellemekle kalmamakta, hem de ekonomik ve politik(askeri dahil) kozları kullanarak kendi yayılmacı hedeflerinin gerçekleşmesine bir adım daha yaklaşmaktadır. Rusya, Kırım’ı elinde tutarak ve Donbass bölgesinde devam eden sıcak çatışmalara müdahale etmeyerek, zaman zaman da destekleyerek bu koşullarda NATO ve AB’den Ukrayna’yı uzak tutmayı hedeflemektedir. Ukrayna, Rusya ile gayri resmi bir askeri çatışmanın içinde olan, toprakları işgal edilmiş bir ülke olarak varlık göstermektedir. Bu kadar çözülmemiş sorunu olan bir ülkenin AB ve NATO’ya katılması kolay olmayacaktır.

1990’ların ortasından beri Rus liderleri NATO genişlemesine karşı sert bir tepki göstermekteydi, son senelerde ise yakın komşusu olan Ukrayna’nın eksen değiştirmesini izleyemeyeceklerini çok net dile getirdiler. Rusya’nın yeni dış politikası ve Putin’in konuşmaları içinde son birkaç senede sürekli olarak dile getirdiği önerilere bakıldığında üç hususun öne çıktığı görülmektedir:

1. Amerika’nın tek kutuplu dünya düşüncesi yıkıcı ve felaket getiricidir ve uluslararası ilişkilerin çok kutuplu sistemi ile değiştirilmelidir.
2. Amerika’nın dünya hâkimiyeti dönemine son verilmelidir.
3. Amerika’nın ve NATO’nun politikası Avrupa’nın güvenliğinin sağlanması ve korunması yerine durumu istikrarsızlaştırmaktadır.

---

⁴¹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 30.Baskı, Küre Yayınları, 2014, s.10

⁴² Özçelik, a.g.m., s.59

⁴³ Kissinger, a.g.m.

Bu ideolojinin pratiğe taşınması konusunda ilk adım Kırım'ın ilhakıydı. Bu adım atılınca Rusya *de facto* kendi stratejik amaçlarını gerçekleştirmek doğrultusunda 'geriye dönüş' noktasına geçti. Bu amaçla; Rusya büyük bir devlet olarak çok kutuplu dünyanın kabulünde büyük rol oynayacak ve uluslararası güvenliğin sağlanmasında, Amerika ve NATO'nun rolünü azaltarak güvenlik fonksiyonları zayıflatılacaktı. SSCB'nin dağılması sonrasında bölgelerde kaybettiği etkisini Rusya Batı'dan geri kazanacaktı. Rusya'nın dış politikası önceki dönemlere göre daha saldırgan bir karaktere sahiptir. Rusya dış politikasını hayata geçirirken tüm imkânlarını kullanmaya hazır olduğunu açıkça deklare etmiştir. Enformasyon savaşı, Amerika ve AB arası tartışmaların alevlendirilmesi ve AB içinde olan 'Yeni' ve 'Eski' Avrupa ülkelerinin fikir farklılıklarının kutuplaşmasına yardımcı olması, Avrupa'daki etkilerin genişletilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla enerji meselesinin aktif olarak kullanılması, Sovyetler Birliği sonrası oluşan bölgelerin reentegrasyon yoluyla jeopolitik etkinin artırılması bunlar arasında sayılabilir. Rusya'nın bu dışişleri politikası modeli dâhilindeki bütün Sovyetler Birliği sonrası oluşan bölgeler ve Batı Avrupa bölgelerinde güvenlik bölgesi olarak Ukrayna kilit rol oynamaktadır.⁴⁴ Ukrayna Rusya için çok önemli bir tampon bölgedir. Batı kuruluşlarına entegrasyonu hedefleyen Ukrayna yönetimini Rusya artık sadece uyarmakla yetinmeyecekti.

Karadeniz'deki gücü pekiştirilmiş olan Rusya uluslararası kamuoyuna bölgesinin önemli bir karar alıcısı, oyun kurucusu ve uygulayıcı bir aktörü olduğunu göstermek istemiştir.⁴⁵ Batı, Rusya'nın siyasi ve ekonomi sistemine dâhil olacağını, küresel ve bölgesel sorunlarda Batı ile işbirliğinde bulunacağı ayrıca güç ve cepheleşme doğrultulu dış politikalardan uzaklaşacağını beklemişti ama Rusya komşu ülkelere Batı'ya yakın politika izleyen komşu ülkelere karşı sert politikalar izlemekten kaçınmamıştır. Gürcistan'ın fiilen bölünmesine neden olan askeri müdahaleden sonra Kırım'ın ilhak edilmesi Rusya Federasyonunun güç ve çatışma politikalarına yeniden dönmeye başladığını göstermektedir. Rusya Federasyonu dünyanın en büyük askeri

---

⁴⁴ Соболев, а.г.м., s.14-22

⁴⁵ Aksöz, a.g.e., s.12

güçlerinden birini Sovyetler Birliği'nden devraldı ve öyle görünmektedir ki bu gücünü uluslararası sistemde etkin bir biçimde kullanma niyetini devam ettirmektedir.⁴⁶

Rus milliyetçisi A.Soljenitsyn'e göre '*Batıcılar sürekli olarak Rusya'yı ve onun kendisine has karakterini inkâr etmişlerdir. Sovyetler Birliği'ni de Batının ölçüleriyle değerlendirmek büyük bir hatadır. Batı, Rusya için asla bir model olamaz.*'⁴⁷ Rusya son zamanlarda kendi yolunu çizmeye başlamış ve Avrupa'nın Rusya'yı dönüştürme hedefi sonuca ulaşamamıştır. Çünkü özellikle son zamanda enerji bağımlılığına bakılırsa bu durum Avrupa'nın Rusya üzerindeki baskı politikalarını dengeleme mecburiyeti doğurmaktadır.

Kırım'ın ilhakı değişebilir nitelikte bir hükümet politikası olmaktan çok devlet çıkarı ve hedefi olarak Rusya tarafında hayata geçirilmiştir. Bu aynı zamanda Rusya Federasyonu'nun uluslararası sistemdeki güç gösterilerinden biridir. Fakat aynı zamanda da bir güç gösterisidir. Rusya bağımsız kararlar alan bir devlet olduğunu, Batı yanlısı bir düzen anlayışını yansıttığını iddia ettiği uluslararası norm ve ilkeleri gerektiğinde aşabileceğini ve kuralları yeniden belirleyen politik bir aktör olduğunu ilan etmek istemiştir. Putin hükümeti, Putin'in Kırım operasyonundaki şahsi yönetimi, Kırım'ın ilhakının tartışmaya kapalı bir konu olarak görmesi Kırım'ın işgalinde öne çıkan diğer bir husustur.

2.3. Kırım'ın İlhakına Putin'in Bakışı

Eğer bu bölüme bir epigraf koysaydık Kissinger'ın şu sözlerini koymak yerinde olacaktı: '*Batı için V.Putin'in şeytanlaştırılması bir politika değil, birinin yokluğunun mazeretidir.*'⁴⁸

Sovyet Rusya sonrası süreçte yaşanan değişimin en kritik yıllarında, Putin Rusya'yı yönetti. Sovyetlere duyduğu özlemi de hiç gizlemedi. 2005'te yaptığı ulusa sesleniş konuşmasındaki şu sözler, bunun en büyük kanıtı oldu: '*Her şeyin ötesinde, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün yüzyılın çok büyük bir jeopolitik felaketi olduğunu kabul etmeliyiz. Rus milleti için bu samimi bir dram oldu. On milyonlarca vatandaşımız*

⁴⁶ Baharççek ve Ağır, a.g.e., s.32

⁴⁷ Ömer Göksel İşyar, "*Avrasya ve Avrasyacılık*", 1.Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa, 2010, s.131

⁴⁸ Kissinger, a.g.m.

ve vatanseverimiz kendisini Rus toprakları dışında buldu. Daha da ötesinde dağılma salgını Rusya'nın kendisine bulaştı'.⁴⁹

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 10 Şubat 2007'de Almanya'da düzenlenen 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada NATO'nun genişlemesi ve Rusya'nın sınırlarına kadar dayandığının eleştirisini altını çizerek dile getirilmişti. Putin'in ABD ile NATO'yu eleştirdiği konuşma; dünya gündeminde oldukça bir yankı bulduğu gibi, tek kutuplu dünya düzenine yönelik eleştirisi özellikle üçüncü dünya ülkelerinde büyük destek almıştır.⁵⁰ Putin *"Tek kutuplu bir dünya kurma girişimleri çöktü. Durum değişmekte ve küresel denge yeniden oluşmaya başlamaktadır."* Sözleriyle pek çok yerde görüşünü bildirdi. Ayrıca bu sözlerine *"Rusya her zaman kendi çıkarlarımızı korurken başkalarının çıkarlarına da saygı duyulması gerektiğini görüşüne bağlı kaldı. Tüm meslektaşlarımızla ilişkilerimizi bu şekilde kuracağız"* diye devam etti.⁵¹ Putin bu konuşmasında Rusya'nın artık daha aktif bir politika izleyeceği ve uluslararası meselelerden daha ön planda olacağını belirtmekteydi.⁵²

Putin'in tek kutuplu yönetimin bitmesi gerektiği çağrısının ardından Kırım'ın ilhakı, eski düzeni bitiren bir olay olarak tarihe geçmiştir.⁵³ Putin Çeçenistan'daki askeri operasyonları sayesinde Rusya'nın içerisinde yönetime ve askerlere yöneltilen eleştirilerin sonunu getirerek ülkede güven tazeleyerek, istikrar sağladı. Sonra yakın çevre politikası gereği Gürcistan örneğinde, harekete geçerek Batı'nın tepkisini yokladı. Bu deneme Putin açısından başarılı oldu. Rusya'nın operasyonlarını kınama mesajları dışında Gürcistan'da Rusya'yı durdurmaya yönelik uygulamaya dönük adımlar atılmadı. AB'de yaşanan ekonomik kriz, Putin'e Kırım'ı işgal etmesi için uygun bir ortam yarattı. Eskiden Avrupa'ya ve Batı ittifakına karşı temkinli ve ihtiyatlı politikalar

⁴⁹ Ece Göksedef, "Putin dönemi Türk-Rus ilişkileri", **Al Jazeera Türk**, 04.08.2016, "Çevrimiçi" <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri> Erişim Tarihi: 06.08.2020

⁵⁰ Arzu Al ve Figen Aypek Ayvaci, "Uluslararası Politik Ekonomi: Bitmeyen Kırım Sorunu", **Güvenlik Stratejileri**, 2017, Cilt 13, Sayı 26, s. 232

⁵¹, Putin: Tek kutuplu bir dünya kurma girişimleri çöktü, **Sputnik News** 06.12.2016, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201612041026129996-putin-dunya-tek-kutup/> Erişim Tarihi: 12.08.2020

⁵² Mustafa Kemal Öztopal, **Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakına Uluslararası Tepkiler**, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2017, s.1

⁵³ Al, Ayvaci, a.g.m., s. 232.

izleyen Putin, birden fazla iç sorun ve krizlerle uğraşan Avrupa'yı, Suriye'deki mültecilerin Berlin sınırına dayanmasını da bir koz olarak kullanarak dış politikada oyun dışı bırakmaya yöneldi. Yakın zamanda Rusya'nın bu politikasından vazgeçeceği değil belki de daha mütecaviz politikaları hayata geçirmesi de olasılık dahilindedir..⁵⁴ Kissinger'in dediği gibi: *'Putin, Rus tarihinin öncülüğünde ciddi bir stratejisttir. Fakat ABD değerlerini ve psikolojisini anlamak onun güçlü yanı değildir. ABD politikacılarının da Rus tarihi ve psikolojisini anlamaları onların güçlü yönü değildir.'*⁵⁵

Batı'daki bazı uzmanlar Ukrayna'daki Krizi tamamen Rusya'nın agresifliğine bağlamaktadır. Bu mantıkla Kırım'ın ilhakı Putin'in Rusya İmparatorluğu'nu yeniden kurma ve koruma isteğinin bir parçası ve bütün Ukrayna'yı ve diğer Doğu Avrupa ülkelerini kontrol etme hedefini normalleştirmek gibi bir sorun çıkabilir.⁵⁶ Bu durumda şu soru sorulabilir: Daha önce neden böyle bir deneme hiç yapılmadı?

2008 Nisan zirvesinde NATO, Rusya'nın açık uyarılarına karşı Gürcistan ve Ukrayna'yı kendisine üye olması konusunda teşvik etmişti. Mayıs ayında ise Avrupa Birliği bu iki ülkeyi kendi ekonomik düzeni içine dâhil etme yönündeki programını açıklamıştır. NATO'yla arasında tampon bölgeye ihtiyaç duyan ve Sivastopol üssünden vazgeçmeyecek olan Rusya, böylece kendine göre işgalden başka seçenek bulamamıştır. Putin, *'Yarın Ukrayna'nın Kuzey Atlantik Askeri Bloku'nun bir parçası olmayacağını hiçbir garantisi yoktur'* sözlerine vurgu yaparak Kırım'ın ilhakına mecbur kaldığını açıkladı.⁵⁷ Bush ile konuşması sırasında Putin açıkça: *'Eğer Ukrayna NATO'ya girecek olursa, böyle bir ülke artık olmayacak'* demiştir.

Batıdaki anlayış ağırlıklı olarak Putin'in davranışlarının temelinde Rusya'nın güvenliği endişesinin olmadığı yönündedir. Bu nedenle politika değişimi için Putin ile diyaloga önem verilmektedir. Bu diyalog havuç ve sopa taktiği ile birlikte uygulanmakta zaman zaman Rusya'ya politik baskılar ve ekonomik yaptırımlar uygulayarak pes

---

⁵⁴ Özçelik, a.g.m., s.59

⁵⁵ Kissinger, a.g.m.

⁵⁶ Mearsheimer, a.g.m., s. 77-89

⁵⁷ Bayar, a.g.e..

ettirmeye çalışılmakta.⁵⁸ Rus ekonomisi, uygulanan yaptırımlardan ciddi zarar görmüş olmakla beraber Putin'in Batı'ya meydan okuma politikasında herhangi bir farklılık görülmemektedir.⁵⁹

Ayrıca Putin, Rusya Federasyonu toprakları dışında otuz milyon civarında Rus etnik kökenli nüfusun yaşadığını ve bunların haklarının korunmasının kendi anayasal görevi olduğunu sık sık vurgulamaktadır.⁶⁰ Bu bölgelerden biri olan Kırım(%60'ı Rus)'dan Rusya'ya yeni Ukrayna yönetiminden korunma talebi gelmiş olduğunu ve Kırım'ın ilhakının bu amaçla gerçekleştirildiğini ileri sürmektedir.

Bazı görüşlere göre Putin'in otoriter rejiminin Batı'ya karşı olan politikası aslında Rus vatandaşların, ülkenin iç ekonomisinde ve sosyal sorunları konusunda dikkatlerinin dağıtılması amacıyla kurgulanmaktadır. Rusya'daki ekonomik sorunlardan, yönetimin kararlarındaki hataları değil de Amerika'nın ve Avrupa'nın Rusya'ya karşı olan düşman politikası ve yaptırımları sorumluymuş gibi gösterilmektedir. Putin'in popülaritesi incelenirse inişler ve çıkışların askeri müdahaleler dönemine denk geldiği görülmektedir. Örneğin daha önceki popülarite artışı Çeçenistan ve Gürcistan askeri operasyonlarına denk geliyordu. En fazla ulaştığı popülarite ise %83 ile Kırım'ın ilhakından sonradır.⁶¹ Bu durumun oluşmasında Putin'in net tavrı öne çıkmıştır. 2018 senesinde Trump ile olan basın toplantısında Putin '*Kırım Rusya'nındır ve bu konu Rusya için tartışmaya açık değildir*' şeklinde görüşünü açıkça beyan etmiştir.⁶² Gerçi şu ana kadar başkan Putin kararlı, soğukkanlı bir şekilde hamleye hamleyle karşılık vererek hareket etmiştir.⁶³

Putin'in müdahaleci yaklaşımı ve politikalarının sonuçları Rusya Federasyonu'nun, siber teknolojileri konusundaki becerileri, petrol ve doğalgaz kaynakları, elindeki nükleer silahlar ve Avrupa'ya yakınlığından dolayı, Batı ve uluslararası sistem açısından kriz oluşturabilecek imkânlara sahiptir. Putin'in

⁵⁸ Mearsheimer, a.g.m., s. 77-89

⁵⁹ Sönmez, Bıçakçı, Yıldırım, a.g.m., s. 666

⁶⁰ Baharççek ve Ağır, a.g.e., s. 33

⁶¹ Максим Иванов, "Взлеты и падения рейтинга Путина", **Ведомости**, 16.08.2019 "Çevrimiçi" www.vedomosti.ru/politics/articles/2019/08/13/808697-vzglyad-snizu 12.08.2020

⁶² "Пресс-конференция по итогам переговоров президентов России и США", **Kremlin.ru**, 10.07.2018 "Çevrimiçi" www.kremlin.ru/events/president/news/58017 Erişim Tarihi: 20.08.2020

⁶³ Bayar, a.g.e..

davranışlarını belli bir seviyede tutarken, Rusya ile uzun vadeli ilişkileri de koruyacak bir strateji oluşturup hayata geçirmek, şu anda uluslararası toplumun önündeki en önemli ve meşakkatli sorunlardan biridir.⁶⁴

---

⁶⁴ Joseph S. Nye, “Batı, Putin’i Dizginlerken Rusya’yı Kaybetmemeli”, **Al Jazeera Turk**, 07.09.2014 “Çevrimiçi” <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bati-putini-dizginlerken-rusyayi-kaybetmemeli> Erişim Tarihi: 10.06.2019

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRIM'IN İLHAKININ ULUSLARARASI ETKİLERİ

Devletlerin Uluslararası ilişkilerdeki tepkilerinin arkasında hem hukuki hem politik, hem ekonomik nedenler yatar.¹ Tarih içerisinde değişik jeopolitik bölgelerde ekonomik ortamları ve toplumlar arası sürekli değişikliğe uğrayan ilişkileri, siyasi etkileşimleri incelersek her politik kararın arkasında ekonomi olduğunu ve her ekonomik olayın arkasında politika olduğunu görmekteyiz. Bütün kozları elinde olan ülkeler bazen sistemin sınırlarını zorlamakta, bazen bu sınırları aşmaktadır. Güçlü olan ülkeler(askeri güç sahibi, silah üretim ve ticareti olan ayrıca sahip olduğu nüfus ve ekonomisinin gücü, teknolojisinin ileri olması ve stratejik piyasaları kontrol edebilen) uluslararası sistemi değişikliğe zorlamaktadır.² Rusya, Ukrayna ve Kırım dışında bu krizde AB, ABD ve NATO da yer almaktadır ve her biri kendi çıkarlarına büyük bir zarar vermeyecek şekilde hareket etmiştir.

1. Ukrayna'nın İlhak Karşısında Tepkisi

2014 senesinde Kiev'deki siyasi kriz aşılmaya çalışılırken, Rusya'nın beklenmedik bir anda Kırım Yarımadasına askerler çıkararak işgal etmesi, hem ülke için hem uluslararası platform için bir soruna dönüşmüştür. Rusya tarafından Kırım'ın ilhak edilmesine, hem Ukrayna hem de Kırım Tatar Türkleri itirazda bulundu ve bu itirazın yanında olan AB, BM, ABD ve Türkiye söz konusu ilhakı gayrimeşru kabul edip tanımadıklarını açıkladılar.³

Belirtilmesi gereken bir husus da Ukrayna'nın 2008'de bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı tanımamasıdır. Çünkü Kosova'nın bağımsızlığını tanımak ileride Kırım'ın da kendi kaderini belirleme hakkını tanınması hususunda Ukrayna'ya karşı Rusya tarafından koz olarak kullanılabilecektir. Kosova'nın bağımsızlığının emsal karara dönüşeceğini ve örnek gösterileceğini düşünerek Ukrayna bu devleti tanıma yönünde adım atmamaktadır. Nitekim Rusya işgal ve ilhak sırasında Kosova örneği birkaç defa Rusya tarafından dile getirilmiştir. Kırım'ı Rusya'ya karşı kaybetmiş olan Ukrayna bunun

¹ Al, Ayvaci, a.g.m., s. 222

² Al, Ayvaci, a.g.m., s. 224

³ Bayar, a.g.e..

yanında bir de Donbass Bölgesi'nde Rus yanlılarına karşı askeri bir mücadelede bulunmak zorunda kalmıştır.⁴ Yedi senedir devam eden sorunun çözülmesine ne Avrupa katkısı ne de halkın isteği yeterli olmamaktadır.

Ukrayna için toprak bütünlüğünün sağlanması öncelikli bir hedeftir. Bunu Ukrayna'nın, 2017 senesinde BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye'ye müdahale konusunda verdiği oyla açıkça ilan etmiştir. Ukrayna ve Kırım Tatar Türkleri açısından Rusya, onların topraklarına saldıran ve ülkeyi parçalayan bir devlettir.

Uluslararası ilişkiler sistemi içerisindeki, ilhak ile beraber başlayan temel yıkımlar, mevcut olan uluslararası güvenlik sisteminin ve uluslararası hukukun kırılganlığını göstermiştir. Ukrayna, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin üstündeki kontrolü kaybedince sonuç olarak ilerleyen zamanda kendi bölgesinin istikrarsızlaşmasına sebep olan yabancı askeri bir gücün işgaliyle karşı karşıya kalmıştır. Ukrayna devlet kurumları ve uluslararası toplulukların çoğunluğu Ukrayna'ya destek verseler de tehdit ve kışkırtmalara etkin bir şekilde karşı konulmasına hazır olmadıklarından etkili sonuçlar alamamışlardır.⁵

Ukrayna Gümrük Birliği ve Avrasya Birliği gibi Rus jeopolitik projelerine ve daha öncesinde Rusya Federasyonu ile yapılan Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğinin garantisi hakkındaki uluslararası anlaşmalara olan güvenini de kaybetmiş oldu. Ukrayna; Avrasya Ekonomik Birliği, Avrasya Gümrük Birliği ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılmaktan vazgeçti. Kırım'ın ilhakı neticesinde Ukrayna'da Rusya'ya karşı bir direniş blokunun oluşmuştur. Rusya'nın uyguladığı yeni bir toplum yaratma projesinden ve ayrıca politik ve ekonomik açıdan izolasyon politikasından Ukrayna'nın kendisinin zarar göreceği de anlaşılmış oldu. Ukrayna'nın, ülkenin bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğü konusunda destek veren Batı ile entegrasyon politikası tekrar güncel olmaya başladı ve Rusya'nın saldırganlığı yüksek ihtimal ile devam edeceğine bakılırsa, Ukrayna'nın NATO'ya girişi hakkındaki pozitif görüşlerde ciddi bir artış da görülmektedir. Bunun yanında Kırım'ın ilhakı, devlet olarak Ukrayna'yı destekleyen düşüncelerin toplumda gerçek anlamda güçlendirilmesi,

---

⁴ Özçelik, a.g.m., s.64

⁵ Соколов, a.g.m., s.14-22

milliyetçiliğin yükselişe geçmesi ve komünizm sonrası dünya görüşünün yıkılmasına yol açtı.⁶

Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından referandum yapma kararına karşılık Ukrayna devlet organları da harekete geçmişti. 28 Şubat 2014 tarihinde Ukrayna Yüksek Meclisi aldığı kararda Ukrayna'nın bağımsızlığını, egemenliği, mevcut sınırlarını garanti altına alan 1994 Budapeşte Memorandumu* hatırlatılarak Rusya Federasyonu'ndan Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğüne aykırı faaliyetlere son vermesi istenmiştir. Ayrıca belgede imzası bulunan diğer devletlere de çağrıda bulunarak gerekli mekanizmaların harekete geçirilmesi talep edilmiştir.⁷

11 Mart 2014 tarihinde Ukrayna Yüksek Meclisi, Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun aldığı referandum kararını değiştirmesini talep etmiştir. Bu kararda, Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun aldığı kararın Ukrayna anayasasının çeşitli maddelerle çeliştiği bu kararın dış politikayla ilgili olması sebebiyle Kırım Özerk Cumhuriyeti parlamentosunun yetkisi dışında olduğu belirtilmiş ve söz konusu kararın gözden geçirilmesini talep edilmiştir. 6 Mart 2014 tarihinde bu kararın Ukrayna iç hukukuna uygun bir hale getirilmemesi durumunda ise Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu yetkilerinin feshedileceği ifade edilmiştir. Nitekim Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun bahsedilen kararı değiştirmemesi üzerine Ukrayna Yüksek Meclisi 15 Mart 2014 tarihli kararla Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun yetkilerini feshetmiştir.⁸

Rusya Federasyonu Kırım'ın ilhakının tam ortasında Kırım'ın yerel halkı olan Kırım Tatar Türkleri sıkışıp kalmıştı. Bu krizin en dikkate değer noktalarından biri Kırım Tatar Türkleridir. Rus işgaline karşı gerek Kırım Yarımadasında gerekse uluslararası arenada Kırım Tatar Türkleri Ukrayna'nın yanında yer almaktadır. İki buçuk asırdır Rusya rejimleri tarafından gerçekleştirilen baskılar, katliamlar ve sürgünler, Kırım Tatar Türklerinin hafızasındaki canlılığını kaybetmemiştir. Kırım

---

⁶ Соколов, а.г.м., s.14-22

* ABD, İngiltere, Rusya, Kuzey İrlanda ve Ukrayna tarafından imzalanmıştır.

⁷ Sarıkaya, а.г.м., s.87.

⁸ Bahadır Bumin Özarlan, "Soğuk Savaş Sonrasında Kırım ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 2014, s.124

Tatar Türkleri, Kremlin rejiminin uluslararası hukuku çiğneyerek gerçekleştirdiği bu işgale ve Kırım'ın ilhakına, ilk günden itibaren direnç göstermeye ve toplu olarak karşı çıkmıştır.⁹

1 Ağustos 2015 tarihinde Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin'in Ankara'da toplanan 2. Dünya Kırım Tatar Kongresi'nde genel kurulda yaptığı konuşma sırasında Kırım Tatar Türk halkına yeterince güvenmediklerini ve işbirliği yapmadıkları için özür dilemiştir. Ukrayna ve Kırım Tatar Türkleri Moskova'ya karşı bir ortak paydada bir araya gelmişlerdir. Bu işbirliğine, karşılıklı çıkarları gözeterek, atılan adımlarla kurumsal ve hukuki bir boyut kazandırılmak istenmektedir. Ukrayna anayasası içerisinde Kırım Tatar Türklerine 'Otokton halk' statüsü verilmesi ve buna göre Kırım özerk Cumhuriyeti yapısının yeniden düzenlenmesi Ekim 2018'den beri Ukrayna Parlamentosunun en önemli konularından biridir.¹⁰ Ayrıca Ukrayna Parlamentosu 'Kırım Tatar Türkleri sürgününü soykırım olarak tanıyın' tasarısını da kabul etti. Yasaya göre BM, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Meclisi, NATO Parlamenter Meclisi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Meclisi ve Uluslararası hükümetler 1944 Kırım Tatar Türklerinin sürgününü soykırım olarak tanımaya ve 18 Mayıs tarihini 'Kırım Tatar Türklerinin Sürgünü Kurbanlarını Anma Günü' olarak ilan etmeye davet etti. Ayrıca yasada, Uluslararası kurumlar ve hükümetler, Kırım'ın ilhakı ve Kırım Tatar Türklerinin hak ve özgürlüklerini ihlal ettiği gerekçesiyle Rusya Federasyonu'na karşı ek tedbirler almaya ve kınamaya çağrıldı.¹¹

Alınan kararlar, Kırım Tatar Türk halkının aklanma taleplerinde atılan önemli adımlardır. Sürgün ile ilgili devlet seviyesinde anma programlarının düzenlenmesi ve kamuya tarihi olayların açıklanması, bu sürgün ile Kırım Tatar Türk halkının yok edilmek istendiğinin topluma anlatılması önemli bir girişimdir.¹²

---

⁹ Bayar, Kurban, a.g.e.

¹⁰ Şahin, a.g.m., s.162

¹¹ Ukrayna, Kırım Tatar sürgününü soykırım olarak kabul etti., Anadolu Ajansı, "12.11.2015, "Çevrimiçi" www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-kirim-tatar-surgununu-soykirim-olarak-kabul-etti/472409 Erişim

Tarihi: 15.12.2018

¹² Şahin, a.g.m., s.163

Kırım Tatar Türk halkının Ukrayna'nın bir parçası olduğunu vurgulayan resmi adımların çoğalması, ortak tarih üzerine yapılan çalışmaların artması, Kırım Tatar Türkleri hakkında yazılan ders kitaplarının değiştirilmesi ve halka gerçeklerin anlatılması, Ukraynalılar ve Kırım Tatar Türkleri arasındaki ilişkilerin uzun vadeli olacağını ve sağlam temeller üzerine oturtulmak istendiğini göstermektedir.

Bu doğrultuda yine Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın 100.yılı için Ukrayna Parlamentosu'nda özel bir oturum düzenlenmiş ve Parlamento'nun Genel Kurul Salonu'nda Ukrayna Bayrağı'nın yanında Kırım Tatar Türklerinin bayrağı asılmıştır. Etkinlik, Ukrayna Milli Marşı ve Kırım Tatar Milli Marşı'nın arka arkaya söylenmesi ile açılmış ve kapanmıştır. Bu yakınlaşma politikası sonuçlarını vermeye başlamıştır. Halk nezdinde Kırım Tatar Türkleri hakkında daha fazla bilgi edindiği ve eski önyargıların kırılmaya başlandığı görülmektedir.¹³

İşgal esnasında ve sonrasında Kırım Tatar Türkleri aktif bir direniş politikası izlediler. Kırım Tatar Milli Meclisi tarafından organize edilen Kırım Tatar Türkleri 20 Eylül 2015 tarihinde bir hareket başlattı: Kırım'a giden mal ve gıda taşıyan ağır vasıtaları bloke etmekteydi, elektrik ve suyun Kırım'a ulaşmasına engel olmaktaydı. Bu işgale karşı sivil halkın başlattığı tepkiye, daha sonra Ukrayna hükümeti de katıldı ve bu tepkiyi daha organize bir hale getirdi. Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı ile Ukrayna Milletvekili Rifat Çubarov, sivil ablukanın başlamasının yıldönümündeki konuşmasında pek çok konuya değindi: İşgalden dolayı ayrılmış olan Kırım Tatar Türklerine bir gün birleşeceklerinin sözünü verdi. Kırım'da yaşayıp baskı görenlere biraz daha dayanmaları çağrısı yaptı. Çubarov konuşmasında: *“Her kim işgalcileri selamlayarak karşılamış ve Ukrayna'ya verdikleri sözleri unutmuşsa, Her kim onlarla çalışmaya, Putin'i övmeye ve kendi insanlarına karşı baskı yapmaya başladıysa bilsinler ki, bunu açıkça belirtiyoruz, bu kişiler şimdiden Rusya'ya taşınmayı düşünsünler hainleri ırk olarak ayırmayacağız”* diyerek bir uyarıda bulunmayı ihmal etmedi. Hükümetin bu ablukaya beş ay sonra katıldığını ve bu geçen sürenin en zor zamanlar olduğunu vurguladı. Ablukanın sebebi ise bütün dünyaya, Kırım ile alışveriş etmemesi, limanlara girmemesi, uçmaması, beraber iş yapmaması konusunda seslenirken kendi çalışmalarına

---

¹³ Şahin, a.g.m., s.164

devam etmenin yanlış olduğunu anlayıp çekildiklerini açıkladı. Çubarov: “Ukrayna elektriği Kırım’a verebilir ama kime, eğer sıradan insanlara ise biz hazırız ama eğer Kırım’da çoğalan askeri üslere ise? Hayır. Neden bizim enerjimiz savaş için harcanmalı?” sözleri ile elektriğin kesilme sebebini açıkladı. Ayrıca Kırım’ın sıradan insanların ihtiyacı olan suyun var olduğunu, sanayi ve tarım için yeterli olmadığını, ama bu sanayi ve tarım işgal altında başka bir ülkenin refahı için çalıştığı ve bunu desteklemenin yanlış olduğu da, ablukayı gerçekleştirenlerin görüşleri arasındadır. Bu konuşmada başka değindiği önemli bir konu ise hak ihlalleri ile ilgilidir: “Bu abluka süresinde en önemli olan dünya politikasına Kırım’ın işgalini, insan haklarının ihlalini ve Kırım Tatar Türklerinin sorununu hatırlattık, biz uluslararası partnerler ile daha rahat çalışmaya başladık. Çünkü artık hiç kimse bu konu hakkında boş konuşmuyordu. Bizden aldıkları bilgiler ile konuya hakimdiler.”¹⁴ Kırım Tatar Türklerinin birbirlerine verdikleri destek, ülkeye olan sevgileri, hedefleri uğruna gösterdikleri dirayet ve cesaret, gelecekteki Ukrayna yönetimi için iyi bir örnektir.

Tüm bu süreç içerisinde Ukrayna ardı ardına uluslararası mahkemelere başvurarak Rusya’ya davalar açmıştır. Ukrayna hükümeti 2014 ve 2015 yılında Lahey’deki Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin (UCM) Rus işgali altındaki Ukrayna topraklarındaki durumuyla ilgili iki ayrı başvuru yapmıştır. 11 Aralık 2020 senesinde UCM’nin savcısı Fatou Bensouda, Ukrayna’nın işgal altındaki topraklarında Rusya’nın işlediği suçların savaş suçu olarak kabul edilmesi için gerekli tüm nedenlerin mevcut olduğunu açıklamıştır.¹⁵

Bu açıklamadan önce Ukrayna Savunma Bakan Yardımcısı L. Polakov, Kırım’daki Ukrayna askeri varlıklarının değerlerinin 1,7 milyar dolar tutarında olduğunu söylemiştir. Ukrayna’dan tek taraflı bağımsızlık ilan eden ve Rusya’ya

¹⁴ Косенко, а.г.е., s.7

¹⁵ Ayyıldız Huri Kaptan, “Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısı: Rusya’nın Ukrayna’daki ihlalleri savaş suçu kapsamında kabul edilebilir”, **Kırım Haber Ajansı**, 12.12.2020, “Çevrimiçi” <https://qha.com.tr/haberler/uluslararasi-ceza-mahkemesi-savcisi-rusya-nin-ukrayna-daki-ihlalleri-savas-sucu-kapsaminda-kabul-edilebilir/284782/> Erişim Tarihi: 20.12.2020

katılma anlaşması imzalayan Kırım'daki askeri teçhizat ve ekipmanların çıkarılması için görüşüldüğünü ve uluslararası mahkemeye bu sorunu taşıyacağını vurgulamıştır.¹⁶

Bunun yanında Ukrayna'nın enerji şirketi Naftogaz da bir dava açmıştır. Kırım'ın işgal edilmesinden sonra uzmanların yapıldığı hesaba göre şirket, yaklaşık 5 milyar dolar zarara uğradığını belirtti. Bu sorunu çözmesi için şirket Lahey'deki Daimi Hakemlik Mahkemesi(PCA)'ne başvurmuştur.¹⁷

2 Mayıs 2018'de mahkeme 18 Ukraynalı şirketin başvurusu üzerine Kırım'ın ilhakından dolayı 159 milyon dolar zararın tazmin edilmesine karar verdi. Rusya bu kararı kabul etmediğini açıkladı. Burada mahkemenin kararlarını zorla uygulatma gücünün olmadığını ileri sürerek Rusya bunu sadece bir prestij meselesi olarak yorumlama yoluna gitmiştir.¹⁸

Ayrıca Ukrayna ilhak edilmiş olan Kırım'da kanunsuz yapılan zorunlu askerlik çağrısını ve Kerç Krizi dolayısıyla Rusya'yı Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) şikâyet etti(25.10.2018).¹⁹ Bu krizde Birleşmiş Milletler Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, Rusya'nın ulusal sınırını ihlal ettikleri gerekçesiyle Kerç Boğazı'ndan gözaltına aldığı yirmi dört Ukraynalı denizcinin derhal serbest bırakılmasını talep etti. Hamburg kentindeki mahkemede açıklanan kararda Rusya'da tutuklu bulunan denizcilerin ülkelerine dönmesine izin verilmesinin gerektiğine hükmetti. Moskova ise Ukrayna gemilerini bilerek Rus deniz sahasına girdiğini öne sürerek gemilerdeki denizcilerin Rus mahkemelerinde yargılanması gerektiğini bildirmekteydi.²⁰

¹⁶ Ukrayna ordusu Rusya'yı mahkemeye verecek, TRT Haber, 26.03.2014 “Çevrimiçi” <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukrayna-ordusu-rusyayi-mahkemeye-verecek-122305.html> Erişim Tarihi: 03.07.2020

¹⁷ Servet Uzun, “Ukrayna enerji şirketi Naftogaz Rusya'yı mahkemeye verdi”, **Petroturk**, 20.09.2017, “Çevrimiçi” <https://www.petroturk.com/dogalgaz/ukrayna-enerji-sirketi-naftogaz-rusyayi-mahkemeye-verdi> Erişim Tarihi:16.01.2019

¹⁸ Денис Глухов, “Украина подала в Международный суд на Россию из-за воинского призыва в Крыму”, в **Украине КП**, 25.10.2018, “Çevrimiçi” <https://kp.ua/politics/621144-ukrayna-podala-v-mezhdunarodnyi-sud-na-rossiyu> Erişim Tarihi: 29.11.2019

¹⁹ Украина подала на Россию в Международный суд за призыв жителей оккупированного Крыма в армию РФ, **tsn.ua**, 25.10.2018, “Çevrimiçi” <https://tsn.ua/ru/politika/ukraina-podala-na-rossiyu-v-mezhdunarodnyy-sud-za-prizyv-zhiteley-okkupirovannogo-kryma-v-armiyu-rf-1239069.html> Erişim Tarihi: 16/04/2019

²⁰ Cem Dalaman, “BM Deniz Hukuku Mahkemesi'nden Rusya Aleyhinde Karar”, **Amerikanın Sesi**, 25.05.2019 “Çevrimiçi” <https://www.amerikaninsesi.com/a/deniz-hukuku-mahkemesi-rusya-aleyhinde-karar/4932478.html> Erişim Tarihi: 16.04.2020

Anlaşıldığı gibi Ukrayna, Rusya'ya karşı doğrudan bir güç uygulayamamaktaydı. Uluslararası platformlarda çeşitli hukuk ve enformasyon mücadelesi vermektedir. Uluslararası örgüt ve platformlarda Ukrayna'ya destek verilmekte, mahkemede haklı bulunmaktadır. Fakat bu kararlar ve destekler Rusya'nın davranışlarını değiştirmesine yeterli gelmemekte ve sonuçta Rusya kendi politikasını uygulamaya devam etmektedir.

2. Avrupa Birliği'nin ilhak karşısında tutumu ve sonuçları

Avrupa Birliği (AB), Eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki komünist rejimlerin yıkılmasından sonra, en çok da 2000 senesinden başlayarak bu bölgeye genişletme perspektifiyle bakmaktadır. AB Doğu Ortaklığı Projesinin dahilinde Gürcistan, Azerbaycan, Moldova, Belarus, Ukrayna ve Ermenistan hakkında entegrasyon politikası başlatmıştı. AB standartlarına ulaşmaya çalışan bu ülkelerin, ilerleme gösterdikleri takdirde birliğe dahil edilmesi sağlanacaktı. Bu ülkeleri birliğe dâhil ederek, onları gelecekte olası bir Rus tehdidine karşı koruma altına almayı hedeflemekteydi.²¹ Ukrayna ve AB arasındaki ilişkilerin derinleşmesi, Rusya'yı rahatsız etti. Çünkü eğer Ukrayna AB'ye katılırsa Moskova'dan uzaklaşmış olacak ve akabinde NATO üyeliği hedefi gerçekleştirebilecek ve Ukrayna ABD'nin kontrolü altına girecekti. Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile buna müsaade etmeyeceğini Rusya açıkça göstermiş oldu. Bu ilhak ve oluşan kriz uluslararası gündemin üst sıralarına yerleşmiştir. AB için enerji güvenliği açısından transit bir ülke olan Ukrayna'nın istikrarlı olması çok önemli bir unsurdur. Doğu Avrupa enerji ihtiyacının büyük bir kısmı Ukrayna üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ayrıca doğalgaz taşımacılığının yanında ekonomik düzeni, genç nüfusu, verimli toprakları ve ticari imkânlardan dolayı Ukrayna, AB için çok cazip bir pazar ve çıkarı yüksek bir iş ortağıdır. Kırım ise Rusya'dan Avrupa'ya gerçekleştirilen enerji ihracatı açısından bir köprü görevi üstlenmektedir. Bunun yanında Ukrayna'nın uzun bir Karadeniz sınırına sahip olması, AB için Karadeniz'e giriş imkânı tanımaktaydı.²² Stratejik ve askeri bakımdan önemi bulunan Kırım, Ukrayna topraklarında bulunmasından dolayı, AB, Ukrayna üzerinden Karadeniz havzasında

---

²¹ Aksöz, a.g.e., s.12

²² Ercan, a.g.m. s.97

önemli bir rol oynamayı istemekteydi. AB tarafından Ukrayna gelecekte AB'ye üye olabileceği yönünde Avrupa Parlamentosundan olumlu görüş de çıkmıştı. Fakat müzakereler başlatılmadı. Bu çok ilginç bir durumdu çünkü Ukrayna coğrafik olarak Avrupa'da kabul ediliyor, siyasi açıdan önemli bir ortak sayılıyordu. Ayrıca kültürel açıdan Batı'ya yakın, Hristiyan bir ülke olan Ukrayna ekonomisi kötü olmasına rağmen Bulgaristan'dan daha kötü bir durumda görülmüyordu. AB'nin Ukrayna'nın üyelik haritasını çıkarmayı tehir etmesi dikkat çekicidir. Buna sebep olarak gösterilen ilk neden, Ukrayna'nın demokrasiye ve piyasa ekonomisine hazır olmamasıydı ikincisi de bu adımın Rusya'yı memnun etmeyecek olmasıydı. AB uluslararası sistemde dış politikasını uygularken, Rusya ile bir bağı olmasından dolayı onu kışkırtmaktan kaçınmaya önem vermektedir.²³

Çeşitli uluslararası kurumlar ve devletler, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile birlikte Ukrayna'ya yapılanlar hakkında, çoğunlukla olumsuz olmak üzere bazı fikirler beyan ettiler. İngiltere'deki Lordlar Kamarası bu konuda yaptığı açıklamada, AB'nin Rusya ile ilişkileri konusunda uzun süre boyunca Rusya'nın demokratik bir ülke olma yolunda ilerlediğine dair 'iyimser terimlere' atıf yapmasını, AB'nin yetersizliğini gösterdiğini ifade etti. Lordlar Kamarası ayrıca Rusya'nın bağımsız bir devletin topraklarında eylemlerde bulunması kabul edilemez olduğunu da vurguladı.²⁴

Rusya Federasyonu'nun uluslararası anlaşmaları ve üstlendiği sorumlulukları ihlal etmesi, bunun yanında askeri saldırganlığı, Ukrayna'nın egemenliğini ve bölgesel bütünlüğünü ihlali, Doğu Avrupa bölgesinde bir jeopolitik değişime yol açtı ve Avrupa ülkelerinin agresif doğu komşusu ile olan ilişkilerine bakışının değişmesini mecbur kıldı. Kremlin'in yeni dış politikası, sadece Ukrayna ilişkilerinde değil, Avrupa dünyası ile ilişkilerinde de sistemli bir değişime yol açtı. İlk önce Rusya ile partner olma düşüncesi ve bu ülke ile işbirliği kapsamının genişlemesinden doğan pozitif beklentiler yıkılmış oldu. Bu arada Rusya ile yapılan enerji projelerinin güven seviyesi azalmış oldu. Avrupa, Rusya'nın, 'ucuz' doğalgazını, politik baskı 'ağırlığı' olarak

²³ Mikhail Molchanov, "Ukraine and the European union: A perennial neighbour?", **European Integration**, Cilt 26, Sayı 4, Haziran 2004, s. 452

²⁴ Lordlar Kamarası'ndan Avrupa'ya Ukrayna suçlaması, Hürriyet, 21.02.2015 "Çevrimiçi" <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/lordlar-kamarasindan-avrupaya-ukrayna-suclamasi-28256604> Erişim Tarihi: 22.05.2019

kullanılmasından kaçınmak için enerji kaynaklarını çeşitlendirme mecburiyetine geri dönmüş oldu. Başta Rusya Cumhurbaşkanı V.Putin olmak üzere Kremlinin önde gelenleri uluslararası hukuka ve uluslararası anlaşmalara karşı ve başka ülkelerin güvenliği hakkında verilen garantileri, üstlendiği sorumlulukları (Dostluk ve İşbirliği Anlaşması gibi) ihlal etmesi nedeniyle Kremlin ile imzalanan herhangi bir anlaşma ve sözleşmelerinde karşı tarafın artık Kremlin'e güvenmemesi gerektiğini düşünmesi, Kremlin'in itibarının zedelenmiş olduğunu göstermekteydi.²⁵ Ayrıca AB, uluslararası istikrar durumunun sağlanması için ayrılıkçı, radikal hareketleri destekleyen, terör ihraç eden ve diğer ülkelerde halklar arasında ayrılıkçı fikirleri yayan devletlere karşı, güçlerin birleştirilmesi gerektiğini anlamış oldu.

Ayrılıkçılığı destekleyen, saldırgan, uluslararası hukuk normlarını hiçe sayan ve Avrupa'da istikrarsızlığı artıran bir ülke olması nedeniyle, Rusya ile işbirliğinin çekiciliği azalmıştı. Bunun yanında bir de güvenlik sorunlar baş gösterdi. Rusya'ya yakın ve ortak sınırları olan komşu ülkeler kendi güvenliğinden endişelenmiş ve korunmak amaçlı çeşitli adımlar atmaya başlamıştır.

AB'nin Ukrayna'da yaşanan Kırım ilhakından sonra hızlı ve aktif bir şekilde hareket edememesi arkasında birçok neden vardı. AB karar alma sistemi bütün üye devletlerin onay vermesini içermektedir. Birlik içinde olan ülkelerin Rusya ile olan ilişkileri farklı boyutlarda, kimisi ekonomide yakın bir işbirliği içinde, kimisi politik açıdan hiçbir zaman Rusya ile iyi anlaşamamaktaydı. Birliğe son zamanlarda katılan ve geçmişte Sovyetler etkisinde yaşayan Polonya, Litvanya, Letonya ve Estonya gibi ülkeler Rusya'ya sert ekonomik yaptırımlar uygulanmasını teklif ederken, Almanya, Fransa ve İtalya gibi karşılıklı ekonomik ilişkileri üst seviyede olan ülkeler diplomasiye ağırlık verme tercihindendir. Ağır yaptırımlar uygulanırsa Rusya'nın karşılık verebileceği ve bu durumun da AB içinde ciddi ekonomik kayba neden olacağı konusunda endişeler de vardır.

AB'nin son zamanlarda uyguladığı yaptırımlar, hedeflenen ülkeyi 'cezalandırmak' yerine daha çok, o ülkenin politikalarını ve eylemlerini etkileme amacı taşıyordu. Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı karşısında AB ve üye devletler diplomatik

---

²⁵ Соколов, а.г.м., s.14-22

ve ekonomik yaptırımları birleştiren bir politika izlemiştir. Bu yaptırımların öncelikli amacı, Rusya'nın Ukrayna'daki toprağı yasadışı işgali ve komşu olan bir devleti istikrarsız hale getirme davranışlarında değişiklik yaratmak olmuştur. Bir bakımdan AB'nin önemli bir ticaret ortağı olan Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımlar, bu politikanın ne kadar işe yaradığı konusunda bir test anlamı taşımaktadır. Yaptırımlar iki tarafı da ekonomik açıdan etkilemekteydi ve maliyeti yüksek politik bir araç olarak öne çıkmaktaydı.

AB diplomatik tepkisini göstererek, Ukrayna'nın yanında yer aldığını ve ona destek olacağını belirtmişti. 6 Mart 2014'te AB'ye üye devletlerin devlet ve hükümet başkanları, Rusya'nın, Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünü ihlal etmesini kınamış ve Rusya'nın silahlı güçleri geri çekmesi için çağrı yapmıştır. AB yetkilileri Mart 2014'deki ilk yaptırım kararında Rusya ve Ukrayna'dan yirmi bir yetkilinin mal varlıklarının doldurulmasına karar vermiştir. Ayrıca 17 Mart 2014'te Ukrayna'nın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit eden eylemlerde bulunan kişilerin ekonomik kaynaklarını dondurma ve seyahat kısıtlaması gidilme yoluna gidilmiştir. Listeye göre 151 kişi ve 37 kuruluş bu uygulamaya tabii tutulmuştur.²⁶

20-21 Mart 2014 tarihlerinde yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi tam bir değerlendirme yapmıştı: AB'nin Ukrayna toprak bütünlüğü ve egemenliğini desteklediği, Ukrayna Anayasasını ihlal ederek yapılan referandumun kabul edilmeyeceğini, Rusya'nın yasadışı ilhakının kınandığı ve kabul edilmeyeceğini, Kırım'ın ilhakının hukuki sonuçlarının değerlendirilmesini ve Kırım ile ilgili yaptırımların uygulanmasını istemişti. AB'ye göre Rusya, eylemleri ile kırk yıldır Avrupa'daki çatışmaların önlenmesine, barışçıl ve birleşmiş bir kıta yaratılmasına katkı sağlayan Helsinki sürecini bozdu. AB'nin Avrupa'da istikrar ve barıştan sorumlu biri olarak bu nedenle Rusya ve Ukrayna arasında siyasi bir çözüm bulunmasına çalışacağı, hem AB'ye üye olan devletlerin hem de Rusya'nın etkilendiği istikrarsızlığın önlenmesi gerektiğini vurgulamıştı. Avrupa Parlamento Başkanı Martin Schulz, 20 Mart 2014'de yaptığı konuşmada: *“Rusya'ya açık bir mesaj verilmesi gerekiyor. Uzun zamandır bir*

---

²⁶ İlhan Aras, “Avrupa Birliğinin Kırım'ın İlhakına Bakışı: Rusya'ya yönelik yaptırımlar”, **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2017, Sayı:53 s.37

*Avrupa ülkesinin toprak bütünlüğüne, bir başka Avrupa ülkesi tarafından bu derece şiddetli bir şekilde zarar verilmemişti. Bu tarz bir durum Soğuk Savaş döneminden beri gündeme gelmedi. Son yaşanan gelişmeler bize bunun yeni bir boyuta taşındığını gösteriyor. Kırım'daki durum eşsiz ve buna verilen cevap da eşsiz olmalıdır” demiştir.*²⁷

AB'nin uyguladığı yaptırım yoluyla Rusya'nın Batı teknolojisine ulaşması engellenmiş, ülkede yatırım ve üretim faaliyetlerinde bulunan yabancı sermaye ülkeyi terk etmiştir. Rusya'nın beş adet finans kuruluşunun Avrupa'ya erişimi sınırlandırılmıştı. AB'ye üye olan 28 ülkenin Rusya'ya silah satışı engellenmişti. Petrol ve gaz sektöründe kullanılan teknolojik araçların temin edilmesi kısıtlanmıştı. Kısıtlamalar vize konusunda da yapılmıştır. Schengen vizesi için ve başka Avrupa vizeleri için başvuran Kırımlıların vizelerini sadece Ukrayna'daki AB ülke temsilciliklerinden alabilecekleri belirtilmiştir.²⁸ Böylece Kırımlılar Ukrayna pasaportu ile Ukrayna'daki elçiliklere başvurması gerekmektedir. AB'ye üye olan devletlerin ve şirketlerin beş büyük devlet kökenli Rusya bankasına daha fazla kredi vermemesine ve bu beş şirketin yanında Rusya'nın üç büyük savunma şirketinin ve üç büyük enerji şirketinin de kısıtlamalara dâhil edilmesine karar verildi. AB'nin Rusya ile daha önce imzaladığı anlaşmalar, Rusya'nın sadece uluslararası kamuoyunda kabul edilmiş topraklarında uygulanabilecekti. Ayrıca Kırım'a da yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır, Bu yaptırımlara göre: Ukrayna sertifikası olmadığında Kırım ve Sivastopol'de üretilen malların ithalatı yasaklandı. Kırım'da yatırım yapılması yasaklanmıştı: Kırım'dan mal alınamaz, Kırım şirketleri finanse edilemez, enerji, maden arama, petrol, gaz araştırması, taşımacılık ve telekomünikasyon alanlarında da yatırım yapılamaz. Avrupa yolcu gemileri acil durum dışında Kırım yarımadasını ziyaret etmeyecekti, AB'ye üye devletlerinin uçakları uçmayacaktı, Kerç ve Sivastopol Limanları'na ödemeler yapılmayacaktı. Kırım'da teknik destek, komisyon işlemleri, inşaat, mühendislik hizmetlerinde bulunmayacaktı. Turizme destek verilmeyecekti.²⁹ Rus enerji şirketleri Gazprom Neft, Rosneft ve Transneft'in kredi kullanımları

---

²⁷ Aras, a.g.m., s.40

²⁸ Konak, a.g.m., s.88

²⁹ Aras, a.g.m., s.45

sınırlandırıldı ve petrol arama işi yapan şirketlerin faaliyetleri yasaklandı.³⁰ Rusya'ya bir tepki olarak 3 Mart 2014 tarihinde AB Dış İlişkiler Konseyi olağanüstü toplanarak Soçi'de sürdürülen G8 zirvesinin hazırlıklarını askıya aldığını açıklamıştır. Gerekçe olarak da Rusya'nın Kırım politikasını göstermiştir. Putin ise Batı'yı Moskova'yı aldatmakla ve Ukrayna konusunda çizgiyi aşmakla suçladı.³¹ Yaptırımların süresi birkaç defa AB tarafından uzatılmıştır. Yaptırımlar en son 12 Aralık 2020 tarihinde 31 Temmuz 2021'e kadar uzatıldı.³²

Bu arada AB içerisinde farklı görüşler bulunmaktaydı. Ukrayna'ya en yakın mesafede olan Polonya tam destek vererek her defasında Rusya'nın Kırım'ı Ukrayna'ya geri verene kadar ve Minsk Anlaşması gerçekleşene kadar yaptırımların devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Polonya, Avrupa'daki Slav dünyasında liderlik iddiasındadır ve bu konuda Ukrayna'nın işbirliğine çok büyük bir önem vermektedir. Rusya'ya yakın bulunması sebebiyle kendi güvenliği konusunda endişe duyan Polonya ABD'den kendi ülkesine askeri üs kurulması talebinde bulunmuştur. Polonya dışında Rusya ile yakın ekonomik ilişkide bulunan AB'ye üyesi devletlerin bir kısmı da yaptırımların hafifletilmesi yönünde görüş bildirmeye başlamışlardır.³³ Bu yatırımlardan zarar gören İtalya ve Fransa'nın gıda sektörü, İtalya'nın Rusya ile iyi ilişkileri, yaptırımların yumuşaması yönünde görüş beyan etmekte. Rusya'nın AB yaptırımlarına karşı uyguladığı ambargo ekonomide ciddi bir iz bırakmaktadır. Fransa Ambargo nedeniyle 300 milyon dolara varan bir ihracattan mahrum kaldı. Ayrıca Rusya'daki çalışan Fransız şirketleri ciddi bir şekilde etkilendi. Hatta Fransız firmaları ambargoyu aşma denemelerinde kendi mallarını Fas üzerinden ya da Belarus ve Kazakistan üzerinden Rusya'ya satmayı denemişlerdi.³⁴ Bunun yanında İngiltere daha az Rusya ile ticari bağlantıları olan ve enerji konusunda Rusya'ya daha az bağımlı olan bir ülke

³⁰ Öztopal, a.g.e., s.91

³¹ "Putin'den dünyaya inat 'Kırım' imzası", Hürriyet, 18.03.2014 "Çevrimiçi" <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/putinden-dunyaya-inat-kirim-imzasi-26032485> Erişim Tarihi: 06.09.2018

³² Ömer Tuğrul Çam, "AB, Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımları uzattı", **Anadolu Ajansı**, 17.12.2020 "Çevrimiçi" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-rusyaya-yonelik-ekonomik-yaptirimlari-uzatti/2080247> Erişim Tarihi: 19.12.2020

³³ Öztopal, a.g.e., s. 61

³⁴ "Fransa, Rus ambargosunu delmeye çalışıyor", Dünya Bülteni, 05.09.2014 "Çevrimiçi" <https://www.dunyabulteni.net/avrupa-birligi/fransa-rus-ambargosunu-delmeye-calisiyor-h308339.html> Erişim Tarihi: 18.04.2019

olduğundan dolayı Kırım'ın ilhakı hakkında daha sert konuşabilmekteydi. İngiltere Dışişleri Bakanı Hammond, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını 'Toprak Gaspı' olarak isimlendirdi: *"Rusya, Ukrayna toprağını kendi topraklarına ekleyerek Ukrayna'nın üstünlüğünü ihlal ederek Doğu Ukrayna'da istikrarı bozarak uluslararası hukuku çiğnedi ve kurallara dayalı uluslararası düzene meydan okudu. Bu tehlikeli davranışlara karşı sert bir duruşumuz var. Bu nedenle Rusya'ya yönelik yaptırımlarımızı devam ettirmemiz de dâhil olmak üzere bu tür zorlayıcı taleplere yönelik ciddi ve stratejik yollarda karşılık veriyoruz. Pozisyonumuz net. Rusya'nın yasa dışı olarak Kırım'ın kontrolünü ele geçirmesini tanımıyoruz, tanımayacağız"* demiştir.³⁵

Ayrıca o dönemdeki Birleşik Krallık Savunma Bakanı Michael Fallon da Rusya, devlet başkanı Vladimir Putin'in NATO üyesi olan eski Sovyetler Birliği devletlerine 'baskısı' konusunda endişeli olduğunu söyleyerek Rusya'nın, orada da Ukrayna'da kullanılanlara benzer taktikleri kullanabileceğini ifade etti³⁶ Dönemin İngiltere Başbakanı Cameron ise Avrupa ülkelerinden, Rusya'ya Ukrayna'da istikrarsızlık yaratmaya son vermediği takdirde, bunun 'uzun yıllar' ekonomik ve mali bedelleri olacağını anlatmalarını istemişti.³⁷

Almanya ise farklı bir noktada bulunmaktadır. Almanya-Rusya ilişkileri, Almanya'nın AB'deki başka bir devlet ile olan ilişkilerinden daha fazla dikkat çekmekteydi. Enerji konusunda Almanya, Rusya ile ciddi bir işbirliği içerisindeydi. Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerine dayanarak 2014 senesinde Almanya gazın %38'ini, petrolün %35'ini ve kömürün %25 ini Rusya'dan ithal etmektedir.³⁸ Rusya Almanya'nın enerji ihtiyaçlarını karşılarken, Almanya'da Rusya'ya makine ürünleri, ilaç, tren ve otomobil ihraç etmektedir. Ukrayna ve Kırım krizleri zamanında Almanya, diplomatik becerilerini gösterme şansı bulmuştur. Öncelikle AB içerisinde en büyük ekonomiye sahip ve en kalabalık nüfuslu olan bir ülke ve ayrıca Avrupa'nın tam

³⁵ "İngiltere'den Rusya'ya çağrı", **Milliyet**, 21.03.2016 "Çevrimiçi" <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ingiltereden-rusyaya-cagri-2213501> Erişim Tarihi: 20.06.2019

³⁶ "İngiltere: Baltık ülkeleri Rus tehdidi altında", BBC Türkçe, 19.02.2015, "Çevrimiçi" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150219_ingiltere_ukrayna_rusya Erişim Tarihi: 17.08.2019

³⁷ "İngiltere: Baltık ülkeleri..." a.e.

³⁸ Arjun Sreekumar, "Which country relies most heavily on Russian gas?", **USA Today**, 31.08.2014, "Çevrimiçi" <https://www.usatoday.com/story/money/business/2014/08/31/which-country-depends-most-heavily-on-russian-gas/14758961/> Erişim Tarihi: 22.09.2019

ortasında bulunması sebebiyle en uygun ülke olarak Almanya bu sorunda arabulucu bir görev üstlenmişti. Fakat bu sorun Almanya'yı bir ikilemde bırakmıştı -Rusya'nın uluslararası hukuku hiçe sayarak Kırım'ın ilhakı ve Rusya ile yıllardır süren siyasi ve ekonomik ilişkilerin yanında enerji bağımlılığı.³⁹ Rusya'nın Almanya için önemli bir partner olmasından dolayı yaptırımların sona ermesini istemektedir ama Kırım'ın ilhakı, uluslararası hukuka aykırı olması ve AB ve NATO'daki ortakları ile birlikte hareket etmesi gerektiğinden dolayı yaptırımların uygulanması ve genişletilmesi gerektiğini bilmekteydi. Bunun yanında Moskova ve Berlin arasındaki diyalogun sürmesi önem taşımaktadır.

AB, Kırım'da yapılan referanduma karşı bir tepki olarak Ukrayna ile daha önce askıya alınmış anlaşmayı imzalayarak siyasi ortak olmuştur. Avrupa Konseyi Başkanı H. Van Rompuy, AB'nin uyguladığı yaptırımları Rusya'ya karşı bir dış politika aracı olarak göstermiş ve yaptırımların hedefinin, Rusya'nın Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna'nın başka bölgelerindeki ilerleyişini durdurmak olduğunu belirtmiştir.⁴⁰ Bunun yanında Avrupa için hem doğalgaz tedarikçisi olarak hem ihracat pazarı olarak Rusya önemli bir yer kaplamaktadır. Avrupa'da alı ilkeler uğruna kazançlı bir ticaretten vazgeçmeyi göze alabilecek bir devlet yoktur.⁴¹

Rusya'nın gazı tamamen kesmesi durumunda AB'nin neredeyse bütün sanayisinin duracağı tahmin edilmektedir. Ekonomik sebeplerden dolayı AB Rusya'yla dengeli bir politika yürütmeye mecbur kaldı. İlhaktan sonra AB yaptırım uygulamak zorunda kalsa da AB liderliğindeki bu yaptırımlar, Rus enerjisine bağlı olan Avrupa'nın tek vücut olarak hareket edememesinden dolayı istenen sonucu kısa vadede yaratamadı. Bazı ülkeler, mal ve hizmet gruplarında önemli bir partner olan Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımların sınırlı kalmasına sebep olmuştur.⁴² Kriz dönemlerinde karşılıklı uygulanan yaptırım ve ambargolar, Rusya ve AB üyesi ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler zarar görmeyecek şekilde gerçekleşmektedir. Bu yüzden Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımların etkin olmadığı ve Rusya'nın pozisyonunda bir değişikliğe

³⁹ Öztopal, a.g.e., s.30

⁴⁰ Öztopal, a.g.e., s.31

⁴¹ Richard Lourie, "Ukrayna krizi neyin provası?", **Al Jazeera Turk**, 07.05.2014, "Çevrimiçi" <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ukrayna-krizi-neyin-provasi> Erişim Tarihi: 19.03.2020

⁴² Al, Ayvaci, a.g.m., s. 245

götürmediklerini söyleyebiliriz.⁴³ Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk, Kasım 2014’de yaptığı açıklamada: ‘*Putin ve Rusya için AB bir sorundur. Anlamak zorundayız ki, Rusya bizim stratejik ortağımız değildir. Rusya bizim stratejik sorunumuzdur*’⁴⁴ diyerek Kırım’da yaşanan olayların uzun vadeli sonuçları olacağına işaret etmiştir.

3. BM’nin İlhak Karşısındaki Tutumu

2. Dünya Savaşı’ndan sonrası kurulan BM örgütünün Kırım’ın ilhaka verdiği tepki, uluslararası politika açısından çok önemli bir yer almaktadır. 1965 senesinde BM Genel Kurulu’nda 2131 (XX) sayılı kararla *Devletlerin Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunmasına ve İçişlerine Karışılmasının Kabul Olunmazlığı* hakkında iki bildiriye kabul etmiştir.⁴⁵ 24 Ekim 1970 tarihinde BM Genel Kurulu’nda kabul edilen *Devletler Arası Dostça İlişkiler Bildirisi*, hakların eşitliği üzerinde durmuş ve devletlerin ilişkilerini; egemenlik, saygı ilkesi çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bildiriye göre, bir devletin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığına zarar verecek her türlü eylemlerin BM’nin amaç ve ilkeleriyle bağdaşmayacağı belirtilmektedir.⁴⁶ 1970 senesindeki bildirgede ülkelerin güç kullanımından kaçınması ve güç kullanma tehdidine başvurulmaması gerektiğinin de altı çizilmiştir. Güç kullanma tehdidi oluşturan adımlar ise: saldırı savaşı propagandası, başka ülkelerin uluslararası sınırlarının ihlâli, silahlı eşkıya gruplarının organize edilişi ya da organizasyona teşvik, başka ülkelerdeki sivil savaş hareketlerin ya da terörist eylemlerin organizasyonu, kışkırtma, yardım etme ya da doğrudan katılıdır.. Bu bildirgede vurgulanmaktaydı ki, devletin toprağı, askeri işgal unsuru, aynı zamanda başka bir ülkenin güç kullanımı ya da güç tehdidi ile elde edilen bir kazanç unsuru olmamalıdır. Hiçbir güç kullanımı ya da güç tehdidi ile elde edilen toprak kazancı hukuki kabul edilmemelidir.⁴⁷

---

⁴³ Konak, a.g.m., s.89

⁴⁴ Aras, a.g.m., s.42

⁴⁵ Cem Sar, “Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarının Hukuki Değeri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 21, Nisan 1966, s. 227-228.

⁴⁶ Ercan, a.g.m., s.98.

⁴⁷ Костянтин Савчук, Олена Мельнічук, “Перспективи захисту інтересів України в міжнародному суді ООН у зв’язку з агресією з боку Російської Федерації.” **Часопис Київ** н 4 2014 s281-285

BM arabuluculuk mekanizmaları itibariyle de Ukrayna ve Rusya hukuklen uymak zorundadırlar. İki devlet arasında bir ihtilaf var ise öncelikle taraflar arasında müzakere yapılacak, eğer makul bir süreçte sorun çözülemezse, arabuluculuk için hakem kuruluna başvurulacak ve eğer dilekçe verildikten sonra altı ay içinde taraflar, hakem kurulunu oluşturamazlarsa herhangi bir taraf UAD'na başvurabilme hakkına sahip olacaktır. UAD tarafından Ukrayna'nın, Rusya Federasyonu'nun uluslararası hukuk anlaşmalarını ihlâli hakkındaki iddialarının mahkemece bakılması için Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasında bir ihtilafın mevcut olmasının kanıtlanması sebebiyle ilk önce kanıtlar toplanmalı ve onlar incelendiğinde karar verilmelidir.⁴⁸

Birleşmiş Milletler Statüsü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması ve Helsinki Nihai Senedi, bir ülkenin başka bir ülkeye ait toprağı herhangi bir yol ile işgal etmesini açıkça yasaklar ve bunu hukuksuz bir eylem olarak tanır. Rusya Federasyonu 27 Şubat 2014 tarihinde gerçekleştirdiğı askeri bir operasyonla bu uluslararası sözleşmeleri ihlal ederek Ukrayna Devleti'nin uluslararası kuruluşlarca ve devletler tarafından tanınmış sınırları içinde olan Kırım Yarımadası'nın işgal etmiştir. Bu operasyon bahsedilen anlaşmaları açıkça ihlâl etmektedir.⁴⁹

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş üyesinden biri olan Rusya kendisi ilhakı gerçekleştirirken, BM'nin tepkisini daha da önemli kılmaktadır. Daimi üyelere İngiltere'nin talebi üzerine BM Güvenlik Konseyi 1 Mart 2014'de acil olarak toplanmıştır. Toplantıda Konsey, Rusya'nın Budapeşte Memorandumunu ihlâl ettiğini ve garantör olan ülkelere buna karşı tepki verme çağrısı yapmıştır. Daha Kırım'da referandum yapılmadan 15 Mart 2014'de ABD'nin önerisiyle BM Güvenlik Konseyi, referandumun yapılması durumunda geçersiz sayılacağı konusunda oylama yaptı. Ama beklendiğı gibi Rusya'nın veto hakkını kullanması sonucunda tasarı geçersiz oldu. Birleşmiş Milletler'in en net tepkisi 27 Mart 2014 tarihinde 68/262 sayılı kararda şu ifadeler ile yer aldı: *'Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol şehrinin statüsünde yukarıda belirtilen referandum temelinde herhangi bir değişikliğı tanımak ve böylece değişmiş bir statünün tanınması olarak yorumlanabilecek herhangi bir işlem veya*

⁴⁸ Füsün Arsava, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi ve Treaty Bodies", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65(4), 2016, s. 3210.

⁴⁹ İşgal Altındaki Kırım'da..., s.2-4

*muameleden kaçınmak için tüm devletlere, uluslararası kuruluşlara ve uzmanlaşmış ajanslara çağrıda bulunur.*⁵⁰ BM yasaları ve Ukrayna anayasasını hiçe sayan bu operasyon, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı bir saldırı olduğunu bildirmektedir. Kararın oylaması; 100 kabul, 11 ret 58 çekimser oldu ve 24 ülke ise oylamaya katılmadı. Olumlu oy kullanan ülkeler, Batı ile yakın ilişkide olan ülkelerken (Türkiye'de dâhil), Rusya ile yakın ilişkileri olan ret oyu kullanan ülkeler ise, Ermenistan, Küba, Belarus, Venezuela, Nikaragua, Suriye, Sudan, Kuzey Kore, Bolivya, Zimbabwe'ydi. Çekimser oy veren ülkeler ise; Çin, Mısır, Kazakistan, Pakistan, Afganistan, Irak, Hindistan ve Özbekistan'dı.⁵¹

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği 18 Haziran 2014 tarihinde Ukrayna'nın durumu hakkında bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor 7 Nisan – 7 Haziran 2014 tarihleri arasını kapsamaktaydı. 58 sayfalık raporun yarısı Ukrayna'nın Doğu Bölgesi'nde ve Rusya'nın ilhak ettiği Kırım'daki insan haklarının ihlali hakkındaydı. Bu rapor 2014 senesinin Mart ayından beri BM misyonunun Ukrayna hakkında yayınlamış olduğu üçüncü rapordur.⁵²

Birleşmiş Milletler Adalet Divanı'nın 19 Nisan 2017 tarihli tedbir kararında Kırım Tatar Türkleri halkının temsil organlarına ve siyasi toplumsal temsilcilerine erişiminin engellenmesine yönelik Rusya Federasyonunun karar ve uygulamalarını açık bir şekilde eleştirilerek bu uygulamaları insan hakları ihlalleri arasında sayılmıştır. Aynı tarihte verilen bir başka karar ise Rusya Federasyonu'nun Kırım Tatar Milli Meclisi'ne yönelik yasanın iptal edilmesi ve Kırım Tatar milli temsil organlarına erişimlerinin önüne konulan engellerin kaldırılması yönünde ihtiyati tedbir kararıdır. Rusya Federasyonu, UAD'ın bu tedbir kararına uymayacağını açıkça ilân etmiştir.⁵³

4. ABD'nin ilhak karşısındaki tepkisi

1991 yılında SSCB dağılınca bu bölgede oluşan yeni bağımsız devletleri, Rusya'nın etkisi altından kurtarılması ve Rusya'nın bu bölgede mutlak bir güç

⁵⁰ Öztopal, a.g.e., s.85

⁵¹United Nations General Assembly, (27.03.2014) "Territorial Integrity of Ukraine" : A/RES/68/262 27.03.2014 "Çevrimiçi" <https://digitallibrary.un.org/record/767565> Erişim Tarihi: 18/12/2020

⁵² Черненко, a.g.e., s.52-60

⁵³ Bayar, Kurban, a.g.e.

toplamasına karşı ABD entegrasyon politikası uygulayan AB'ye tam destek vermektedir. Rusya'nın ekonomik ve siyasi yönden güçlenmesini engellemek, ABD'nin bir hedefi olduğu bilinmektedir.

Rusya, Kırım'ın ilhakıyla Sivastopol şehrindeki önemli limanına tam olarak sahip olmayı başardı ve böylelikle AB'nin Karadeniz Bölgesi'nde bir söz sahibi olmasını engelledi hem de ABD'yi politikalarını yeniden ele alma konusunda düşünmeye zorladı. Sıcak denizlere inmesi istenmeyen Rusya, ABD açısından ABD liderliğindeki yeni dünya düzenine tehlike yaratmaktaydı. Bu durum ABD'nin kabul edebileceği bir durum değildi. Ayrıca Karadeniz'de Rusya'nın serbest kalması bu devletin Akdeniz'de de öne çıkmasına yol açabilirdi. Ukrayna, Rusya için ayrı bir önem taşımaktadır ve Ukrayna'yı Rusya'nın etki alanından çıkarmak ABD'nin amacıdır. Bunun için ABD demokrasi ve Batı değerlerinin yayılması amacıyla Ukrayna'ya finansman sağlamıştır. Amerika'nın Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve Avrasya İlişkilerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Victoria Nuland, Aralık 2013'de ABD, Ukrayna'ya 'hak ettiği geleceği inşa etmesi' amacıyla 5 milyar dolar verileceğini açıklayarak ayrıca bir fon kuruldu. Bu fon 60'tan fazla projeyi finanse etti. ABD, Ukrayna için büyük politik olarak da yatırımlar yapmıştı. Tam olarak Ukrayna'daki siyasi çalkantılarda ABD'nin rolü anlaşılamamakla birlikte Washington, Ukrayna'daki yönetim değişikliği devrimini desteklediği bilinmektedir. Victoria Nuland ve Senatör John McCain, Ukrayna hükümetine karşı yapılan Kiev'deki gösterilere katıldı. ABD'nin Ukrayna Büyükelçisi Geoffrey Pyatt '*Bu gün tarih kitaplarına geçecek*' diye bir açıklamada bulunmuştu.⁵⁴ ABD hükümeti destekli ve hükümet dışı kuruluşlar aracılığı ile Ukrayna'da, Batı'ya yakın olan bir yönetimin kurulmasına yardımcı olunmaya çalışıldı. Ukrayna'nın NATO'ya girmesi ise en çok George W. Bush döneminde bahsedilmişti.

Bunun yanında Avrupa'nın Rus gazına fazlasıyla bağlı olmasını fark eden ABD bu durumun değişmesi gerektiğini hep vurgulamıştı. Bu yüzden alternatif enerji güzergâhlarını destekledi, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan gazının kaynak olarak kullanılmasını teşvik etti. ABD enerji ihtiyaçlarını karşılayan bölgeler

---

⁵⁴ Mearsheimer, a.g.m., s. 77-89

çeşitlendirildiğinde Rusya'nın hem gelir kaynağının hem baskı araçlarını da azaltacaktı. Ayrıca ABD kendi kaya gazını da piyasaya pazarlamaya çalışmaktadır. Kırım'ın ilhakından sonra uygulanan ekonomik yaptırımların genişletilmesinde ve petrol fiyatlarının düşmesinde ABD'nin büyük rolü vardır.⁵⁵

Dönemin ABD Başkanı Obama, ekonomik yaptırımların amacının Putin'e Ukrayna'daki eylemlerin ekonomik etkilerinin olumsuz olacağını göstermek ve konunun diplomatik yollarla çözüme kavuşturulmasını sağlamak için bir araç olarak kullandıklarını açıklamıştır. Kırım'daki referandumun öncesinde başkan Obama, Putin ile bir telefon görüşmesi yaparak ve oylamanın iptal edilmesi gerektiğini konusunda ikna etmeye çalıştı. Eğer referandum gerçekleşirse ve Kırım ilhak edilirse bunun bir bedeli olacağını ve Rusya'ya ağır mali yaptırımların getirileceğini söyledi. Ayrıca eğer Ukrayna'nın diğer kesimlerine de girilirse Rusya'ya karşı AB ve ABD'nin 'ciddi' yaptırımlar uygulanacağı uyarısında bulundu.⁵⁶ ABD tarafından Rusya'ya karşı ilk yaptırımlar, Temmuz 2014'de açıklanmıştır. Bu yaptırım paketi; finans, enerji ve askeri sektörlerde uygulamalarla doluydu. Yaptırımlar pek AB'den farklı değildi: Gazprombank ve VEB(Bank For Development) ve enerji şirketleri Rovatek ve Rosneft'in ABD piyasalarına erişimi engellenmişti, sekiz Rus silah üretim şirketinin faaliyetleri yasaklanmıştı. Ondan sonrasında yine, savunma şirketi Rostec, enerji şirketi Gazprom, Lukoil ve Sberbank ile Bank of Moscow ile yaptırımları devam ettirdi. Ayrıca kişi ve kuruluşların mal varlıkları, ilhaka destek veren ya da toprak bütünlüğünü bozan uygulamalarda payları oldukları gerekçesiyle donduruldu. Bazı Rus firmalarla alışverişi sınırlandırılmış, petrol ile ilgili ihracatların kısıtlandırılmıştı.⁵⁷

ABD, Kırım ilhakından sonra Rusya'ya karşı yapılan yaptırımlarda biraz daha arka planda durmaktadır. ABD ve Rusya arasında çok fazla bir ticari bağlantıları olmadığından dolayı bu yaptırımlar ile Rusya'yı etkilemek biraz zordu. ABD'nin bu süreç içerisinde bu meselenin daha çok siyasi taraflarıyla ilgilendiği, bununla birlikte Rusya'ya yapılan yaptırımlarda ve uygulanan politikalarda AB'yi desteklediğini ve her

---

⁵⁵ Aksöz, a.g.e., s.8

⁵⁶ BM'den Kırım konusunda Ukrayna'ya destek, **BBC Türkçe**, 27.03.2014, "Çevrimiçi" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140327_bm_kirim 14/02/2019

⁵⁷ Öztopal, a.g.e., s.51

zaman AB'nin yanında olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle de ABD, Rusya'ya karşı AB'nden değişik bir yaptırım uygulamayı gerek görmedi.⁵⁸ Ayrıca Ukrayna'ya destek olarak 2014 senesinde Uluslararası Para Fonunun Ukrayna ile 14-18 milyar dolar değerinde bir kredi anlaşması yapılmıştı. Bunun yanında ABD Kongresi de Ukrayna için 1 milyar dolarlık kredi garantisi desteğini kanunlaştırdı.⁵⁹

Aslında eğer Kırım'da yaşanan gelişmeleri ABD ve Avrupa ile ilişkiler dâhilinde değerlendirmek gerekirse, bu ortamın ABD çıkarlarını destekleyen bir süreci oluşturduğunu görebiliriz. Kırım'ın ilhakından dolayı uygulanan yaptırımlar, daha önce iyi bir grafik gösteren Avrupa - Rusya ilişkilerini olumsuz etkilemişti. Rusya, Almanya ile yakınlaşıp Avrupa'nın ABD'den uzaklaşması geçmişte kalan bir konu haline döndü. Ayrıca Avrupa'nın güvenlik meselesi tekrar gündeme geldi ki ABD bu konuda çok önemli bir konumdaydı. Moskova ise Washington tarafından AB'ye üye devletlerini Avrupa yaptırımlarının uygulanması konusunda zorlandığını ifade etmektedir. AB'nin zayıflığından dolayı ABD etkisi altında kaldığını ve kendi çıkarlarına ters düştüğünü belirtmişti. Hatta 2016'da bu konuda konuşan Putin, yaptırımlardan sadece Avrupa ve Rusya'nın zarar gördüğünü vurgulayarak ABD'nin isteğiyle yaptırımları uzatan Avrupa'yı anlamakta zorlandıklarını ifade etmiştir.⁶⁰

ABD'nin ilhaktan dolayı gerçekleşen konuşmalar içinde Kırım'ın yerel halkı Kırım Tatar Türklerine yapılan baskının ve hakların ihlalinin farkında olduğunu belirtti ve kınadı. 2015'de Kırım Tatar Türklerini medyasına uygulanan yayınları durdurma kararları ABD tarafından net bir şekilde eleştirildi. Kırım Tatar Türklerinin seslerinin kesilmesi olarak değerlendirilmiş, yaşanan siyasi ve dini baskılara maruz kaldıkları vurgusu yapıldı. Bunun yanında Kırım Tatar Türklerinin haklarını korumak için kurulan Kırım Tatar Milli Meclisi'nin kapatılma kararı da ABD tarafından tanınmadı. ABD hükümeti, Rusya'nın Kırım Tatar Milli Meclisini radikal bir örgüt olarak tanımlayıp kapama kararı geri çekilmesi çağrısında bulundu.⁶¹

---

⁵⁸ Konak, a.g.m., s.34

⁵⁹ BM'den Kırım konusunda Ukrayna'ya... a.y.

⁶⁰ Aras, a.g.m., s.45

⁶¹ Öztopal, a.g.e., s.52

Bu süreçte tabii ki, çoğu NATO aracılığıyla askeri gözdağı verilmektedir. Füze savunma sistemleri ile donatılmış savaş gemisi USS Donald Cook, Rusya sınırlarının yakınında tatbikata katılmıştı. ABD, bölgedeki askeri varlığını sadece deniz ve karada değil havada da artırmıştı. Amerikan ordusu bölgeye ulaşması beklenen 12 adet F16 Swap uçağı ve 200’den fazla destek elemanını Polonya’ya gönderdi. Baltık ülkelerine ise on adet F15 gönderdi.⁶²

ABD’nin tüm bu girişimleri doğrultusunda Rusya geri adım atmamış olsa da ABD’nin tutum ve politikalarını devam ettirmesi kendi prestijini yüksek tutma çabalarına bağlanabilir.

5. NATO’nun ilhak karşısındaki tutumu

Soğuk Savaş döneminde Avrupa-Atlantik güvenliği sağlamak üzere kurulan savunma örgütü olan NATO 1990’lardan itibaren Ukrayna ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. İki taraf arasında 1997 Temmuz ayında Madrid’de ‘Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı’ imzalandı. Bu anlaşma ile NATO ve Ukrayna arasındaki ilişkiler kurumsallaşmaya başladı, işbirliği mekanizması oluşturuldu, NATO - Ukrayna Komisyonu kurulmuştu.⁶³ 21 Ağustos 2009 Bükreş Zirvesi’nde ‘NATO ve Ukrayna Arasında Ayrıcalıklı Ortaklık Konusunda Tüzüğü Tamamlama Beyanı’ imzalanmıştı.⁶⁴ Görüldüğü gibi NATO ve Ukrayna arası ilişkiler zamanla ilerlemeye devam etmektedir.

NATO’nun Kırım’ın ilhakını değerlendirirken baştan beri gösterdiği tavrı hiç değişmedi: *“Rusya tarafından Kırım’a yapılan kanunsuz ilhakı kesinlikle kabul etmiyoruz ve kınıyoruz.”* 2019 senesinde NATO-Ukrayna Komisyonunda da bu konu hakkında çeşitli açıklamalar yapıldı: *“Kırım – Ukrayna’nın toprağıdır. Biz Kırım’ın kontrolünün Ukrayna’ya geri verilmesi çağrısını yapıyoruz. Rusya’nın davranışlarının değişmediği bu dönemde uluslararası hukuka göre davranmadığı ve uluslararası anlaşmalara uyduğunu göstermediği sürece hiçbir işbirliği ve sıradan çalışmalar*

⁶² “ABD’den Rusya sınırında tehlikeli adım” Milliyet, 21.04.2014, “Çevrimiçi” <https://www.milliyet.com.tr/dunya/abd-den-rusya-sinirinda-tehlikeli-adim-1870311> Erişim Tarihi: 05.12.2019

⁶³ Tolga Bilener, “Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı 13, Bahar 2007, s.115-132

⁶⁴ NATO, “Relations with Ukraine”, 2018, “Çevrimiçi” https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm Erişim Tarihi: 29.10.2020

*olmayacaktır. Bu arada Kırım'da yapılan insan haklarının ihlalinin endişe vericidir.”*⁶⁵

Daha önce de NATO'nun genel sekreteri Jens Stoltenberg, NATO'nun hiçbir zaman Kırım'ın ilhakını kabul etmeyeceğini belirtmekteydi: “*Rusya, Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünü böldü ve bu senelerce Avrupa'da barışçıl ve stabil bir ortamın oluşması için yapılan çalışmaları mahvetti.*” NATO'nun ve Ukrayna'nın beraber çalışması ve birbirinize destek vermesi gerekli olduğu söylenmiştir.⁶⁶

Bazı yorumlara göre NATO bu krizin oluşmasında baş aktördür. Rusya, Doğu Almanya'dan çekilirken NATO'nun bu kadar Rusya'ya yaklaşabileceğine yeteri kadar odaklanılmamıştır. Bağımsızlığını kazanan ve Avrupa'da yeni kurulan ülkeler, birer birer NATO'ya katılırken Rusya'nın bundan hoşnut olması beklenemezdi. Rusya bu konudaki endişelerini dile getirdi, fakat Batı dünyası bunun üzerinde yeteri kadar durmadı. NATO'nun uyguladığı politika ile Ukrayna'daki krizin baş müsebbibi olduğunu Mearsheimer, ‘Why The Ukraine Crisis Is The West’ başlıklı yazısında çok net bir şekilde belirtmişti. En son olarak NATO, Rusya için siyasi, tarihsel, stratejik, ekonomik ve kültürel açıdan çok önemli bir ülke olan Ukrayna'yı etkileme girişimlerinde bulunması Rusya'nın aradığı fırsatı verdi. Rusya bunu kullanarak hem daha önceden beri istediği ama fırsat bulamadığı Kırım'ı aldı, hem de Ukrayna'daki durumu daha da karıştırarak bölgede istikrarsızlık ve güvensizlik yaratarak durumu Batı aleyhine çevirmeyi denedi. Batı ittifakları zaten Rusya'ya göre bu durumda olan Ukrayna gibi bir ülkeyi müttefik olarak almak istemeyeceklerdi.

Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında NATO ve Rusya işbirliği içinde bulunabilen ülkelerdi. 1992 Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne ve 1994'de Barış İçin Ortaklık Programı'na Rusya dâhil edildi, 1996 senesinde Rusya, Bosna'da Barış gücü olarak ortak göreve katıldı, 1997'de Paris Zirvesinde anlaşma imzalandı, 2002 senesinde ise NATO – Rusya Konseyi oluşturuldu ve onun sayesinde önemli sorunları diyalog yoluyla yeni çözüm yolları bulundu.⁶⁷ Fakat NATO'nun, Gürcistan ve Ukrayna'yı kendi üyeleri arasına katmayı hedefleyen politikası, Rusya'dan destek

⁶⁵ “НАТО не будет вести дела с Россией «как обычно» до возвращения Крыма”, **Коммерсантъ**, 31.10.2019, “Çevrimiçi” <https://www.kommersant.ru/doc/4143295> Erişim Tarihi:20.11.2020

⁶⁶ Бурнос, а.г.е.

⁶⁷ Öztopal, а.г.е., s.93

görmedi. Burada RF'nin (Rusya Federasyonu) değişen yönetiminin de elbette ki payı vardır.

Kuzey Atlantik Konseyi bu askeri zorlama yoluyla yapılan ve özgür iradede uzak olan referandumun sonuçlarını NATO tarafından tanınmayacağını açıkladı. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi karadan komşu olan başka ülkelerde tedirginlik yarattı. Özellikle Polonya ve Baltık ülkeleri kendilerini tehdit altında gördüklerinden güvenlikleri konusunda endişe duyduklarını ifade etti. NATO da bu bölgeye önem vererek Mart 2014'den sonra yapılan askeri tatbikat sayısını artırmıştır. Bölgedeki güvenlik çıkarlarını koruyarak, Kırım'ın ilhakına tepki olarak NATO bu bölgedeki askeri varlığını da artırmıştır.

Karadeniz'deki Rus hâkimiyetinin Kırım'ın ilhakı ile genişlemesi, NATO'yu bazı askeri önlemler almak zorunda bırakmıştır. NATO'nun Karadeniz'de daimi askeri filo barındıramaması dengeleri Rusya tarafının daha kazançlı bir pozisyonda olmasını sağlamıştır. Bu durum değişikliği NATO'yu, Doğu Avrupa'daki NATO ülkelerinde altyapının güçlendirilmesine, teçhizat, silah ve ikmal maddelerinin depolanmasına, askeri hazırlık durumlarının artırılmasına ve yeni tehditlerin altında çalışılabilmesi becerilerinin geliştirmesine zorladı. NATO'nun Genel Sekreteri Stoltenberg *'Rusya'nın Karadeniz'deki varlığının yanında Kırım Yarımadası'nda da yoğun bir askerleşme gördük... Bu durumda Karadeniz'deki varlığımızı güçlendireceğiz.'* dedi. Polonya'da konuşlandırılacak olan birliklerin tam anlamıyla çok uluslu olacağını söyledi. *"Bu doğru anlaşılması gerek bir mesaj veriyor. NATO, bir ve bütün olarak duruyor. Herhangi bir müttefike saldırı, hepimize saldırı anlamını taşıyor."* dedi. NATO böylece dört binden fazla askerini, Polonya ve Baltık ülkelerine yerleştirme kararı almış oldu.⁶⁸ 2015 yılında Polonya önce 100 milyon euro ve sonra 1 milyar euro kredi sağlamıştı ve bununla Ukrayna'nın enerji güvenliği ile sınır güvenliğinin artırılmasını amaçlamıştı. NATO'nun 2016 Varşova zirvesinde Polonya ve Ukrayna birbirlerine askeri araç, silah ve teknik destek üzerine bir anlaşma imzaladı.⁶⁹ Bu arada NATO Ukrayna'ya yaklaşık 4,5 milyon dolar değerinde askeri malzeme gönderdi(çelik kask, kurşungeçirmez

⁶⁸ Burak Çalışkan, 'Karadeniz'de Değişen Güç Dengeleri ve Türkiye-Rusya İlişkileri', **İNSAMER (İnsani Yardım Vakfı Araştırma Merkezi)**, Analiz 22, Ocak 2017, s.12

⁶⁹ Öztopal, a.g.e., s.62

gözlük, çelik yelek, ilk yardım malzemeleri, çadır ve uyku tulumları). Kanada'dan kalkan bir kargo uçağıyla bu malzemeler Ukrayna'ya ulaştı.⁷⁰ Romanya'da NATO tarafından konuşlandırılan SM-2 füze savunma kalkanı Mayıs 2016'da aktif hale getirildi ve bölgede bulunan üç taburluk Amerikan gücünün artırılması hedeflendi. Rusya'nın bölgesel tehdit haline gelmesi üzerine NATO'nun gerekli karşılıklar vermek için hazır olması gerektiğini ifade eden İngiltere Savunma Bakanı Fallon, “*Müttefik ülkeler hazır hale getiriliyor*” dedi.⁷¹

NATO tarafından Ukrayna'nın savunma ve güvenliği için, teknik ve askeri ekipman, danışmanlık hizmeti amacıyla fonlar kurulmuştu. NATO tarafında yapılan tatbikat sayısı çoğaldı ve katılımcı ülke sayısı da arttı. 2014 senesinde Estonya'da yapılan tatbikata dokuz ülke katıldı ve Baltık bölgesinin güvenliğini sağlamak üzere gerçekleşti. 2015 senesinde Kırım' açıklarında bir tatbikat gerçekleşti. Romanya, İtalya, Almanya ve Kanada savaş gemilerinin manevra savaş hazırlıkları ve iletişim kanallarının kullanımının hazırlanması amaçlanmıştı. Devamında Polonya'da NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirdiği en büyük tatbikat yapılmıştı(The Noble Jump II).⁷²

Bunun yanında NATO üyesi olan Türkiye ile daha da yakın bir stratejik partnerlik içinde olan Ukrayna'nın Türkiye'den aldığı destek ve yardımlardan bir sonraki bölümde bahsedilerek hem komşu olarak, hem de NATO'nun önemli bir üyesi olarak bu zor dönemde Ukrayna'ya yönelik Türkiye'nin politikasına ayrıntılı değinilecektir.

NATO Ukrayna'yı kendi üyeleri arasına dâhil etme politikasını tamamen terk etmemiştir. 2020 senesinde yapılan NATO'nun toplantısına Ukrayna'yı da davet etmişti. Gündem Karadeniz güvenliği olunca NATO, Karadeniz'e kıyıdaş Ukrayna ve

---

⁷⁰ “NATO'dan Ukrayna'ya askeri malzeme yardımı”, Dünya Bülteni, 09.08.2014, “Çevrimiçi” <https://www.dunyabulteni.net/balkanlar/natodan-ukraynaya-askeri-malzeme-yardimi-h306009.html>

Erişim Tarihi: 05.11.2019

⁷¹ Öztopal, a.g.e., s.68

⁷² Öztopal, a.g.e., s.69

Gürcistan olmadan bu konunun tartışılmasını yetersiz görmüştü.⁷³ Ukrayna da paralel olarak anayasasında değişiklik yaparak NATO'ya ve AB'ye girme iradesini anayasaya taşımış ve bu yönde yapılan çalışmalara devam edileceğini ve bu hedefe ulaşacağını anayasal bir hedef haline getirmiştir.

Bu gelişmeler esnasında Rusya sessiz kalmamıştır. NATO üyesi ülkelerin 13 savaş gemisi ile Karadeniz'de 4-13 Temmuz 2014'de 'Breeze-2014' adlı tatbikatı karşısında Rusya da Kırım-Sivastopol üssüne konuşlandığı Rus donanmasına bağlı 20 savaş gemisiyle NATO ile eş zamanlı tüm Karadeniz sularında kendi tatbikatını gerçekleştirmiştir.⁷⁴ Rusya'nın Devlet Başkanı V.Putin, Romanya'ya yerleştirilen füze kalkanı sisteminin aktif hale getirilmesine de tepki göstermiş ve ülkesinin 'ortaya yeni çıkan tehditleri bertaraf edeceğini' söylemiştir.⁷⁵ Ayrıca Kırım'da bulunan Sivastopol üssündeki askeri sayısı yükseltilmiş ve başka askeri bölgeler de oluşturulmuştur.

NATO uluslararası toplumun Rusya konusunda uygulanan mali, ekonomik, ticari ve askeri yaptırımları desteklediğini açıklamıştır. Tüm bu askeri gösterilere rağmen, yapılan yaptırımların ve eleştiriler karşısında Batı Rusya'ya karşı tek taraflı sert davranmaya ya da Rusya'yı izole etme lüksüne sahip değildir. Joseph S. Nye'ye göre Batı, Rusya'yı izole ederken, uluslararası terörizm ile mücadelede, nükleer güvenlikte, silahsızlandırmada ve Suriye konusunda, Rusya ile geliştirmek ve korumak zorunda olunan işbirliği ihtiyacını da unutmamalıdır.⁷⁶

6. Türkiye'nin İlhak Karşısındaki Tepkisi ve Sonuçları

Türkiye'nin, Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesine verdiği tepkiyi anlayabilmek için, Türkiye-Rusya ve Türkiye-Ukrayna ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Her ikisiyle de komşu olan Türkiye'nin bu iki ülke ile stratejik ve ticari işbirliği daha Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ilk yıllarında başlamıştı. 1992

⁷³ Ukrayna Dışişleri Bakanı NTV'nin sorularını yanıtladı", NTV, 04.12.2020, "Çevrimiçi" <https://www.ntv.com.tr/dunya/ukrayna-disisleri-bakani-ntvnin-sorularini-yanitladi,mcrVTy25YEO0Wjs6QxnfXg> Erişim Tarihi 06.12.2020

⁷⁴ Çalışkan, 'Karadeniz'de Değişen Güç...', s.12

⁷⁵ Putin'den ABD'ye füze tepkisi: Tehditleri bertaraf edeceğiz, BBC Türkçe, "14.05.2016 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160514_putin_fuze_abd Erişim Tarihi: 18.03.2019

⁷⁶ Batı, Putin'i dizginlerken Rusya'yı kaybetmemeli", Al Jazeera Türk, 7 Eylül 2014, "Çevrimiçi" <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bati-putini-dizginlerken-rusyayi-kaybetmemeli> Erişim Tarihi: 13/02/2020

senesinde Karadeniz, Ekonomik İşbirliği organizasyonu kuruldu. Bu organizasyon, Karadeniz bölgesindeki ülkelerin ekonomik işbirliği kurması hedefiyle oluşturulmuştu. Rusya ve Türkiye tarafından bu anlaşma, İstanbul'da imzalandı ve önemli bir dış politikanı adımı olarak değerlendirildi.⁷⁷ 2004 yılında Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişmesi için büyük bir adım atıldı. V.Putin, Aralık ayında devlet başkanı olarak Türkiye'ye ilk ziyaretini gerçekleştirdi. Bu Rusya Federasyonu'nun Devlet Başkanı düzeyinde Türkiye'ye yapılan ilk ziyaretti. Türkiye ve Rusya gibi ortak çıkarlara sahip ülkeler, güçlerini birleştiren başarıya ulaşabileceklerini vurguladı. Ayrıca Putin, *'Karadeniz üzerinde komşuyuz. Biraz karışık ve ilginç bir ortak tarihimiz var. Bu tarihte savaşlar da uzlaşmalar da var. Fakat ilginçtir ki; en fazla olan şey işbirliği.'* diye belirtti. 1856 yılında Çar II. Alexander adına Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Prens Gorchakov'un belirttiği gibi uluslararası ilişkilerde 'sürekli düşmanlar yoktur; sürekli ulusal çıkarlar bulunmaktadır.'⁷⁸ Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile olan görüşmelerde terörle mücadelede işbirliğinden, ticari işbirliğinin gelişiminden ayrıca Mavi Akım boru hattı üzerindeki anlaşmazlıkların çözülmesi ve Türkiye'nin satın aldığı doğalgaz miktarının artmasından bahsedilmiştir. 2004 senesinde Rusya ve Türkiye arasında ikili ticarete %60 artış görüldü ve 4,6 milyar dolara yükseldi. Türk şirketleri ise Rusya'da inşaat, gıda ve tekstil alanlarından kendini göstermeye başladı. Ocak 2005'te o dönemin başbakanı Erdoğan ve 600 işadamı Rusya'ya gitti. 2007 yılında ilk 6 ayda iki ülke arasındaki ticaret hacmi 21 milyar dolara ulaştı.

Türkiye'nin RF'nin bölge politikalarına tarafsız kalacağı 2008 yılında Gürcistan askeri operasyonunda belli oldu. Türkiye, Gürcistan'ın, Rusya tarafından kesilen elektriğine karşı kendisinden talep ettiği elektrik ihtiyacını karşıladı, Türk Kızılayı, bölgeye insani yardım götürdü ama askeri yardım isteğine cevap vermedi. 2010 senesinde iki ülke arasında Üst Düzey İşbirliği Konseyi kuruldu. Bu konseyde iki ülke arasındaki ticari ilişkiler, üst düzeyde imzalanacak anlaşmalarla garanti altına alınacaktı. Suriye'deki savaşta iki tarafta farklı görüşlere sahip olmasına rağmen Rusya ve Türkiye ilişkileri devam etmektedir. 2012'de Putin üçüncü kez devlet başkanı olarak seçildikten sonra yapılan ilk resmi ziyaret Ankara'ya oldu. 2012'de bir önceki yıla göre ticaret

⁷⁷ Çalışkan, 'Karadeniz'de Değişen Güç...', s.12

⁷⁸ İşyar, a.g.e., s.130

hacmi %26 büyüdü.⁷⁹ Bu gelişen işbirliği çabaları Rusya tarafından Kırım ilhak edilene kadar devam etti. Kırım olayından sonraki dönem Türkiye-Rusya ilişkilerini incelemeden önce Türkiye'nin Ukrayna ile olan ilişkilerini incelemeliyiz.

2011'de Ankara'da Türkiye ve Ukrayna arasında düzenlenen Türkiye-Ukrayna Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin ilk toplantısı yapıldı. Sonraki iki yılda da böyle toplantılar gerçekleşti. 2014 ve 2015 yıllarında Ukrayna Krizi dolayısıyla toplantılar yapılamadı ama 2016'da gerçekleşmeye devam etti. 2012 yılında iki ülke arasında vizesiz seyahat dönemi başlatıldı, bu da turizmde çok büyük bir artış görülmesine sebep oldu. 2017 senesinde de pasaportsuz seyahat gerçekleşmeye başladı. Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticari hacim ise son zamanlarda 5 milyar dolardır. Yüzlerce Türk firmasının Ukrayna'da çalışmasına rağmen ticari hacmin çok büyüdüğü söylenemez. Buna engel olan unsur ise Ukrayna'da bulunan hem ekonomik hem siyasi krizdir. Ankara ve Kiev, BM, Avrupa Konseyi ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlarda birbirlerini desteklemektedirler. Ayrıca NATO-Ukrayna Komisyonunun kurulması, Karadeniz Uyum Harekâtı ve savunma sanayisinde yapılan işbirliğinin ciddi bir boyutta olduğunu göstermektedir.⁸⁰

Halklar da iki devlet ilişkileri açısından önemli bir yere sahiptir. Kırım'da yaşayan Kırım Tatar Türklerinin Türkiye'de ayrı bir yeri vardır. Soy ve tarih bağı olan Kırım ve Türkiye birbirlerini her zaman yakın görmektedir. Kırım'daki halkın hem Türk hem de Müslüman olmasından dolayı Kırım, Türkiye'ye karşı kayıtsız kalamamaktadır. Şu anda bile Türkiye'de bazı kaynaklara göre yaklaşık 2 milyon Kırım Tatar Türkü yaşamaktadır.⁸¹ Tarihte Kırım'dan Türkiye topraklarına gerçekleşen büyük göçler, 1790, 1861, 1918 ve 1944'de gerçekleşmişti. Kırım Tatar Türk kökenli nüfusun Türkiye'de yüksek olmasından dolayı, ülkede sivil toplum örgütleri de kurulmuştur.⁸²

⁷⁹ Putin dönemi Türk-Rus ilişkileri Al Jazeera Turk, 04.08.2016, "Çevrimiçi" <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri> Erişim Tarihi: 18.09.2020

⁸⁰ Burak Çalışkan, "Kırım raporu: Jeopolitik rekabette düğüm noktası", İNSAMER (İnsani Yardım Vakfı Araştırma Merkezi), 2020, "Çevrimiçi" https://insamer.com.tr/kirim-raporu-jeopolitik-rekabette-dugum-noktasi_2586.html Erişim Tarihi: 20.08.2020

⁸¹ Сервер Садыков, "Крымскотатарская диаспора в Турции (взгляд сблизи)", 2014, "Çevrimiçi" <http://ser-sad.narod.ru/Diaspora.html> Erişim Tarihi: 20.09.2020

⁸² Asker, a.g.m., s.13

28 Şubat- 1 Mart 2014 tarihinde Ukrayna'ya bir çalışma ziyareti gerçekleştiren dönemin Dışışleri Bakanı Davutoğlu, basın toplantısında Ukrayna'nın Türkiye'nin stratejik dostu ve ortağı olduğunu, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğinin en temel prensibi olduğunu vurguladı. Kırım'daki olay hakkında “Özellikle Kırım'da son günlerde yaşanan gelişmeleri çok dikkatli bir şekilde ve kaygıyla izlemekteyiz. Kırım'daki bütün sorunların Ukrayna'nın bütünlüğü içinde konuşularak çözülmesi gerektiğine inanıyoruz. Kırım askeri gerilimlerin değil, refahın, turizmin ve kültürler arası ilişkilerin merkezi olmalıdır.” diye konuştu.⁸³ Kırım'ın, Türkiye ve Ukrayna arasında dostluk köprüsü olduğunu ifade eden Davutoğlu, uluslararası platformlarda bu krizin her türlü diplomatik çabalarla çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini ifade etmiştir.

İlhakın gerçekleştiği dönemde Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan, Putin'i arayarak endişelerini vurgulamıştır. Daha referandum yapılmadan, Mart ayındaki görüşmede sorunun çözümünün Ukraynalılara bırakılması gerektiğini, gerekirse uluslararası hukuka başvurularak çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Kırım Tatar Türklerinin huzur içinde yaşaması için el birliği ile çalışma kararı alındı. Nisan'da bir görüşme daha yapıldı. Bu görüşmede Tatarların durumu ilgili endişe duyduğunu belirtti. En son gerçekleşen telefon görüşmesinde Kırım Tatar Türklerinin hak ve statülerinin Milli Meclis'in de görüşü alınarak bir karara bağlanmasını talep etti.⁸⁴

Tüm bu girişimlere rağmen Rusya'nın tavrında bir değişiklik olmadı. Yine de Rusya ve Türkiye arasındaki işbirliğine ve ortak projelerine bu fikir ayrılığı yansıtılmadı. Türkiye, Ukrayna Krizi başladığından beri, çok dikkatli bir politika izlemiştir. Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini belirtirken, sorunun çözümü için bir uzlaşma noktası aramaktaydı. AB ve ABD'nin Rusya'ya karşı uyguladığı ekonomik ve siyasi yaptırımlarına Türkiye katılmamıştır. Bu karmaşık

⁸³ Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Davutoğlu “Türkiye olarak Kırım'da gerginliğin azaltılması ve sorunların çözülmesi için her türlü katkıyı yapmaya hazırız.”, 2014, “Çevrimiçi” <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-olarak-kirim-da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkiyi-yap.tr.mfa> Erişim Tarihi: 12.10.2019

⁸⁴ Putin dönemi Türk-Rus ilişkileri Al Jazeera Türk, 04.08.2016, “Çevrimiçi” <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri> Erişim Tarihi: 18.09.2020

durumda Türkiye, hem Rusya hem de Ukrayna ve Batı ile olan ilişkileri hasar görmeden çok dengeli ve ince bir dış politika izlemiştir. Dönemin Başbakanı Davutoğlu, Kiev ile Moskova arasında diyalogun açık tutulması gerektiğini söylemiştir. Kriz ortamında atılan adımlarla Türkiye, hem Ukrayna'nın hem Rusya'nın, Türkiye'ye güven duymasına ve ilişkilerin gelişmesine önem vermiştir.⁸⁵ Türkiye'nin uygulanan yaptırımlara katılmaması konusunda Putin: *"Türkiye'nin Rusya ile ekonomik işbirliği konusu dâhil olmak üzere, bağımsız bir biçimde kararlar almasını takdir ediyoruz. Türk ortaklarımız çıkarlarını birilerinin siyasi hırsları uğruna heba etmeyi reddetti. Bunun gerçek anlamda iyi düşünülmüş ve ileriye dönük bir politika olduğunu düşünüyorum."* şeklinde yorumladı.⁸⁶

İlhaktan bir sene sonra Türkiye'de 2.Dünya Kırım Tatar Kongresi gerçekleşti. Bu kongrede Türkiye sadece ev sahipliği yapmadı, Kırım Tatar Türklerini hem ekonomik hem siyasi olarak destekledi. Kongrede hem Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanı hem de Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı, Kırım'ın ilhakının kabul edilmeyeceğini ve Kırım Tatar Türklerine tam destek verdiğini açıklamıştır. 2016 senesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı tarafından Kırım'ın ilhakından sonra Türkiye-Ukrayna 5. Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey Toplantısı sonrasındaki açıklamada Ukrayna toprak bütünlüğü ve Kırım Tatar Türklerine verilen önemi arak Kırım'ın, Rusya'nın bir parçası olamayacağı belirtilmiştir.⁸⁷

Rusya'nın Kırım'ı işgalinden sonra Ankara ve Kiev 2014 yılında savunma sanayinde birçok ortak projenin gerçekleşmesi için anlaşma sağlandı. 2015 senesinde Ankara, Kiev'e yaklaşık 1 milyon dolar askeri mühimmat vermiştir. 2016 yılında iki ülke arasında işbirliği anlaşması imzalanarak Türkiye, Ukrayna Silahlı Kuvvetlerine 4 milyon dolarlık askeri mühimmat ve ekipman göndermiştir. Temmuz 2018'de 1.Türkiye-Ukrayna Savunma Sanayi İşbirliği Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Anlaşmaya göre Türk şirketi ASELSAN Ukrayna için ileri teknoloji telsiz tedarik edecek ve üretim Ukrayna'da ortak olarak yapılacaktır. Ayrıca Ocak 2019'da Türkiye'de üretilen

⁸⁵ Çalışkan, 'Karadeniz'de Değişen Güç Dengeleri...' s.12

⁸⁶ Putin dönemi Türk-Rus ilişkileri Al Jazeera Türk, 04.08.2016, "Çevrimiçi" <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri> Erişim Tarihi: 18.09.2020

⁸⁷ Öztopal, a.g.e., s.1

Bayraktar TB 2 İnsansız Hava Aracı için anlaşma yapıldı.⁸⁸ 2020 senesinde Ukrayna, Türkiye’den altı İHA ve üç kontrol istasyonu aldığını, yirmi sekiz İHA daha alacağını açıkladı. “*Ukrayna bu teknolojinin geliştirilmesi konusunda Türkiye ile stratejik bir ortaklık kurmak istiyor ve Türkiye’nin bu isteği paylaştığını görüyoruz. Ayrıca Serbest Ticaret Anlaşması görüşülüyor.*”⁸⁹ Bu sözlerle 2020 senesinde Ukrayna’nın Dışışleri Bakanı D. Kuleba’nın Türkiye’de verdiği röportaj Türkiye ve Ukrayna arasında gitgide büyüyen ortak çalışmaları göstermektedir.

Bu arada Rusya da Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istemektedir. En büyük sürprizi V .Putin, 2014 senesinde Türkiye’yi ziyaret ettiğinde yaptı- Güney Akım Boru Hattı yerine Karadeniz’den geçecek olan Türk Akımı boru hattı inşa edilecekti. Bu hat Türk-Rus ilişkilerinde büyük bir adım ve Türkiye’ye güvenin göstergesiydi. Gazprom’un Başkanı A.Miller, AB’nin gaz vanasını artık Türkiye’nin elinde olduğunu belirten bir açıklama yapmıştır.⁹⁰ Hattın iki kolu vardı, biri Türkiye’ye doğalgaz getirecek, ikincisi Türkiye’den sonra Bulgaristan’a, Yunanistan’a ve Sırbistan’a sevk edilecekti. Birinci hat tamamlanmış ve 8 Ocak 2020 senesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Devlet Başkanı Putin tarafından resmi açılış yapılmıştır.⁹¹

2020 senesinde Türkiye’ye önce Ukrayna Devlet Başkanı V.Zelenski, sonra Başbakanı D.Şmihal, en son Dışışleri Başkanı D.Kuleba’nın gelmesi, bu iki ülke arasında gelişen işbirliğini göstermektedir. Ukrayna olarak Kırım Platformu’nu koruma inisiyatifi Kuleba tarafından dile getirildi. Ana amaç: Kırım’ın geleceğini önemseyen tarafları bir araya getirmekti. ‘Rusya’nın Kırım’dan çıkarılması, Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün sağlanması ve Karadeniz bölgesinde istikrarın geliştirilmesi için’ koordinasyonu sağlayacak platformda Türkiye’ye liderlik teklif edilecekti, çünkü Ukrayna gözünde Türkiye en tutarlı ve samimi ülkelerden biridir; ‘*Kırım, Ukrayna’nın ve Türkiye’nin her zaman kalbinde olan bir yer*’ demekle de bunu belirmişlerdir⁹²

⁸⁸ Çalışkan, “Kırım raporu: ...”,

⁸⁹ “Ukrayna Dışışleri Bakanı NTV’nin sorularını yanıtladı,...” a.e.

⁹⁰ Çalışkan, ‘Karadeniz’de Değişen Güç..., s.14

⁹¹ Yunus Furuncu, Türkakım: Türkiye Rusya Enerji İşbirliğinde Yeni Boyut, SETA, İstanbul 2020.

⁹² “Ukrayna Dışışleri Bakanı NTV’nin sorularını yanıtladı,...” a.e.

Savunma Sanayi Başkanı İ.Demir'in Kiev ziyaretinde Ukrayna Donanması'nın ihtiyaçları karşılamak üzerine Ada sınıfı Korvet ve İHA alanında anlaşmalar imzalandı.⁹³ NATO üyeliğinin Ukrayna'nın amacı olduğunu söyleyen Ukrayna Savunma Bakanı Andriy Taran *“Türkiye, kilit bir NATO üyesi ülke ve bu konuda Ukrayna'ya yardım edebilir, bu nedenle tüm alanlarda işbirliğini artırmaya açığız.”* dedi. Ayrıca Ukrayna Savunma Bakanı Taran, Karadeniz'de en büyük tehdit olarak, Rusya'nın saldırgan politikasını gördüklerini belirterek: *“Bilgilerimize göre Rusya'nın, Kırım'da nükleer silah deposu kurma hazırlığı var ki bu Avrupa ve medeni dünya için bir tehdittir. Ayrıca Avrupa, Ukrayna ve Türkiye'nin ekonomisi için Rusya'nın Karadeniz'de baskın olma çabasını büyük bir tehdit olarak görüyoruz.”* ifadelerini kullandı.⁹⁴

Aslında Türkiye ve NATO arasındaki ilişki çok ilginçtir. NATO'ya Karadeniz'deki Rus yayılmacılığını durdurmak için giren Türkiye, ulusal çıkarları uluslararası çıkarlarından önde kabul ettiğini daha 1974'de belli etmiştir. O zaman Türkiye Amerikan silahlarını NATO üyesi ülkeye karşı (Yunanistan) kullanmak zorunda kalmış ve Kıbrıs Barış Harekâtını başarıyla tamamlamıştır. Türkiye NATO'nun güneydoğu kanadı olarak hem kendi güvenliğine hem de batı ittifakının güvenliğine katkı sağlamakla birlikte jeopolitik ve ekonomik faydalar da elde etmektedir. Ancak Karadeniz bölgesinde başka bir NATO üyesini bölgede dengeleri bozacağı gerekçesiyle görmek istememektedir. Karadeniz'i Rusya ile dengede tutma yollarını tarih boyunca deneyimleyen Türkiye açısından Kırım'ın statü değişikliği elbette ki Karadeniz'de Rusya'nın pozisyonunu güçlendirmiştir. Ancak Karadeniz'e kıyası olmayan devletlerin NATO üsleri aracılığıyla buradaki dengeleri değiştirme ihtimali RF kadar Türkiye tarafından da tehlikeli görülmektedir.

Gürcistan krizinde Amerikan askeri gemileri Montrö Boğazlar Sözleşmesi gerekçe gösterilerek göstererek Karadeniz'e gelememi. Böylece Gürcistan'ın NATO

⁹³ “Ukrayna korvet ihtiyacını Türkiye'den karşılayacak”, Anadolu Ajansı, 18.12.2020, “Çevrimiçi”, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/-ukrayna-korvet-ve-ihh-ihtiyacini-turkiyeden-karsilayacak-/2080972> Erişim Tarihi: 21.12.2020

⁹⁴ “Ukrayna Savunma Bakanı Taran: Türk SİHA'larının en etkili modern silah olduğu konusunda kimseyi ikna etmeye gerek yok”, Anadolu Ajansı, 18.12.2020, “Çevrimiçi”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-savunma-bakani-taran-turk-sihalarinin-en-etkili-modern-silah-oldugu-konusunda-kimseyi-ikna-etmeye-gerek-yok/2080986> Erişim Tarihi: 21.12.2020

müdahalesi sonrası ittifaka katılma süreci belirsizliğe itildi. Benzer durum Kırım’da da geçerliydi. Kırım statüsü değişti ama Rusya’ya uygulanabilecek başka baskı yöntemleri bulundu: Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ne göre belli bir süreçte bölgede bulunabilecek NATO askeri gemileri, Rusya’nın tedirgin olacağı şekilde öne çıkarılıyordu. Ayrıca Türkiye ciddi bir şekilde Ukrayna’ya hem askeri hem siyasi destek vermekteydi. Bunun yanında Kırım Tatar Türklerinin Kırım’da yaşayan insan haklarının ihlalleri, baskı ve sorunlarıyla Türkiye’nin her zaman onları savunma pozisyonunda olması ve uluslararası platformlarında bu sorunu daha iyi duyulmasını sağlamaktadır.⁹⁵

Karadeniz bölgesinde ise ortada olan bir gerçek var: Karadeniz’e Kıyısı olmayan devletlerin ya da NATO’nun bu alanda daha etkili olması ne Rusya ne de Türkiye için istenen bir sonuçtur. Asırlardır Karadeniz’in etrafında yaşayan ve uluslararası politikada sözü olan bu iki ülke önümüzdeki zamanlarda da kriz yerine işbirliğini seçerek bölgede istikrarı sağlayacaklardır.⁹⁶ Ayrıca Türkiye, jeopolitik olarak stratejik bir yerde bulunması, bir yandan NATO üyesi olup Kırım’ın ilhakını tanımaması, bir taraftan Rusya ile enerji hatları konusunda yakın işbirliği içinde olması, bir yandan da Ukrayna ile ticari ve stratejik ortaklığı geliştirmekte olması, aynı zamanda Rusya ile ticari anlaşmaların devam etmesi ve artırılmasından dolayı, dış politikasında çok dengeli ve hassas bir oyunu sergilemesi gerekmektedir. Ayrıca Akdeniz’de doğalgaz aranması konusunu eklersek ve Suriye’de Rusya işbirliğine bakılırsa⁹⁷ akıllara eski bir Sovyet filminden bir Rus sözü gelmektedir: *Doğu ince bir iştir.*

Krizin temel aktörlerinden olan Ukrayna ve Rusya tarafından Türkiye’nin dış politikası makul bulunmaktadır. Ukrayna Dışişleri Bakanı Kuleba, Türkiye-Rusya ilişkilerinin Ukrayna’nın çıkarları pahasına geliştiğine dair herhangi bir kanıt görmediğini söylemiştir.⁹⁸ Putin ise ‘*Erdoğan, baskılara rağmen bağımsız dış politika izliyor.*’ demiştir. Ayrıca Putin Türkiye ile çalışmanın güvenli ve bu çalışmalarda kendi milli çıkarlarını koruması anlaşılabilir bir durum olduğunu belirtti. Uluslararası

⁹⁵ Почему Турция не признает российский статус Крыма **Sevastopol State University**, “26.05.2019, “Çevrimiçi” <https://www.sevsu.ru/english/univers/ionmo/item/6231-pochemu-turtsiya-ne-priznayet-rossijskij-status-kryma> Erişim Tarihi: 30.07.2020

⁹⁶ Çalışkan, ‘Karadeniz’de Değişen Güç Dengeleri ‘, s.14

⁹⁷ Bayar, a.g.e..

⁹⁸ “Ukrayna Dışişleri Bakanı NTV’nin sorularını yanıtladı,...” a.e.

platformda bazı zamanlarda fikir ayrılıkları görülmektedir ki zaten diplomasi de bu sebeple ortaya çıkış bir kavram olduğunu ve Erdoğan ile ortak dilde konuşulabileceğini söyledi.⁹⁹ Sonuç olarak bu kadar grift bir meselede bu zamana kadar Türkiye gözetilen gerek ikili gerek çok taraflı gerekse de bölgesel dengeler bakımından ulusal ve bölgesel çıkarları açısından başarılı bir dış politika yürütmüştür denebilir.

7. Uluslararası hukuk açısından Kırım'ın ilhakı

Rusya'nın Ukrayna toprağında bulunan Kırım yarımadasını önce işgali sonra ilhakı uluslararası güvenlik sisteminde ve uluslararası hukukun yetersizliğini göstermiştir. Bu ilhakin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı tartışması devam etmektedir. Kırım'daki bu olay, uluslararası sistemin temellerini sarsmıştır. Kırım'da herhangi bir asayiş sorunu ve istikrarsızlık olmadan Rusya'nın böyle bir adım atması, bölgedeki güvenliğe ciddi bir zarar vermiş ve karmaşa yaratmıştır. Ayrıca Suriye'deki BM Güvenlik Kurulu kararı olmadan yapılacak müdahaleye karşı çıkması ve komşusu olan ülkeye herhangi bir BM kararı olmadan askeri çıkartmanın gerçekleşmesi, Rusya'nın savunduğu fikirlere ters düşmektedir.¹⁰⁰

Bu olayla birlikte Ukrayna devleti çok zor bir zaman geçirmektedir. İlk defa kendi yakın tarihi içinde bir silahlı saldırgan süje ile karşılaşmakta ve bu saldırgan süje, Ukrayna'dan hem askeri hem politik hem de ekonomik alanda daha ağır basmaktadır. Rusya Federasyonu'nun yaptıkları(Kırım Cumhuriyeti'nin işgali ve ilhakı ayrıca Doğu Avrupa'daki askeri gruplara desteği) tartışmasız, yapılan birkaç uluslararası anlaşmayı ihlal etmekteydi.¹⁰¹ Fakat önce işgalin nasıl ilhaka dönüştüğünü ve bu kavramların farkını anlayalım. İşgal; bir yerin, ülkenin veya bölgenin düşman tarafından ele geçirilmesi veya ele geçirilmek istenmesidir. İşgal gerçekleştiren devlet, işgal edilen devlet üzerinden, bu ülke devletinden hukuksal olarak ayrılmadan, yabancı askeri kuvvetlerin varlığı ve belirli bir süre bunların denetimi altında bulunma durumu olarak belirtilmektedir. Bu tabloyu biz Kırım'daki olayda görmekteyiz: Sokakta dolaşan silahlı

⁹⁹ Rusya Devlet Başkanı Putin: Erdoğan baskılara rağmen bağımsız dış politika izliyor”, Anadolu Ajansı, 22.10.2020, “Çevrimiçi” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-devlet-baskani-putin-erdogan-baskilara-ragmen-bagimsiz-dis-politika-izliyor/2015845> Erişim Tarihi: 25.10.2020

¹⁰⁰ İmanbeyli, a.g.m., s.6

¹⁰¹ Савчук, Мельничук, a.g.m., s.281-285

‘yeşil adamlar’, askeri gruplar ve kendine ‘sivil polis’ diye eşkıya grupları mevcuttu. İşgalci devletin, işgal ettiği ülkede geçici bir yönetim oluşturması, olağan ve uluslararası hukuka uygundur. Bu arada işgalci devlete karşı işgal edilen ülke halkının genel bir bağlılık yükümlülüğü söz konusu olmayıp, işgalci devlet, 1949 Cenevre Sivillerin Korunması Sözleşmesi hükümleri uyarınca halktan kurduğu düzene uymalarını istemek hakkına sahiptir.¹⁰² Cenevre Sözleşmesi’ne ve Kırım’daki olaya daha sonra döneceğiz. İşgalci devletin, işgal edilen ülkeyi kendi ülkesine katması ise ilhak olarak adlandırılmakta ve bu tanım Kırım’daki meseleye tamamen uymaktadır. İlhak etme, bir devletin topraklarının başka bir devlet tarafından zorla alınmasına ilişkin idari eylem. Bu eylem hukuka aykırı olarak kabul edilmektedir. Tek taraflı bir eylem olduğu için toprakların anlaşmalar yolu ile devredilmesi veya satılmasından farklıdır ve genellikle askeri işgalden sonra gerçekleşmektedir. İlhakın meşruiyeti, diğer ülkeler ve hükümetlerarası kuruluşlar tarafından genel kabul görülüp görülmemesine bağlıdır(İsrail-Golan Tepeleri, Rusya-Kırım).¹⁰³

Şimdi Rusya tarafından Kırım’a önce askeri işgal sonra ilhak gerçekleştiği tespitinden sonra Rusya’nın bu davranışı gerçekleştirirken hangi uluslararası anlaşmaları umursamadığını inceleyelim. 1945 senesinde imzalanan BM Şartı’ndaki 2.maddesinde göre ‘Devletler, bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmakta kaçınırlar.’.¹⁰⁴ Bu emir hükmü Rusya tarafından açıkça ihlal edilmiştir.

1 Ağustos 1975’de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği toplantısında Helsinki Anlaşması imzalandı. İmzalayan 35 ülke oldu ve anlaşmanın belirleyici on maddesi bulunmaktaydı.

1. Egemenlik eşitliği ve egemenliğe saygı
2. Kuvvet kullanmaktan ve kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma
3. Sınırların ihlal edilmezliği

¹⁰² Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013. s.566-567

¹⁰³ Encyclopedia Britannica <https://www.britannica.com/topic/annexation>

¹⁰⁴ Asker, a.g.m., s.11

4. Devletlerin toprak bütünlüğünün korunması
5. Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü
6. İçişlerine karışmama
7. İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı
8. Halkların, eşit haklardan ve kendi kaderlerini tayin etmesinden yararlanması
9. Devletlerarası işbirliği
10. Uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi¹⁰⁵

Bu maddelere bakılırsa, Rusya bu maddelerin hepsini ihlal etmektedir. Fakat haksızlık etmeyelim, anlaşma imzalanırken imzalayan devletler arasında SSCB, Yugoslavya, Çekoslovakya, Doğu ve Batı Almanya vardı. Sonraki senelerde Almanya birleşti, SSCB, Yugoslavya, Çekoslovakya dağıldı ve ulusların egemenlik hakları, toprak bütünlüğüne saygı maddeleri imzalayan ülkelerin dağılmasına karşı bir fayda sağlamadı. Hatta anlaşma ne Sovyetler Birliği'nin 1979 Afganistan'a girmesine engel oldu ne de ABD'nin Grönland'ı işgaline engel olamadı. Aslında Helsinki Anlaşması sadece on beş yıl sürdü, ondan sonra sınırlar ihlal edilemez maddesinin işe yaramadığı ve devlet topraklarının bütünlüğü korunması maddelerinin ihlal edilmeye başlanmasıyla geçerliliği kalmadı. Pek politik bir etkisi olmamasına rağmen Helsinki Nihai Senedi hâlâ yürürlükte ve formaliteden de olsa adı geçmektedir. Hukuki açıdan bu belge bağlayıcı değildir ama siyasi açıdan bir bağlayıcılığı bulunmaktaydı.¹⁰⁶ Fakat bu anlaşmayı da, Rusya yaptığı ilhak ile bütün maddeleriyle ihlal etti(farklı zaman dilimlerinde başka ülkelerin de ihlal ettiği gibi). Esas Rusya tarafından ciddi bir şekilde hukuksuz bir davranış sergilenen iki büyük anlaşma var. Bunlardan biri, 1994'te imzalanan Budapeşte Memorandumu, diğeri 1997'de Ukrayna ve Rusya arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Hakkındaki Anlaşma.

¹⁰⁵ Электронный фонд правовых и нормативно-технических документов
<http://docs.cntd.ru/document/1901862>

¹⁰⁶ Jale Civelek, "Helsinki Son Senedi, Paris Şarti ve AGİT" . Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi , 14 (1) , 2015, 1-23.

5 Aralık 1994 yılında Ukrayna'nın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlemesine İlişkin Anlaşmaya Katılması Nedeniyle Güvenlik Garantilerine İlişkin Memorandumu ya da kısaca Budapeşte Memorandumu imzalandı. SSCB dağılınca Ukrayna da 2000'den fazla stratejik nükleer savaş başlığını gönüllü olarak imha edilmek üzere Rusya'ya devretmekte ve anlaşmaya nükleer silahı olmayan devlet olarak katılmaktadır. Buna karşılık, Ukrayna güvenlik garantisi almıştır. Anlaşmada garantör olarak Rusya, ABD, Büyük Britanya, Kuzey İrlanda, Çin ve Fransa'nın imzası vardı ve onlar Helsinki Nihai Senedine uygun Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve güç kullanmaktan kaçınılmasını teyit ettiler ve silahlarını Ukrayna'ya karşı hiçbir zaman kullanılmayacaklarını kabul etmiştir.¹⁰⁷ Belli ki Rusya bu sözü umursamadı. Rusya'nın Budapeşte Memorandumu 'nu ihlal ettiğini anlatarak Estonya Cumhurbaşkanı Toomas Hendrik İlves; *'Güvenlik garantisi karşılığında gelecekte hangi ülkenin nükleer silahlarından vazgeçeceğini bilmiyorum.'* demiştir.¹⁰⁸

31 Mayıs 1997 tarihinde Ukrayna ve Rusya, Dostluk ve İşbirliği Hakkında Antlaşma imzaladı. Rusya Federasyonu tarafından bu anlaşmada da Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyacağından bahsetmekteydi. Anlaşma şu şekilde belirtilmekteydi: 1) BM statüsüne göre bazı durumlarda yüksek sözleşmeli taraflar toprak bütünlüğü konusunda bir birine saygı duyacaklarını ve onların arasında belirtilmiş sınırların değişmezliğini onaylamaktadır(Anlaşmanın 2.bölümü). 2) Yüksek sözleşmeli taraflar, egemenlik eşitliğine karşılıklı saygıyı, toprak bütünlüğünü, sınır dokunulmazlığını, tartışmaların barışçıl çözümünü, güç kullanımı ya da tehdidin olmamasını, ekonomik ve başka baskı yöntemleri kullanılmayacağını, halkların kendi kararını kendi verebileceğini, içişlerine karışılmayacağına, insan haklarının ve genel özgürlüklerini koruyacağını, devletlerarası işbirliğini, uluslararası alanda söz verilen anlaşmaların uygulanmasını ve aynı zamanda herkesin kabul ettiği uluslararası hukuk normlarına göre hareket edilmesini temel alarak birbirleri arası ilişkileri inşa edecekler(Anlaşmanın 3.bölümü). Ayrıca bir tüzüğü de vurgulamalıyız. Bu tüzüğe göre anlaşma imzalayan

¹⁰⁷ İşgalci Rusya'nın çiğnediği tarihi Budapeşte Memorandumunun yıl dönümü!, Kırım Haber Ajansı, "05.12.2018 "Çevrimiçi" <http://old.qha.com.ua/tr/toplum/isgalci-rusya-nin-cignedig-tarihi-budapeste-memorandumunun-yil-donumu/175377/> Erişim Tarihi: 08.12.2020

¹⁰⁸ David J. Kramer, "A CONVERSATION WITH ESTONIA'S PRESIDENT "We Have Allowed Aggression to Stand", **The American Interest**, 22.12.2014 "Çevrimiçi" <https://www.the-american-interest.com/2014/12/22/we-have-allowed-aggression-to-stand/> Erişim Tarihi: 19.12.2020

devlet atılımcıların bütün gücü tartışmalı sorunları barışçıl bir şekilde düzene koyma yolu olacak, çatışma ve çıkarlarla ilgili sorunların önlenmesi ve düzene koyulması konusunda işbirliği yapacaklardır(p.2. bölüm 3) Fakat bu anlaşma herhangi bir tartışmayı çözmek konusunda pek başarılı olacağını göstermemektedir. Çünkü anlaşmanın 37.bölümüne göre tarafların çözümleri konsültasyon ve müzakereler yolu ile yapılmaktadır. Yani sorunun çözümü Rusya Federasyonu ile anlaşmaktan geçmektedir. Bir de Dostlu İşbirliği ve Partnerlik Antlaşmasına göre Rusya Federasyonu'nun onayı olmadan Ukrayna, uluslararası yargı mercilerine başvurması için hukuki sebepler vermemektedir(Uluslararası BM mahkemeleri de dâhil). Ukrayna'nın Rusya'yı 9 Aralık 1999 tarihli terörizmin finanse edilmesine karşı uluslararası sözleşmeye uymamakla suçlama şansı daha yüksek olasılıklıdır. Çünkü Rusya Federasyonu, Ukrayna'nın Doğu Bölgesi'nde yaptıkları ile buna imkân tanımaktadır.¹⁰⁹ Rusya'nın çiğnediği hukuk kuralları sadece bu iki anlaşmanın ihlali ile kalmamaktadır.

Ukrayna Anayasasının 134. maddesine göre Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve Ukrayna anayasasında belirtilmiş olan sınırlar içinde kararlar alır ve uygular. Anayasaya göre, egemen bir devlet olarak Ukrayna, kendisine bağlı olan özerk cumhuriyetin içişleri ile ilgili bir sorunun(anayasa değişikliği gibi) ve ayrıca Ukrayna'nın hem toprak bütünlüğünü ilgilendiren hem de dış ilişkileri ile ilgili sorunların(Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılması gibi) sadece tek bölgede yapılan bir referanduma sunulması hem uluslararası normlara hem de hukuka aykırıdır. Ukrayna Anayasasına göre, referandumun gerçekleşmesi için Ukrayna parlamentosunun izniyle yapılmalı ve Ukrayna sınırlarını ilgilendiren bir sorunun Ukrayna devletinde yapılan bir referanduma(küçük bir bölgede değil) sunulması gerekmektedir.¹¹⁰ Kırım'da yapılan referandumun, hem Ukrayna Anayasasına aykırı olması, hem silahlı 'gözlemciler' önünde yapılmasının hukuki olarak geçerliliği tartışılır. Ukrayna'nın yürürlüğündeki mevzuata göre, Kırım Parlamentosu yerel meclis olmasından dolayı herhangi bir referandum kararı alamazdı. Ayrıca oylama da mevcut durumun devamını tercih etmeye yönelik bir seçenek sunulmadı, bağımsız Kırım Cumhuriyeti önerisi yapılmadı bu da referandumun katılımcılarının karar verme özgürlüğünü sınırlandırdı. Ukrayna'nın

---

¹⁰⁹ Савчук, Мельничук, а.г.м., s.281-285

¹¹⁰ Şahin, а.г.м., s.141

toprak bütünlüğünü destelediklerinden ve referandumun hukuka aykırı olması gerekçesiyle Kırım Tatar Türkleri referanduma katılmadı. Uygulamada ortada bir referandum var ama Rus kökenli bir başkan, büyük oranda Ruslardan kurulu bir parlamentonun organizasyonundaydı. Böylece Kırım Tatar Türkleri başta olmak üzere diğer vatandaşları umursamayarak Rusya tarafından hukuka aykırı olarak Kırım ilhak edilmiştir.

Dikkat çekici başka bir mesele de insan haklarının ihlalidir. Bunun için 1949 yılında imzalanmış Cenevre Sözleşmesi'ne bir göz atalım.

Madde 27 - Din, ırk ve fikir ayrılığı gözetmeden herkese eşit şekilde davranılması. Kırım Tatar Türkleri ve Ukraynalıların işgalden sonra uğradığı ayrımcılık, uluslararası platformlarda duyurulmuştu. Eskisi kadar yönetimde yer almamaktadırlar, dini baskılar görmekteler, farklı görüşlerin belirtilmesi konusunda tedbirli davranılması gerektiği konusunda pek çok Kırımlıdan şikâyetler duyulmaktadır. Ayrıca Rus okulları varken, Ukraynalı ve Kırım Tatar Türkleri okullarının sayısı yok denecek kadar azalmıştır.

Madde 49 - İşgalci devlet, kendi devletin vatandaşlarını işgal ettiği bölgeye taşıyamaz veya sınır dışı edemez. Rusya ise bu sözleşmeyi ihlal ederek nüfus değiştirme politikası yürütmektedir. 180 bin yeni gelen Rus vatandaşı, Kırım'da yaşanan işsizlik sorununu daha da artırmaktadır, Ayrıca 35 bin Kırımlı Kırım'ı terk etmek zorunda kaldı.

Madde 51 - İşgalci devlet, işgal edilen toprakta yaşayan halkı kendi askeri güçlerine ya da askeriye yardımı eden bölümlere zorla çağırabilir. Askerlik yapması için her türlü baskı ve propaganda yasaktır.¹¹¹

Kırım'da zorla askerliğe alınma konusu Ukrayna tarafından BM Mahkemelerine taşındı. Askerlik yapmak istemeyen Kırımlılar tespit edilmekte, cezalar kesilmekte ve yine de askere gönderilmektedir. Altı sene içerisinde yaklaşık 25 bin Kırımlı, Rusya'nın askeri güçlerinde askerlik yaptı.

---

¹¹¹ Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949, "Çevrimiçi" https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf Erişim Tarihi: 05.12.2020

1993 Güvenlik Konseyi, 4.Cenevre Sözleşmesi'ni askeri operasyonlar yürüten bütün ülkeler için imzalayıp imzalamamalarının ayrımı gözetmeksizin uygulamaya mecbur bıraktı.

1977 Cenevre Sözleşmesine uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışma kurbanlarının korunmasına ilişki ilave bir protokol eklendi. 17 Ekim 2019'da Putin, Rusya'nın bu protokolden çıkma teklifini meclise götürdü. Açıklama da sebep olarak araştırma yapan uluslararası komisyona güvenmemesi ve komisyonda Rusya Federasyonu temsilcisi bulunmamasını gösterdi.¹¹² Daha önce Rusya Uluslararası Ceza Mahkemesinden ayrılmıştı. Uluslararası Ceza Mahkemesinin savcısı Kırım'ın ilhakını, Ukrayna ve Rusya arasındaki silahlı çatışmaya eş görmüştü. Cumhurbaşkanlığı Basın Sözcüsü Peskov, anlaşmadan çıkma sebebi olarak milli çıkarları öne sürdü: *“Daha önce bu anlaşma Rusya ile imzalandı fakat yürürlüğe konmadı. Ayrıca sözleşme, Rusya'nın pozisyonuna ters düşmektedir ve gerçekleri yansıtmamaktadır, Kırım halkı kendi iradesiyle referandumda Rusya'yı seçti.”* Vladimir Putin, bu anlaşmadan çıkılmasının nedeninin Kırım'ın ilhakı ve Donbass'daki askeri çatışmalardan dolayı olduğunu kabul etti.¹¹³ Bütün bu gelişmeler, Rusya'nın uluslararası hukuka ne kadar 'saygılı' olduğunu açıklamaktadır.

Kırım'ın ilhakında, birkaç tane daha hukuk ihlalleri mevcuttur. Kırım'daki insanlara Rus pasaportları dağıtılmıştır, Rus vatandaşlığı almadan pek çok işlemler yapılamamaktadır: Emekli maaşı alınamamaktadır, işe girilememektedir. Bu yüzden insanlar kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Fakat Ukrayna Anayasası kişinin zorla başka bir ülkenin vatandaşlığına sokulmasını kabul etmemektedir. Bu kanuna göre anayasanın ve Ukrayna kanunlarında belirtilen geçici işgal durumunda bulunan bölgedeki insan ve vatandaşın hak ve özgürlüklerinin ihlalinin sorumluluğu işgalci bir devlet olarak Rusya Federasyonu'na verilmektedir. Bu da uluslararası hukukun normlarına ve prensiplerine uymaktadır. Ayrıca Kırım'da yaşayan ya da Kırım'da

¹¹² Настоящее Время “Путин предложил, чтобы Россия вышла из договора о расследовании нарушения прав мирных граждан во время войн” 17.11.2016 “Çevrimiçi” <https://www.currenttime.tv/a/putin-war-dogovor-mirnye/30221809.html> Erişim Tarihi: 13.11.2019

¹¹³ Настоящее Время, Россия вышла из договора о Международном уголовном суде: Кремль подтвердил, что из-за Крыма и Донбасса”, 16.11.2016,” “Çevrimiçi” <https://www.currenttime.tv/a/28120566.html> Erişim Tarihi: 13.11.2019

kütükleri bulunan ve vatandaşlığının korunmasını isteyen Ukrayna vatandaşlarının bir kısmı emsali olmayan hukuki bir duruma düştü. Çünkü ilhak edilen bölge fiili olarak Ukrayna yönetimi tarafından kontrol edilememektedir. 27 Mayıs 2014 senesinde, Ukrayna Yüksek Meclisi, ‘Vatandaşların hakkında geçici işgal edilmiş Ukrayna topraklarında hak ve özgürlüklerin ve bölgedeki hukuki rejimin sağlanması’ için N1207-U11 numaralı kanunu çıkarttı. Kanunda ‘Rusya Federasyonu’nun silahlı saldırısı sonucunda şu anda işgal edilmiş bölgenin statüsünü düzenleyen, bu bölgede özel hukuk rejimi kuran, devlet organlarının çalışmalarının özelliklerini belirten, yerel yönetim organlarının, organizasyonların, kurumların, şirketlerin bu rejim içindeki hareketlerini belirten, insan ve vatandaşların hak ve özgürlüklerin korunması ve yerine getirilmesine ve aynı zamanda tüzel kişilerin hak, özgürlükler ve kanuni çıkarlarını sağlama’ koşulları belirtilmektedir. Kanunun tartışılması sırasında, hem hukukçuların, hem uluslararası toplumların, hem iş adamlarının düzenlemeleri dikkate alındı, ayrıca Ukrayna adalet bakanlığının teklifiyle Kırım bölgesinde alınan mahkeme kararlarının hukuki olarak tartışılabilir olması ilavesi yapıldı. Bu da işgal edilmiş olan bölgede bulunan Ukrayna vatandaşlarının gelecekte Avrupa mahkemelerine başvurulması konusunda hukuki bir mekanizma sağlamaktadır.¹¹⁴

Kırım Tatar Milli Meclisi, 29 Eylül 2016 senesinde Rusya Federasyonu tarafından radikal bir örgüt olarak belirlendi ve yasaklandı. Bu da Rusya Federasyonu tarafından BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesinin 5, 18, 19. maddelerini(kendi temsil organlarına sahip olma ve yönetme) ihlal etti. BM Lahey Adalet Divanı, 19 Nisan 2017 tarihinde Rusya Federasyonu’nun Kırım Tatar Milli Meclisine yönelik yasağı iptal etmesine karar verdi. Rusya Federasyonu BM Lahey Adalet Divanı’nın bu tedbir kararına uymayacağını açıkça ilan etmiştir. Kırım Tatar Milli Meclisi hakkında haksız bir suçlama yapıldığı zamanda bir de Kırım Tatar Türklerinin 26 Şubat 2014’ünde mitinge katılma ilgileriyle ilgili soruşturma yapıldığı öğrenildi. Soruşturma sırasında Kırım Tatar Milli Meclisi Başkan Yardımcısı A. Çiygöz, A. Çebiyev, İ. Kantemirov, İ. Ümerov tutuklandı. Rusya’nın ceza kanunu 12/3 maddesine göre suçlanmaktaydılar. Bu maddede başka devletler Rusya Federasyonu ve Rusya vatandaşlarının çıkarlarına

---

¹¹⁴ Черненко, a.g.e., s.52-60

yönelik suç teşkil eden eylemlerde bulunan yabancı vatandaşların yargılanmasını ön görmektedir. Oysa Miting yapılan tarihte Kırım Ukrayna'nın toprağı, Kırım Tatar Türkleri Ukrayna Vatandaşları ve Kırım Parlamentosu Özerk bir Cumhuriyet organı olarak Ukrayna'ya bağlıydı.¹¹⁵ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenmiş temel insan hakları içinde kişisel güvenlik ve beden bütünlüğü hakları yer almaktadır. Kişinin güvenli bir ortamda yaşaması ve beden bütünlüğüne yapılabilir saldırılara karşı güvencesini oluşturması ihlalleri Kırım'da dikkat çekici ölçüde arttı. 2014 yılından sonra neredeyse tamamı işgale ve Kremlin rejimine karşı aktif ve barışçıl eylemci 16 Kırım Tatar Türkü, kimliği belirsiz kişilerce kaçırılmış ve hâlâ haber alınamamış durumdadır.¹¹⁶ Kırım'da yapılan insan hakları ihlallerini saymaya devam edebiliriz ama bu konu çok kapsamlı ve ayrı bir araştırma ve çalışma gerektirmektedir.

Peki, Rusya'da yapılan ilhakin mantıklı bir açıklaması var mı? Rusya Kırım'da yaşayan Rus 'azınlığı' ve askerlerin hayatlarını tehdit altında olduğunu ve kendi Anayasasına uygun olarak kendi vatandaşlarını başka ülkenin topraklarında da koruma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Kosova'yı örnek göstererek Kırım halkı da self-determinasyon kullanarak kendi yönetim şeklini seçmiştir. Kırım'ın ilhakinin uluslararası hukuki krizin oluşmasının sebebi en başında self-determinasyon kavramı şeklinde yanlış yorumlanması ya da gerçekleştirilen eylemin bu açıklama ile meşru kılınma çabasıdır. Self-determinasyon ilkesinin iki anlamı bulunmaktadır:

1) Bir halkın istediğı yönetim biçimini seçmesi.

2) Halkın bağımsız bir devlet kurmak ya da istediğı bir devlete bağlı olmayı seçme hakkı.

Fakat bunun yerine getirilmesi için önemli bir neden olmalıdır- Sömürge altında bir halkın varlığı olduğu kabul edilmelidir. Maalesef Sovyetler Birliğı ve Yugoslavya dağılınca bu kavram sömürgeler dışında da kullanılmaya başladı. Yeni oluşan devletler bu ilkeyi temel aldıklarını bildirdi ve pek önemli bir itiraz ile karşılaşmadı. Gerçi bu yeni devletlerin federal bir devletin federasyonları olması ve önceki olan devletlerin

---

¹¹⁵ Uluslararası Hukuk Açısından ... s.5

¹¹⁶ Bayar, Kurban, a.g.e.

anayasalarında self-determinasyon hakkına sahip olduğu belirtilmişti. Bunun yanında BM Genel Kurulu'nun 24.10.1970 tarihinde ve 2625(XXV) sayılı BM Antlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere, Uluslararası Hukuk İlkelerin Bildirisi ile 25.06.1993 tarihli ve A/CONF.157/24 sayılı İnsan Hakları Dünya Konferansında kabul edilen Viyana Bildirisi ve Eylem Programından hiçbir ayırım yapmadan tüm toplumu temsil eden bir hükümete sahip devletlerde self-determinasyon ilkesinden yararlanılamayacağını bildirmiştir. Bir devletin ülkesinin tümünde geçerli olan genel kurallara bağlı olduğu ve olumsuz hiçbir ayrıma bağlı tutulmayan ülke bölgelerinde yaşayan azınlıklar gibi değişik özelliklere sahip toplumlar, uygulanan uluslararası hukuka göre self-determinasyon ilkesinden yararlanamayacağını bildirmekteydi.¹¹⁷ Kırım halkının self-determinasyon ilkesini kullanabilmesi için Ukrayna yönetiminin Kırım halkını her türlü haktan mahrum etmesi ve Kırım halkına yönelik yok etme eyleminde bulunması gerekmektedir. Fakat Ukrayna yönetimi ne Rus azınlığa ne de Kırım halkına karşı herhangi bir eylemde bulunmadı. Bu halklar ne bir tehdit ne de bir saldırıya maruz kaldı. Rusya, Ukrayna'nın iç meselesine müdahale ederek Ukrayna'ya karşı suç işlemiştir. Dolayısıyla Rusya'nın kendi vatandaşlarını koruma bahanesiyle yaşattığı işgal uluslararası hukuka göre kabul edilemezdir. Rusya Ukrayna'ya ait topraklarda otorite kurmaya çalışmakta ve Ukrayna'ya bu şekilde kontrol etmeyi ummaktaydı.¹¹⁸ Kırım'ı ilhak eden ülke olarak görülmek istememesinde dolayı, Kırım halkını, hem yapılış şekli hem de hukuki temeli bulunmayan referanduma taşıdı, Kırım Meclisine Kırım'ın Rusya'ya bağlanması talebini geçirdi ve Kırım'ı ilhak etti. Rusya bunun yapılışı meşru müdafaa olduğunu, kendi vatandaşlarını ve askerleri koruduğunu söyledi. Fakat uluslararası hukuk meşru müdafaa hakkını silahlı saldırıya hedef olma koşuluna bağlı tutmaktadır. Rusya'nın Kırım'da gerçekleştirdiği olaya bakıldığında ne Ukrayna ne de Kırım, Rusya'ya karşı bir silahlı saldırı da bulunulmadığı gibi, Rusya'yı herhangi bir şekilde tehdit de etmedi. Uluslararası hukuka göre bir devlet, ülke dışında vatandaşlarını aşağıdaki şartlarda koruyabilir:

1) Vatandaşa yönelik ciddi bir tehdit olması durumunda

¹¹⁷ Pazarıcı, a.g.e., s.566-567

¹¹⁸ Ercan, a.g.m. s.109

2) Saldırının bulunduğu devletin, o devletin vatandaşını korumakta yetersiz ve isteksiz olması durumunda¹¹⁹

Bu şartların hiçbiri Kırım'da mevcut değildi. İşgalci olarak görülmemek için acil bir şekilde Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu bağımsızlık bildirgesi imzaladı ve referandumda Rusya'ya bağlanılmasına karar verildi. Bağımsızlık bildirgesi olmasaydı. Rusya Federasyonu Anayasası'na göre federasyona katılamazdı, çünkü yasalarda katılmak isteyen bölge bağımsız olmalı ve kendi isteğiyle katılmak istemeliydi. Bu şartlar aslında acil bir şekilde yerine getirilmişti.¹²⁰

Putin'in Kırım olayını Kosova'ya benzetme çabaları İngiltere'den resmi düzeyde cevap görmüştü. İngiltere, Kırım'ın Kosova ile kıyaslanmaması gerektiği ve Kosova 9 yıl BM yönetiminin ardından bağımsız olduğunu, Kırım olayında ise Rusya'nın gerçekleştirdiği tek taraflı bir eylem olduğunu vurguladı.¹²¹ Bağımsız Uluslararası Komisyon'a göre Kosova 'yasal değil ancak meşru bir eylem' olarak görülmüştü.¹²² İlginç olan ise zamanında Rusya'nın, Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan ülkelerden biri olması ve 'Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığını ilan edilmesinin reddedilmesi, uluslararası hukukun hâlâ etkin ve etkili olmasını göstermesi için bir şans olacaktır.' açıklamasında bulunmuştu.¹²³

Uluslararası hukuk, Rusya'nın yaptığı gibi hukuku hiçe sayarak, bir askeri kuvvet kullanarak toprak kazanma eyleminde bulunduğundan dolayı, bu şekilde kurulan devletleri tanımayacağını açık bir şekilde belirtti.

---

¹¹⁹ Ercan, a.g.m. s. 108

¹²⁰ Sarıkaya, a.g.m., s.88

¹²¹ Öztopal, a.g.e., s. 61

¹²² The Independent International Commission on Kosovo, **The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned**, Oxford University Press, New York 2000 "Çevrimiçi" <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/6D26FF88119644CFC1256989005CD392-thekosovoreport.pdf> Erişim Tarihi: 02.05.2020

¹²³ Özçelik, a.g.m., s.64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA, UKRAYNA VE KIRIM'IN İLHAKTAN DOLAYI KAZANÇLARI VE KAYIPLARI

Kırım'da yaşanan olay, bütün uluslararası topluluğu bir şekilde etkilemiş oldu ama en çok etkilenen tabii ki Rusya, Ukrayna ve Kırım'ın kendisi oldu. Bu bölümde bu etkiler analiz etmeye çalışacaktır ve Kırım'ın ilhakının kim için daha çok kazanç sağladığını, kim için daha çok kayıp getirdiği gösterecektir. Unutmayalım ki büyük hedefler için pek çok devlet büyük kayıplar vermeye hazırdır.

1. Politik Etkiler

Önce bu yaşananların politik açıdan Rusya'ya hangi negatif sonuçları getirdiği gösterilecektir. En başta Rusya Federasyonu bütün dünyaya kendi çıkarları için uluslararası normları umursamadan nasıl davranabildiğini gösterdi. Uluslararası hukukun Rusya için kendi çıkarları etkilemeyen konularda geçerli olduğunu herkes görmüş oldu. Ayrıca uluslararası anlaşmalar, Rusya Federasyonu için bağlayıcı olmadığını ve başka ülkelerin bu olayı nasıl değerlendirdiğini umursamadığını göstermiştir. Bu davranışı negatif etki olarak Rusya'ya hemen geri döndü. Uluslararası partnerler, komşu ülkeler, ortak projeler yer alan başka devletler, Rusya ile anlaşma yapmanın yersiz olduğunu(onları uygulamaya niyetli olmayabilir diye) ve Rusya'nın uluslararası hukuku göremezden gelmesinden dolayı bu ülke ile işbirliği içinde olmanın güvenli olmadığına ikna oldular.

Rusya'nın komşu bir ülkeye karşı askeri güç kullanabileceğini göstermesi, diğer bütün komşu ülkeleri de rahatsız etti. Helsinki Antlaşması'nda tekrarlanan daha 1945 BM şartında bulunan bir başka devletin toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanılmasına başvurusu kabul edilemez ve bu şekilde kazanılan toprakların hukuki bir dayanağı olmadığı belirtilmiş. Karadan Rusya ile sınırı olan Polonya, Romanya, Moldova, Baltık ülkeleri ve Kafkas Bölgesi ülkelerini, 'büyük' komşusunun bu kadar rahat askeri gücünü devreye sokup, istediği bir toprak parçasını alabilmesi durumu, gerçekten rahatsız etti. Çoğu Rus nüfusu barındıran bu ülkeler, ayrıca Trans-Dinyester gibi donmuş tartışma bölgesi bulunan Moldova, Rusya'nın Kırım'daki gelişmelerini kaygı

ile izlediler. Kırım'ın ilhakından sonra Polonya, Romanya, Baltık ülkeler ve tabii ki Ukrayna askeri güç artırma yoluna gitti ve bütün bu gelişmeler bölgeyi huzursuz etti. Avrupa'da kırk yıldır inşa edilmeye çalışılan stabil ve huzurlu ortam bozuldu. Rusya Federasyonu tahmin edilemez ve güvensiz bir devlet olduğunu pek çok alanda Tercih edilmemeye başladı: Yatırım yapılması, üniversiteleri tercih edilen ilk 100 üniversite arasına girememesi, yabancı öğrencileri kendi üniversitelerinde Rusça öğrenmeyi tercih etmemesi, yardım fonlarının geri çekilmesi vb. gibi unsurlar. Ayrıca Rusya Federasyonu nükleer silahlara sahip bir ülke ve onları kullanabilecek bir ülke olduğunu gösterdi. Putin, o dönemde Kırım'da olayların her yöne doğru gelişebilmesine hazır olduğunu belirtti ve *“olumsuz gelişmeler yaşanması durumunda Rusya'nın nükleer gücünü alarma geçirmeye hazırız”* diye açıkladı.¹ Bu gelişmelerin hepsi de Rusya Federasyonu'nun, tehlikeli ve güvensiz bir devlet olduğunu, devletin anlaşma yapabilecek ve anlaşmaya sadık kalacak bir ülke olmadığını ayrıca bu konuda prestij kaybettiğini göstermektedir. Uluslararası toplumda olay bu şekilde değerlendirilirken, Rusya Federasyonu'nun uluslararası bir izolasyona maruz kalabileceği tehlikesi artmaktadır. Daha önce Rusya'yı dışlamaya izin vermeyen konular(enerji bağılılığı, Suriye, Afganistan, İran konusundaki ortak çalışmalar) çözülebilir ve başka kaynaklar bulunabilir. Uluslararası izolasyon ise devletin kendi halkını fazlasıyla etkilemiş olacak ve hayat şartlarını zorlaştıracaktır.

Bir başka olumsuz sonuç ise Ukrayna ile ilişkilerin bozulmasıdır. Ukrayna, Rusya için pek çok konuda kendisine yakın görülen bir ülkeydi. Ukrayna ve Rusya halkı çok fazla birbiriyle kaynaşmış iki halktır, iki tarafın halkları hiçbir zaman birbirlerine düşman olmaya hazır değildi. Yakın sosyal ilişkileri dışında, iki ülke arasında çok sıkı bir ekonomik bağ mevcuttu. Kırım'ın ilhakıyla Rusya, Ukrayna'yı şaşırttı, üzdü ve çaresiz hissetmeyi sağladı. Kırım'ın ilhakıyla Rusya, Ukrayna ile geri dönülmez bir yola girdi. Artık Ukrayna ve Ukrayna halkı, Rusya'yı farklı görmektedir. Maydan olaylarından önce Rusya ve Ukrayna'nın birbirlerine bir anlaşma ile yaklaştıklarını söyleyebiliriz. Fakat Kırım olayından sonra Ukrayna tamamen AB tarafına geri döndü. AB'ye girme hedefini Ukrayna, kendi Anayasasına bile yazdırmıştı.

¹ “Putin'den nükleer silah itirafı”, Al Jazeera, 16.03.2015, “Çevrimiçi” <http://www.aljazeera.com.tr/haber/putinden-nukleer-silah-itirafi> Erişim Tarihi: 25.04.2020

Aslında Rusya, Ukrayna'yı Batı'ya dönük politikasından uzaklaştırmaya çalışmıştı ama Kırım'ın ilhakıyla daha çok yaklaştırdı.

Bunun yanında Rusya, Kırım'ın yerel halkı Kırım Tatar Türkleri ile ilişkileri pek iyiye gitmedi. Kırım Tatar Milli Meclisi'nin radikal örgüt olarak suçlanması ve yasaklanması, daha olayların başından beri Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü destekleyen Kırım Tatar Türklerinin daha fazla 'anlayış ve sevgisine' yol açmadı. Ayrıca yerel yönetimde olan Kırım Tatar Türklerinin mevcut kotasının kaldırılması ve yönetimde gitgide yer almamaya başlamaları ve uygulanan baskı politikası, Kırım Tatar Türklerinin bu işgale karşı çıkması konusunda ne kadar doğru karar verdiği konusunda bir kez daha haklı olduklarını göstermiştir. Peki, bu ilişkilerin iyiye gitmemesi Rusya için ne tür negatif sonuçlar doğurmuştur? Kırım Tatar Türkleri, uzun seneler sürgünde kendi kültürlerini ve birbirlerine destek olma geleneklerini korudu. Bu yüzden en organize azınlıklar grubu olarak onları görebiliriz. Günümüzde Kırım Tatar Türkleri, Rusya'nın Kırım'da yapılan ilhaka ve şu anki insan hakları ihlallerine, her türlü uluslararası platformda karşı çıkmakta ve sorunlarını duyurma fırsatlarını kullanmaktadır. Rusya'nın medeni ülke prestijini düşürme konusunda katkı sağlamaktadır. Kırım'da yaşayan Kırım Tatar Türkleri tarafından hazırlanan insan ihlalleri raporları; BM, AB, Avrupa Birliği organları, uluslararası insan hakları örgütleri ve Kırım Tatar Türklerine ait sivil toplum kuruluşlarına gönderilmektedir ve bu hukuk savaşında destek görmektedir.

Rusya'nın son zamanlarda hem Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde², hem de 4.Cenevre Sözleşmesi'nin 1977 senesindeki protokolden çıkması³, uluslararası bütün devletler, Rusya'nın kendisinin de aslında hukuka karşı davrandığını bildiğini fakat kendi çıkarlarını koruyarak umursamadığını görmüş oldu. Daha önce de verilen mahkeme kararlarını uygulamayacağını açıkça belirtmiş olan Rusya(Lahey Adalet Divanı'nın Kırım Tatar Milli Meclisi hakkındaki kararı gibi)'ya karşı, diğer uluslararası devletler kendi politikalarını bu duruma göre gerçekleştirmektedir.

---

² “Россия вышла из...” а.е.

³ “Путин предложил, чтобы...” а.е.

Kırım'daki ilhaktan sonra, Ukrayna'nın Doğu bölgesinde bir askeri çatışma başlamıştı. Bu çatışmanın oluşmasında, Kırım'daki örnek büyük katkıda bulundu, bölgedeki Rusya ile birlik olmayı destekleyen taraflar, Ukrayna'nın yönetiminde olan güçlerine karşı koyarak silahlı bir direniş başlattı. Hâlâ çözülmemiş olan bu sorun, şu anda dondurulmuş bir çatışma olarak durmaktadır ve Rusya'nın resmi olarak manevi ve gayri resmi olarak maddi desteği ile devam etmektedir. Sorunun çözülmesi için Minsk Antlaşması yapıldı ve Avrupa ülkeleri garantör ülkeler oldu(Fransa ve Almanya). AB ve ABD, bu çatışmanın en büyük sorumlusu olarak Rusya'nın politikasını göstermekteydi ve Kırım'ın ilhakı bu politikaların en başındaydı. Bazı yorumcular, Rusya Federasyonu'na karşı uygulanan yaptırımların amacının Kırım olayını cezalandırmak değil, Ukrayna'nın başka bölgelerine yayılmasını önlemek olduğunu söylemekteydi. Bunu başardılar. Rusya ilerlemedi ama silahlı çatışma hâlâ mevcut, insanlar hâlâ ölmekte, Rusya ise kendisini Rus olarak hisseden Donbass halkına her zaman destek vereceğinin sözlerini vermektedir. Avrupa gözünde bu hükümete karşı olan silahlı çatışmayı sürdüren bir gruba destek vermek anlamına gelmektedir ve bu kabul edilemezdir.

Peki, Kırım'ın İlhakı Rusya için ne tür kazançlar sağlamıştır? En başta NATO'nun uyguladığı genişleme politikasını şu anda durdurdu. NATO'nun Rusya sınırlarına yaklaşması durumunun Rusya Federasyonu'nun tepkisini alacağı aslında bilinmekteydi. 2008'deki Rusya'nın Gürcistan'a yaptığı müdahale, Ukrayna'da da bir şey yapılacağının ilk sinyalleriydi. İkisinin de müdahalesi başarıya ulaştı ve NATO'nun alabileceği iki yeni üyeyi devre dışı bıraktı. Bu arada Kırım'da kiralık olarak kullanılan askeri üssün(Sivastopol) artık sahibi oldu ve istediği kadar genişletme ve yenileme fırsatını kullanabilmektedir. Kırım'da artık bir tek Sivastopol askeri bölge değil, Kırım bir askeri kale olarak gelişmekte, çeşitli askeri ve askeri destek bölgeleri yaratılmaktadır. Bu da Rusya'nın Karadeniz'deki daha büyük bir söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Artık daha büyük bir Karadeniz sınırı olmuş olan Rusya, hazır beş limanı da istediği şekilde kullanabilmektedir. Karadeniz bölgesinde geleneksel olarak Türkiye'nin ve Rusya'nın sözü geçmekteydi. Türkiye'deki filonun daha modern ve donanımlı olması ona Karadeniz'deki güçler arasında öncelik vermektedir. Fakat Kırım'ın ilhakıyla güç terazisi Rusya'ya ağır bastı. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz'i rahat

bir şekilde kullanması, ona Akdeniz'e çıkma şansı vermekte ve başka bölgelerde söz sahibi yapmaktadır(Suriye gibi).

Bunun yanında güvenilirlik konusunda prestiji ne kadar düştüyse de güçlü bir rakip olarak prestiji yükseldi. Soğuk Savaştan sonra Rusya, tekrar dünya oyuncularında yer alacağı düşünülmemekteydi. Fakat Putin'in başa gelmesi ile Rusya'nın emperyalist politikası geri döndü ve Kırım'ın ilhakı gibi ustaca yapılan askeri nitelikte olan ama hiçbir ateş dahi edilmeden gerçekleşen operasyon, Rusya'nın uluslararası arenadaki büyük oyuncular arasına döndüğünü göstermektedir. Rusya'nın yeni politikası artık, önce kendi çıkarları sonra uluslararası düşünceler ve kurallar şeklindeydi. Daha önce de uluslararası hukuku ülke hukuku üstünde kabul etmenin hata olduğunu söyleyen birçok Rus parlamenter vardı. Yeni anayasada düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemeler, 'eğer Rusya Anayasa Mahkemesi bu kararların Rusya'nın Anayasasına aykırı olduğunu belirlerse, uluslararası alınan bu kararların uygulama zorunluluğu olmayabilir' şeklindeydi. Kırım olayına ve Donbass çatışması hakkında Uluslararası mahkemelerin bakış açısının Rusya ile örtüşmediğini belirterek Rusya bu mahkemelerden çıktığını bildirdi. Rusya'nın bu davranışları uluslararası hukuk kuruluşlarına ihtiyaç olmadığını göstergesi gibiydi. Kırım'ın ilhakı ve onun ardından Doğu Ukrayna'daki askeri çatışma, Rusya tarafından Ukrayna'ya yapılacak pek çok baskı unsuru sağladı. Ukrayna hâlâ pek çok sorunu Rusya ile çözmek zorunda olduğunu(ekonomik, insan hakları, sosyal hizmetler) bilmektedir, bu da uzun pazarlıklar, çözümsüzlükler ya da yıpratıcı görüşmeleri beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar hem Ukrayna Kırım geçişleri, Donbass Ukrayna geçişleri, insanların sosyal güvenceleri, mallar, vergiler, ticareti mecbur olan sanayiler(nükleer santral gibi) ve pek çok başka sorun Rusya'nın Ukrayna kararları etkileme güçlerine sahiptir.

2014 senesinde Rusya tarafından gerçekleştirilen 'Kırım: Vatana Dönüş' operasyonu, Rusya içindeki milliyetçi ruhun da yükselmesini sağladı. Putin göreve geldiğinden beri en yüksek popülarite oranına(%89) ulaştı, Kırım'daki Ruslar ve Rusya Federasyonu bayram havasında yaşamaktaydı. Rusya Federasyonu'nda uzun zamandır yaşanmayan birlik ve beraberlik, Kırım'ın ilhakıyla gerçekleşti. Ayrıca ülkede yaşanan ekonomik zorluklara hükümet tarafından açıklanacak iyi bir bahane bulundu- "*Kırım'ı*

aldık ve uluslararası dünya bize baskı uygulamaktadır ama biz pes etmeyeceğiz.” Öne sürülen bu sebep işe yaramaktaydı. İstatistiksel olarak Kırım’ın nüfusunun yaklaşık %65’inin Rus olduğuna bakılırsa onların tabii ki Rusya’nın bir bölgesi olması istemesi beklenilebilir bir durumdur. Bu fırsatı onlara sağlayan V.Putin, Kırım Yarımadası’nın nüfusunun çoğunun kendisine seçimde destekleyecek olası bir seçmen gücü elde etti.

Şimdi ise Ukrayna’ya Kırım’ın ilhakı politik açıdan nasıl yansıdığını analiz edelim. İlk önce kayıplardan başlayalım. Ukrayna toprak bütünlüğünü kaybetti. Senelerce kendisine ait olduğunu bildiği bir bölgede çok organize yapılan bir saldırıyla Ukrayna kendi topraklarından yaklaşık 27.000 km² kaybetti.

Ukrayna’nın kendisinin, bağımsız bir devlet olduğu ve AB’ye yakışır bir üye olabileceğini gösteren resim bozuldu. AB, Ukrayna gibi zayıf gücü olan bir devletin kendisine ait olan bir bölgenin, savunulamadan başka bir ülke tarafından, Ukrayna’nın elinden alındığını görmüş oldu.

Kırım olaylarından dolayı Ukrayna’nın Doğu bölgesinde askeri çatışma başladı ve bu çatışma hâlâ devam etmektedir. Şu anda ateşkes anlaşmasıyla kısa süreliğine durdu ama sorun hâlâ çözülemedi. Bu sorun Kırım’daki gibi büyük ekonomik bir kayba yol açtı, insanları çok tedirgin etti ve korkuttu. Kırım’da Doğu bölgesine oranla bir de büyük ve acı bir fark bulunmakta, sivillerin ölmesi. Kırım’daki ilhakın ateş edilmeden gerçekleştiğini söyleyebiliriz hatta Ukrayna hükümeti milliyetçi kesimler tarafından bu konuda suçlandı ama hükümet çok iyi bilmekteydi ki o an askeri güç ve maddi imkânlar, Ukrayna’nın Rusya’ya karşı kafa kaldırma gücü bile yoktu. Doğu bölgesinde ise Rusya’nın desteği(gayri resmi) ile çatışmaya devam edilmektedir ve görmekteyiz ki iki hiçbir devlet tarafından tanınmayan bağımsız cumhuriyetler(Luhansk ve Donetsk Halk Cumhuriyetleri) kuruldu ve bölgede hayatta kalmaya çalışan bir halk var.

Ukrayna, Rusya’ya hep ‘Büyük Abisi’ olarak gördü. Bu yüzden böyle bir davranış hiç beklemedi ve çok acı çekti eski zamanda Ukrayna’nın Rusya’nın onu düşündüğünü ve umursadığı düşüncesiyle yaşamaktaydı. Kırım’ın ilhakı gösterdi ki Rusya yalnızca kendisini düşünmekteydi ve bu uluslararası ilişkilerde pek nadir bir durum değildir. Pek çok güçlü ve başarılı devletler sadece kendi çıkarlarını düşünür ya da ilk önce onları korur.

Ukrayna, Rusya'ya karşı olan Sivastopol kozunu kaybetti. Birkaç defa pazarlık meselesi olan Rus donanmasının merkez filosunun üssü artık baskı unsuru olarak Ukrayna tarafından kullanılamayacaktı. Kendi vatandaşı Kırım'ın bu kadar rahat, sessiz ve kabul edilmiş havasıyla vermesi hükümete karşı olan güveni kaybettirdi. Doğu Ukrayna'da bulunan sorun da donmuş bir çatışmaya dönüştü ve eskiden her haber bülteniyle televizyona koşan insanlar, artık orada bir askeri tartışmanın varlığına alıştı. Çözüm pek görülmediği gibi çözüm önerisinde de bulunan yok. Minsk Antlaşması işe yaramamakta ve garantör devletler bu anlaşmanın hayata geçirilmesini sağlayamamaktadır.

Ukrayna'nın politik kaybı en son olarak hâlâ Kırım'ın geri döndürülmesi konusunda bir politikasının olmaması, bir somut programın yokluğu, bölgenin Rusya'nın kalacağına kabul edilmişliği var. Belki gerçekten bu rakip Ukrayna'ya göre değildi ama Ukrayna bu konuda hiçbir şey de yapmamaktadır.

Bu olayın Ukrayna'ya kazandırdığı bir şey oldu mu? Tabii ki her uluslararası sorun gibi Kırım'ın ilhakının etkilediği birçok alan var. En başta Ukrayna, Rusya'ya güvenemeyeceğini anladı. Ukrayna'nın karşısında barışçıl bir komşu yerine saldırgan, daha güçlü ve büyük bir ülke var. Bu da Ukrayna'nın siyasi olarak kendisine farklı partnerler aramasına yol açtı. Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna'nın kendisi gibi Rusya etkisinden çekinen ülkeler, Ukrayna'nın yeni dostu oldular. Daha önce hiç bu kadar yakın olmayan ilişkilerin başında hem Polonya hem de Türkiye önderlik etmektedir.

Ukrayna'nın Rusya ile yakınlaşma politikası(Medvedev-Yanukoviç Anlaşması), Ukrayna'ya zarardan başka bir şey getirmediğinden dolayı Ukrayna yüzünü Avrupa'ya döndüğünü açıkladı. Bu dönüşü ve hedefi daha da sağlamlaştırmak ve hükümet değişikliğinden korunmak için bu amaçları yeni düzenlemeler ile Ukrayna Anayasasına yazdırdı. Artık hem AB'ye tam üyelik, hem NATO'ya girme konuları Ukrayna'nın hedefleri arasındadır.

Bir tarafta Ukrayna uluslararası platformlarda Rusya'ya şikâyet etme şansı bulunmaktadır, herkes bu konuyla ilgilenmektedir, bir tarafta ise Ukrayna Avrupa ve ABD açısından Rusya'ya bir baskı unsurudur. Ukrayna'nın adı hem AB'de hem ABD'de de sık sık ortaya atılmaktadır ve pek çok farklı sebepten dolayı 2014 senesinden sonra pek

gündemden düşmemektedir. Ayrıca Kırım'ın ilhakı ve Donbass bölgesindeki çatışmadan dolayı Ukrayna finansal destek için pek çok yardım alabildi. Bunun yanında askeri gücü güçlendirmek için hem malzeme hem kredi konusunda yardım istemeyi ve alma fırsatını da bildi.

Kendi ülkesinin iç sorunlarını bu iki olaya bağladı ve bazı konularda de haklıydı. Finansal kayıplar, nüfusta olan kayıplar gibiydi, ama tüm bu kayıplar tek başına mevcut durumdaki çöküşü açıklamamaktadır. Halka ise 'savaşın' masrafları ve dağılmış ekonomik bağlantıları ayrıca iki bölgenin sanayi ve tarım kayıpları etkili olduğu söylenmektedir. Fakat Kırım'ın ilhakı ve Donbass'daki olaylar, Ukrayna'nın kendi hatalarını örtmek için iyi bir bahanedir.

Kırım'daki olaydan sonra oluşan uluslararası tepki, ekonomik ve politik yaptırımların, Rusya'yı, zayıflattığı düşüncesiyle, Ukrayna bu yaptırımların kesilmemesi için elinden geleni yapmaktadır. Hatta Poroşenko, seçimden önce yapılan Kerç Geçidi'ndeki sorunlu geçiş meselesi krizi, kimine göre sırf Rusya'ya karşı daha da fazla yaptırımın uygulanabilmesi içindi. Ukrayna, Rusya'yı sürekli uluslararası mahkemelere vermekte, kendi ve Rusya Federasyonu hakkında birçok konu ile ilgili sonuçlanmış ya da sonuçlanacak dosya bulunmaktadır.

Bu arada Kırım'da yaşayan nüfusun çoğu Rusya ile işbirliği tarafı olup, Doğu Ukrayna'daki Donbass bölgesi de Rusya'ya destek veren bir bölge olmasından dolayı, yüzünü Batı'ya çevirmiş olan Ukrayna hükümeti, büyük bir Rusya destekçisi seçmen nüfustan kurtulmuş oldu. Hatta son Ukrayna seçimlerin Rusya tarafından tartışılır olması Kırım Donbass ve Rusya'da çalışan 5 milyon Ukraynalıya seçimlerde yer verilmemesine sebep olmaktadır.

Bir başka beklenmeyen olumlu sonuç ise Ukrayna'nın ve Kırım Tatar Türklerinin inanılmaz bir işbirliği içinde Rusya'ya karşı birleşmesidir. Karşılıklı olarak Ukrayna kendi sorunlarını anlatırken Kırım Tatar Türklerinden bahseder ve Kırım Tatar Türkleri uluslararası platformlarda hakları savunurken mutlaka Ukrayna'nın Kırım Tatar Türkleri hakkındaki politikadan söz etmektedir.

Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna, Kırım Tatar Türklerini aklamak için elinden geleni yapmaktadır. Kırım Tatar Türklerini 'otokton halk' olarak kabul etti, 1944'de yapılan sürgünü soykırım olarak kabul etti. Tarih kitaplarında Kırım Tatar Türklerinin Sovyetler döneminde gördüğü dışlanma konularını düzeltti ve tümüyle onların haklı barışçıl bir hak arama çalışmalarına destek olacağını ve daha önce beraber çalışmadıkları konusunda kendi taraflarından dolayı büyük bir hata olduğunu pek çok konuşmada belirtti.

Herhalde en az kazanç ve kayıp Kırım'ın kendisinde bulunmaktadır. İlhak başladığı zamanlarda Kırım'ın, kısa bir süreçte, tartışma ve çatışma bölgesine dönüşebileceği düşünülüyordu. Fakat ya Rusya'nın önceden çok iyi hazırlanmış olduğu plan yüzünden, ya da Ukrayna'nın o sırada başkentte koltuk savaşları veren hükümet boşluğu ve güçsüzlüğü müdür bilinmez ama Kırım'ın ilhakı kansız diyecek kadar az yaralılarla Rusya'nın eline geçti. Kırım'ın şu anda yaşadığı en büyük kayıp, izolasyondur. Limanlara girmeyen yabancılar, ekonomik yaptırımları, uluslararası kuruluşların Kırım'ı terk etmesi bu sorunların birkaçıdır. Ayrıca Rusya, Kırım'ı aldı ve bu bölgeye çok yatırım yaptı, fakat zamanında Kırım'ın Ukrayna'ya verilme sebeplerinden biri, bölge olarak 'Ana Kıtadan' çok uzak olmasıydı. Kerç Köprüsü yapıldı ama bürokratik sorunlara yerel yönetim karar vermektedir ve o karar merci merkezden çok uzak kalmaktadır. Kırım halkına sorulursa merkezin ilgisinden memnunlar(yatırım, inşaatlar, altyapı) ama yerel yönetim kendi çözmesi gereken sorunları çözmemektedir(çeşitli bahaneler sebebiyle ama en çok da kötü oluşturulmuş kadrolardan dolayı). Yerel yönetim istediği şeyi yapmaktadır çünkü merkez uzak çok da kontrol edememektedir. Bir başka sorun ise hukuki boşluk. Bu bölgenin Rusya'ya ait olduğunu hiçbir devlet kabul etmemektedir. Bu durumda Kırım Rusya diye imzalanan hiçbir belge, geçerli sayılmamaktadır. Birkaç örnekle anlatmak gerekirse, mesela Kırım plakalı arabalar Kırımın dışına çıkamamaktadır çünkü büyük çaplı sigorta firmaları onları sigortalayamamaktadır. Üniversite diplomaları Rusya dışında geçerlilik taşımamaktadır(Bu yüzden çocuklarının geçerli bir üniversite diploması alabilmesi için Kırım'dan Ukrayna'ya taşınan aileler vardı). Eğer yeni doğan bebeğin doğum belgesi Kırım-Rusya diye yazmakta ise, çocuk Schengen vizesi alamamaktadır(Bunu bilen

veliler doğum için yakın Rus bölgesi Krasnodar'a geçmek zorunda kalmaktadır.)⁴ Bu örnekler gibi daha birçok, insanları etkileyen ve zor duruma sokan hukuk boşluğundan doğan sorunlar mevcuttur.

Bir başka olumsuz sorun ise Kırım'ın gitgide askeri bir kaleye dönüşmesidir. Çünkü eskiden tatil bölgesi olan bir yarımadayken ve bir limanda(ki Kırım'da beş adet liman vardır.) Karadeniz filosu durmaktaydı, şimdi ise yarımada da birçok başka askeri bölge ve asker için çalışan bölgeler oluşmaktadır. Birçok asker(bu bölgede görev alan) Kırım'a taşındı ve sonuç olarak Kırım tatil yarımadasından askeri yarımada döndü. Bu durum da kazanç veya kayıp olduğu tartışılabilir.

Peki, Kırım hiçbir şey kazanmadı mı? Tabii ki kazandı. Politik açıdan bakılırsa Kırım Yarımadası'nı dünya tanıdı. Daha önce ABD ya da Avrupa'nın yarısı bu Karadeniz içinde bulunan yarımada nereden olduğunu pek de bilmezken, şimdi herkes bilmekteydi maalesef yaptırımlardan dolayı bu küresel reklam, Kırımlılara turizm ya da ticaret ile dönmemektedir.

Rusya'nın en güney sınırı bu kadar zor elde edilen ve bütün dünyayı onun için karşısına alan Rusya, tabii ki bu sınırı güçlendirecek ve geçilemeyecek bir kaleye dönüştürecek. Bu durumda Kırım'ın sınırı güvende olduğunu kazançlar arasında belirtmeliyiz.

Kırım'daki halkın çoğu, Rusya'dan göç ederek geldi, en son büyük göç, sürgüne gönderilen Kırım Tatar Türkleri yerine yerleşen Rus aileleri, tabii ki Kırım'ın Rusya'ya 'dönmesine' sevindi. Üstelik Rusya'nın tarihi içinde Sivastopol'ün ayrı bir yeri bulunmaktadır, birkaç savaşta önce Çarlık Rusya, sonra Sovyetler Birliği'nin kahramanlık bölgesidir. Bu yüzden Ukrayna'nın sınırlarına verilmelerine anlam verememişlerdi, kimse onlara da sormadı. Bu halkın, tabii ki 2014 senesindeki olayı bir bayram havasında karşılanması anlaşılabilir bir durumdur. Bayram olarak karşılamayan taraflar ise ya Ukraynalılar ki onlar kendi milli kimliklerinin farkında değiller ya da Kırım Tatar Türkleri ki onlar Rusya'nın(Sovyetler Birliği'nin resmi mirasçısı olarak) kendilerine, neler yaptığını çok iyi hatırlamaktadır ve maalesef Rusya tarafından, bu

⁴ “ "За что же держаться?" Как живет Крым через пять лет после референдума”, **ВВС Русская Служба**, 19.03.2019 “Çevrimiçi” www.bbc.com/russian/features-47615036 Erişim Tarihi: 17.08.2020

haksızlık olayından dolayı, ne bir özür ne de bir pişmanlık görmemiştir. Yarımadanın nüfusunun çoğu Rusya'dan gelmesinden dolayı, Rusya'nın atalarının toprağı olmasından dolayı Kırım'ın Rusya'ya katılmasını bir kazanç olarak görmektedir.

Bunun yanında Kırım'daki halka Rus vatandaşlığı verildi. Pasaportlarını da çoğu aldı(bazıları mecburiyetten). Çünkü Rus vatandaşı olmadan işe girilememekte, emekli maaşı alınamamaktadır, tapu işlemleri yapılamamakta vb. ama çoğu bu durumdan memnundur., Rus pasaportu onlara Rusya'da çalışma şansı tanınmaktadır. Pek çok Kırımlı iki pasaportunu da tutmaktadır ve gerektiğı yerde seçerek kullanmaktadır ki Rusya zaten Ukrayna pasaportundan vazgeçilmesini talep etmemektedir. Sadece son kanunlara göre ikinci vatandaşlığı varsa iki ay içinde bildirmesi gerekmektedir(Çünkü halkın çoğu bunu yapmamaktadır.)

2. Ekonomik Etkiler

Rusya, Kırım'ı ilhakıyla birlikte, çözülmesi acil olan birçok sorun ile karşılaştı. Bütün bu sorunlar Rusya'nın ekonomisine büyük bir yük ve çoğunlukla geri dönülemeyecek yatırımlar la ilgilidir. Tabii ki Kırım halkının Rusya'ya bağlanmayı 'seçmesinden' dolayı pişman olmamasını sağlamak için Kırım büyük bir yatırım bölgesine döndü. Sorun şu ki Kırım, kendi coğrafik durumundan ve kendi öz sorunları(su, elektrik) ile her zaman bütçeden destek alan bir bölgeydi. Ukrayna'ya bağlı olduğu dönemde Ukrayna, Kırım'ın bütçesinin %65'ini karşılamaktaydı. Ayrıca bölgeye su ve elektrik sağlamaktaydı. Şu anda resmi olarak Rusya Kırım'ın bütçesinin 2/3 ünü karşılamaktadır(120,7 Milyar Ruble), gayri resmi olarak ise %95'ini karşılamakta ama bunu azaltmayı hedeflemektedir. Bütün Ukrayna'daki gibi bağımsızlığını kazandıktan sonra pek altyapıya yatırım yapılmamıştır. Kırım'da bunun istisnası değil. Ayrıca Kırım elektriğı yalnız %30'unu kendi üretmekte, kalanını Ukrayna'daki Zaporozjya santralinden almaktaydı. 2014'den sonra Ukrayna bölgedeki elektriğı kesti. Bu yüzden Rusya'nın acilen çözmesi gereken elektrik sorunu oldu. Bunun için kısa süreçte iki termik santral inşa edildi(Balaklavskaya ve Tavriçeskaya termik santralleri) ve projenin inşaatı Rusya'ya 1,1 milyar dolara mâl oldu. Başka bir acil çözülmesi gereken sorun ise su sorunudur ve şu anda hâlâ çözülmüş değildir. Çeşitli projeler üretilmekte ve değerlendirilmektedir ama bu sorun gerçekten acildir. Ayrıca

Kırım bölgesi Rusya ‘Ana Kıta’sından bir hayli uzak. Eskiden Rusya ve Kırım arasındaki ulaşımın çoğu Ukrayna üzerinde otoyol ve demiryoluyla yapılırdı. Ayrıca Kerç şehrinden feribotla Taman Yarımadasına ulaşılırdı. Kırım’ın ilhakından sonra Ukrayna kara ve demir yollarını kapattı. Rusya’nın kendine kattığı ‘yeni’ topraklarla acil iletişime ihtiyacı olmaktaydı ve bu sorunu çok görkemli olan Kerç Köprüsü’ ile çözdü. Kırım’ı, Rusya’nın Taman Yarımadası ile bağlayan köprü rekor süreçte inşa edildi ve 3,55 milyar dolar harcandı. 19 km uzunlukta olan köprünün araba bölümü 15 Mayıs 2018’de tamamlandı ve Putin tarafından açıldı ve tren yolu 30 Haziran 2020 yük taşımacılığı için açıldı. Tabii ki bu kadar büyük yatırımlar bütçede yer almamaktadır bu yüzden bazı Rusya bölgeleri planlanmış olan projeler, beklemeye alındı, öncelik Kırım’a verildi. Mesela planlanan Lena Nehri üzerinde yapılacak olan köprü inşaatı ya da Taman Limanı inşaatı askıya alındı.⁵ Kırım’ın yol inşaatını ve altyapının düzeltilmesi için 2020 senesine kadar 500-900 Milyar Ruble verilmesi planlanmaktaydı. Bu yollardan en büyüğü olan Tavrida için Rusya 2 milyar dolar harcadı. Bunun yanında Simferopol’daki havaalanı inşaatı(426 Milyon Dolar) ve en büyük hastane(14 milyon 500 bin dolar) ayrıca birçok okul ve kreş inşaatları hep maddi bir yük ve Rusya bütçesinde kayıp olarak yazılmaktaydı. Fakat yatırımlardan geri kalmamışlardı çünkü Kırım halkına bölge güzelleşecek diye söz verdiler. Paraya ihtiyaç olan başka bir bölüm ise evraklar- bütün bankacılık, yönetim ve devlet daireleri, hem Rusça diline geçirilmesi, hem Rusya’nın kanunlarına göre düzeltilmesi, küçümsenmeyecek bir masraftır. Ayrıca bütün okulların ve üniversitelerin ders kitaplarını değiştirme, programları Rusya federasyonu’na göre düzeltilmesi, diplomaların değiştirilmesi, öğretmenlerin eğitimleri, yeni tarih kitaplarının basılması gibi harcamalar ortaya çıktı(tarihinde ‘çok beklenen Kırım’ın evine dönüşü’ Rusya açısından doğru anlatımıyla). Ayrıca yazılı basında, televizyonda, film çekimlerine yatırılan paralar bu ‘tarihi kavuşmanın’ doğruluğunu anlatan ve propagandasını yapan yayınlar Rusya’nın devam eden beklenmeyen masraflarıydı.

Rusya’da 2013 senesinde %2 gerçekleşen büyüme, 2014 yılında %0,8 kadar gerilemiştir. Petrol fiyatları 2014’de %50 azaldı. Rusya bütçesine 100 dolar fiyat

---

⁵ майдан закордонних справ, стратегія повернення криму, луцьк, благодійний фонд 2014 s.71-140

belirleyerek koyduğu petrolün 50 dolara gerilemesi Rus ekonomisine olan güveni tarttı, Ruble dolar karşısında %80-90 değer kaybına uğradı ve gelirin çok önemli bir kısmın petrol ve gaz satışından olan Rusya ekonomisi sıkıntıya düştü. Rusya halkının reel kazançları 2014 senesinde düşmeye başladı ve 6 senedir düşmektedir.⁶

Uluslararası dünya Kırım ilhakını kabul etmedi ve etmeyeceğini belirterek Rusya'ya karşı bazı yaptırımları uygulamaya başladı. Bu yaptırımlar ve petrol fiyatlarına düşüşü Rusya'yı ciddi ekonomik sıkıntıya soktu. Zaten ekonomideki olumsuz tablolardan dolayı çekilen yabancı yatırımcılar ülkeden ayrılmaya başladı, yabancı bankalar, Rus şirketlerine finansal desteklerini çekmeye başladı. Bunun yanına eklenen AB ve ABD yaptırımları hem bankacılık, hem askeri, hem ticari alanları etkiledi ve durumu daha da zorlaştı. Merkez bankası rezervleri erimiş, enflasyon baskısı nedeniyle Rus halkının alım gücü azaldı.⁷ Ayrıca Rusya yaptırımlara cevap olarak bazı ithal edilen ürünlere ambargo uyguladı. Avrupa'dan, ABD, Norveç, Kanada, Avustralya'dan gelen peynir, Norveç uskumrusu, sebze ve meyve, et ürünlerine yasak koydurdu. Yiyecek fiyatları %18 yükseldi.⁸ 2013-2015 yılları arasında İngiltere'nin Rusya ile ihracatı %51 oranında azalmıştır, Almanya'nın 2014-2015 yılları arasında Rusya ile ihracatı %18 oranında azaldı.⁹ Uzmanların değerlendirmesiyle petrolün fiyatı bu kadar değişime uğraması doğal bir olay değildir: Ne petrol ihtiyacı çok büyüdü ne de petrolün çıkarılma miktarı, bu yüzden fiyat değişikliği ABD ve Arap emirliklerinin ortak çalışması olduğunu belirtmektedir. Sebebi ne olursa olsun ama aynı döneme denk gelmesi Rusya ekonomisine ciddi bir darbe indirdi. Uluslararası enerji şirketleri kaynakların güvenine, onların ulaşımının güvenine ve fiyatların istikrarına çok önem vermektedir. Bu açıdan Rusya şu anda güvenli bir tedarikçi değildir. Ayrıca yaptığı yatırımlar da düşündürmektedir. Avrupa'ya giden Kuzey hattı neredeyse bitmiş olması ama ABD tarafından bu hattın kullanılmaması için çok ciddi bir baskı gören Avrupa'nın bu sorunu nasıl çözeceği hâlâ bilinmemektedir. 2020 senesinde patlayan Korona virüs bütün dünyayı vurdu ve pek çok alanda işletmeler çok kötü bir dönem geçirmekteydi.

---

⁶ Baharççek ve Ağır, a.g.e., s. 38

⁷ Konak, a.g.m., s.91

⁸ “Как спустя пять лет Россия и Крым переживают последствия аннексии. Графики” **ВВС Русская служба**, 18.03.2019, “Çevrimiçi” www.bbc.com/russian/features-47576483 Erişim Tarihi: 06.09.2020

⁹ Al, Ayvacı, a.g.m., s. 236

Bizim burada bahsettiğimiz konu Kırım Yarımadası sanayiden daha çok tatil bölgesi olarak ün yaptığı ve bu sene binlerce otel ve restoran çalışanları devletten yardım istemektedir. Rusya'nın 'yeni' bölgesi, tamamen yardımlarla geçinecek gibi görünmektedir.

Rusya'nın Sivastopol üssüne tamamen sahip olmasından dolayı yaşadığı sevinç ile birlikte bir masraf bölümü daha açıldı. Rusya, Kırım'ın güçlü bir askeri üsse dönüşmesini planlamaktadır. Bu da eski olan bölgelerde yenileme çalışması gerekeceğinden dolayı ve büyümüş olan askeri birliklerin yerleşimlerini düzenlemek amacıyla para ihtiyacı doğuracaktır(askeri kadro 12.500 den 32.500'e artırılmaktadır).¹⁰

Kırım'ın işgal edilmesinin aynı gününde Moskova Borsası bir günlük kayıp 32 milyar dolar oldu ve sonraki dönemde borsa %50 düştü. Eğer enflasyonu hesaplarsak şu anda Rusya vatandaşlarının 2014'den daha az kazandıkları görülebilmektedir.¹¹ İthal edilen malların ihtiyacını kendi ürettiği mallar ile karşılama politikası sadece tarımda başarı sağladı, o da 2010 senesinde tarıma yapılan yatırımlardan dolayıydı. Bunun yanında Avrupa son olaylardan dolayı Rusya'nın güvenilir bir ortak olmadığını gördü. Bu yüzden başka enerji seçeneklerini değerlendirme yoluna gitti. Tabi ki en yakın zamanda bu sorunun çözülmesi mümkün olmayacak. Avrupa, Rusya'ya gaz, petrol ve kömür ihtiyaçlarından dolayı çok yüksek düzeyde bağımlı olmaktadır ama bu olay, bu bağımlılığı azaltmak için bir sebep oldu ve Avrupa bunu azaltmak için çalışmalara başladı. Bir de Rusya'nın bir başka masraf kanalı da Doğu Ukrayna bölgesidir. Kırım'ın ilhakından sonra Donbass bölgesinde başlayan silahlı çatışma hâlâ devam etmektedir ve yaklaşık toplam 3 milyon nüfusa sahip iki bölge resmen olağanüstü hal yaşamaktadır. Şu anda bu bölgelerin yaşam desteği bir kısmı Ukrayna tarafından(zaman zaman sınırı geçip emekli maaşlarını çeken nüfus) ödenmekte ayrıca insani yardım kuruluşları ile ve Rusya'nın her ay 4 milyar ruble ödemesi ile geçinmektedir. Tüm bunlar Rusya'yı zor duruma sokan Kırım ilhakının ekonomik açıdan sonuçlarıdır. Şimdi ise kazançların analizini yapalım.

---

¹⁰ майдан закордонних справ, **стратегія повернення криму**, луцьк, благодійний фонд 2014 s.84

¹¹ Özçelik, a.g.m., s.66

Kazançların en başında, Karadeniz Filosu'nu barındıran Sivastopol'deki üs bulunmaktadır. Kırım'ın ilhakının esas amacı olan askeri bölge Rusya için hem stratejik hem ekonomik bir kazançtır. Ayrıca Ukrayna'ya her sene ödenecek 100 milyon dolar kira bedelinden kurtulması ve başka askeri bölgelerinde eklenmesinin Rusya adına bir kazanç olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Sivastopol Limanı yanında Kırım'ın dört adet limanı daha mevcuttur ve onları da balıkçı filosu ile ve ticari düzenler de Rusya'nın bir başka kazancı oldu. Uluslararası ticarete ve seyahate kapalı olmasına rağmen bu limanlar iç taşımacılıkta kullanılmaktadır.

50 tane kadar sanayi fabrikaları, birkaç tersane ve kimya şirketleri, Rusya'nın yeni bölgesindeki ticari kazançlarındandır. Ünlü Kırım şarap fabrikalarının birkaçı Ukrayna'ya taşınmasına rağmen bazıları da Rusya'ya geçti. Ayrıca 3000 hektar üzüm bağına Rusya sahip oldu. Bunun yanında soda üretimi, metal, gübre fabrikaları da kazanç hanesine yazıldı. Aslında bu liste daha da uzatabilir ama bu kazançların bir kısmı Ukrayna'nın kayıpları arasında belirtecektir. Çünkü bu durumda Rusya'nın kazandığı mallar, Ukrayna'nın kaybettiği malları olmaktadır. Kırım'daki gaz arama şirketleri, petrol arama platformları, gaz depolama tesisi ve kilometrelerce boru hatları artık Rusya'nın olmuş oldu.¹²

Kırım Yarımadası geleneksel bir tatil bölgesi ve Rusya orada tatil yapmayı sevmektedir. Şimdi bu tatiller devlet seviyesinde destek verilmektedir. Rusya hükümeti, birkaç büyük kamu şirketi ile anlaşıp kendi çalışanlarını Kırım'a tatile göndermeye teşvik etmektedir. Poçta Rossii, Rusgidro, Rosneft, VEB.RF ve Rostelekom kendi çalışanlarını, masrafları şirket tarafından üstlenilmiş olan tatile göndermiştir.¹³ Ayrıca Rusya kendi turizm gelirlerini artırmak için politik olarak bazı uygulamalar yapmaktadır. Örneğin yerli turistleri Soçi ve Kırım'a çekmek için Korona'yı sebep göstererek, onların yurt dışına tatile çıkmaları konusunda kısıtlamalar getirmiştir.

¹² “Краткий хронологический очерк ...”

¹³ “Госкомпания поддержат курорты Крыма, но сотрудников туда не погонят”, **Риа Новости**, 04.06.2014, “Çevrimiçi” <https://ria.ru/20140604/1010732351.html> Erişim Tarihi:09.08.2020

Rusya Kırım'ın ilhakıyla kendi vatandaşlarına yaklaşık 2 milyon nüfus ekledi bu da çalışma gücü, vergi geliri ve demografik konularda kazançlar sağlamaktadır. Kırım'ın nüfusu emekliler sayısı Rusya'nın ortalamasının üstünde olmasına rağmen her sene nüfus kaybı yaşayan Rusya Federasyonu için bu önemli bir kazançtır.

En ilginç kazançlardan biri ise 2014 senesinden sonra Rusya ve Türkiye arasında gelişmiş olan ticari, stratejik ve siyasi işbirliğidir. Türkiye'nin Kırım'ın ilhakını kınaması ama AB ve ABD yaptırımlarına katılmaması ve Rusya ve Ukrayna sorunu kendi arasında tamamen diplomatik yol ile çözme tarafı olmasını her yerde belirtmesi ile Türkiye Rusya'yı güvenilir bir ortak olduğu konusunda ikna etti. Bunun olağan sonucu 'Türk Akımı', Suriye'deki ortak operasyonlar, Karabağ sorunu çözümü ve ticari anlaşmalar ile hiç tahmin edilmeyen yakınlaşma durumlarını görmekteyiz. Herhalde bütün bu Rusya'nın ekonomik kazançları arasında bu durum, en beklenmedik olanıdır.

Bu kadar büyük olay tabii ki Ukrayna'nın ekonomisini de ciddi bir şekilde etkiledi. En başta Ukrayna 27000 m² toprak kaybetti. Bu toprak yüzölçümü olarak bazı Avrupa ülkelerinden büyüktür. Ayrıca toprağın %70i tarıma uygundur. İklimden dolayı Kırım'da olan meyve bahçeleri, üzüm bağları, pirinç, soya ve buğday tarlaları, bunun yanında hayvancılık için çok uygun meralar ve aromatik otlar yetiştiren topraklar mevcuttur. Kırım'daki tarım arazilerinin %65ini tarlalar %23 ünü meralar ve %12 sini meyve ve üzüm bağları oluşturmaktadır. Kırım'ın üzüm bağları her sene 300 bin ton üzüm üretmekteydi. Aynı zamanda Kırım'da 8000 hektar gül, lavanta ve adaçayı yetiştirilmekteydi. Kırım'da yetiştirilen birçok ürün bu bölgeye özel ve buradaki iklimden dolayı verim alabilmekteydi.¹⁴

Atlantic Council'in hesaplarına göre, Ukrayna 27 milyar dolar kaybetti.¹⁵ Rusya'ya kaybedilen mallar arasında demir yolları ve trenler, binalar, iki havaalanı ve uçaklar, beş adet liman(Yevpatoriya, Sivastopol, Kerç, Feodosya, Yalta) ve onların teknik desteği, gemiler(Kerç ve Sivastopol'deki iki balıkçı filosu, askeri gemiler), bankalar(1000 banka şubesi 350 milyon dolar gelir sağlamaktaydı.) vardı. Artık onlar

¹⁴ “Краткий хронологический очерк ...”

¹⁵ “Енергетическая независимость, заводи, порты и 3,7% ВВП: что потеряла Украина из-за аннексии Крыма”, Громадське, 28.02.2019, “Çevrimiçi” www.hromadske.ua/ru/posts/3-vvp-tytan-y-enerhetycheskaia-nezavysymost-cto-poterjala-ukrayna-yz-za-anneksyy-kryma Erişim Tarihi:26.05.2020

Rusya için çalışmaktaydı. Kırım, Ukrayna'nın balıkçılığının %70 ini ve limanların taşımacılığının %10'unu oluşturmaktaydı.¹⁶

2013 senesinde Ukrayna'nın gayri safi yurtiçi hasılaya katkının %3,6sını Kırım ve %15ini Donbass bölgesi oluşturmaktaydı. 2014 senesinde iki bölgenin toplam katısı ise %0'dı.¹⁷ Ekonomi 40 milyar grivna kaybetti. Kırım'daki ve Donbass'daki sanayi artık Ukrayna için kaybedilmişti. Kırım'daki toplam 50 fabrika, tersaneler ki bazılarının benzeri bulunmamakta(More Tersanesi 2013 senesinde 6,86 milyon dolar kazanç sağlamaktaydı).¹⁸ 2014 senesinde Donbass'ta 93 madenden yalnız 24'ü çalışmaktaydı. Ukrayna kömür ihtiyacını yurt dışından karşılamak zorunda kaldı. Kırım'da bulunan dünyaca ünlü şarap fabrikaları Ukrayna'nın %70 ihtiyacını karşılamaktaydı. 2014 senesinde üç büyük fabrika(Bahçesaray, Massandra, Köktebel) üretimini Ukrayna Anakarası'na taşıdı ama üzüm bağları Kırım'da kaldı. Rusya'nın Çernomornaftogaz firmasına ve 18 doğalgaz sahasına ayrıca 1300 km boru hattına, 300 km denizaltı boru hattı, 29 arama gemisine, dört sondaj platformuna ve gaz depolama tesisine el konuldu. Kiev yönetimi çok yakın bir zamanda Çernomornaftogaz firmasına 1,2 milyar dolar yatırım yapmıştı.¹⁹ Ayrıca Donbass'da devam eden silahlı direnişten dolayı Ukrayna orada tespit edilen kaya gazı araştırmasını yapamamaktadır. Ukrayna'nın ekonomik kayıpları arasına bir de Kırım Energo firmasını (firmanın açıklanan değeri 1 milyar dolar) ve Activ Solar firmasının toplam 227,5 mw üretim gücüyle dört tane güneş enerji santralini ekleyelim.²⁰ Kırım'ın popüler bir tatil bölgesi olmasından dolayı kaybedilmiş olan 143 tatil köyü, 406 pansiyon ve otel, 221 sağlık sanatoryumları ile yaklaşık toplam 770 tesis Rusya'ya geçti(Aslında Ukrayna'dayken bu sayı 825ti). Bu tesislerin ödediği vergiler ise bir başka kayıptı.²¹

¹⁶ “Что Украина пережила в 2014 году и почему об этом важно вспомнить сейчас”, **BusinessViews**, 24.08.2018 www.businessviews.com.ua/ru/economy/id/ekonomika-ukrainy-v-2014-godu-1835/ Erişim Tarihi: 05.08.2020

¹⁷ “Что Украина пережила...” a.e.

¹⁸ “Энергетическая независимость, заводы...” a.e.

¹⁹ Toğrul İsmayıl, ‘Ruslar Kırım'da neleri ele geçirdi’ **Eko-Avrasya(Ekonomik ve Stratejik Araştırma Dergisi)**, 2014/3 s.50-51

²⁰ “Энергетическая независимость, заводы...” a.e.

²¹ “В Крыму сократилось количество санаториев, а гостиниц и отелей – увеличилось” **КРЫМИНФОРМ**, 19.03.2015 “Çevrimiçi” <https://www.c-inform.info/news/id/20429> Erişim Tarihi: 17.06.2020

Bunun yanında Ukrayna, neredeyse 2 milyon nüfusundan oldu. Bu çalışan üreten ve vergi ödeyen bir nüfustu. İnsanlar, etrafta gerçekleşen işgal, ardından gelen ilhak, ardından gelen Donbass çatışması ile tedirgin oldu. Gerçekten endişelendi ve yabancı paraya yatırım konusunda teşvik edildi. Bu da olan ekonomik sorunlara ilave oldu ve enflasyon 50 kat büyüdü(2013 senesinde 1 dolar 7.99 grivna, 2014 senesinde 1 dolar 15 grivnaydı).

Rusya tarafından yapılan ilhaktan dolayı Rusya Ukrayna arası ilişkiler bozuldu. Bu ilişkiler hem insanlar arasında gerginlik yarattı, hem büyük ekonomi kayıplarına yol açtı. Eğer Rusya ile 2013 senesinde ithalat 24,3 milyar dolar, ihracat 20,1 milyar dolar, 2014 senesinde ithalat 13,6 milyar dolar, ihracat ise 13,3 milyar dolardı.²² Rusya’da çalışan Ukraynalılar için de Ukrayna’da çalışan Ruslar için de sorunlar başlamıştı. Kırımlıların sorunları ise ayrı olarak incelenecektir.

Kırım’ın olayından sonra karışan Donbass bölgesi ise Ukrayna için bir başka ekonomik yükür. İki büyük il, yaklaşık 3 milyon insan ekonominin dışında kaldı. Vergi ödenmemektedir. Fabrikalar Ukrayna için çalışmamakta, madenler işlememekte, sosyal güvence paralarını Ukrayna kendi vatandaşlarını çatışma bölgesi dışında ödemeye devam etmektedir. Ayrıca askeri operasyonlar sürdürmek(6 senedir devam etmekte) pahalı bir iştir. Bir de buna bu bölgeden ve Kırım’dan göç eden insanları eklersek Ukrayna’nın işinin daha da zor olduğu belli olmaktadır. BM Mülteciler Komiserliği’nin verilerine göre yaklaşık 1 milyon 300 bin kişi bu bölgelerden Ukrayna’nın başka illerine taşındı.²³ Bazıları hiçbir şey almadan kaçmak zorunda kaldı. Ukrayna ilk zamanlar Donbass’tan kaçmak zorunda olanları para ile desteklemekteydi. Şu anda her türlü destek, çeşitli yardımseverlerin dernekleri ve fonlar tarafından karşılanmaya devam etmektedir. Bu 1 milyon 300 bin kişinin yerleşmesi, iş bulması, çocuklarına eğitim sağlaması, sosyal güvencelerini düzenlemesi çok büyük bir işti. Bu arada Donbass’ta paramparça olan altyapı Ukrayna’ya yaklaşık 9,5 milyar dolar değerinde olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca kaybedilmiş olan madenler ve demir çelik fabrikaları da vardı.²⁴

---

²² “Что Украина пережила...” а.е.

²³ Bayar, Kurgan, a.g.e.

²⁴ “Что Украина пережила...” а.е.

Ekonomik kayıp olarak bir de her sene Rusya tarafından ödenen Sivastopol üssünün 100 Milyon dolarlık kira bedelini sayabiliriz. Bunun yanında Ukrayna'ya ait olan askeri mühimmata el konuldu(gemiler, zırhlı ve zırhsız araçlar). Ukrayna bu kayıpları 670 milyon dolar olarak hesapladı. Telefon firmalarından Kyivstar firmasına teknik destek sağlayan kayıp malların 13 milyon dolar olarak hesaplandı. Vodafone firması ise 2 milyon kullanıcısını kaybetti.²⁵ Ukrayna, Rusya'yı Kırım'ın ilhakından dolayı uğradığı kayıplar için mahkemeye verdi. Basın toplantısında Kırım Özerk Cumhuriyet Savcısı Gyunduz Mamedov'un açıkladığına göre ilhakın Ukrayna'ya uğrattığı zarar yaklaşık 1 trilyon 80 milyar 352 milyon grivnaydı(yaklaşık 90 milyar dolar).²⁶

Ukrayna'nın ekonomisinde ilhaktan dolayı pozitif gelişmeler de oldu. En basiti, Ukrayna ekonomik açıdan destekle ayakta duran bölgeden kurtulmuş oldu ve eğer Kırım'ın toplam bütçesinin %65'i Ukrayna tarafından karşılandığı düşünülürse, ayrıca elektriğin %70'inin ve Tarım ve Sanayi için olan suyun %80'inin Ukrayna'dan geldiği hesaplanırsa, Ukrayna'nın elde ettiği kazanç ortaya çıkmaktadır.²⁷

Ukrayna'nın bu olaydan dolayı Uluslararası toplumlarda anlayış ve destekle karşılandı. Pek çok ülkeler kendince destek vermeye çalıştı; AB Ukrayna vatandaşlarına vize kaldırdı. Bu uzun zaman Ukraynalıların tarafından beklenen bir şeyin gerçekleşmesiydi, bunun dışında Polonya çalışma vizelerini alabilme kurallarını basitleştirdi ve milyonlarca Ukraynalı para kazanmak amacıyla Polonya'ya geçti. Türkiye ile ise çok yakın ticari ve stratejik ortaklık kuruldu. Ukrayna'yı destekleyen ve para yardımında bulunan AB ülkeleri ve ABD hem krediler sağladılar, hem askeri eğitim ve malzeme yardımında bulundu hem değişik fonlarla insani yardımda bulundular. Sadece Almanya 2014-2019 seneleri arasında Ukrayna'ya 1,2 milyar euro yardımda bulundu: 544 milyon euro resmi kalkınma işbirliği için, 110 milyon euro insani yardım, 500 milyon euro kredi sağladı, 25 milyon euro çatışma gözlem ve hukukun üstünlüğünün teşviki için verildi. 2014-2019 yılları arasında AB ve Avrupa

²⁵ “Энергетическая независимость, заводы...” а.е.

²⁶ “Украина оценила убытки от аннексии Крыма в триллион гривен”, [Денги.ua](https://dengi.ua/finance/1811117-ukraina-ocenila-ybitki-ot-anneksii-krima-v-trillion-griven), 22.08.2017 <https://dengi.ua/finance/1811117-ukraina-ocenila-ybitki-ot-anneksii-krima-v-trillion-griven> Erişim Tarihi: 20.07.2020

²⁷ “Как спустя пять...” а.е.

finans kuruluşları 16,4 milyar dolar yardım sağladı. Ayrıca 2016-2017 senelerinde AB kurumları 425,5 milyon dolar resmi kalkınma yardımında bulundu. Bunun yanında ABD, 204 milyon dolar ve Almanya AB paketi dışında kendi adına 189,8 milyon dolar yardım sağladı.²⁸ 2014-2017 senelerinde ikili ilişkiler dâhilinde hem Fransa hem de Almanya, Ukrayna'ya Fransa 68 milyon dolar, Almanya 860 milyon dolar olmak üzere yardımda bulundu. Ayrıca Fransa 2018'de AB insani yardım paketi dâhilinde 600 milyon euro ile katıldı. Bu senelerde yapılan yardımlar değerlendirilirse bir de ABD 2014-2019 seneleri arasında her sene 272 milyon dolar - 513 milyon dolar arasında yardımlarda bulundu, ayrıca 800 milyon dolar askeri yardımda bulundu. Trump, Ukrayna'ya yardım konusunda Avrupa'nın daha çok yardımda bulunması gerektiğini söylerken aslında haksızlık etmişti. CSIS uzmanı R.King'e göre AB'nin yardımları ABD'nin yardımlarının iki katıydı.²⁹ Bu yardımlar çok büyük rakamlar olarak görülmektedir ama unutmayalım ki Ukrayna 40 milyonluk bir nüfusu olan, ekonomik kriz yaşayan ve askeri çatışmaların sürdüğü bir ülke. Bunu dikkate alırsak ve Ukrayna'nın yolsuzluk konusundaki ününe bakılırsa bu paranın ne kadarının insanlara ulaştığı merak konusudur. Ama görüldüğü üzere AB ve ABD Ukrayna'yı yalnız bırakmadı. Uygulanan yaptırımların Avrupa'ya da büyük zararı dokunulmasına rağmen hâlâ bu yaptırımlara devam edilmekte ve Rusya'nın hukuksuz davranışı unutulacak gibi görünmemektedir. Ayrıca hem AB hem de ABD, Ukrayna'ya pek çok kredi sağladı ve ticari anlaşmalar imzalandı. Ukrayna'nın beklediği kadar yatırımcı gelmedi ama onlar için ülkedeki istikrar çok önemlidir ve Ukrayna'nın istikrarlı bir ülke olduğunu söylemek zor.

Bu olay, Ukrayna'ya bazı gerçekleri gösterdi. Birincisi Rusya'ya olan enerji bağımlılığının azaltılması gerektiği, şu an başka kaynaklardan gaz almaya çalışırken aslında yine de Rus gazını almaktadır sadece arada aracılar mevcut bu yüzden bu soruna hâlâ bir çözüm bulunamamıştır. İkincisi askeri gücün modernize edilmesi gerekmektedir, güçlendirilmesi ve bu çalışmaların bir an önce yapılması gerekmektedir.

²⁸ "What does Germany do for Ukraine?", Deutsche Welle, 26.09.2019 www.dw.com/en/what-does-germany-do-for-ukraine/a-50590709 Erişim Tarihi: 11.09.2020

²⁹ "Trump Wrong on European Aid to Ukraine", FactCheck, 26.09.2019, "Çevrimiçi" www.factcheck.org/2019/09/trump-wrong-on-european-aid-to-ukraine/ Erişim Tarihi: 18.10.2020

Bu konuda hem AB hem NATO özellikle eğitim, gözetim ve askeri mühimmat konusunda yardımda bulunmaktadır.

Kırım'ın ilhakı Ukrayna'yı pek çok konuda zarara uğrattı. Ukrayna'da Rusya'yı bu konularda mahkemeye verdi. Bazı konularda mahkeme sonuçlandı. Mesela Lahey Tahkim Kurulu, Rusya'nın Ukraynalı şirketlerin ilhaktan dolayı uğradığı zararı karşılamak üzere Ukrayna'ya 157 milyon dolar tazminat ödemesine karar verdi. Kiev Temyiz Mahkemesi bu karara dayanarak, Ukrayna'da bulunan Rusya'nın bankalarının yan kuruluşlarının hisse senetlerine el koydu(VTB, Prominvest Bank, Sber Bank). Ukraynalı Oshad Bank, Paris'teki Uluslararası Tahkim Mahkemesi kararı ile Rusya'ya karşı, ilhaktan doğan zarardan dolayı 1,3 milyar dolar tazmin etme hakkını kazandı. Privat-Bank da mahkemeye verdi ve mahkemesi hâlâ sürmektedir.³⁰ Ukrayna enerji şirketi Naftogaz'da Rusya'yı mahkemeye verdi. Yapılan açıklamada Kırım'da işgalden sonra uzmanların hesabına göre, şirket 5 milyar dolar zarar etti. Bunun tazmin edilmesi için Lahey'de Daimi Tahkim Mahkemesi(PCA)'ne verdi.³¹

Bu olayın en küçük aktörlerinden olan Kırım kendisine göre kazançlar ve kayıplar yaşadı. Kırım'ın kayıplarının çoğu, Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlarla ilgili ayrıca Kırım'ın kendisine de yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu yüzden yabancı şirketler hem iş hem yatırımlar olarak Kırım'dan uzaklaştı. Kırım'da ne uluslararası ne de Rusya'nın hiçbir büyük ya da popüler bankası çalışmamaktadır. Çünkü uluslararası yaptırımlar ile gelebilecek cezalardan çekinmektedir. Sadece bankalar değil büyük Rus şirketleri de aynı sebeplerden dolayı Kırım'a işlerini kuramamaktadır. Hatta büyük tanınmış firmalar, benzin bile satmamaktadır, farklı isimlerle aslında onları yan kuruluşları olan firmalar çalışmaktadır. Fakat Kırımlılar, bazı yaptırımlardan kaçabilme yöntemleri de bulabildi. Mesela AliExpress'ten alışveriş yapmak isteyen kişiler, hatalı adresler bildirmektedir(O harfi yerine 0 rakamı gibi). Aynı çözümü internet

³⁰ “Компенсация за Крым: Украина одержала новую международную победу над Россией”, **Obozrevatel**, 24.10.2019, “Çevrimiçi” <https://news.obozrevatel.com/economics/kompensatsiya-za-krim-ukraina-oderzhala-novuyu-mezhdunarodnuyu-pobedu-nad-rossiej.htm> Erişim Tarihi:19.11.2020

³¹ Petroturk, “Ukrayna enerji şirketi Naftogaz Rusya'yı mahkemeye verdi”, 20.09.2017, “Çevrimiçi” <https://www.petroturk.com/dogalgaz/ukrayna-enerji-sirketi-naftogaz-rusyayi-mahkemeye-verdi> Erişim Tarihi:16.01.2019

mağazalarından yapılan alışveriş için gereken banka kartlarının siparişinde de kullanılmaktadırlar.³²

Kırım'ın bir başka kaybı, limanların boş durmasıdır. Kırım'ın beş adet limanı var(Yevpatoriya, Sivastopol, Kerç, Feodosya, Yalta). Fakat uluslararası hiçbir gemi (acil durum dışında) bu limanlara girememektedir. Bu şehirlerde hayat, bu limanların etrafında geliştiği için şehirdeki işsizlik arttı ve bu limanlara destek sağlayan pek çok şirket çalışmaz hale geldi. Kırım'da 2013 senesinde 15 bin küçük işletme bulunmaktaydı(Kırım'ın bütçesinin %20'sini onlar karşılamaktaydı). Kırım İstatistik Kurumu'na göre 2018 senesinde Kırım'da 1347 küçük işletme kaldı.³³ Vergiler arttı. Esnaf kan ağlamaktadır.

Su sorunu hâlâ Kırım'ın en büyük sorunu olmasından dolayı tarım git gide küçülmektedir. Daha önce Kırım'da yetişen pirinç bütçeye her sene 1 milyar grivna kadar getirmekteydi. Su gelişi kesilince (Kırım'ın kendi ihtiyacı için su bulunmaktadır. Fakat sanayi ve tarım için gerekli olan suyun %80'i, her zaman Ukrayna'nın Dinyeper Nehrinden gelmekteydi), 2014 senesinde pirinç tarlaları öldü. Bir daha pirinç yetiştirilemedi. Aynı sonuç soya için de geçerli oldu, artık yetişmemektedir. Çiftçiler buğdaya dönmek zorunda kaldı. Pek çoğu işi kaybetti ya da bıraktı. Susuzluk Kırım'daki tarımı öldürmektedir.³⁴

Susuzluktan etkilenen bir başka sanayi bölümü ise balık çiftlikleridir. Gereken 18 milyon m³ su miktarı alamayınca boş olarak durmakta ve bu para kazanma yolu, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.³⁵

Su sorununun bir başka mağduru ise büyük kimya fabrikalarıdır. Kırım'ın soda üreten fabrikası, su eksikliğinden ve Ukrayna'dan yetersiz gelen ham maddeden dolayı çalışma gücünü %40'a kadar azalttı, eğer fabrikada 9 bin - 25 bin arasında çalışan olduğu düşünülürse bu durum, büyük bir kısmını etkilemiş olmaktadır.³⁶ Kırım Titan Fabrikasında Eylül 2018'de ekolojik kaza oldu ve tespitlerine göre yetersiz su

---

³² “ "За что же держаться?" а.е.

³³ “Энергетическая независимость, заводы...” а.е.

³⁴ “Как спусть пять...” а.е.

³⁵ майдан закордонних справ, **стратегія повернення криму**, луцьк, благодійний фонд 2014 s.100

³⁶ майдан закордонних справ, **стратегія повернення криму**, луцьк, благодійний фонд 2014 s.100

kullanımı, asidin havaya karışmasına yol açtı ve bulunan bölgedeki insanları uzaklaştırmak zorunda kalmaktaydılar.

Her zaman gözde bir tatil bölgesi olan Kırım artık o kadar popüler değil. Daha önce gelir farkından dolayı Rus turistler, Kırım Ukrayna'dayken, bölgedeki fiyatları çok daha cazip bulup tatile Kırım'a gelirdi ve Kırım'ın esnafı, otel, pansiyon işletmecileri para kazanırdı. Şimdi ise fiyatlar Rusya'daki fiyatlarla aynı oldu. Hatta bazen Moskova ile kıyaslanabilir hale geldi(Unutmayalım ki Kırım'ın kendisinin üretim oranı az ve Rusya'dan yol uzak, bu da fiyatlara yansımaktadır.). Orta seviyede maaş alanlar artık Kırım'da tatil yapamaz hale geldi. Zenginler ise daha çok yurtdışını tercih etmektedir. Kırım'da yaşananları, o dönemde Kırım'da yaşayanlardan birinin Haziran 2018'de kendi anlatımıyla olayı şöyle özetleyebiliriz; *“Yeni gelen turistin pek çoğu devlet tarafından gönderiliyor(büyük şirketler ile anlaşıyor ve bu firmalar da kendi çalışanlarına tatil fırsatı yaratmaktadır.) Onlar tatillerini Kırım'da yapmaları konusunda teşvik edilmektedir. Şu anda gelen tatilciler devlet memurları ve fiyatların yüksek olmasından dolayı otel dışında para harcamıyordu. Yerel halk para kazanamamaktadır, bir de vergi reformu yaptılar ki pek çok insan iş yapamaz oldu.”* Başka bir Kırımlının Haziran 2018'deki görüşmelerde konu hakkında söyledikleri ise şu şekildeydi: *“Köprü yapılırsa turistler bölgeye gelmeye başlayacak diye söylediler. Fiyatlar düşecekti ama ne fiyatlar düştü ne de turist sayısı aşırı çoğaldı. Şimdi demir yolunun bitmesini bekleyin diyorlar.”*

İlhakın ilk zamanlarında maaşlar yükselecek propagandası yapılırken, maaşlar gerçekten yükseldi fakat fiyatlar da beraberinde yükseldi. Kırım'da 2018 senesindeki ortalama maaş yaklaşık 29,2 bin ruble(Rusya genelinde maaşlar ortalama 43 bin ruble, Kırım Sınırındaki Krasnodar'da ise 33,6 bin ruble). Ayrıca her ay 120 bin kişi Kırım Ukrayna sınırından geçmektedir ve bu ilginç bir yöntem ile yapılmaktadır. Kırım sınırına kadar bir dolmuşla, sınır bölgesine gelince ise yürüyerek geçmekte ve Ukrayna tarafına başka bir dolmuş ile geçmektedir(bu yol boyunca kullanılan iki dolmuşla

Ukrayna firması ve Kırım firması anlaşmasından dolayı tek bilet kullanılabilir).³⁷

Kırım'daki bir başka sorun ise durmuş olan inşaatlar, bu inşaatlar yabancı yatırımcılara ait olduğundan dolayı müdahale edememektedir ama yatırımcılar da Kırım'a dönmemektedir. Ayrıca hukuki boşluklardan dolayı Kırım'ın evraklarında birçok sorun ile karşılaşmakta ve uluslararası dünya tarafından Kırım'daki olay kabul görmeden bu sorun çözülecek gibi görülmemektedir(Tapu, sigortalar, satış, alış, taşınmaz mallar, doğum belgeleri, ölüm belgeleri, evlilik belgeleri vb.).

Kırımlıların ilhaktan dolayı kazandıklarına bir bakalım. İlk önce çok büyük ve önemli federal projelere bakacak olursak, bu projelere Rusya büyük bir para yatırdı, böyle yatırımlar Kırımlıları çok memnun etmektedir. Uzun zaman yarımada bu kadar onun için harcanan para görmedi, Haksızlık etmeyelim Ukrayna'nın böyle bir parası olmadığını onlar da bilmektedir.

Kırım Köprüsü için Rusya tamı tamına 3.55 milyar dolar harcadı. Havayolu hariç Rusya ile olan tek bağlantı.³⁸

Tavrida Karayolu, Kırım Köprüsü Simferopol'e ve Sivastopol'e bağlamaktadır. Bu yol projesi için 2 milyar dolar harcadı.³⁹

Simferopol'deki havaalanına 426 milyon dolar harcadı, şu anda yaptırımlardan dolayı sadece Rusya ile olan uçuşlar için çalışmaktadır.⁴⁰

Kırım'ın en büyük N.A. Semaşko adına yapılmış olan Simferopol Hastahanesi'ne 14 milyon 500 bin dolar harcadı.⁴¹

---

³⁷ “За что же держаться?” а.е.

³⁸ “Путин за рулем "Камаза" открыл Крымский мост. Главные факты о проекте”, **ВВС Русская Служба**, 15.05.2018 www.bbc.com/russian/news-44120726 Erişim Tarihi: 20.07.2020

³⁹ “В Крыму открылась трасса” «Таврида» **İz.ru** 27.08.2020 “Çevrimiçi” <https://iz.ru/1053446/2020-08-27/v-krymu-otkrylas-trassa-tavrida>, Erişim Tarihi: 19.08.2020

⁴⁰ “Стройка нового аэропорта "Симферополь" не прекращается даже в морозы”, РИА Новости Крым, 30.01.2017 “Çevrimiçi” <https://crimea.ria.ru/society/20170130/1108937053.html> Erişim Tarihi: 08.09.2020

⁴¹ “В Крыму новая республиканская больница откроется в июле 2020 года”, Российской газеты, 18.12.2019 <https://rg.ru/2019/12/18/reg-ufu/v-krymu-novaia-respublikanskaia-bolnica-otkroetsia-v-iiule-2020-goda.html> Erişim Tarihi: 28.10.2020

En kısa zamanda inşa edilmiş iki termik santral Tavriçeskaya ve Balaklavskaya ortak projesinin, Rusya'ya 1,1 milyar dolar maliyeti oldu. Bunun yanında bölgeye birçok yeni kreş ve okul yapıldı.⁴²

İkinci sevindiren konu askeri konudaki her şey para kazandırmaktadır. Askeriyeye destek olan bütün firmalar, malzemeler sağlayanlar, yeni gelen asker ve askeri personelin yerleşmesi için inşaat yapanlar bölgede biraz iş sahası yarattı ve para kazandırdı.

Bölge tatil bölgesi olduğu için, bu olay, Ukrayna'dan gelen çoğu turist'in kaybedilmesine yol açtı ama Rusya büyük firmalar ile anlaşıp bu firmaların çalışanlarının Kırım'da tatil yapmasını sağladı, çocuk kamplarını da dolduran Rusya, Kırım turizminde yaşanan kaybı minimuma çekti. Maalesef güncel pandemi sorunlarından dolayı bu alanda daha çok destek gerekecek gibi görünmektedir. Rusya tarafından pek çok reform yapıldı. Bu reformlardan bazıları Kırımlıların hiç hoşuna gitmedi ama bu reformlar sayesinde bir düzen oluştu. Bu reformlardan biri vergi reformuydu biri ise taşınmaz mal reformuydu. Tatil bölgesinde düzenleme çalışması, kaçak binaların yok edilmesi, devlet açısından kazançtı, esnaf ve o kaçak binaları diken yerel halk için ise bir kayıptı.

Rusya'da geçerli olan bütün sosyal destek programlarının Kırım'da da geçerli olması Kırımlılara büyük yardım etti. Üç çocuğa kadar her çocuk için farklı verilen teşvik paraları, ayrıca her çocuk için pandemi döneminde Rusya Federasyonu tarafından üç kez dağıtılan para yardımı Kırım halkını sevindirdi.

3. Toplumsal Etkiler

Kırım'ın ilhakından dolayı Ukrayna, Rusya ve Kırım halkları da etkilendi. Rusya'nın nüfusu bu konuda en az etkilenen nüfustur. Olumsuz olarak Kırım bölgesinde mecburi olarak yapılan, üstelik büyük ve masraflı olan yatırımlar, bazı toplumun içinden olumsuz seslerin çıkmasına neden olmaktadır. Büyük yatırımlara, başka bölgedeki, yatırım bekleyen insanların bu projelere karşı sesleri muhalif duruşu

---

⁴² “Крымские станции дорого обходятся «Ростеху»”, **Коммерсантъ**, 15.10.2020 “Çevrimiçi” www.kommersant.ru/doc/4531020, Erişim Tarihi: 26.12.2020

güçlendirmektedir. Fakat çoğu insan Kırım'ın Rusya'ya dâhil edilmesini desteklemektedir ve bunun bedelini umursamamaktadır. Başka 'olumsuz' gelişme ise Rusya'ya Donbass bölgesinden gelen göç. İlk zamanlarda sorun olan göç, düzene girdi. Rus pasaportları Donbass'takilere de verildiğinde göç edenler de basitleştirilmiş bir prosedür ile Rus pasaportlarına sahip oldu. Bu da onlara resmi olarak işe girme şansı tanıdı. Rusya'daki yaşamlarını resmileştirdi. Tabii Rusya'nın demografik sorununa bakılırsa büyük göç onlar için olumsuz taraflardan daha çok olumlu olduğunu görülebilmektedir. Savaş bölgesinden kaçan çoğu çocuklu olan aileler, yaşlanmakta olan Rus nüfusuna aslında katkı sağladı.

Küçük bir ayrıntıyı olumsuzluklar arasında gösterebiliriz. Kırım'a Ukrayna sınırından değil direkt Rusya'dan geçen sanatçılar, Kırım'da konser verenler, televizyona çıkanlar, tiyatrodaki oynayanlar, Ukrayna'ya girdiklerinde sorun yaşayabilmektedir. Ukrayna'ya girmelerine izin verilmeyebilmektedir.

Olumlu gelişmelerden biri ise 2014'de yükselmeye başlayan milliyetçi ruhtur. Halk Rusya'nın tekrar büyük, güçlü kimsenin fikrini sormayan, kendi çıkarlarını koruyabilen bir devlet olarak gördü ve bu sayede devlet halktan büyük destek gördü.

Kırım'a olan ilgi bir anda arttı, pek çok aile Kırım'a taşınmaya karar verdi, özellikle emekli askerler ve istihbaratçılar. Kırım her zaman gözde bir tatil bölgesi oldu, daha Sovyetler Birliği zamanında emeklilik de Kırım'a taşınmak bu halk kesiminde popülerdi. Şimdi ise hem bu düşünce, hem Kırım'a destek, ayrıca devlet olarak Kırım'a taşınmayı destekleyen avantajları oldu ve yaklaşık 105 bin kişi Rusya'dan Kırım'a taşındı. Bu politika Kırım'ın demografik yapısını da etnik Ruslar yönünde değiştirdi.

Kırım'a taşınma sebeplerinden bir başkası ise potansiyel iş teklifleri. Pek çok alanda değişen devlete hukukta ve yönetimde yeni insanlar gerekmekteydi. Rusya'nın kanunlarına göre hareket edecek olan bölgede bu hukuku bilenler gerekecekti. Aynı durum yönetim için de geçerliydi, pek çok iş ilanında Rus devletine çalışmış olan ve tecrübeli eleman aranmaktaydı. Bir de askeri bölge büyümüş olduğundan dolayı bölgede görev yapan askerlerin sayısı çoğaldı ve yalnızca personel değil aileleri de taşındı. Başka bir gelişme olarak Rusya'nın nüfusu arttı. Daha önce bahsettiğimiz Donbass'tan göç eden nüfusun dışında 24 Nisan 2019'da Putin'in Donetsk ve Luhansk

bölgesinde isteyenlere Rus vatandaşlığı verilebileceğini açıkladı, hem de basitleştirilmiş şekilde Rus pasaportları alabileceklerdir(dil sınavı olmadan ve beş sene Rusya’da yaşamadan). Ukrayna tarafında bu pasaportların geçerli sayılmayacağı ve Rusya’nın bu adımı ‘daha sonrasında kendi vatandaşlarını korumak amacıyla’ bahanesini bir daha kullanarak Kırım’ın hikâyesine hazırlık olarak yorumlandı.⁴³ Böylece nüfus sorunu yaşayan Rusya, hem Kırım’daki nüfusu(yaklaşık 2 milyon) hem de Donetsk ve Luhansk’daki nüfusu(yaklaşık 3,5 milyon) kattı.

Peki, Ukrayna’nın nüfusu Kırım’ın ilhakından nasıl etkilendi. En başta 2 milyonluk Kırım nüfusunu kaybetti. Bunlar vergi ödeyen çalışan ve devlete katkı sağlayan insanlardı. Aynı zamanda bir de Donbass bölgesinde iki büyük il askeri çatışmadan dolayı devlet dışında yaşamaya devam etmesinden dolayı kayıp olarak sayılabilir. Bir kısmı Ukrayna’ya geçerek kendi emekli maaşlarını alabilmektedir. Fakat Ukrayna Donbass’daki geliri 2014 senesinden beri alamamaktadır. Donbass’ın sanayi bölgesi olduğu hatırlanırsa bu rakam ciddi bir rakama dönüşebilmektedir. Ayrıca hem Kırım’dan, hem Donbass’tan Ukrayna’ya ciddi bir göç söz konusu oldu. Rusya İstatistik Kurumu verilerine göre Kırım’dan 66.000 insan göç etti. Fakat Telegraf ajansı, Ukrayna sınır görevlilerinin bildirimine göre bu göç yaklaşık 73000 kişiye ulaştı. Donbass’dakiler ile birlikte topla göç rakamı olarak 1,3 milyon insandan bahsedilmektedir. Bütün bu insanların yaşaması, çalışması, eğitim, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkının kullanılmasının büyük bir yük ve organize etmesi zor olduğunu kabul edelim.

Sınırlarda yaşanan zorluklar ise bir başka olumsuz gelişmedir. Geçiş noktalarının yetersizliği, beklemler, Kırım’daki sınırı yürüyerek geçme bölgesi, iki sınır kontrolü, ayrıca ‘kara listelerin’ var olması(gayri resmi), belli bagaj geçirme sorunu (kişi evi tamamen taşımakta ise bu bir sorun çünkü bütün eşyalarını getirememektedir) insanların hayatlarını zorlaştıran unsurlardan birkaçıdır.

Ukrayna halkı bir de çok popüler bir tatil bölgesini kaybetti. İlhtan önce bölgedeki yaklaşık 800 otel, sanatoryum, çocuk tatil kampları ve pansiyonlar

⁴³ “Жителям ЛНР и ДНР облегчили получение российских паспортов. Что это значит?”, **BBC Русская служба**, 24.04.2019, “Çevrimiçi” www.bbc.com/russian/features-47989733 Erişim Tarihi: 12.09.2020

Ukrayna'nın gözde bir tatil bölgesini oluşturmaktaydı. Pek çok aile en az bir kez Kırım'a tatile gitmekteydi. Konuşma fırsatı bulduğum Kırımlılardan birinin ifadesi ise şöyleydi: *"Kırımı ne kadar çok sevdiğimi elimizden alınınca anladım."* ve pek çok Ukraynalı da bu duyguyu paylaşmaktaydı. Hâlâ Kırım'a tatile gidilebilir ama fiyatları çok pahalı ve sınırların yıpratıcı geçişleri Ukraynalı tatilcileri başka yerler aramaya teşvik etmektedir. Bir başka olumsuz ve üzücü gelişme ise Ukrayna tarafından, Kırım halkını kazanmak için hiçbir şey yapmaması belki de cidden yapamamasıydı. Konuşanların ortak fikri, Ukrayna kendi siyasi karışıklıkları çözerse ve istikrar, refah, 'Büyük' Ukrayna'da sağlarsa belki o zaman Kırım Yarımadası Ukrayna'ya bakmaya başlar. Fakat Rusya tarafından uygulanan Rus göçü politikasına bakılırsa o zaman artık bu bile yeterli olmayacak. Çünkü o zaman Kırım Yarımadası, Rus Yarımadası olmuş olacak. Peki, Ukrayna toplumunda pozitif bir gelişme olmadı mı? Kırım Tatar Türklerinden biri röportajda *"Putin ne kadar yanlış bir şey yapmış olsa da yaptıklarından dolayı Ukrayna ona karşı birleşti. Pek çok Ukraynalılar, vatan nedir diye kavramaya, kendi toprağını önemsemeye başladı."* dedi. Çok doğru bir tespitti. Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna'nın nüfusu ya çok kırgın ve üzgün ya da çok öfkeliydi ama kimse kayıtsız kalmadı. Kırım'dan göç edenlere ve Donbass'tan kaçanlara yardımcı olmak için seferber oldu. Pek çok yardım kuruluşları oluştu, hem para desteği, hem hukuki danışmanlık, ev bulma, çocuklara yardım için değişik fonlar kuruldu. Ayrıca birçok gönüllü Donbass'taki çatışmada yer alan askeri birliklere destek sağlamaktadır(Yiyecekler, giysiler, kurşungeçirmez yelekler vb.). Kırım'daki okuyan öğrencilere Ukrayna yatay geçiş şansı sağladı ve istenen başka Ukrayna üniversitesinde eğitim tamamlama imkânı verildi.

Ukrayna, Rusya ile birleşmek isteyen bir bölgeyi kaybedince, Batı yönünde ilerleme politikasını daha rahat uygulamaya başladı. Bu olay seçimlerdeki verilerde büyük bir fark yaratmaktadır.

Nüfus olarak en büyük kazançlardan biri ise, Kırım Tatar Türkleri ile birlik olunmasıydı. Hiç beklenmeden Kırım halkını temsil eden bu iki grup, Rusya'ya karşı birleşti. İki grup da Kırım'da azınlıktı ama bütün Ukrayna bu işbirliğine katıldı. Ukrayna Meclisi Kırım Tatar Türkleri konusunu ele aldı, pek çok olumlu gelişme

sağladı, yeni kanunlar, yeni bildiriler, uluslararası platformlarda birbirlerine destek vermeye başladı. Keşke Ukrayna hükümeti bütün bu gelişmeleri ilhaktan önce yapsaydı, belki ilhakin gerçekleşmesi o zaman bu kadar kolay olmayacaktı. Fakat tarihte keşkelere yer yok, olan oldu.

En çok etkilenen toplum ise Kırım nüfusu. Olumsuzluklardan başlayalım, onların sayısı daha fazla fakat bu olumsuzlukların yarattığı sorunların çoğu Kırım'daki azınlıkların sorunuydu. Önce ortak sorunlardan bahsedelim.

Kırım'ın ilhakından sonra nüfus çoğaldı ama yaşlandı. Birinci sebep gençlerin hukuki boşluktan dolayı Kırım'ın dışında okumayı tercih ettiler, ikinci sebep ise daha önce de emeklilere cazip gelen Kırım, Rusya teşvikiyle daha da cazip geldi ve emekliler Kırım'a yerleşmeye devam etti. Bunun yanında nüfus oranları değişmekte, gelen Ruslar zaten çoğu Rus olan nüfusu artırmaktadır, Kırım'dan taşınanların çoğu ise ya Ukraynalı ya da Kırım Tatar Türkleriydi.

Kırım nüfusunda artan büyük sorunlardan biri ise işsizliktir. Kırım her zaman büyük bir tatil bölgesi olarak geçinmekteydi. Fakat Kırım'ın Rusya'ya bağlanması fiyatları olumsuz etkiledi ve tatilcileri başka yerlere seçmeye zorladı. Yaptırımlardan dolayı duran limanlar, onlara destek sağlayan firmalar, yarım kapasitede çalışan fabrikalar (kimi Ukrayna'dan alınan hammaddeyi alamamakta, kimine ise su yetmemekte, kimine ise elektrik.) Birçok işsiz kalan Ukrayna dili öğretmenleri, tarihçileri, noterler, avukatlar için Rusya'nın kanunlarına geçişi ve başka branşlara geçmek için gerekli olan formasyon zaman alacaktır, insanların bir işe şu anda ihtiyaçları var. Sorun yaşayan bir başka meslek grubu ise çiftçiler, su olmadığı için onlar da işlerini yapamaz düzeydeler. Rusya'dan gelen göç de bölgedeki işsizliği artıran bir unsurdur. Ayrıca Kırım'a uygulanan yaptırımlar, bölgeye gelebilecek büyük şirketleri engellemekte, iş sahası artmaktadır, 2019'da ortaya çıkan Korona, en çok restoran ve otelleri etkiledi. Bu alan ise Kırım'ın en çok işleyen çalışma alanıdır. Nüfusa etki eden Rus vatandaşlığı alabilme imkânı da oldu. Hesapta isteyen almaktadır ama aslında sosyal hizmetlerden yararlanmak istemekte ise, kamuda çalışılması ya da iş kurulması için her yerde Rus vatandaşlığı şartı aranmaktadır. Aslında bu şekilde verilen vatandaşlıklar uluslararası hukuka aykırı ama uzun zaman önce uluslararası hukuka göre

davranılması bırakılmıştı. Başka yaşanan sorun ise evraklarda yaşanan sorundu. Birçok evrak Rusçaya geçmek zorunda, çalışanlar ona göre uyum sağlamak zorunda. Bankacılık ise ayrı bir konudur. Popüler olan hiçbir banka, Kırım'da artık çalışmamaktadır. Bu yüzden halk, bankacılık sisteminde sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar Kırım halkının ortak sorunları, bir de azınlık sorunlarına bakalım.

Mesela Ukrayna dilinde eğitim vere okulların sayısı 2014-2018 yılları arasında sekizden den bire düştü. Ukrayna dilinde eğitim göre sınıfların sayı 879'dan 13'e düştü. Öğrenci sayısı 13.688'den 172'ye düştü. Okulların bu dilde eğitim veremeyeceğini çünkü ya öğretmen yok ya kitap ya da eğitim materyalin yetersiz olduğu söylenmektedir. Velilere dilekçe yazmalarını teklif etmekte, dilekçe yazıldı ise bile açılmamaktadır. Kırım Tatar Türklerinin dilinde eğitim veren okulların sayısı 2013 yılında 384 iken 2018 yılında 133'e düştü ve öğrenci sayısı 18020'den 1879'a düştü.⁴⁴ Bu arada resmi olarak Kırım'da üç devlet dili bulunmaktaydı ama sadece kâğıt üzerindeydi. Kırım'ın ilhakıyla Kırım Tatar Türkleri tekrar kendi vatanının Rusya tarafından işgal edilmesinin travmasını yaşamaktadır. Üzücü olan ise şu ki Kırım Yarımadası onların anavatanı olup daha 1835 yılına kadar %83,5 Kırım Tatar Türklerinden oluşan bir nüfusa sahip olan Kırım'da, her seferinde Kırım Tatar Türkleri, kendilerine karşı yapılan haksızlıklarla, ya göçe zorlandı ya da sürgün edildi. 1897 senesi Kırım Tatar Türklerinin en son Kırım'ın çoğunluğunu oluşturduğu seneydi. Sonra 1917'de %28, 1939'da %19,4 e düştü. 1944'de ise kara bir zamandı, bir gecede bütün Kırım Tatar Türkleri sürgün edildi. Anca 1980'den sonra az az dönebilen oldu(Çoğu sürgüne hiçbir şey almadan gönderildiği için hayatta kalanların büyük kısmının geri dönme parası yoktu.). En son verilere göre Kırım Tatar Türkleri, Kırım'ın toplam nüfusunun %12'sini oluşturmaktadır.⁴⁵

29 Mart 2014'te Kırım Tatar Milli Kurultayı olağanüstü toplantısı gerçekleşti ve toplantıda Kırım Tatar Türklerine kendi tarihi topraklarında milli coğrafi özerkliğin oluşturulmasına siyasi ve hukuki olarak başlanacak ve Kırım Tatar Milli Meclisi

---

⁴⁴ Bayar, Kurban, a.g.e.

⁴⁵ www.krymology.info/index.php/Население_Крыма

Kırım'da kendi topraklarında kendi kaderini tayin etmesi haklarının sağlanması için uluslararası kuruluşlarla(BM, AB, AGİT, İİT) bağlantı kurulması görevini verdi.⁴⁶

Fakat Kırım artık Rusya'nın ve zaten ilhaka karşı çıkan Kırım Tatar Türklerinin haklarına kavuşması Rusya'nın işine gelmemektedir. En başta Rusya'nın gözünde her şeyi organize eden Kırım Tatar Milli Meclisi yasaklandı, sonra Kırım Tatar Türklerinin yayın organlarını kapattırdı, basın yasaklandı(Kırım'daki Ukrayna yayın organları da dahil). Sonrasında dini baskılar uygulanmaya başlandı, Ukraynalılar eğer başka bir kiliseye bağlıysa ibadetlerini gerçekleştirmesine engel olunmakta ve fiziki darp ile tehdit edilmektedir(devlet değil de kendilerine 'koruma grupları' olarak isimlendiren insanlar tarafından) ya da katılımcıları şahsi olarak etkilemeye çalışmaktadır. Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin Kiev Patriği'ne bağlı olanlar sorun yaşamaya başladı.⁴⁷ Kırım Tatar Türkleri ise sürekli yapılan aramalarla hem camileri hem Kırım Tatar Türklerinin evinde bütün Arapça yazılar olan kitaplara el konulmaktadır(radikal olmaları şüphesiyle). Kırım Tatar Türklerinin Haziran 2018'de anlattıklarına bakılırsa *"Ukrayna ile rahat yaşıyorduk, şu anda sürekli olarak tedirginiz. Mesela Hıdırellez'e gittik, o kadar polis ve arama vardı ki bayram, bayram olmaktan çıktı. 18 Mayıs anma günü vardı. Kırım Tatar Bayrakları ile geçen bütün arabalardaki kişileri tutuklayıp Simferopol iç güvenliğine aldılar. Para cezası kesip serbest bıraktılar."* Zaten Rusya'da alınan yeni kanuna göre idari suçlar olarak görülen izin alınmamış mitinglere katılım ve yürüyüşlere karşı hâlihazırda bulunan büyük bir miktar para cezasının kesilmesi öngörülmektedir(1 milyon ruble kadar). Hâlbuki başka idari suçların para cezaları hakkında bir değişiklik söz konusu olmadı. Dikkat çeken bir şey daha var o da tüzel kişilere kıyasla gerçek kişiler için para cezaları çok daha fazla olmaktadır.⁴⁸ Kırım'da yaşayan Kırım Tatar Türklerinden birinin anlattıkları ise şu şekildeydi: '3 kişi toplanıp çay içmekte ise ve Tatarca konuşmakta ise anında bir polis belirlemek ve dağılmasını 'teklif' etmektedir. Yapılan insan hakları ihlalleri sürekli rapor edilerek uluslararası kuruluşlara iletilmektedir. İnternette gösterilen halkla röportajlardan basın bile Kırım

---

⁴⁶ Sarıkaya, a.g.m., s.89

⁴⁷ Черненко, a.g.e., s.52-60

⁴⁸ Черненко, a.g.e., s.52-60

Tatar Türkleri konusuna uzak durmaya çalışmaktadır ve bunu resmen bildirmektedir:

“Kırım’ın sorunlarından konuşacağız ama Kırım Tatar Türklerini dışarıda tutalım.”

Bu kadar üzücü konulardan bahsettikten sonra Kırım toplumunda yaşanan olumlu bir gelişme görmek istenmektedir. Kırım emekliler için rahat bir bölge oldu, emekli maaşları yükseldi, iklim harika ve sosyal hizmetler onları rahata kavuşturdu. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rusların sayısı daha da arttı. Bu da onlar için olumlu bir gelişmedir. Kreşler ve okullar çoğaldı çocuklara öncelik verildi. Ayrıca Kırım Tatar Türkleri açısından olumlu gelişmeler de mevcuttu. İlhaktan beri büyük baskıya karşı Kırım Tatar Türkleri birleşti, kendilerine daha da kenetlenmiş oldular. Bunun yanında bir de Ukrayna halkı ile birleşti ve sıkı bir işbirliği içerisindeler. Ayrıca Ukrayna, onlara uğrunda savaştıkları bütün hakları verdi: Onları ‘otokton halk’ olarak kabul etti, 1944’de yapılan haksız sürgünü soykırım olarak kabul etti ve Kırım Tatar Türklerini aklamak için her şeyi yapmaktadır.⁴⁹

Bunun için Kırım Tatar Türkleri, uzun yıllar toplum olarak hukukta ve siyasette savaş vermekteydi ve geç de olsa Ukrayna sayesinde bu haklara kavuştu.

---

⁴⁹ “Ukrayna, Kırım Tatar sürgününü..., a.e.

SONUÇ

Üzerinden 6 sene geçmesine rağmen Rusya tarafından Kırım'ın ilhak edilmesi hâlâ gündemdeki yerini korumaktadır. Uluslararası toplum, bunu kabullenmiş değil ve sık sık Rusya'ya bu konuyu hatırlatmaktadır. Uyguladığı yaptırımlar, kesilmek yerine daha uzun sürece yayılmaktadır ve genişletilmektedir. Kırım'ın ilhakı bazı gerçekleri Avrupa'nın yüzüne vurdu. Aslında yapılan uluslararası anlaşmalar ve devletlerin birbirlerine verdiği sözler ve garantiler, eğer bu devletlerin çıkarlarına ters düşmekte ise farklı şekilde değerlendirilebileceği ortaya serildi. Rusya ve ABD'nin 1991'in sonunu bulan Soğuk Savaş 2010 yıllarında tekrar başlamıştı.¹ Rusya, daha önce kaybettiği toprakların üzerinde öncesinde sahip olduğu etkiyi tekrar kazanma niyetinde ama bu toprakların çoğu artık AB ve NATO'nun ilgi alanı dâhilindedir. Bu rekabet bazen kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Şu anda Ukrayna tam böyle bir rekabetin ortasında ve ülke için bu, zor ve yıpratıcı bir durumdur. Rusya Kırım'ın ilhakıyla Uluslararası arenaya tekrar kararlı ve güçlü bir oyuncu olarak döndüğünü göstermiştir. Kendisinin etki alanı içinde kabul ettiği bölgelere herhangi bir gücün karışmasına, gerekirse askeri güç kullanarak izin vermeyeceğini gösterdi.² Fakat devletlerarası ilişkilerin, baskı ve korkuya dayanarak uzun bir süre sürdürülmesi imkânsızdır.³ Bu yüzden Rusya uluslararası platformda yalnız kalacağını düşünmek zorundadır. Şu andaki global dünyada izolasyon iyi bir seçenek değildir. Rusya'nın gerçekleştirdiği ilhakı, uluslararası devletlerin resmi olarak kabul etmesi çok zor bir durumdur. Çünkü eğer bu olay meşru olarak kabul görürse kim bilir Rusya genişleme politikasıyla başka hangi bölgeyi almaya çalışır. Ayrıca Rusya'yı örnek alarak başka hangi ülke böyle bir girişimde bulunabileceği AB ve ABD'yi endişelendirmektedir.⁴ Ortaya koyduğum hipotezlere bakılırsa, Kırım'ın ilhakı Rusya'nın sadece agresifliğine bağlanılamaz bu daha çok dengeli hesaplanmış bir eylemdi. Kırım'ın ilhakında tabii ki Ukrayna'nın da yaptığı hatalar oldu ama onlar belirleyici olmadı ve bu hatalar yapılmamış olsaydı bile sonucun değişebileceği düşüncesi yanlış olacaktır. Kırım'ın ilhakı uluslararası güç

---

¹ Öztopal, a.g.e., s.5

² Ercan, a.g.m. s.110

³ Baharçipek ve Ağır, a.g.e., s. 38

⁴ Al, Ayvaci, a.g.m., s. 234

oyunlarının bir sonucu ve iki güçlü devlet arasındaki rekabetten doğan bir olaydır. Evet, bu doğru ve bu olayın gerçekleşmesinde baştaki sebeplerden biri NATO'nun Rusya sınırına yaklaşması ve Rusya'nın kendi geçmişine dayanarak, sözünün geçtiğini düşündüğü bölgeleri AB'nin etkilemeye çalışması olduğu söylenebilir. Kırım'da Rus nüfusunun çoğunluğunun olmasının belki bir etkisi vardı ama bu etki ilhakın daha kolay gerçekleşmesi yönündeydi, ilhakın gerçekleşmesi konusunda değildi. Rusya'nın bu yönde bir açıklaması bulunmasına rağmen gerçek sebebin ise Kırım'ın stratejik pozisyonu olduğu bilinmektedir. Nüfusun tercihinin bu olayda belirleyici bir rolü yoktu. Bugün bile baskılara ve zorlamalara rağmen Kırım Tatar Türkleri aktivistleri dünyaya seslerini duyurmayı başarmakta ve buna devam etmekte, Kırım'ın işgaline son verilmesi çağrısında bulunmaktadırlar. Rusya'nın Kırım Tatar Türklerine uyguladığı politika(devlete itaatkâr ve sessiz toplum), Kırım Tatar Türklerinin karakterine aykırıdır. Onlar Kırım'ın, Kırım Tatar Türklerinin yarımadası yani onların vatani ve onların da Kırım'ın kaderinde belirleyici bir söz hakkına sahip olması düşüncesindedir. Bu halk çok uzun zamandır baskılar altında yaşamaktadır ve hâlâ kendi kimliğini korumayı başarmaktadır. Güçlü devletlerin her zaman hukuka göre davranmamaları hipotezine, tarihin kendisi cevap vermektedir. Bu doğru ve bunun sayısız örnekleri mevcuttur. Fakat bu davranışlar görmezden gelinebilir mi? Bu soru da evet olarak cevaplanabilir, resmi olarak kabul görmeyecek ama işbirliğine devam edilecek. Maalesef bu dünyada güçlü olanın sözü geçerlidir. AB ve ABD çeşitli yaptırımlar uygulamasına rağmen, tehdit ve baskılar Rusya üzerinde etkili olmadı. Geri adım atması söz konusu bile değildi. Ekonomik durumu kötüleşse bile ne Rusya hükümeti ne de Rusya halkı, Kırım'ı geri vermeyecektir. Peki, bu konuda nasıl bir tahminde bulunabiliriz. Şu anda en doğru olan tahmin Ukrayna Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürü ve Ukrayna Ulusal Bilim Akademisi profesörü V.Gorbulin'in yaptığı tahmin gibi görünmektedir: *“Kırım'ın ilhaki uluslararası toplum tarafından kabul edilemeyecek ve Kırım izole edilmiş yaşamı Rusya'nın bir bölgesi olarak devam edecektir. Fakat Rusya'nın bu yeni elde ettiği bölgeyi, uluslararası alanda yasallaştırma şansı olmayacaktır. Yakın zamanda Ukrayna bu bölgeyi geri alamayacak*

gibi görünüyor eğer bir sürpriz olur da Rusya dağılır(federal yapı nedeniyle) ya da Ukrayna ekonomik bir mucize gerçekleştirmiş olmazsa.”⁵

Haziran 2018’de görüşmüş olduğum Kırımlıların hepsi Ukrayna’daki bu siyasi istikrarsızlık ve ekonomik düşüşleri yaşamaya devam ederken Kırım’ın geri dönmesi şansının pek olmadığını belirtmektedir. Ekonomi Rusya’da da parlak gözüküyor ama insanlar kendilerini daha güvenli hissediyorlar. Kırım’ın ilhakı Ukrayna’daki krizin bir parçasıdır. Peki, Ukrayna’daki krizin bir çözümü var mıdır? Mearsheimer, kendi çalışmasında bunun çözümünün ABD ve AB’nin, Ukrayna’da uyguladığı politikanın değişimiyle olacağını belirtmektedir: *“Ukrayna tarafsız ve bağımsız olursa ne Batı’ya ne de Rusya ile yakınlaşmazsa bir nevi nötr bir tampon bölgesi olarak kalırsa, o zaman Ukrayna krizi çözülür.”*⁶ Fakat böyle bir politika değişimine ABD’nin yanaşmayacağı bir gerçektir. Yeni olan yönetim daha ilk haftada Ukrayna’ya Rusya’ya karşı sürdürdüğü direnişte destek olacağını açıkladı. ABD Dışişleri Bakanı Antony John Blinken senatoda konuşurken, Ukrayna’ya 300 milyon dolarlık silah yardımı verileceğini Kongre tarafından oybirliğiyle kararlaştırıldığını açıklamıştır. Ayrıca Ukraynalılara ‘agresif’ Rusya’ya karşı koyabilmesi için askeri eğitim verilmeye devam edileceğini açıkladı. Aynı zamanda da Ukrayna’nın ünlü olan yolsuzluk durumuna da değindi ve bu durumla mücadelede ABD’nin yardımcı olması gerektiğini çünkü Ukrayna, dış düşmanı Rusya’yı ABD yardımıyla başarılı bir şekilde durdursa bile, iç düşmanı olan yolsuzluk, hayatta kalabilecek demokrasiyi inşa etmesini engelleyecektir.’ dedi. Yani tüm bu olanlar göstermektedir ki uluslararası tiyatrodaki perde hâlâ kapanmadı, oyun devam etmekte, oyuncuların bazıları yorgun, seyirci merak ve endişeyle izlemektedir.⁷

⁵ “Вопрос возвращения Крыма еще долго будет открытым, окончательное решение за крымчанами – Горбулин”, **Крым Реалии**, 20.09.2015, “Çevrimiçi” <https://ru.krymr.com/a/news/27083036.html> Erişim Tarihi: 13.10.2020

⁶ Mearsheimer, a.g.m., s. 77-89

⁷ “У Байдена поддерживают предоставление Украине летального оружия”, **Украинская правда** 20.01.2021, “Çevrimiçi” <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/01/20/7280504/> Erişim Tarihi: 22.01.2021

KAYNAKÇA

- ABD'den Rusya sınırında tehlikeli adım(2014), **Milliyet**, (21.04.2014) “Çevrimiçi”
<https://www.milliyet.com.tr/dunya/abd-den-rusya-sinirinda-tehlikeli-adim-1870311> Erişim Tarihi: 05.12.2019
- AKSÖZ, A. (2015) “Karadeniz’in Kilidi: Kırım’ın İlhakı Sorunu”, s.5-12 “Çevrimiçi”
https://www.academia.edu/19543808/Karadenizin_Kilidi_K%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1n_%C4%B0lhak%C4%B1_Sorunu Erişim Tarihi: 10.05.2020
- AL, A; F. A. AYVACI, (2017) “Uluslararası Politik Ekonomi: Bitmeyen Kırım Sorunu”, **Güvenlik Stratejileri**, Cilt 13, Sayı 26, s. 222-245
- ARAS, İ. “Avrupa Birliğinin Kırım’ın İlhakına Bakışı: Rusya’ya yönelik yaptırımlar”, **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2017, Sayı:53 s.37-45
- ARMAOĞLU, F. (1996), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995**, Cilt:1-2, Genişletilmiş 12. Baskı Alkım, İstanbul.
- ARSAVA, F. (2016) “Uluslararası Adalet Divanı’nın Yargı Yetkisi ve Treaty Bodies”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65(4) s. 3199-3215.
- ASKER, A. (2014) “Kırım: Zorla statü değişikliği”, **Eko-Avrasya (Ekonomik ve Stratejik Araştırma Dergisi)**, Sayı 3, s.8-15
- BAHARÇİÇEK A.; AĞIR, O. (2015) “Kırım’ın Rusya Federasyonu’na Bağlanması Rusya’ya Komşu Ülkelere Olası Etkileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 52, s. 30-38
- BAYAR, M. (2018) “NATO’nun Genişlemesi ve Enerji Hatları Perspektiflerinden Rusya-Ukrayna Krizi”, **Stratejik Düşünce Dergisi**, “Çevrimiçi”
<https://www.sde.org.tr/degerlendirme/natonun-genislemesi-ve-enerji-hatlari-perspektiflerinden-rusya-ukrayna-krizi-analizi-11642> Erişim Tarihi: 05.04.2020
- BAYAR, N. K.; KURBAN R. (2018) **Kırım’da İnsan Hakları İhlalleri Raporu**, Amnesty International - UNESCO
- BAYRAKLI, E.(2018) “Doğu Avrupa’da korkutan senaryo, **Sabah**, 27.11.2018 “Çevrimiçi”
<https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/dogu-avrupada-korkutan-senaryo> Erişim Tarihi: 05.09.2020
- BERKTAY, D. (2010) “Sivastopol'deki Rus üssü tartışılıyor”, **BBC Türkçe**, (22.04.2010)“Çevrimiçi”
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100422_sevastopol_deniz Erişim Tarihi: 06.05.2020

- Beş soruda: Ukrayna'da neler oluyor? (2014) **BBC Türkçe** (23.01.2014) “Çevrimiçi”
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140123_ukrayna_soru_cevap
Erişim Tarihi: 02.07.2020
- BİLENER, T. (2007) Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı 13, s.115-132
- BM'den Kırım konusunda Ukrayna'ya destek (2014), **BBC Türkçe** (27.03.2014)
“Çevrimiçi” https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140327_bm_kirim_14.02.2019
- БУРНОС, Т. (2019) Йенс Столтенберг: НАТО ніколи не признає незаконну анексію Криму Росією, **GLAVCOM**, “Çevrimiçi”
<https://glavcom.ua/ru/articles/yens-stoltenberg-nato-nikogda-ne-priznaet-nezakonnuyu-aneksiyu-krya-rossiey-636598.html> Erişim: 10.01.2020
- CIVELEK, J. (2015) “Helsinki Son Senedi, Paris Şartı ve AGİT” . Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi , 14(1), 2015, 1-23
- ÇALIŞKAN, B. (2017) “Karadeniz’de Değişen Güç Dengeleri ve Türkiye-Rusya İlişkileri”, **İNSAMER (İnsani Yardım Vakfı Araştırma Merkezi)**, Analiz 22, s.12-14
- ÇALIŞKAN, B. (2020) Kırım raporu: Jeopolitik rekabette düğüm noktası, **İNSAMER (İnsani Yardım Vakfı Araştırma Merkezi)**, “Çevrimiçi”
https://insamer.com/tr/kirim-raporu-jeopolitik-rekabette-dugum-noktasi_2586.html Erişim Tarihi:20.08.2020
- ÇAM, Ö.T. (2020) “AB, Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımları uzattı”, **Anadolu Ajansı**, 17.12.2020 “Çevrimiçi” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-rusyaya-yonelik-ekonomik-yaptirimlari-uzatti/2080247> Erişim Tarihi: 19.12.2020
- ЧЕРНЕНКО, Т. (2014) Окупований Крим: Шляхи запобігання політичному та соціокультурному дистанціюванню від України, **Стратегічні пріоритети**, No: 3, s.52-60
- Что Украина пережила в 2014 году и почему об этом важно вспомнить сейчас”(2018), **BusinessViews** (24.08.2018)
www.businessviews.com.ua/ru/economy/id/ekonomika-ukrainy-v-2014-godu-1835/ Erişim Tarihi: 05.08.2020
- чудо, что удалось избежать кровавого месива (2016) **Голос Украины**, (27.02.2016)

- DALAMAN, C. (2019) “BM Deniz Hukuku Mahkemesi'nden Rusya Aleyhinde Karar”, **Amerikanın Sesi**, “Çevrimiçi” <https://www.amerikaninsesi.com/a/deniz-hukuku-mahkemesi-rusya-aleyhinde-karar/4932478.html> Erişim Tarihi: 16.04.2020
- DAVUTOĞLU, A.(2014) **Stratejik Derinlik**, 30.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul
- Электронный фонд правовых и нормативно- технических документов
<http://docs.cntd.ru/document/1901862>
- Энергетическая независимость, заводы, порты и 3,7% ВВП: что потеряла Украина из-за аннексии Крыма (2019) **Громадське** (28.02.2019) “Çevrimiçi”
www.hromadske.ua/ru/posts/3-vvp-tytan-y-enerhetycheskaia-nezavysymost-cto-poteriata-ukrayna-iz-za-anneksyyi-kryma Erişim Tarihi:26.05.2020
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, <https://www.britannica.com/topic/annexation>
Erişim Tarihi: 05.07.2020
- ERANDAÇ, B. (2020) Putin, 2036’ya Kadar Rusya Başkanı Kalacak, **Stratejik Düşünce Dergisi**, (16.03.2020) “Çevrimiçi” <https://www.sde.org.tr/bulent-erandac/genel/putin-2036ya-kadar-rusya-baskani-kalacak-kose-yazisi-16361>
Erişim Tarihi: 05.09.2020
- ERCAN, M. (2015) Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon mu? İlhak mı?, **International Journal of Social Science**, Sayı: 36, s.97-110
- Fransa, Rus ambargosunu delmeye çalışıyor (2014), **Dünya Bülteni**, (05.09.2014) “Çevrimiçi” <https://www.dunyabulteni.net/avrupa-birligi/fransa-rus-ambargosunu-delmeye-calisiyor-h308339.html> Erişim Tarih: 08.12.2020
- FURUNCU, Y. (2020) **TÜRKAKIM: Türkiye Rusya Enerji İşbirliğinde Yeni Boyut**, SETA, İstanbul.
- GAFARLI, O. (2014) AB ile Rusya Arasında Ukrayna, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)** “Çevrimiçi”
<http://www.bilgesam.org/incele/76/-ab-ile-rusya-arasinda-ukrayna/#.VjttGJdGQ2Y> Erişim Tarihi: 22.09.2020
- GAFARLI, O. (2015) **Avrasya Çıkmazı: Yeni Büyük Oyunu Kim Kazanacak?**, Nobel Bilimsel Eserler Yayıncılık, İstanbul
- Geneva Convention Relative To The Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949, “Çevrimiçi”
https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf Erişim Tarihi: 05.12.2020

ГЛУХОВ, Д. (2018) Украина подала в Международный суд на Россию из-за воинского призыва в Крыму, в **Украине КП** (25.10.2018) “Çevrimiçi” <https://kp.ua/politics/621144-ukrayna-podala-v-mezhdunarodnyi-sud-na-rossyui> Erişim Tarihi: 29.11.2019

Голос Украины (2016) Мирный протест под дулами автоматов кремлевского десанта зеленых человечков., (27.09.2016)

Госкомпании поддержат курорты Крыма, но сотрудников туда не погонят(2014), **Риа Новости** (04.06.2014) “Çevrimiçi” <https://ria.ru/20140604/1010732351.html> Erişim Tarihi:09.08.2020

GÖKSEDEF, E. (2016) Putin dönemi Türk-Rus ilişkileri, **Al Jazeera Turk**, 04.08.2016, “Çevrimiçi” <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri> Erişim Tarihi: 06.08.2020

İŞİK, M. (2018) Kerç Krizi ve Rusya-Ukrayna İlişkileri **Stratejik Düşünce Enstitüleri**, “Çevrimiçi” <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/kerck-krizi-ve-rusya-ukrayna-iliskileri-kose-yazisi-8603>, Erişim Tarihi: 10.03.2019

İMANBEYLİ, V. (2014) Ülke içi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna Kırım Meselesi **Seta Perspektif**, Sayı: 36, s. 3-6

İngiltere: Baltık ülkeleri Rus tehdidi altında (2015), **BBC Türkçe** (19.02.2015) “Çevrimiçi” https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150219_ingiltere_ukrayna_rusya Erişim Tarihi: 17.08.2019

İngiltere'den Rusya'ya çağrı,(2016) **Milliyet**, (21.03.2016), “Çevrimiçi” <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ingiltereden-rusyaya-cagri-2213501> Erişim Tarihi: 20.06.2019

İSMAYIL, T. (2014) Ruslar Kırım'da neleri ele geçirdi, **Eko-Avrasya**, Yıl 7 Sayı 27(3) s.50-51

İşgal Altındaki Kırım'da İnsan Hakları İhlalleri ve Rusya Federasyonu'ndaki Genel İnsan Hakları İhlalleri Hakkında (2018) , Rapor, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Ankara, 10 Aralık.

İşgalci Rusya'nın çiğnediği tarihi Budapeşte Memorandumunun yıl dönümü, (2018), Kırım Haber Ajansı (05.12.2018) “Çevrimiçi” <http://old.qha.com.ua/tr/toplum/isgalci-rusya-nin-cignedig-tarihi-budapeste-memorandumunun-yil-donumu/175377/> Erişim Tarihi: 08.022020

İŞYAR, Ö.G.(2010) **Avrasya ve Avrasyacılık**, 1.Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa

- ИВАНОВ, М. (2019) Взлеты и падения рейтинга Путина, **Ведомости**, (16.08.2019) “Çevrimiçi” www.vedomosti.ru/politics/articles/2019/08/13/808697-vzglyad-snizu 12.08.2020
- Жителям ЛНР и ДНР облегчили получение российских паспортов. Что это значит?(2019) **ВВС Русская служба** (24.04.2019) “Çevrimiçi” www.bbc.com/russian/features-47989733 Erişim Tarihi: 12.09.2020
- Как спустя пять лет Россия и Крым переживают последствия аннексии. Графики (2019), **ВВС Русская служба** (18.03.2019) “Çevrimiçi” www.bbc.com/russian/features-47576483 Erişim Tarihi: 06.09.2020
- КАПТАН, А.Н.(2020), Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısı: Rusya'nın Ukrayna'daki ihlalleri savaş suçu kapsamında kabul edilebilir, **Kırım Haber Ajansı**, (12.12.2020), “Çevrimiçi” <https://qha.com.tr/haberler/uluslararasi-ceza-mahkemesi-savcisi-rusya-nin-ukrayna-daki-ihlalleri-savas-sucu-kapsaminda-kabul-edilebilir/284782/> Erişim Tarihi: 20.12.2020
- KISSINGER, H. (2014) To settle the Ukraine crisis, start at the end, **The Washington Post**, 03.05.2014 “Çevrimiçi”, https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html Erişim Tarihi: 05.02.2020
- Компенсация за Крым: Украина одержала новую международную победу над Россией (2019) **Obozrevatel** (24.10.2019) “Çevrimiçi” <https://news.obozrevatel.com/economics/kompensatsiya-za-kryim-ukraina-oderzhala-novuyu-mezhdunarodnuyu-pobedu-nad-rossiej.htm> Erişim Tarihi: 21.09.2020
- KONAK, A. (2019) Kırım’ın İlhakı İle Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri, **Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, s.32-91
- Конституция Крыма 1992 года(2014), **Риа Новости** (07.03.2014) “Çevrimiçi” <https://ria.ru/20140307/998648819.html> Erişim Tarihi:10.08.2020
- Конституция Украины 1996
- КОСЕНКО, Д. (2016) Годовщина блокады Крыма: лицом к лицу с оккупантами **Новий день** (28.09.2016)
- KRAMER, J.D.(2014) A Conversation With Estonia's President “We Have Allowed Aggression to Stand”, **The American Interest**, 22.12.2014 “Çevrimiçi” <https://www.the-american-interest.com/2014/12/22/we-have-allowed-aggression-to-stand/> Erişim Tarihi: 19.12.2020

- Краткий хронологический очерк исторических событий(2018) **KVN История Крыма**, “Çevrimiçi” <http://www.crimea-kvn.ru/history/index.html> Erişim Tarihi: 20.08.2018
- Крымские станции дорого обходятся «Ростеху»(2020), **Коммерсантъ** (15.10.2020) “Çevrimiçi” www.kommersant.ru/doc/4531020, Erişim Tarihi: 26.12.2020
- КУЛІДА, С. (2018) Чи була передача Криму подарунком Хрущова?, **Літературна Україна**, 22.02.2018
- KUZIO, T.; P. D'ANIERI (2018) **The Sources of Russia's Great Power Politics**, E-International Relations, Bristol, “Çevrimiçi” <https://www.e-ir.info/publication/the-sources-of-russias-great-power-politics-ukraine-and-the-challenge-to-the-european-order/> Erişim Tarihi: 13.07.2020
- ЛІГА ЗАКОН Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України 2014, **Ліга Закон** (15.04.2014) “Çevrimiçi” http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141207.html Erişim Tarihi: 04.11.2020
- Lordlar Kamarası'ndan Avrupa'ya Ukrayna suçlaması(2015), **Hürriyet** (21.02.2015) “Çevrimiçi” <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/lordlar-kamarasindan-avrupaya-ukrayna-suclamasi-28256604> Erişim Tarihi: 22.05.2019
- LOURIE, R. (2014) “Ukrayna krizi neyin provası?”, **Al Jazeera Turk**, (07.05.2014) “Çevrimiçi” <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ukrayna-krizi-neyin-provasi> Erişim Tarihi: 19.03.2020
- MEARSHEIMER, J.H. (2014), Why The Ukraine Crisis Is The West Fault, **Foreign Affairs**, Sayı 5, s.77-89
- MOLCHANOV, M. (2014) Ukraine and the European union: A perennial neighbour?, **European Integration**, Cilt 26, Sayı 4, s.451-473
- NATO (2018), Relations with Ukraine “Çevrimiçi” https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm Erişim Tarihi: 29.10.2020
- NATO'dan Ukrayna'ya askeri malzeme yardımı (2014), **Dünya Bülteni** (09.08.2014) “Çevrimiçi” <https://www.dunyabulteni.net/balkanlar/natodan-ukraynaya-askeri-malzeme-yardimi-h306009.html> Erişim Tarihi: 05.11.2019
- НАТО не будет вести дела с Россией «как обычно» до возвращения Крыма(2019), **Коммерсантъ** (31.10.2019), “Çevrimiçi” <https://www.kommersant.ru/doc/4143295> Erişim Tarihi:20.11.2020

- НИКИТИН, Ю. (2015) “Антитерористична операція як необхідна форма протидії злочинності та забезпечення безпеки суспільства”, **Запоризька ОУНБ ім. О.М.Горького**, Zaporozhja
- NYE, J.S. (2004) “Soft Power: The Means To Success in World Politics” Public Affairs, New York
- NYE, J.S.(2014) “Batı, Putin'i dizginlerken Rusya'yı kaybetmemeli”, **Al Jazeera Turk**, 07.09.2014 “Çevrimiçi” <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bati-putini-dizginlerken-rusyayi-kaybetmemeli> Erişim Tarihi: 10.06.2019
- ÖZARSLAN, B.B. (2014) “Soğuk Savaş Sonrasında Kırım ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 10, Sayı: 39, s. 97-135
- ÖZÇELİK, S. (2018) “II. Soğuk Savaş ve Kırım'daki Jeopolitik Gambit: Rusya'nın Stratejik Derinliği Bağlamında Kırım'ın İşgali ve Kırım Tatarları”, **Karadeniz ve Kafkaslar: Riskler ve Fırsatlar: Ekonomi, Enerji ve Güvenlik**, Editör: O. Orhan, TASAM Yayınları, İstanbul, s.59-68
- ÖZTOPAL, M.K (2017) **Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhakına uluslararası tepkiler**, Giresun Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Giresun
- PAZARCI, H. (2013) **Uluslararası Hukuk**, Gözden Geçirilmiş 12.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara
- Почему Турция не признает российский статус Крыма(2019), Sevastopol State University (26.05.2019) “Çevrimiçi” <https://www.sevsu.ru/english/univers/ionmo/item/6231-pochemu-turtsiya-ne-priznayet-rossijskij-status-kryma> Erişim Tarihi: 30.07.2020
- Председатель Верховной Рады Украины Владимир Гройсман обратился к соотечественникам по случаю Дня сопротивления Российской оккупации Крыма (2016) **Голос Украины**, (27.02.2016)
- Пресс-конференция по итогам переговоров президентов России и США**, (2018) Kremlin.ru, “Çevrimiçi” www.kremlin.ru/events/president/news/58017 Erişim Tarihi: 20.08.2020
- Путин за рулем "Камаза" открыл Крымский мост. Главные факты о проекте (2018), **ВВС Русская служба** (15.03.2018) “Çevrimiçi” www.bbc.com/russian/news-44120726 Erişim Tarihi: 20.07.2020
- Путин предложил, чтобы Россия вышла из договора о расследовании нарушения прав мирных граждан во время войн (2016) **Настоящее Время** (17.11.2016) “Çevrimiçi” <https://www.currenttime.tv/a/putin-war-dogovor-mirnye/30221809.html> Erişim Tarihi: 13.11.2019

- Putin: Kırım hep Rusya'nın parçası oldu (2014), **BBC Türkçe** (18.03.2014) “Çevrimiçi”
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140318_putin_kirim_1 Erişim Tarihi: 15.10.2018
- Putin: Tek kutuplu bir dünya kurma girişimleri çöktü(2016), **Sputnik News** (06.12.2016) “Çevrimiçi”
<https://tr.sputniknews.com/rusya/201612041026129996-putin-dunya-tek-kutup/> Erişim Tarihi: 12.08.2020
- Putin'den ABD'ye füze tepkisi: Tehditleri bertaraf edeceğiz (2016), **BBC Türkçe** (14.05.2016)
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160514_putin_fuze_abd Erişim Tarihi: 18.03.2019
- Putin'den dünyaya inat 'Kırım' imzası(2014), **Hürriyet**, (18.03.2014) “Çevrimiçi”
<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/putinden-dunyaya-inat-kirim-imzasi-26032485> Erişim Tarihi: 06.09.2018
- Putin'den nükleer silah itirafı(2015) **Al Jazeera**, (16.03.2015) “Çevrimiçi”
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/putinden-nukleer-silah-itirafi> Erişim Tarihi: 25.04.2020
- Россия вышла из договора о Международном уголовном суде: Кремль подтвердил, что из-за Крыма и Донбасса(2016), **Настоящее Время** (16.11.2016) “Çevrimiçi” <https://www.currenttime.tv/a/28120566.html> Erişim Tarihi: 13.11.2019
- РУДЕНКО, М. (2016) “Деокупация: с любовью к крымчанам.” 17.02.2016, **Голос України**, N.29
- Rusya Devlet Başkanı Putin: Erdoğan baskılara rağmen bağımsız dış politika izliyor, Anadolu Ajansı, 22.10.2020, “Çevrimiçi”
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-devlet-baskani-putin-erdogan-baskilara-ragmen-bagimsiz-dis-politika-izliyor/2015845> Erişim Tarihi: 25.10.2020
- САДЫКОВ, С. (2014) Крымскотатарская диаспора в Турции (взгляд сблизи), “Çevrimiçi” <http://ser-sad.narod.ru/Diaspora.html> Erişim Tarihi: 20.09.2020
- SAR, C. (1966) Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarının Hukuki Değeri, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 21 (4), s.227-274.
- SARIKAYA, G. (2017) Rusya’nın Kırım’ı İlhakından Sonra Kırım Tatar Milli Meclisi ve Kırım Tatar Türkleri’ne Yönelik Baskılar, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 55, s.85-100

- САВЧУК, К.; О. МЕЛЬНИЧУК (2014) Перспективи захисту інтересів України в міжнародному суді ООН у зв'язку з агресією з боку Російської Федерації. Часопис Київського Університету Права, Ed.: Shemshuchenko Y. S., Часопис Київ No 4
- СОБОЛЕВ, А.А.(2014) Нова зовнішня політика Кремля на українському Напрямку, **Стратегічні пріоритети**, No.3, s.14-22
- SÖNMEZ, A.S.; H. BIÇAKÇI, C. YILDIRIM (2015) Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna ilişkileri analizi, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Cilt 1, Sayı 5, s. 658-666
- стратегія повернення криму** (2014) Майдан Закордонних Справ , благодійний фонд, луцьк
- Стройка нового аеропорта "Симферополь" не прекращается даже в морозы(2017) **РИА Новости Крым** (30.01.2017) “Çevrimiçi”
<https://crimea.ria.ru/society/20170130/1108937053.html> Erişim Tarihi: 08.09.2020
- SREEKUMAR, A. (2014) Which country relies most heavily on Russian gas?, **USA Today**, (31.08.2014) “Çevrimiçi”
<https://www.usatoday.com/story/money/business/2014/08/31/which-country-depends-most-heavily-on-russian-gas/14758961/> Erişim Tarihi: 22.09.2019
- ŞAHİN, F.K. (2018) 2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler, **International Crimes and History**, Sayı 19, s.141-164
- ШУРХАЛО, Д. (2017) **Українська Якбитологія**, Клуб Сімейного дозвілля, Харків
- The Independent International Commission on Kosovo, **The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned**, Oxford University Press, New York 2000 “Çevrimiçi”
<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/6D26FF88119644CFC1256989005CD392-thekosovoreport.pdf> Erişim Tarihi: 02.05.2020
- ТИМЧУК, Д.; ve diğerleri (2014), Вторгнення в Україну: Хроніка російської Агресії, **Брайт букс**
- Trump Wrong on European Aid to Ukraine (2019) **FactCheck** (24.10.2019) 26.09.2019, “Çevrimiçi” www.factcheck.org/2019/09/trump-wrong-on-european-aid-to-ukraine/ Erişim Tarihi: 18.10.2020
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2014) “**Dışişleri Bakanı Davutoğlu “Türkiye olarak Kırım’da gerginliğin azaltılması ve sorunların çözülmesi**

“için her türlü katkıyı yapmaya hazırız.”, “Çevrimiçi”

<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-olarak-kirim-da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkii-yap.tr.mfa> Erişim Tarihi: 12.10.2019

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2016) Kırım’da Düzenlenen Referandum Hakkında, No:63, 16 Mart 2016, Çevrimiçi: No: 63, 16 Mart 2016 “Çevrimiçi”<https://www.mfa.gov.tr/no-63-16-mart-2016-kirim-da-2014-yilinda-duzenlenen-referandum-hk.tr.mfa> Erişim Tarihi: 12.08.2020. Erişim Tarihi: 12.10.2019

Тимошенко зовет всех отстранять Януковича: У нас отбирают государство (2010), **Украинская Правда** (10.05.2010) “Çevrimiçi”
<https://www.pravda.com.ua/rus/news/2010/05/10/5025789/> Erişim Tarihi: 11.06.2020

У Байдена поддерживают предоставление Украине летального оружия (2021) **Украинская Правда** (20.01.2021) “Çevrimiçi”
<https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/01/20/7280504/> Erişim Tarihi: 22.01.2021

Украина оценила убытки от аннексии Крыма в триллион гривен (2017), **Денги.ua**, (22.08.2017) “Çevrimiçi” <https://dengi.ua/finance/1811117-ykraina-ocenila-ybitki-ot-anneksii-kryma-v-trillion-griven> Erişim Tarihi: 20.07.2020

Украина подала на Россию в Международный суд за призыв жителей оккупированного Крыма в армию РФ(2018), **TSN.UA** (25.10.2018) “Çevrimiçi” <https://tsn.ua/ru/politika/ukraina-podala-na-rossiyu-v-mezhdunarodnyy-sud-za-prizyv-zhiteley-okkupirovannogo-kryma-v-armiyu-rf-1239069.html> Erişim Tarihi: 16.04.2019

Ukrayna Dışişleri Bakanı NTV'nin sorularını yanıtladı (2020) **NTV**, (04.12.2020) “Çevrimiçi” <https://www.ntv.com.tr/dunya/ukrayna-disisleri-bakani-ntvnin-sorularini-yanitladi,mcrVTy25YEO0Wjs6QxnfXg> Erişim Tarihi: 06.12.2020

Ukrayna korvet ihtiyacını Türkiye’den karşılayacak(2020) **Anadolu Ajansı** (18.12.2020) “Çevrimiçi”, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/-ukrayna-korvet-ve-iha-ihtiyacini-turkiyeden-karsilayacak-/2080972> Erişim Tarihi: 21.12.2020

Ukrayna ordusu Rusya'yı mahkemeye verecek(2014) **TRT Haber** (26.03.2014) “Çevrimiçi” <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukrayna-ordusu-rusyayi-mahkemeye-verecek-122305.html> Erişim Tarihi: 03.07.2020

Ukrayna Savunma Bakanı Taran: Türk SİHA'larının en etkili modern silah olduğu konusunda kimseyi ikna etmeye gerek yok(2020) **Anadolu Ajansı** (18.12.2020) “Çevrimiçi” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-savunma->

[bakani-taran-turk-sihalarinin-en-etkili-modern-silah-oldugu-konusunda-kimseyi-ikna-etmeye-gerek-yok/2080986](#) Erişim Tarihi: 21.12.2020

Ukrayna, Kırım Tatar sürgününü soykırım olarak kabul etti.(2015) **Anadolu Ajansı** (12.11.2015) “Çevrimiçi” www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-kirim-tatar-surgununu-soykirim-olarak-kabul-etti/472409 Erişim Tarihi: 15.12.2018

Uluslararası Hukuk Açısından Kırım’ın İlhakı, (2017), Rapor No 2, Yay. Haz. Rukiye Develi, Türk Dünyası Birlik platformu

United Nations General Assembly, (27.03.2014) Territorial Integrity of Ukraine : A/RES/68/262 27.03.2014 “Çevrimiçi” <https://digitallibrary.un.org/record/767565> Erişim Tarihi: 18/12/2020

UZUN, S. (2017) Ukrayna enerji şirketi Naftogaz Rusya’yı mahkemeye verdi, **Petroturk**, (20.09.2017) , “Çevrimiçi” <https://www.petroturk.com/dogalgaz/ukrayna-enerji-sirketi-naftogaz-rusyayi-mahkemeye-verdi> Erişim Tarihi:16.01.2019

VERNADSKY, G. (2009) **Rusya Tarihi**, Çev.: Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, Selenge, İstanbul.

В Крыму новая республиканская больница откроется в июле 2020 года(2019), **Российской газеты** (18.12.2019) “Çevrimiçi” <https://rg.ru/2019/12/18/reg-ufo/v-krymu-novaia-respublikanskaia-bolnica-otkroetsia-v-iiule-2020-goda.html> Erişim Tarihi: 28.10.2020

В Крыму открылась трасса «Таврида» (2020) **İz.ru** (27.08.2020) “Çevrimiçi” <https://iz.ru/1053446/2020-08-27/v-krymu-otkrylas-trassa-tavrida>, Erişim Tarihi: 19.08.2020

В Крыму сократилось количество санаториев, а гостиниц и отелей – увеличилось, (2015) **Крыминформ**, (19.03.2015) “Çevrimiçi” <https://www.c-inform.info/news/id/20429> Erişim Tarihi: 17.06.2020

Вопрос возвращения Крыма еще долго будет открытым, окончательное решение за крымчанами – Горбулин(2015), **Крым Реалии** (20.09.2015) “Çevrimiçi” <https://ru.krymr.com/a/news/27083036.html> Erişim Tarihi: 13.10.2020

What does Germany do for Ukraine? (2019) **Deutsche Welle** (26.09.2019) “Çevrimiçi” www.dw.com/en/what-does-germany-do-for-ukraine/a-50590709 Erişim Tarihi: 11.09.2020

www.krymology.info/index.php/Население_Крыма

YILDIRIM, Y. (2020) **Putin dönemi Rus dış ve güvenlik politikasında bir müdahalecilik örneği olarak Kırım'ın İlhakı**, 1.bs, Nobel Bilimsel Eserler yayıncılık, ANKARA

ЮРКО, Ю. (2014) История Крыма: чей на самом деле полуостров, **Obozrevatel**, 19.03.2014 “Çevrimiçi” <https://news.obozrevatel.com/politics/93174-istoriya-kryima-chej-na-samom-dele-poluostrov.htm> Erişim Tarihi: 16.08.2018

За что же держаться?, Как живет Крым через пять лет после референдума (2019), **ВВС Русская служба** (19.03.2019) “Çevrimiçi” www.bbc.com/russian/features-47615036 Erişim Tarihi: 17.08.2020

ЗУБОВ, А. (2014) “Андрей Зубов: Крым наш?”, **Ведомости**, 10.02.2014, “Çevrimiçi” <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2014/10/02/krym-nash> Erişim Tarihi: 11.03.2019

